

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία:

ο ρόλος του πολεοδομικού
σχεδιασμού στην αντιμετώπιση
του αστικού φόβου και της εγκληματικότητας

Μαρίνα Ζιακούλη

επιβλέπων καθηγητής: Δέφνερ Α.

Βόλος, Φεβρουάριος 2013

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 11470/1
Ημερ. Εισ.: 10-04-2013
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
2013
ΖΙΑ

*Ο φόβος,
όνομα ουσιαστικόν,
στην αρχή ενικός αριθμός
και μετά πληθυντικός:
οι φόβοι.
Οι φόβοι
για όλα από δω και πέρα.*

-Κική Δημουλά

Περίληψη

Η διάρθρωση των σημερινών ανθρώπινων κοινωνιών φέρει τα άτομα αντιμέτωπα με ένα ευρύ φάσμα απειλών στο καθημερινό αστικό περιβάλλον: έγκλημα, τρομοκρατία, γρήγορα κινούμενα αυτοκίνητα, ατμοσφαιρική ρύπανση, φυσικές καταστροφές και ούτω καθεξής. Παράλληλα, συγκεκριμένα στοιχεία του αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού προκαλούν αισθήματα ανασφάλειας, φόβου αυξημένης εγκληματικότητας, φόβου κυκλοφορίας σε εξωτερικούς χώρους και επίσκεψης συνωστισμένων τόπων. Ο αστικός φόβος οφείλεται σε πολυάριθμους παράγοντες και προκαλεί ένα εύρος διαφορετικών επιπτώσεων στη συμπεριφορά και καθημερινότητα των πολιτών, στη χρήση των αστικών και δημόσιων χώρων, στη δημόσια σφαίρα, στον ίδιο τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες, το έγκλημα και ο φόβος που προκαλεί, ακολουθούν ανοδική πορεία, παρά τις κατά καιρούς διατυπωμένες θεωρίες, προτάσεις, εφαρμογές και μοντέλα διαχείρισής τους. Ο ρόλος του δομημένου περιβάλλοντος και η ικανότητα του σχεδιασμού να αποτρέψει τέτοια γεγονότα, μελετάται εδώ και δεκαετίες, και νέες ιδέες ακόμα γεννούνται. Στην παρούσα διπλωματική εργασία ερευνώνται η σημαντικότητα των δημόσιων χώρων, τα φαινόμενα του αστικού φόβου και της εγκληματικότητας, οι πιο κατάλληλες αστικές θεωρίες και εφαρμογές. Λαμβάνοντας όλες τις παραμέτρους υπόψη, προτείνεται μία τυπολογία που συνάδει με τις σύγχρονες συνθήκες των ελληνικών πόλεων.

Λέξεις κλειδιά: εγκληματικότητα, αστικός φόβος, πρόληψη του εγκλήματος, πολεοδομικός σχεδιασμός, ασφαλείς πόλεις

Abstract

People confront a broad spectrum of threats in the urban environment, nowadays: crime, terrorism, fast moving vehicles, air pollution, natural disasters and so on. In juxtaposition, specific elements of urban and architectural design provoke feelings of insecurity, fear of increased crime rates, fear of walking outdoors and visiting crowded places. Urban fear is caused by numerous factors and has a variety of different impacts on citizens' behavior and daily routine, on the use of urban and public spaces, on the public sphere, on the urban planning and design itself. In most western societies, crime and urban fear have an increasing route, despite the theories, models and recommendations of risk management that have been postulated over time. The role of the built environment and the ability of urban design to prevent such events have been studied for decades, and still new ideas are being born. In the current research, the significance of public space, the phenomena of urban fear and crime, the most eligible urban theories and their implementations are being examined. Taking all the aspects under consideration, an original typology, consistent with the Greek cities' conditions, is being proposed.

Keywords: crime, urban fear, crime prevention, urban planning and design, safe cities

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	6
Εισαγωγή.....	7
1. Δημόσιος χώρος.....	9
1.1. Η έννοια του δημόσιου χώρου.....	9
1.2. Η ιστορική πορεία του δημόσιου χώρου.....	10
1.3. Δημόσια και ιδιωτική σφαίρα.....	12
1.4. Οι μεταβολές στο δημόσιο χώρο.....	15
1.4.1. Η υποβάθμιση.....	17
1.4.2. Η οχύρωση.....	18
1.4.3. Η γκετοποίηση.....	23
1.5. Συμπεράσματα.....	25
2. Το φαινόμενο του αστικού φόβου.....	27
2.1. Το αίσθημα του φόβου.....	28
2.1.1. Αίτια δημιουργίας φόβου και ανασφάλειας.....	30
2.1.2. Κατηγοριοποίηση αστικού φόβου.....	32
2.2. Αστικός φόβος και χώρος.....	33
2.2.1. Επίδραση στη χρήση του χώρου.....	34
2.2.3. Επίδραση στον αστικό σχεδιασμό.....	35
2.3. Όταν ο σχεδιασμός παράγει φόβο.....	37
2.4. Συμπεράσματα.....	39
3. Εγκληματικότητα.....	41
3.1. Θεωρητικές και εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	41
3.2. Αίτια εγκληματογένεσης.....	42
3.3. Αντιμετώπισεις.....	44
3.4. Η εγκληματικότητα στο αστικό περιβάλλον.....	46
3.4.1. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων.....	47
3.4.2. Χωρικές συγκεντρώσεις της Εγκληματικότητας.....	49
3.4.3. Επιδράσεις αστικού περιβάλλοντος στο φαινόμενο.....	51
3.4.4. Πρόληψη του εγκλήματος μέσω του περιβαλλοντικού σχεδιασμού.....	53
3.5. Συμπεράσματα.....	57
4. Θεωρίες ασφάλειας μέσω του σχεδιασμού.....	59
4.1. Το αίσθημα ασφάλειας στην πόλη.....	59
4.1.1. Ιδανικά χαρακτηριστικά στο δημόσιο χώρο.....	60

4.1.1.1. Ρόλος των σχεδιαστών στη δημιουργία ασφαλών δημόσιων χώρων.....	62
4.1.1.2. Οι ανθρώπινες προτιμήσεις στη ρύθμιση του χώρου.....	64
4.1.2. Μέτρα για την αύξηση του αισθήματος ασφαλείας	68
4.1.2.1 Κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (CCTV)	68
4.1.2.2. Ο Φωτισμός του χώρου	70
4.2. Θεωρίες ασφάλειας	71
4.2.1. Κοινωνική πρόληψη εγκλήματος.....	72
4.2.2. Προσεγγίσεις για την μείωση της ευκαιρίας.....	72
4.2.2.1. Προσοχή στραμμένη στους δρόμους ('Eyes on the street')	73
4.2.2.2. Η θεωρία σύνταξης του χώρου ('Space-syntax Theory').....	74
4.2.2.3. Η θεωρία των «αντικοινωνικών συμπεριφορών» ('Incivilities theory')	75
4.2.2.4. «Περιστασιακή προσέγγιση» ('Situational Approach').....	75
4.2.2.5. «24ωρη πόλη».....	77
4.2.2.6. Ασφαλείς πόλεις.....	80
4.3. Ο ρόλος του στρατηγικού προγραμματισμού	83
4.3.1. Διοικητικά ζητήματα	84
4.3.2. Ζητήματα κοινωνικής ανάπτυξης.....	84
4.3.3. Διαδικασίες στρατηγικού προγραμματισμού	85
4.3.3.1. Φυσικό σχέδιο.....	85
4.3.3.2. Αστική Αναγέννηση	85
4.3.3.3. Κοινωνικό περιβάλλον	87
4.3.3.4. Ρύθμιση του περιβάλλοντος	88
4.4. Συμπεράσματα.....	89
5. Διεθνής εμπειρία.....	90
5.1. Διεθνείς και κοινοτικές οδηγίες	90
5.2. Διεθνή παραδείγματα.....	92
5.2.1. Το σουηδικό μοντέλο	92
5.2.1.1. Οι αρχές ασφαλείας της περιοχής Hammarby Sjöstad.....	97
5.2.2. Το παράδειγμα της Βαρκελώνης.....	101
5.2.3. Το παράδειγμα του δημάρχου της Μπογκοτά	107
5.3. Συμπεράσματα.....	109
6. Η ελληνική πραγματικότητα.....	111
6.1. Το έγκλημα στην Ελλάδα σήμερα.....	111
6.2. Τυπολογία παρεμβάσεων εφαρμόσιμη στα ελληνικά δεδομένα	113

6.2.1. Οι ελληνικές πόλεις	113
6.2.2. Προτάσεις.....	116
7. Σύνοψη	128
Λεξικό Όρων	130
Πηγές τεκμηρίωσης	146

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 3.1. Φυσική επιτήρηση σύμφωνα με τις αρχές CPTED.....	55
Εικόνα 3.2. Διαγραμματική απεικόνιση των αρχών της CPTED.....	56
Εικόνα 5.1. Γενικό σχέδιο του 2007 της περιοχής Hammarby Sjöstad	96
Εικόνα 5.2. Όψεις της περιοχής Hammarby Sjöstad.....	97
Εικόνα 5.3. Δραστηριότητες και κίνηση στο Hammarby Sjöstad.....	98
Εικόνα 5.4. Τοποθέτηση του Raval σε χάρτη της Βαρκελώνης.....	102
Εικόνα 5.5. Άποψη του Raval πριν και μετά τις κατεδαφίσεις	104
Εικόνα 6.1. Αρχές σωστού φωτισμού	118
Εικόνα 6.2. Φύτευση που επιτρέπει την ορατότητα	119
Εικόνα 6.3. Διαχωρισμός δημόσιου- ιδιωτικού μέσω κατάλληλης φύτευσης	121

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 2.1. Κατηγοριοποίηση ειδών αστικού φόβου	32
Πίνακας 4.1. Τα μέτρα του Clarke για την «περιστασιακή προσέγγιση»	76
Πίνακας 4.2. Δράσεις στα πλαίσια της «Ασφαλούς Πόλης»	82
Πίνακας 6.1. Κατευθύνσεις/βήματα για άμεση αντιμετώπιση του φόβου και της εγκληματικότητας	124
Πίνακας 6.2. Προτεινόμενες βασικές αρχές σχεδιασμού αναπλάσεων	126

Ευχαριστίες

Έχοντας, πλέον, ολοκληρώσει το κείμενο αυτό στο σύνολό του, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους, που με στήριξαν, με βοήθησαν και με ενέπνευσαν κατά τη δημιουργία αυτού του προσωπικού έργου.

Πρώτα πρώτα, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους καθηγητές μου, κο Δέφνερ και κο Καραχάλη, που το πρώτο πιο σημαντικό πράγμα που έκαναν για μένα ήταν το ότι εισήγαγαν αυτό το θέμα, που εν τέλει αγάπησα τόσο πολύ, στη ζωή μου. Με ενέπνευσαν να ακολουθήσω το δρόμο που πήρα και με βοήθησαν σε πολύ μεγάλο βαθμό με τις συμβουλές και παρατηρήσεις τους όλο αυτό το διάστημα. Επίσης, τον κο Βογιαζίδη, που μου έδωσε να καταλάβω πως πιστεύει στις δυνατότητές μου και υπήρξε πρόθυμος να συζητήσουμε τη οποιαδήποτε ανησυχία μου.

Έπειτα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου και τα αδέρφια μου, αλλά ιδιαίτερα τη μητέρα μου, που με στήριξαν τόσο πολύ, από όλες τις απόψεις, όλα τα χρόνια των σπουδών μου, και κυρίως αυτήν την τόσο διαφορετική και απαιτητική περίοδο της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Θέλω, τέλος, να ευχαριστήσω τους πιο κοντινούς μου ανθρώπους, αυτούς που έμπρακτα σε καθημερινή βάση μου αποδείκνυαν τη φιλία και την αγάπη τους: το Θάνο, που χωρίς εκείνον ίσως να είχα αφήσει τον εαυτό μου να τα παρατήσει στις δύσκολες στιγμές, τις φίλες μου Εύα, Δέσποινα, Έλλη, γιατί μου έδιναν καθημερινά ασύγκριτο κουράγιο, καθώς μοιραστήκαμε το αντίστοιχο άγχος, αλλά και ζήσαμε πολύ όμορφα φοιτητικά χρόνια, και Ελένη που υπήρξε πολύτιμη συνεργός μου στις καλλιτεχνικές ανησυχίες αυτού του έργου.

Εισαγωγή

Η εξέλιξη του ανθρώπου και των κοινωνιών, που τείνει ανέκαθεν να δημιουργεί, έχει οδηγήσει στη μορφή των σύγχρονων πόλεων. Τα θετικά αποτελέσματα της συνύπαρξης σε ένα κοινό περιβάλλον, αστικό πλέον, είναι αμέτρητα και ευρέως γνωστά, αλλά δεν είναι τα μόνα. Οι συνέπειες της εφεύρεσης, αλλά και της εξέλιξης των πόλεων επιδρά με πολυάριθμους διαφορετικούς τρόπους αρνητικά στην ανθρώπινη ψυχολογία, συμπεριφορά, και τελικά, στην ίδια την κοινωνία. Οι απειλές που καθημερινά προκύπτουν στα αστικά περιβάλλοντα δημιουργούν αισθήματα φόβου και ανασφάλειας, τα οποία με τη σειρά τους αναγκάζουν τους πολίτες να περιορίσουν τις δραστηριότητές και να αλλάξουν τις συνήθειές τους. Πολλοί είναι οι απειλητικοί παράγοντες στη σύγχρονη εποχή, και όλοι κατάγονται από διαφορετικές ρίζες. Ο σημαντικότερος, ίσως, είναι η πιθανότητα βίωσης εγκληματικού γεγονότος.

Πολλοί επιστημονικοί κλάδοι έχουν, μέχρι σήμερα, μελετήσει το φόβο και το έγκλημα, σε μία προσπάθεια εύρεσης και αντιμετώπισης των αιτιών τους. Μόλις, όμως, τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν διατυπωθεί θεωρίες και πρακτικές που συσχετίζουν φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας με τα πολεοδομικά και σχεδιαστικά χαρακτηριστικά των πόλεων. Το ζήτημα έχει μόλις επιδερμικά προσεγγιστεί από τη διεθνή βιβλιογραφία, ενώ για τα ελληνικά δεδομένα δεν έχουν υπάρξει σημαντικές μελέτες. Ως εκ τούτου, αποτελεί έναν πολύ ενδιαφέρον, σχεδόν άγνωστο, τομέα, παίζοντας κάπου ανάμεσα στην κοινωνιολογία και την πολεοδομία.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, επιχειρεί να εξετάσει ποιος είναι, εν τέλει, ο ρόλος του πολεοδομικού σχεδιασμού στην αντιμετώπιση του αστικού φόβου και της εγκληματικότητας. Σκοπός είναι η εύρεση των βέλτιστων σχεδιαστικών και στρατηγικών πρακτικών, μέσω της εξέτασης των, έως σήμερα, διατυπωμένων θεωριών. Τα κύρια ερωτήματα που τίθενται σε αυτόν τον συλλογισμό είναι:

- Με ποιους τρόπους, δηλαδή με τι είδους παρεμβάσεις, μπορεί η πολεοδομία και ο σχεδιασμός του χώρου να επηρεάσει, να μειώσει την εγκληματικότητα σε μια πόλη;
- Πώς μπορούν οι πόλεις να γίνουν πιο ασφαλείς και πώς μπορεί να μειωθεί το αίσθημα του αστικού φόβου; Τι μπορεί να εφαρμοσθεί στις ελληνικές πόλεις;

Το πρώτο βήμα που γίνεται προς αυτή την κατεύθυνση είναι η προσπάθεια κατανόησης των μορφών και δομών του δημόσιου χώρου, καθώς μέσα σε αυτόν λαμβάνει χώρα η πλειονότητα των ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων. Κρατώντας κατά νου την κοινωνικοχωρική διαλεκτική, γίνεται άμεσα αντιληπτή η βαθιά σύνδεση των χώρων και

των χαρακτήρων τους, με τους ανθρώπους και τις χρήσεις που αυτοί επιλέγουν να εφαρμόσουν. Προχωρώντας βαθύτερα στην προβληματική, αναλύονται τα φαινόμενα του αστικού φόβου και της εγκληματικότητας, και, σημαντικότερα, η αλληλεπίδρασή τους με το χώρο. Πιο συγκεκριμένα, ερευνώνται οι τρόποι με τους οποίους ο αστικός φόβος επηρεάζεται από το σχεδιασμό, αλλά και τον επηρεάζει ταυτόχρονα, μεταλλάσσοντας την χρήση του χώρου, τις δραστηριότητες των πολιτών, τις ανάγκες για προφύλαξη από κάποιον πραγματικό ή πλασματικό κίνδυνο. Στη συνέχεια, μελετώνται τα χαρακτηριστικά εκείνα του δομημένου περιβάλλοντος που επιτρέπουν ή απαγορεύουν τη διάπραξη εγκλήματος, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο η εγκληματικότητα τείνει να συγκεντρώνεται στο χώρο. Έτσι, βήμα προς βήμα, συντίθενται και τα επιμέρους ερωτήματα που εξετάζονται:

- Πώς βλέπουν οι κάτοικοι των πόλεων το δημόσιο χώρο και τι ρόλο παίζει η θεώρηση αυτή; Τι επηρεάζει; Πώς μπορεί να αλλάξει;
- Σε ποιους χώρους εμφανίζεται υψηλή εγκληματικότητα/παραβατικότητα και σε ποιους χαμηλή; Ποια χωρικά και δομικά χαρακτηριστικά την επιτρέπουν και ποια την αποτρέπουν;
- Πώς μπορεί ο σχεδιασμός να αλλάξει την κατάσταση; Μέσα από τι είδους μηχανισμούς;

Στη συνέχεια, ξετυλίγεται το θέμα της επίδρασης των σχεδιαστικών παραμέτρων στην αντιληπτή και πραγματική ασφάλεια. Έχοντας, πλέον, κατανοήσει σε ένα βαθμό τα φοβικά χαρακτηριστικά, εκείνα που προκαλούν, ή τουλάχιστον δεν παρεμποδίζουν, αντικοινωνικές συμπεριφορές, σε αυτό το σημείο αναλύονται οι πιο ενδεδειγμένες και ικανές θεωρίες ασφάλειας. Από τις πιο ευρείες στρατηγικές πολιτικές για την αναζήτηση και διαχείριση της ταυτότητας και μιας κατάλληλης εικόνας της πόλης, έως τις χαμηλής κλίμακας μικροπαραεμβάσεις, οι θεωρίες και οι πρακτικές που τις συνοδεύουν και έχουν εφαρμοσθεί, δίνουν σιγά σιγά απάντηση στο βασικό ερώτημα της εργασίας. Με σκοπό την εις βάθος εξέταση, και εν τέλει επιλογή, των βέλτιστων μέτρων για τη σύνθεση μιας τυπολογίας εφαρμόσιμης στα ελληνικά δεδομένα, επιλέγονται ορισμένα παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία, τα οποία και οδηγούν σε συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Τέλος, προτείνονται μέτρα, υιοθετώντας συγκεκριμένες αρχές πρόληψης του εγκλήματος, που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό συνδυασμού εργαλείων στο δρόμο προς μια ολιστική αντιμετώπιση του ζητήματος του φόβου και της εγκληματικότητας.

1. Δημόσιος χώρος

1.1. Η έννοια του δημόσιου χώρου

Ο δημόσιος χώρος είναι ένα πλέγμα από επιμέρους περιοχές (πλατείες, δρόμους, πάρκα) που συγκροτούν τον αστικό ιστό, δομούν την ίδια την πόλη και παρέχουν τον χώρο ελεύθερης κίνησης, εργασίας και συναναστροφής - ανάμειξης των ανθρώπων (Μπρασινίκα, 2006). Μπορεί να ιδωθεί ως ένα υποσύνολο του αστικού ιστού με τον κοινόχρηστο και τον κοινωφελή ανοιχτό χώρο ως εκδοχές του, ενώ κυριότερη έκφρασή του είναι ο αστυακός χώρος (civic space) που παραπέμπει σε επίσημες συλλογικές δραστηριότητες (Πάπαρη, 2011). Αποτελεί τη βασική χωρική ενότητα της πόλης, αφού νοείται ως ο μη δομημένος «κοινός» χώρος, με χαρακτηριστικά την έκταση, την πολυμορφία και την έκφραση του κοινωνικού και χωρικού διαχωρισμού (Καραθανάση, 2011). Ο χώρος αποτελεί κείμενο και συγκείμενο (text and context), δηλαδή περιεχόμενο και περιέχον, το σκηνικό της κοινωνικής διάδρασης όπου δομούνται καθημερινές πρακτικές οικονομικής και κοινωνικής ζωής, διαδρομές ανθρώπων (δίνοντας ευκαιρίες και βάζοντας περιορισμούς), όπου προσφέρεται πεδίο για καθημερινή απόκτηση γνώσεων και εμπειριών, για κοινωνικοποίηση και κοινωνική διαπάλη (Κnox και Pinch, 2009).

Σύμφωνα με την Zukin (1995) τα βασικά χαρακτηριστικά του δημόσιου χώρου, συνοψίζονται στην κοινή και όχι ιδιωτική διαχείριση του χώρου, στην ελεύθερη και ανεμπόδιστη πρόσβαση και στη χρήση του χώρου από πλήθος ανθρώπων κάτω από έναν κοινό σκοπό. Δεδομένης της εμφάνισης νέων ειδών χώρων στις σύγχρονες πόλεις, τα κριτήρια αυτά αμφισβητούνται ως προς την επάρκεια τους να χαρακτηρίσουν έναν χώρο ως δημόσιο. Σε θεσμικό επίπεδο ο δημόσιος χώρος μπορεί να περιγραφεί ανάλογα με το καθεστώς ιδιοκτησίας και τη χρήση του στις ακόλουθες κατηγορίες (White κ.ά., 1996):

- κρατικός, με ανοικτή πρόσβαση στο κοινό (δρόμοι, λεωφόροι, πάρκα, πλατείες κ.λπ.)
- κρατικός, με περιορισμούς στην πρόσβαση και στη χρήση (χώροι αθλήσεων, μερικές παραλίες, σχολικές αυλές κ.λπ.)
- ιδιωτικός, με ανοικτή πρόσβαση στο κοινό (εμπορικά κέντρα κ.λπ.)
- ιδιωτικός, με αποκλειστικά περιορισμένη πρόσβαση (λέσυχες, περιοχές αναψυχής, γήπεδα του γκολφ κ.λπ.).

Οι δημόσιοι χώροι, όμως, δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο ως υλικές οντότητες, αλλά ως σύνθεση κοινωνικών σχέσεων, ατομικών και συλλογικών πρακτικών και συμβολισμών, η εκάστοτε τέτοια σύνθεση χαρακτηρίζει έναν τόπο σε μια συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Οι καθημερινοί χώροι της πόλης είναι δυναμικοί και ρευστοί, όχι στατικοί (Βαΐου και Καλαντίδης, 2011). Έχει σημασία η μορφή με την οποία τα στοιχεία και οι ιδιότητες τοποθετούνται στις μεταξύ τους σχέσεις και στη σχέση με τον αντίστοιχο χώρο, δηλαδή το «πνεύμα του τόπου», το “genius loci”. Οι άνθρωποι που κατοικούν, εργάζονται, κυκλοφορούν και χρησιμοποιούν κάθε χώρο του προσδίδουν την ιδιαιτερότητά του και τη φυσιογνωμία σε κάθε πόλη. Αυτοί δημιουργούν και τροποποιούν τους αστικούς χώρους, προσαρμόζοντας το περιβάλλον ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και να εκφράζει τις αξίες τους, ενώ παράλληλα οι ίδιοι επηρεάζονται και προσαρμόζονται στους χώρους αυτούς (Κnox και Pinch, 2009). Αυτή η αέναη διαδικασία της κοινωνικοχωρικής διαλεκτικής (sociospatial dialectic) είναι ο άξονας βάση του οποίου θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ο δημόσιος χώρος και τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε αυτόν. Αλλάζοντας, δηλαδή, μορφολογικά χαρακτηριστικά του χώρου μπορεί να αλλάξει η αντιμετώπιση του κόσμου για αυτόν, ενώ αλλάζοντας τη νοοτροπία των χρηστών του, μπορεί να αλλάξει η εμφάνισή του.

Ο δημόσιος αστικός χώρος και η μορφή του αποτελούν τον καθρέφτη της κοινωνικής σύστασης της πόλης και των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της: «Οι δημόσιοι χώροι αποτελούν ένα παράθυρο στην ψυχή της πόλης» (Zukin, 1995).

1.2. Η ιστορική πορεία του δημόσιου χώρου

Ο δημόσιος χώρος έχει παίξει πολύ βασικό ρόλο στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου διαχρονικά. Από την αρχαία ελληνική «αγορά» (479 π.Χ. – 86 π.Χ.), διαμορφωμένη ως υπαίθριος δημόσιος χώρος σε κεντρικό σημείο της πόλης, που στέγαζε τη δημόσια σφαίρα και σήμαινε την άσκηση του ρόλου του πολίτη, και το ρωμαϊκό “forum” (86 π.Χ. – 476 μ.Χ.), όπου διεξάγονταν δημόσιες συγκεντρώσεις, στις πλατείες της Μεσαιωνικής πόλης, τους υπερβολικούς άξονες της Αναγεννησιακής πόλης, μέχρι τις παγκοσμιούπολεις του 21^{ου} αιώνα, σε αυτούς τους χώρους παραδοσιακά, οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή και ανταλλάσσουν ιδέες και συναισθήματα (Γοσποδίνη, 1994). Ιστορικά οι δημόσιοι χώροι μικρότερων ή μεγαλύτερων πόλεων, ήταν χώροι διαφορετικότητας και ποικιλίας.

Από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα οι έννοιες δημόσιο και ιδιωτικό πλησίασαν βαθμιαία τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι όροι σήμερα, δημιουργώντας το πλέγμα της κοινωνικής ζωής. «Δημόσιο σήμαινε ανοικτό στην εξονυχιστική εξέταση του καθένα, ενώ ιδιωτικό σήμαινε προστατευμένη περιοχή της ζωής, ορισμένη από την οικογένεια και τους φίλους» (Sennett 1977). Στην ευρωπαϊκή πόλη του 18^{ου} αιώνα η πολεοδομική συγκρότηση επιτρέπει τη συναναστροφή ξένων (strangers), που δε νιώθουν αλλότριοι (aliens), καθώς καλούνται να συμπεριφερθούν με έναν τρόπο πολιτισμένα προσφιλή αλλά όχι τόσο οικείο ώστε να χαθεί η αίσθηση της αυτοαπόστασης, συνδυάζοντας την υποκριτική με τον αυθορμητισμό. Ο ξένος δεν θεωρείται παρείσακτος αλλά κοσμοπολίτης πλάνητας (flâneur) (Δεμερτζής, 2003).

Με το πέρασμα από τον 18^ο στο 19^ο αιώνα και με την εμφάνιση δύο σημαντικών παραγόντων, του καπιταλισμού και αυτού που ο Sennett (1977) ονομάζει εγκοσμιότητα (η κατανόηση της συνολικής φυσικής τάξης των πραγμάτων), σημασία στην κοινωνική συναναστροφή στο δημόσιο βίο δεν έχει πλέον το «τι κάνει» κάποιος, αλλά το «ποιος είναι» αυτός που το κάνει. Αλλαγή στην σχέση δημόσιου – ιδιωτικού επέφερε ο βιομηχανικός καπιταλισμός του 19^{ου} αιώνα, κατά τον οποίο άλλαξε ριζικά η εικόνα των πόλεων μετά τα μεταναστευτικά ρεύματα προς αυτές, καταλήγοντας σε ένα πληθυσμό με κοινωνική και εθνική ποικιλία, μαζικό αστυακό τρόπο ζωής και ανταλλακτικές σχέσεις ως οργανωτική αρχή της κοινωνίας. Οι πόλεις μεγεθύνονται απότομα, αυξάνονται οι πολυκατοικίες, εμφανίζονται τα πολυκαταστήματα, ενώ οι πλατείες και οι λεωφόροι του 18^{ου} αιώνα, που επέτρεπαν τις συναναστροφές των ξένων μεταξύ τους, δίνουν τη θέση τους σε ανοιχτούς χώρους, τους οποίους οι άνθρωποι πλέον διαβαίνουν και προσπερνούν χωρίς να σταθούν να συναναστραφούν. Στο νέο αστικό περιβάλλον αυξάνεται η ορατότητα, που πλέον αποτελεί και μέσο κοινωνικού ελέγχου και παρατήρησης, ενώ μειώνεται η κοινωνικότητα. Η νεωτερική δημόσια κουλτούρα δεν ανέχεται το ξένο, φοβάται την ακούσια έκθεση του χαρακτήρα και αναδιπλώνεται αμυντικά από τα αισθήματα (Δεμερτζής, 2003). Για τον Sennett (1977) αυτό αποτελεί εξύμνηση του γκέτο. Στην βιομηχανική επανάσταση αποδίδονται και οι πιέσεις για ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου στην αστική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα, όπου ανατράπηκε η ισορροπία δημόσιας και ιδιωτικής ζωής του Διαφωτισμού από μια «κοινωνία της οικειότητας» (Sennett, 1977).

Η αποξένωση μέσω της οικειότητας συνεχίζεται με ταχύτατους ρυθμούς τον 20^ο αιώνα. Με την ανάπτυξη, όμως, νέων τεχνολογιών και πρώτα – πρώτα στις μεταφορές,

δημιουργήθηκε η ανάγκη για αλλαγή στο σχεδιασμό των πόλεων, άρα και αλλαγή της μορφής των δημόσιων χώρων. Την εμφάνισή τους κάνουν τα κινήματα του Μοντερνισμού, του Φονξιοναλισμού και του Κονστρουκτιβισμού, που ομογενοποιούν το χώρο και τα προϊόντα του, ενώ η ανάδυση μεγάλων ονομάτων στο σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική, με την απομάκρυνση από το λειτουργικό και ευχάριστο για το κοινό που το κινήγι της πρωτοτυπίας συνεπάγεται, αναγκάζουν το χρήστη να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του σχεδιαστή και όχι το σχεδιαστή στις ανάγκες του χρήστη (Ζάχος, 2012). Ο Μοντερνισμός κατάφερε το πρώτο πλήγμα στην έως τότε μορφή του δημόσιου χώρου, εισηγούμενος το περικλειστο (enclosure), την επανάληψη (repetition) και την ιεραρχία (hierarchy), έννοιες που οδήγησαν στην απώλεια του συνολικού (Hillier, 1988). Οι νέες ιδέες και η πρωτοτυπία των σχεδιαστών του Μεταμοντερνισμού και της Αποδόμησης αποσκοπούν στην παραγωγή χώρου ικανού να καλύψει τις ανάγκες του μέσου χρήστη. Η μεταμοντέρνα πόλη προσπαθεί να ξαναφανταστεί την αστικότητα, να ανακτήσει τη χαμένη αίσθηση της χωρικής ταυτότητας, της αστικής κοινότητας και του δημόσιου χώρου (Robins, 1990).

1.3. Δημόσια και ιδιωτική σφαίρα

Το δημόσιο και το ιδιωτικό δεν είναι «απόλυτες έννοιες, αλλά ένα ναρκοπέδιο με τεράστιο θεωρητικό δυναμικό» (Davidoff, 1998). Ως έννοιες που καθορίζουν την αντίληψή μας για τον αστικό χώρο, από νομικές, θεσμικές έως ατομικές και κοινωνικές πρακτικές, αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία διαμορφώνονται ο κοινωνικός και ψυχικός μας κόσμος, ακόμα κι αν η οι θέσεις τους δε σταματούν να αναδιαμορφώνονται (Benhabib, 1998). Η σχέση του δημόσιου και ιδιωτικού σε μία κοινωνία αντικατοπτρίζει το βαθμό ακμής ή παρακμής. Ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι στις κοινωνίες που ακμάζουν υπάρχει ανεπτυγμένη η συλλογικότητα και αποτυπώνεται η κυριαρχία του δημοσίου στο ιδιωτικό, ενώ σε κοινωνίες που βρίσκονται σε κρίση, η ανάπτυξη των ιδιωτικών συμφερόντων επισκιάζουν το δημόσιο, και ο δημόσιος χώρος επιδέχεται πιέσεις (Σαρηγιάννης, 2002).

Ο δημόσιος χώρος, μαζί με τους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές σχέσεις που προσδιορίζονται και συγκροτούνται μέσα σε αυτόν, συνθέτει τη δημόσια σφαίρα, όπου διαμορφώνονται ατομικές και συλλογικές ταυτότητες και τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη: αυτονομία, ισότητα, δημοκρατική παρουσία, αντιπροσώπευση, πρόσβαση σε πόρους και αγαθά και σε μία σειρά δικαιωμάτων (Βαΐου, 2002). Η

δημόσια σφαίρα ως έννοια αναπτύχθηκε από τον Jürgen Habermas (1962) για να εκφράσει το «χώρο», πραγματικό και εικονικό, κριτικής συζήτησης, ανοιχτό σε όλους, όπου οι πολίτες αποτελούν ένα κοινό, διακατεχόμενο από μια «δημόσια λογική» που λειτουργεί ως έλεγχος για την κρατική εξουσία. Κατά τον Habermas (1962) η δημόσια σφαίρα και οι πολίτες που την απαρτίζουν μπορούν να θεωρηθούν ως μία από τις τέσσερις θεμελιώδεις κατηγορίες κοινωνικής οργάνωσης που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες, με τις υπόλοιπες τρεις να αποτελούνται από την οικονομία, την κοινωνία των πολιτών και το κράτος (Knox και Pinch, 2009). Η δημόσια σφαίρα συνέβαλε στην εδραίωση του πεδίου της δημοκρατικής συζήτησης και ορθολογικής κριτικής, αντιτασσόμενη στην κρατική εξουσία και τα συμφέροντα που διαμόρφωναν την κοινωνία. Δεν εξισώνεται, όμως, με το δημόσιο χώρο. Τα καφέ, οι εφημερίδες, τα περιοδικά, οι ομάδες ανάγνωσης, οι εκδοτικοί οίκοι της Ευρώπης του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα που έδιναν, κατά τον Habermas (1962), χωρική έκφραση στην αστική δημόσια σφαίρα έχουν υποκατασταθεί από έναν νέο, ηλεκτρονικό τρόπο κοινωνικοποίησης και εκμάθησης (Χατζησάββα, 2011).

Εν αντιθέσει με τον Habermas, η Nancy Fraser (1992) υποστηρίζει πως η δημόσια σφαίρα δημιουργείται πάντα μέσω συγκρούσεων, με ένα μεγάλο αριθμό αποκλεισμών βάσει φύλου, κοινωνικής τάξης, οικονομικής κατάστασης κ.λπ., και κατά τη διαμόρφωσή της τίθενται ζητήματα πρόσβασης και ιεραρχίας. Κατά τη Fraser (1992) το δημόσιο και το ιδιωτικό είναι κατασκευές και όχι ουδέτεροι όροι, ενώ η δημόσια σφαίρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αποκάλυψης των ανισοτήτων, των περιορισμών που θέτει το δημόσιο και της ισορροπίας ανάμεσα σε ατομική ελευθερία και κοινωνικούς δεσμούς. Συναντώνται, λοιπόν, δύο τάσεις στο χώρο της αστικής και πολιτικής θεωρίας όσον αφορά τη δημόσια σφαίρα, με αρκετά διαφορετικές αντιμετώπισεις. Κατά την πρώτη, η δημόσια σφαίρα προσφέρει τις βάσεις για τη συνύπαρξη των ανθρώπων, διαχωρίζοντας το δημόσιο από το ιδιωτικό, με σαφή προτεραιότητα στη δημόσια ζωή. Κατά τη δεύτερη, το δημόσιο και το ιδιωτικό αναμιγνύονται με υβριδικές ανταλλαγές μέσα από μια διαρκή προσπάθεια κατανόησης της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας.

Υπέρμαχοι της πρώτης τάσεις είναι οι Benjamin, Sennett και Arendt, που υποστηρίζουν πως η ελεύθερη ανάμιξη των ανθρώπων σε ανοιχτούς δημόσιους χώρους ενθαρρύνει την ανεκτικότητα, τη διαθεσιμότητα απέναντι στον άλλο, το σεβασμό για το κοινό καλό και το ενδιαφέρον για την αστική και πολιτική ζωή. Ο Richard Sennett (1977) στο

βιβλίο του *Η τυραννία της οικειότητας* (*The fall of public man*) περιγράφει το ιστορικό πέρασμα από την εναρμόνιση της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας στη σύγκρουσή τους και τη σημερινή πρόταξη του ιδιωτικού απέναντι στο δημόσιο, ως συνέπεια του κατακερματισμού της κοινωνίας και της εξατομίκευσης. Κατά την Arendt (1958) «το να ζεις μια εντελώς ιδιωτική ζωή σημαίνει να στερείσαι την πραγματικότητα, ότι βλέπεις και ακούγεις, να στερείσαι έναν δεσμό με τους άλλους που προκύπτει από το γεγονός ότι συνδέσαι και χωρίζεις από αυτούς με τη μεσολάβηση ενός κοινού κόσμου πραγμάτων». Σύμφωνα με αυτή την τάση, η επαφή αλλά και η απόσταση μεταξύ ημών και «των άλλων» είναι που ορίζουν την ανάπτυξη της πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς. Η σαφής απόσταση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού αποτελεί τη βασική συνθήκη για πλήρη δημόσια ζωή και επιτρέπει μια ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στο δημόσιο χώρο και τη δημόσια σφαίρα. Ο χωρικός σχεδιασμός, λοιπόν, οφείλει να εντείνει αυτή τη σαφή και οργανωμένη διάκριση ανάμεσα στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους της πόλης (Χατζησάββα, 2011). Το δίπολο δημόσιο – ιδιωτικό, όμως, που διέπει τόσο τις υλικές πλευρές του αστικού χώρου, όσο και τις θεσμικές ρυθμίσεις, τους συμβολικούς κώδικες και τις κοινωνικές πρακτικές, συγκροτεί «νόρμες» των υποκειμένων που έχουν δικαίωμα πρόσβασης και δικαίωμα στο δημόσιο χώρο και των «άλλων», των «εκτός τόπου» βάσει κριτηρίων όπως το φύλο, η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα, η σεξουαλικότητα, η ηλικία κ.ά. (Βάϊου και Καλαντίδης, 2011)

Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της δεύτερης τάσης (de Sola Morales, Koolhaas και Sloderdijk) ο δεσμός μεταξύ δημόσιου χώρου και σφαίρας είναι ασθενικός. Ο δημόσιος χώρος δεν είναι πια ο οδηγός της κοινωνικής συνύπαρξης. Οι σχέσεις και τα όρια ανάμεσα σε δημόσιο και ιδιωτικό είναι πολύπλοκες και ασαφείς και τα δύο βρίσκονται σε ρευστές σχέσεις. Η διαχείριση του δημόσιου χώρου αντιμετωπίζεται ως μια πολύπλοκη κι ευαίσθητη σχέση ανάμεσα σε εσωτερικά κι εξωτερικά περιβάλλοντα, νοητικά και κοινωνικά. Η ατομική ύπαρξη σ' αυτές τις προσεγγίσεις είναι μια συνιστώσα σημαντική για τη διαμόρφωση του συλλογικού. Επιχειρείται μια απόπειρα εξατομίκευσης και ανοιχτής διαπραγμάτευσης της ύπαρξης, χωρίς προκαθορισμούς που καθίσταται δυνατή από την η ανωνυμία του αστικού τοπίου και κυρίως των νέων τεχνολογιών (Χατζησάββα, 2011).

Κατά τον Koolhaas (1995) η δημόσια σφαίρα μετατρέπεται σε έναν ομογενοποιημένο χώρο μετακινήσεων, υπονοώντας ότι οι πλατείες και οι δρόμοι, που αποτελούν παραδοσιακές εκφράσεις της δημόσιας ζωής, υποκαθίστανται από διαμορφώσεις

υποδομών και από ελεγχόμενα εσωτερικά κτίρια. Ο πλάνητας (flâneur) της σύγχρονης πόλης εγκαθίσταται σε ειδικά σχεδιασμένους ιδιωτικούς εσωτερικούς χώρους, κατάσταση που ο Koolhaas (1995) ονομάζει «εφιάλτη του air-condition». Ο χώρος πλέον απογυμνώνεται από τις συγκινησιακές και πολιτισμικές του αξίες. Αποτελεί ωστόσο ένα νέο πεδίο προκλήσεων για το σχεδιασμό της συλλογικής ζωής. Με την εμφάνιση, κατά τα τελευταία χρόνια, τέτοιων χώρων, περίπλοκων ως προς την κατηγοριοποίηση σε ιδιωτικούς ή δημόσιους (παραδείγματος χάριν εμπορικά κέντρα), δηλαδή χώρων ιδιωτικής κτήσης αλλά με δημόσια δραστηριότητα, ο de Sola Morales (1992) προτείνει μία επέκταση της έννοιας του δημόσιου χώρου, έτσι ώστε να περιλαμβάνονται αυτοί οι ενδιάμεσοι χώροι, «συλλογικοί χώροι» (collective spaces) όπως τους ονομάζει.

1.4. Οι μεταβολές στο δημόσιο χώρο

Η κοινωνική γεωγραφία των πόλεων μορφοποιείται μέσα από διαδικασίες που λειτουργούν επί πολλά χρόνια. Αυτές οι διαδικασίες είναι ποικίλου χαρακτήρα, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και πολιτιστικές, και δε θα πρέπει να αντιμετωπίζονται μεμονωμένα γιατί ελλοχεύει ο κίνδυνος ντετερμινισμού (Knox και Pinch, 2009). Οι μεταβαλλόμενες κοινωνικές δομές των πόλεων, και ειδικά οι μορφές των δημόσιων χώρων τους, είναι ευδιάκριτες διαχρονικά από την προβιομηχανική πόλη μέχρι και τη σύγχρονη παγκοσμίουπολη.

Ο κοινωνικός και στεγαστικός διαχωρισμός της προβιομηχανικής πόλης οδήγησε σε εκτεταμένες πυκνοδομημένες, φτωχές περιοχές στα άκρα της πόλης με τις χειρότερες συνθήκες κατοικίας που εν μέρει οφείλονταν και στην κάθετη οργάνωση των χρήσεων γης. Με την εγκατάσταση εργοστασίων, βιοτεχνιών και αποθηκών στο κέντρο της, η βιομηχανική πόλη διαφοροποιείται σημαντικά από τις προγενέστερες μορφές. Μπορεί η οργάνωση των χρήσεων να γίνεται τώρα οριζόντια και σε ζώνες, όμως η ρύπανση, η γρήγορη ανάπτυξη καθ' ύψος και σε έκταση, που πλέον επιτρέπεται από την κατασκευαστική τεχνολογία, αρχίζουν να αφήνουν το αποτύπωμά τους στο δημόσιο χώρο που γίνεται αφιλόξενος. Ο νέο- Φορντισμός οδηγεί στη μαζική αποβιομηχάνιση που αφήνει πίσω της μεγάλες νεκρές εκτάσεις στα κέντρα των πόλεων και τον επακόλουθο μετασχηματισμό της βιομηχανικής πόλης. Πριν την επανάχρηση άδειων κελυφών παρατηρείται σημαντική υποβάθμιση στις περιοχές με παρουσία παρεκκλίνουσων συμπεριφορών. Η αστικοποίηση δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά

ζητήματα υποβάθμισης στις πόλεις (Κnox και Pinch, 2009). Η παγκοσμιοποίηση είχε ορισμένες σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική γεωγραφία των πόλεων. Κυρίως, οδήγησε στην ανάδυση αυτών που αποκαλούνται οικουμενικές πόλεις ή παγκοσμιούπολεις (world cities ή global cities) με βασικό χαρακτηριστικό την κοινωνική πόλωση (Sassen, 2001· Taylor, 2004). Η κοινωνική ανισότητα εκφράζεται και στην κοινωνική γεωγραφία των παγκοσμιούπολεων. Κατοικίες για τους εύπορους μπορεί να κατασκευάζονται κοντά σε κατοικίες χαμηλής ποιότητας. Οι κοινωνικές εντάσεις που συνδέονται με αυτήν την ανισότητα σημαίνουν ότι οι εύποροι μπορεί να χρειαστεί να καταφύγουν σε διάφορες στρατηγικές προστασίας (οχυρωματική αρχιτεκτονική, gated communities), όπως θα αναλυθεί παρακάτω. Η κατά τον Soja (2000) μεταμοντέρνα οικουμενική πόλη, κοσμόπολη ή μεταμητρόπολη είναι η κοινωνικά κατακερματισμένη μητρόπολη όπου τα άτομα δεν μπορούν να αισθανθούν ότι ανήκουν σε μια ενιαία και συνεκτική κοινότητα. Ο Lefebvre (1974) εξέφρασε τη δυαδικότητα της μοντέρνας πόλης, ενώ για κάποιους είναι χώρος ευκαιριών, παιχνιδιού και απελευθέρωσης, για άλλους είναι κέντρο εξουσίας, ελέγχου και καταστολής.

Οι μεταλλαγές στη μορφολογία των πόλεων, υπό την κατευθυνόμενη επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού ως το μόνο δυνατό τρόπο ανάπτυξης, την αυξανόμενη ανασφάλεια και φόβο για τον αστικό δημόσιο χώρο, έχουν οδηγήσει σε ποικίλες μορφές ιδιωτικοποίησης και κατακερματισμού του δημόσιου χώρου, σε εμπορευματοποίηση των αγαθών, του τρόπου ζωής και των κοινωνικών σχέσεων. Ο δημόσιος χώρος συρρικνώνεται και η σημασία του ατονεί, παρουσιάζοντας σταδιακά έντονα σημάδια εγκατάλειψης. Αντιθέτως αναδύονται νέα είδη χώρων, αστικά περιβάλλοντα υβριδικού χαρακτήρα, όπου η διάκριση ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο δεν είναι πλέον σαφής, ενώ διακατέχουν σημαντικό ρόλο στην καθημερινότητα του πολίτη (όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο υποκεφάλαιο) με βασικό χαρακτηριστικό αυτό της εμπορευματοποίησης (όπως εμπορικά κέντρα, πολύκεντρα, πολυχώροι ψυχαγωγίας, θεματικά πάρκα κ.λπ.) [Nissen, 2008]. Η δημόσια σφαίρα σύμφωνα με τον Carey (1995) έχει πλέον αντικατασταθεί από μία «μαζική εμπορική κουλτούρα», που προέκυψε ως αποτέλεσμα των δυνάμεων ιδιωτικοποίησης και του καπιταλισμού. Αλλά η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου νοείται και με την επιβολή ελέγχου και επιτήρησης του δημόσιου βίου, την αύξηση της αστυνόμευσης, στον αποκλεισμό διαφόρων κοινωνικών ομάδων από τις κοινωνικές παροχές και τα δημόσια αγαθά και την εμπορευματοποίηση των τελευταίων. Ταυτόχρονα παρατηρείται μια εντεινόμενη

τάση δημοσιοποίησης του ιδιωτικού βίου μέσω των σύγχρονων τεχνολογικών συστημάτων και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, μετατρέποντας την ιδιωτική σφαίρα σε λεία της εμπορευματοποίησης (Μπρασινίκα, 2006).

Ο αστικός δημόσιος χώρος έχει υποστεί διαχρονικά πολλές μεταβολές και υποβαθμίσεις, από τις οποίες ενίοτε επανακάμπτει. Το ζήτημα είναι να εξετασθούν οι πιο «επικίνδυνες» σύγχρονες μεταβολές για να αντιμετωπισθούν καταλλήλως.

1.4.1. Η υποβάθμιση

Συχνό φαινόμενο των σύγχρονων κοινωνιών αποτελεί η απαξίωση του δημόσιου χώρου και της δημόσιας ζωής, και συνεπακόλουθα της δημόσιας σφαίρας, όντας στοιχεία αλληλένδετα (Carmona κ.ά., 2003). Οι πόλεις δεν είναι, συνήθως, σε θέση να επενδύσουν δημόσιο χρήμα έχοντας ως στόχο τη δημιουργία νέων δημόσιων χώρων ή την ανάπλαση των υφιστάμενων προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανάγκη των πολιτών για κοινωνική διάδραση, καθώς επίσης και να οδηγήσουν στην δημιουργία ενδιαφέροντος από πλευράς των πολιτών για κοινωνική επαφή και συμμετοχή.

Σύμφωνα με τον Carmona (2010) διατρέχουμε μία περίοδο όπου η παραγωγή νέων μορφών δημόσιου χώρου έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που εναρμονίζονται με τον στόχο προσέλκυσης και εξυπηρέτησης ατόμων και κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε οικονομική θέση να καταναλώσουν. Παρατηρείται επομένως μία δομική μεταστροφή του ρόλου που ο δημόσιος χώρος διαδραμάτιζε στο παρελθόν: θεωρώντας ως πιο σημαντική την οικονομική δραστηριότητα μιας πόλης, ο νέος δημόσιος χώρος αντί να στηρίζει την κοινωνική διάδραση, την παραμερίζει και την αντικαθιστά με την κατανάλωση (Ζάχος, 2012).

Συγχρόνως, τα άτομα που σχετίζονται με το σχεδιασμό, την ανάπτυξη και τη διαχείριση τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού χώρου, λειτουργούν απαλλαγμένα από τις ανάγκες, την ιστορία, την παράδοση και τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας, καταλήγοντας στην επαναλαμβανόμενη χρήση των ίδιων, διεθνώς καθιερωμένων, σύγχρονων τάσεων οι οποίες κρίνονται ελλειμματικές σε περιεχόμενο και νόημα για τις τοπικές κοινωνίες (Carmona, 2010). Το άμεσο συνεπακόλουθο είναι η ομογενοποίηση του δημόσιου χώρου σε διεθνή κλίμακα (Ζάχος, 2012).

Η ελληνική πραγματικότητα διαμορφώθηκε σημαντικά από μια σειρά κοινωνικο-ιστορικών γεγονότων που διαμόρφωσαν και αναδιαμόρφωσαν τη δομή και την ποιότητα των δημόσιων χώρων της. Η έλευση προσφύγων το 1920 και η διανομή

αγροτικής γης, ο εμφύλιος και η μετεμφυλιακή διαίρεση του 1950, η αστυφιλία και η μετανάστευση του 1960, η επιστροφή των μεταναστών ως μικροαστών το 1980, η έλευση ομογενών μετά τη διάλυση του Σοβιετικού κράτους από το 1990, η υποδοχή ξένων μεταναστών από το 2000 και τώρα πλέον η αποχώρησή τους, επηρέασαν κι επηρεάστηκαν από την εξέλιξη της δομής των αστικών συστημάτων και των υποσυστημάτων τους στην Ελλάδα. Ο κληρονομικός κατακερματισμός της γης, η αστικοποίηση της αγροτικής γης, η εκμετάλλευση της μικρο-ιδιοκτησίας, οι πολιτικές πελατειακές σχέσεις, η αντιπαροχή ως μηχανισμός ταχείας στέγασης αλλά και δημιουργίας πολλαπλασιαστικού πλούτου, η ανοχή στην αυθαίρετη κατοικία και η εκ των υστέρων νομιμοποίηση, η ιδιωτικοποίηση του μηχανισμού παραγωγής κατοικίας και η αναγωγή της σε μηχανισμό αναθέρμανσης της οικονομίας, η εγκατάλειψη της δημόσιας κατοικίας, η απαξίωση του δημόσιου χώρου συνέβαλλαν στη διαμόρφωση υποβαθμισμένων αστικών περιοχών (Καλογήρου, 2011).

Στην Ελλάδα οι περιοχές αστικής φτώχειας, με πιθανά συνεπακόλουθα την υποβάθμιση και την εμφάνιση αστικού φόβου και εγκληματικότητας, εντοπίζονται κυρίως στα παρακάτω χωρικά σχήματα (Καλογήρου, 2011):

- Περιοχές πρώην αυθαίρετης δόμησης που εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλης χωρίς να έχουν ολοκληρώσει τη χωροταξική – πολεοδομική οργάνωση. Περιχαρακώνονται συχνά από μεγάλα φυσικά ή τεχνητά όρια (χείμαρροι, εθνικές οδοί, σιδηροδρομικές γραμμές) και συνεχίζουν να έχουν ελλείψεις σε αστικές υποδομές.
- Περιοχές γενικότερης απαξίωσης της γης, που έλκουν την εγκατάσταση κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, δημιουργώντας περιστατικούς θύλακες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, όπως περιοχές κοντά σε βιομηχανικές ζώνες.
- Περιοχές αστικού εγκλωβισμού στον κύριο αστικό ιστό, που χαρακτηρίζονται από κακή ρυμοτομία, έλλειψη δημόσιου χώρου, ρύπανση, αισθητική υποβάθμιση.

1.4.2. Η οχύρωση

Η οχύρωση του ανθρώπου στο χώρο, έχοντας ως βασική πρωταρχική μορφή τη συσπείρωση, συνδέεται με αρχέγονα ένστικτα επιβίωσης, διατήρησης και κοινωνικότητας, με την ύπαρξη του ανθρώπου και τη δημιουργία οργανωμένων κοινωνικών σχηματισμών. Έχει τις ρίζες της στην αβεβαιότητα και το φόβο του ανθρώπου για το άγνωστο, τις απειλές απέναντι στην ακεραιότητα και την ασφάλειά του, που τον οδηγούν στην έμφυτη ανάγκη για εύρεση ασφάλειας, προστασία και άμυνα. Η συσπείρωση ανέκαθεν αποτελούσε πάγια τακτική των ανθρώπων

προκειμένου να υπερασπιστούν συλλογικά τα κοινωνικά, χωρικά και εν γένει οικονομικά συμφέροντά τους (Ellin, 1997· Landman και Schonteich 2002· Low, 2003· Schneider και Kitchen, 2002). Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα οι άνθρωποι συσπειρώνονται χωρικά, δημιουργώντας κοινότητες. Έτσι, δημιουργήθηκαν οι οχυρωμένες πόλεις της αρχαιότητας, όπου τα μέλη των κοινοτήτων αυτών συσπειρώνονταν προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς, τους κατακτητές και οποιοδήποτε ξενικό στοιχείο που απειλούσε τη συνοχή, την ενότητα και τα συμφέροντα της κοινότητας (Μπακρατσά, 2011).

Σήμερα, η οχύρωση εμφανίζεται, κατά κύριο λόγο, ως συσπείρωση των ατόμων που ανήκουν στην ίδια κοινωνική ή πολιτιστική ομάδα και νιώθουν ότι απειλούνται από το συγχρωτισμό με τις υπόλοιπες ομάδες. Σύμφωνα με τους Knox και Pinch (2009) υπάρχουν τέσσερις λόγοι, οι οποίοι οδηγούν στη χωρική συσπείρωση των κοινωνικών ομάδων: η άμυνα, η υποστήριξη, η διατήρηση της πολιτισμικής συνοχής και η «επίθεση». Από τη μία, λοιπόν, υπάρχει η ανάγκη ορισμένων ομάδων για διατήρηση της κοινωνικής, πολιτισμικής, φυλετικής, πολιτικής και οικονομικής τους συνοχής και από την άλλη, ο έκδηλος φόβος των ανθρώπων απέναντι στο έγκλημα και την παραβατικότητα. Έτσι, τα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα συσπειρώνονται χωρικά προκειμένου να διατηρήσουν τη φυλετική και πολιτισμική τους συνοχή, ενώ παράλληλα τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα τείνουν να συσπειρώνονται με σκοπό όχι μόνο να διατηρήσουν τη συνοχή τους, αλλά και την οικονομική τους θέση, το κοινωνικό status, τα lifestyle χαρακτηριστικά που τους διέπουν και φυσικά να οχυρωθούν απέναντι στο φόβο του εγκλήματος (Knox και Pinch, 2009).

Οι Blakely και Snyder (1998) υποστηρίζουν ότι οι μηχανισμοί προστασίας δεν αφορούν μόνο την αποφυγή του εγκλήματος, αλλά και την αποφυγή των κατοίκων να έρχονται σε επαφή με ξένους και αγνώστους, είτε αυτοί έχουν εχθρική διάθεση είτε όχι. Επιπλέον, παρατηρούνται προσπάθειες για απομόνωση και ιδιωτικότητα, δημιουργία μιας κοινότητας και κυριαρχία έναντι σε οτιδήποτε υποδεέστερο, μειοψηφικό και αδύναμο (Μπακρατσά, 2011). Η χωρική απομόνωση, η αποξένωση και η έλλειψη διάδρασης με το διαφορετικό προδίδουν έναν αυξανόμενο «φόβο απέναντι στην οικειότητα» (Τσουκαλά, 2009). Σύμφωνα με την Klein (2007), η επιθυμία του ανθρώπου για ασφάλεια δημιουργεί τάσεις κατασκοπείας και οχύρωσης, αλλά και διαιώνιση του συναισθήματος του φόβου και του κινδύνου. Ο άνθρωπος προτιμά να

οχυρώνεται προκειμένου να «κλειδώνει έξω» από τα τείχη την παραβατικότητα, τον κίνδυνο και την εγκληματικότητα, κλειδώνοντας όμως μέσα από τα τείχη το φόβο του για το άγνωστο, το βλαβερό (Blakely και Snyder, 1997). Σύμφωνα με τους Laplanche και Pontalis (1986) η έννοια της άμυνας συνδέεται και με την ιδέα της «απαγόρευσης» της εισόδου σε οποιονδήποτε δεν ανήκει εντός των τειχών.

Ο Christopherson (1994) θεωρεί ότι η οχύρωση της σημερινής πόλης εντείνεται όσο περισσότερο αυξάνεται η κοινωνική αποσύνθεση και η κοινωνικοοικονομική ανισότητα, που δημιουργούν ένα δυστοπικό τοπίο, πιο επικίνδυνο και γεμάτο ανασφάλεια. Ως φαινόμενο ανάπτυξης προστατευτικών μέτρων από τα πιο εύπορα τμήματα της κοινωνίας, σε ένα περιβάλλον όπου η βία και το έγκλημα αποτελούν ρουτίνα, συνδέεται με την αστικοποίηση υπό καθεστώς ευέλικτης συσσώρευσης που δημιουργεί αυξητικές τάσεις κοινωνικής πόλωσης. Έτσι, οι σύγχρονες πόλεις σχεδιάζονται με άξονα την εξάλειψη του αστικού φόβου, τη μείωση του αντιληπτού κινδύνου και την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας. Η βασικότερη εκδήλωση των μέτρων αυτών στο σχεδιασμό είναι η οχυρωματική αρχιτεκτονική (bunker architecture), επίσης αποκαλούμενης «προπύργιο», «οχυρωματική» και «παρανοϊκή» αρχιτεκτονική: αστικές αναπτύξεις με φυλασσόμενες πύλες, φράχτες, τείχη, φύλακες, υπέρυθρους ανιχνευτές, ανιχνευτές κίνησης, συνδέσεις άμεσης απόκρισης με αστυνομικά τμήματα και εξοπλισμό επιτήρησης όπως τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (CCTV) (Knox και Pinch, 2009). Όλα αυτά αποτελούν εκείνο που ο Davis (1990) αποκαλεί «τοπίο επιτήρησης» ('scanscape'), σχεδιασμένα να αποκλείουν εκείνους που θεωρούνται ανεπιθύμητοι. Τα συστήματα αυτά εγκαθίστανται συχνά σε περιοχές κατοικίας, αλλά μέτρα αποκλεισμού υιοθετούνται και σε εμπορικά κέντρα και σε κέντρα πόλεων. Σε ορισμένες κεντρικές περιοχές του Λος Άντζελες τα παγκάκια στα πάρκα έχουν σχήμα που να εμποδίζει εκείνους που θα ήθελαν να τα χρησιμοποιήσουν για να κοιμηθούν τη νύχτα. Δεν είναι περίεργο που ο Davis (1990) μιλάει για «στρατιωτικοποίηση» της ζωής στην πόλη. Ωστόσο, δεν είναι μόνο οι περιθωριοποιημένοι που τίθενται υπό επιτήρηση στη σύγχρονη πόλη. Οι νέες τεχνολογίες, τα ΜΜΕ, τα κοινωνικά δίκτυα (social networks) δίνουν τη δυνατότητα σε επιχειρήσεις και κυβερνήσεις να έχουν πρόσβαση σε τεράστιες ποσότητες πληροφορίας όσον αφορά τις συνήθειες των ανθρώπων αλλά και να παράγουν τις εικόνες και φοβικές αντιλήψεις που τις εξυπηρετούν (Knox και Pinch, 2009).

Η χωρική αποτύπωση του κοινωνικού διαχωρισμού και της κοινωνικής ανισότητας είναι αντιληπτή μέσω της εμφάνισης γκέτο (ghetto), ανεστραμμένων γκέτο, περιφραγμένων κοινοτήτων (gated communities) και αποκλειστικών προαστίων (exclusive suburbs), διαφορετικές μορφές οχύρωσης και γκετοποίησης του χώρου. Στην Ευρώπη, παρά την έλλειψη στατιστικών στοιχείων για Περιφραγμένες Κοινότητες, τέτοιους είδους χωρικές οργανώσεις υπάρχουν, οι πιο εντυπωσιακές των οποίων είναι τα νεόδμητα «φρούρια» στο Haverleij της Ολλανδίας (Grönlund, 2012a). Άλλες έννοιες άμεσα συνυφασμένες με την οχύρωση είναι: η έννοια της κοινότητας – που προϋποθέτει την ύπαρξη ορίων, της εδαφοκυριαρχίας (territoriality) – με υπέρτατη μορφή την ιδιοκατοίκηση, και του προασπίσιμου χώρου.

Κατά τους Knox και Pinch (2009) η εδαφοκυριαρχία είναι η έμφυτη τάση των ανθρώπων να κατέχουν μια μερίδα γης ώστε να «ικανοποιούν τις ανάγκες τους για ασφάλεια, προστασία, ιδιωτικότητα, όπως και την ανάγκη έκφρασης της ατομικής τους ταυτότητας (identity), αποτελώντας στρατηγική για την επίτευξη πολιτικής ισχύος». Σύμφωνα με τους Gregory κ.ά. (2009) η έννοια της εδαφοκυριαρχίας μπορεί να έχει δύο ορισμούς: «η οργάνωση και η άσκηση εξουσίας από τον άνθρωπο πάνω σε ένα συγκεκριμένο χώρο», και «η οργάνωση και η χωροθέτηση ανθρώπων ή λειτουργιών σε διακριτές περιοχές, μέσω της χρήσης ορίων» (Gregory κ.ά., 2009). Τα όρια παίζουν καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία και στη δομή του χώρου, εφόσον ορίζουν ποιος βρίσκεται εντός και εκτός αυτών, δημιουργώντας ουσιαστικά άτομα-μέλη (membership), που επιτρέπεται να κάνουν χρήση του χώρου (Blakely και Snyder, 1999). Έτσι, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η επιθυμία της αστικής τάξης να διαμένει σε πιο οργανωμένες προαστιακές περιοχές μπορεί να απορρέει από την ύπαρξη συνωστισμού και αποδιοργάνωσης, που υφίστανται στις κεντρικές περιοχές, και προκαλούν άλλου είδους κοινωνικά προβλήματα, εγκληματικότητα κ.λπ.. Κατά συνέπεια, τα άτομα που ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικές και οικονομικές τάξεις διαμένουν σε προαστιακές περιοχές, τις οποίες ο Marcuse (1997) αποκαλεί «προασπίσιμες γειτονιές», προκειμένου να ικανοποιήσουν το αίσθημά τους για εδαφοκυριαρχία, μακριά από την αποδιοργάνωση του κέντρου.

Η έννοια του «Προασπίσιμου Χώρου» (Defensible Space) διατυπώθηκε από τον αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Oscar Newman, ο οποίος συνδέει τον αστικό σχεδιασμό και την ύπαρξη παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς (Knox και Pinch, 2009· Low, 2001, Schneider και Kitchen, 2002), υποστηρίζοντας ότι οι άνθρωποι επιθυμούν να ζουν και

να δραστηριοποιούνται σε χώρους που μπορούν να ελέγχουν και να υπερασπίζονται. Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος όχι μόνο έχει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία της γης και του χώρου, αλλά πρέπει να έχει την κυριότητα ενός χώρου προκειμένου να αισθάνεται οικειότητα με αυτόν και συνεπώς να τον ελέγχει καλύτερα (Knox και Pinch, 2009), χωρίς τη συνεισφορά του κρατικού μηχανισμού και της αστυνομίας (Newman, 1996). Ο Newman (1996) ισχυρίζεται ότι μέσω του προασπίσιμου χώρου οι κάτοικοι μπορούν να προστατέψουν τα περιουσιακά τους στοιχεία, τα ιδανικά και τις αξίες τους. Σύμφωνα με τον ίδιο, όταν στο εσωτερικό μιας κατοικήσιμης περιοχής υπάρχει ανεπτυγμένο το αίσθημα της ιδιοκτησίας, τότε οι κάτοικοι θεωρούν την περιοχή σαν τη δική τους κοινότητα και έτσι την υπερασπίζονται με κάθε τρόπο. Επισημαίνει ότι προκειμένου να είναι ασφαλής μια περιοχή πρέπει να υπάρχει το αίσθημα της εδαφοκυριαρχίας, δηλαδή η διαδικασία κατάληψης και αποκλειστικής χρήσης μιας χωρικής ενότητας από τον άνθρωπο, και να αναπτύσσεται το αίσθημα αυτο-επιτήρησης (self-surveillance) της κοινότητας (Gregory κ.ά., 2009). Ένας επίδοξος εισβολέας αισθάνεται περισσότερη ανασφάλεια, όταν αντιλαμβάνεται ότι οι κάτοικοι μιας κοινότητας έχουν αναπτύξει ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς μεταξύ τους και ένα δίκτυο προστασίας της γειτονιάς. Θεωρεί ότι η κοινωνική αποδιοργάνωση ανθεί σε περιοχές, όπου δεν υπάρχει ανεπτυγμένο το αίσθημα της κοινότητας και είναι έκδηλη η αδυναμία των κατοίκων να υπερασπιστούν το χώρο τους (Knox και Pinch, 2009). Σύμφωνα με τους Kleinhans και Elsinga (2010) η αίσθηση του ελέγχου που νιώθει ο ιδιοκτήτης σε ζητήματα που αφορούν το χώρο που διαμένει και δραστηριοποιείται συμβάλλει στη δημιουργία ενός καλύτερου επιπέδου ατομικής ασφάλειας και στην χειραφέτησή του (empowerment). Σύμφωνα με τον Newman (1996), οι βασικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τον προασπίσιμο χώρο είναι: η εδαφοκυριαρχία (territoriality), η φυσική επιτήρηση (natural surveillance), ο ορισμός ορίων-συνόρων (boundary definition), η εικόνα και το περιβάλλον (image and milieu) (Schneider and Kitchen 2002).

Οι σύγχρονες μορφές συσπείρωσης και οχύρωσης, αυτές που μεταλλάσσουν και διαβάλλουν το χαρακτήρα των αστικών δημόσιων χώρων, είναι κατά κύριο λόγο αυτές που δημιουργούνται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα «εναντίον» των κατωτέρων. Ο Sennett (1990) κάνοντας μία προσπάθεια να περιγράψει την κατάσταση της σύγχρονης πόλης υποστηρίζει ότι:

«Το χαρακτηριστικό των κτηρίων των πόλεων είναι ότι υψώνουν τείχη, περιτειχίζουν τις διαφορές των ανθρώπων, υποθέτοντας ότι είναι περισσότερο

απειλητικές, παρά ερεθίσματα. Ό,τι χώρος υπάρχει στην αστική σφαίρα είναι χλωμός και ουδέτερος, είναι χώροι που εξαλείφουν την κοινωνική επαφή, αλλά και την απειλή της κοινωνικής επαφής: γυάλινοι τοίχοι που περιτειχίζουν τους δρόμους, λεωφόροι που αποκόπτουν τις φτωχές γειτονιές από την υπόλοιπη πόλη, ύπαρξη προαστίων-υπνωτηρίων»

1.4.3. Η γκετοποίηση

Διαχρονικά, φαινόμενα αστικών γκέτο εμφανίζονται ως απόρροια των οικονομικών μετασηματισμών που υφίσταται μια πόλη. Με την έλευση της βιομηχανικής εποχής ήρθε η ανάγκη για ανάπτυξη μεγάλων αστικών κέντρων. Σε αυτή τη φάση αστικοποίησης, η άναρχη δόμηση σε συνδυασμό με την ταχεία εξάπλωση των πολεοδομικών σχηματισμών, δημιούργησε μεγάλα προβλήματα. Στην Αμερική που, εν αντιθέσει με την Ευρώπη, υπήρχε πολυπολιτισμική πληθυσμιακή σύνθεση, η κοινωνική βία μέσα στις πόλεις εξέλαβε ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε εντονότερο διαχωρισμό και σαφέστερη χωροθέτηση των περιοχών κατοικίας των διαφόρων εθνικών μειονοτήτων, των οικονομικών τάξεων και των ομάδων με εμφανείς πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Πουθενά όμως δεν επετράπη να εγκατασταθούν στα ενεργά οικονομικά κέντρα των πόλεων περιθωριακές δραστηριότητες που ασκούνται από άτομα με ροπή προς παραβατικές συμπεριφορές. Μπορεί στις πόλεις της Δύσης να εμφανίστηκαν έντονα σημάδια ενός ταξικά παρακινούμενου διαχωρισμού των κατοίκων, αλλά δεν εκδηλώθηκαν φαινόμενα γκετοποίησης αυτή την περίοδο (Ρερρές, 2010).

Στις αρχές του 20ου αιώνα, σε αρκετές μεγαλουπόλεις των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών, τμήματα του πυκνοδομημένου ιστορικού κέντρου εγκαταλείπονται από τους παλαιότερους κατοίκους, οι οποίοι μετακινούνται προς τα προάστια που προσφέρουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, και επανοικούνται από φτωχότερα κοινωνικά στρώματα και μετανάστες. Οι περιοχές αυτές χαρακτηρίστηκαν από οικονομική παρακμή και παραβατικότητα. Η ανασφάλεια που προξένησε η αλματώδης αύξηση της εγκληματικότητας, ενεργοποίησε ένα φαύλο κύκλο υπανάπτυξης που σε ορισμένες περιπτώσεις οδήγησε σε περαιτέρω εγκατάλειψη (Ρερρές, 2010). Μέσα από αυτή τη διαδικασία προέκυψαν τα σύγχρονα αστικά γκέτο σε πόλεις που κατά τα άλλα εμφάνιζαν υψηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας. Παρόλο που μοτίβα στεγαστικής διαφοροποίησης φαίνεται ότι υπάρχουν από την απαρχή των οργανωμένων κοινωνιών (Marcuse, 1997), φαινόμενα γκετοποίησης εμφανίστηκαν για πρώτη φορά

στην πόλη της Βενετίας κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα με τη χωρική συγκέντρωση των Εβραίων σε μια συγκεκριμένη περιοχή (Knox και Pinch, 2009).

Ο όρος «γκέτο» πρωτοχρησιμοποιήθηκε για την περιγραφή του συγκεκριμένου φαινομένου από τον καθηγητή Louis Wirth (1928). Εκφράζει το χωρικό και στεγαστικό διαχωρισμό, σε σαφώς οριοθετημένο αστικό χώρο, μιας κοινωνικής ομάδας, που τείνει να είναι ομοιογενής, τουλάχιστον όσον αφορά την κοινωνική τάξη των κατοίκων, το οικονομικό τους υπόβαθρο, την εθνικότητά τους, τα θρησκευτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και ούτω καθεξής (Gregory κ.ά., 2009). Συνήθως, αυτή η μειονοτική ομάδα χαρακτηρίζεται από διαφορετική εθνικότητα, αξίες και ηθικούς κανόνες από τον υπόλοιπο πληθυσμό ενώ συχνά αντιμετωπίζεται ως κατώτερη από την κυρίαρχη ομάδα (Marcuse, 1997· Latham κ.ά., 2009). Παρόλα αυτά ο όρος γκέτο μπορεί να αναφέρεται και στη χωρική συγκέντρωση άλλων κοινωνικών ομάδων, όπως οι ηλικιωμένοι, οι ομοφυλόφιλοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες κ.λπ. (Knox και Pinch, 2009). Ο ορισμός προϋποθέτει κοινωνική απομόνωση και στιγματισμό της πληθυσμιακής ομάδας που ζει και εργάζεται εντός του γκέτο. Τα μέλη της κοινότητας αποκτούν ένα διαφορετικό τρόπο ζωής, αναπτύσσουν μια πιο επιθετική νοοτροπία και ένα σύστημα αξιών που αντιμετωπίζεται ρατσιστικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό της πόλης (Ρερρές, 2010).

Ο όρος «γκέτο» συσχετίζεται συνήθως με την ύπαρξη υποβαθμισμένων περιοχών με υψηλά ποσοστά χωρικής συγκέντρωσης μιας κοινωνικής ομάδας. Έτσι, έχει επικρατήσει η αντίληψη ότι στα γκέτο ζουν και δραστηριοποιούνται μετανάστες ή άτομα των χαμηλότερων κοινωνικών και οικονομικών τάξεων, που μαστίζονται από φαινόμενα φτώχειας, ανεργίας και κοινωνικού αποκλεισμού. Παρόλα αυτά, η Σχολή του Σικάγο υπήρξε η πρώτη που αναφέρθηκε στις γκετοποιημένες πλούσιες γειτονίες των πόλεων δίνοντας τον όρο «the gilded ghetto» (Gregory κ.ά., 2009). Ο Marcuse (1997) υποστηρίζει ότι πλέον τα «γκέτο» αλλάζουν μορφή, δομή και χαρακτηριστικά και με αυτό τον τρόπο περνάμε από τα υποβαθμισμένα, φυλετικά γκέτο στα αποκλειστικά γκέτο των πλουσίων, που πλέον δεν αφορούν μόνο τη φυλετική διάκριση, αλλά και την ταξική.

Ανεστραμμένα γκέτο

Η αστική τάξη θέλοντας να διαχωριστεί από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες και να διαφυλάξει τα συμφέροντά της επιλέγει τη στεγαστική απομόνωση και οχύρωση. Έτσι, στα ανεστραμμένα γκέτο υπάρχουν διαχωρισμοί, όπως οι Περιφραγμένες Κοινότητες

και τα Αποκλειστικά Προάστια. Τα χαρακτηριστικά που διέπουν τις ανεστραμμένα γκετοποιημένες περιοχές συνοψίζονται στα εξής (Μπακρατσά, 2011):

- Φόβος απέναντι στο διαφορετικό και σε οτιδήποτε απειλεί να αλλάξει το status quo των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων, στην εγκληματικότητα και παραβατικότητα, το χάος και την αποδιοργάνωση του κέντρου, φόβος της πτώσης των αξιών γης που θα επιφέρει η είσοδος στην κοινότητα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων
- Ομοιογένεια ταξική, φυλετική και κοινωνική, αυτό που οι Knox και Pinch (2009) ονομάζουν «πανικού κύρους»
- Οχύρωση μέσω της ανέγερσης τειχών, πυλών, πράσινων φρακτών και άλλων αρχιτεκτονικών κατασκευασμάτων
- Απομόνωση από εστίες πιθανού κινδύνου, όπως κεντρικές και υποβαθμισμένες περιοχές και ιδιωτικότητα που εκφράζει την κοινωνική θέση
- Αποκλειστικότητα και ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου καθώς και αστυνομικής προστασίας για την εξάλειψη του αστικού κινδύνου και τη διατήρηση ενός επιπέδου ασφάλειας και προστασίας των κατοίκων
- Αυτονομία που εκφράζεται με την ύπαρξη ιδιωτικών υπηρεσιών, που έρχονται να αντικαταστήσουν τις δημόσιες
- Μονιμότητα και προστασία από εξελίξεις που μπορεί να διαταράξουν και να θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα της κοινότητας
- Εδαφοκυριαρχία που συμβάλλει στην αύξηση των αισθημάτων βεβαιότητας και μονιμότητας και στον καλύτερο έλεγχο και την προστασία του χώρου
- Ασφάλεια που εξασφαλίζεται από κάμερες ασφαλείας, ιδιωτική αστυνόμευση, δίκτυα επιτήρησης γειτόνων, ύπαρξη κοινωνικών και οικονομικών περιορισμών στο εσωτερικό της κοινότητας
- Περιορισμοί που αφορούν την κοινωνική τάξη, το οικονομικό υπόβαθρο, την εθνοτική προέλευση και εγγυώνται την ομοιογένεια της κοινότητας και τη διαφύλαξη του χαρακτήρα της και αποτρέπουν ανθρώπους που δεν πληρούν τα συγκεκριμένα κριτήρια να διαμείνουν στην περιοχή.

1.5. Συμπεράσματα

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί χώρο έκφρασης και διάδρασης, και, με τη μορφή και τα χαρακτηριστικά του, επηρεάζει τους χρήστες του. Επηρεάζει τις καθημερινές τους δραστηριότητες, τις απόψεις τους για την πόλη, τον τόπο, τους «άλλους» και τις σχέσεις τους με αυτούς. Επηρεάζει την κοινωνία και τα φαινόμενά της, επιτρέποντας κάποια

και απαγορεύοντας άλλα, ανάλογα με τα καταλυτικά του στοιχεία. Ο ίδιος διαμορφώνεται πρωταρχικά από τις απόψεις και τους σκοπούς των δημιουργών του (κατά βάση των σχεδιαστών) και στη συνέχεια αναδιαμορφώνεται και αλλάζει χαρακτήρα από εκείνους που τον χρησιμοποιούν περισσότερο.

Οι κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές μεταβολές, διαρκώς μεταλλάσσουν το δημόσιο χώρο, από τη δομή ως τη χρήση του. Τέτοιες μεταβολές έχουν οδηγήσει σταδιακά και σε ποικίλες μορφές οχύρωσης του χώρου, από τις περιφραγμένες κοινότητες μέχρι τα αστικά γκέτο. Οι διάφορες μορφές που λαμβάνουν οι ανθρώπινοι χειρισμοί προστασίας των ατομικών και συλλογικών αγαθών (από την οικογένεια και την περιουσία έως την κοινότητα) λειτουργούν ως επιφανειακή προστασία, περισσότερο ως παρωπίδες στο «δύσκολο» και το «κακό», παρά ουσιαστική αντιμετώπιση και επίλυση των παραγόντων που συντέλεσαν στην ανάγκη για εύρεση και εφεύρεση προστασίας. Επιπλέον, προκαλούν συχνά μία αίσθηση ανασφάλειας, χωρίς απαραίτητα να υπάρχει πραγματικός κίνδυνος, οδηγώντας σε περαιτέρω αναζήτηση ασφάλειας και απομόνωσης, δημιουργώντας εν τέλει έναν αέναο βρόχο. Τέλος, τέτοιες μορφές οργάνωσης του χώρου θα πρέπει να θεωρούνται μη βιώσιμες (κατά τις αρχές της αειφορίας), καθώς διέπονται από αρχές αποκλεισμού και αυτόματα τοποθετούν (αδίκως στην πλειονότητα) άτομα, που δε δύνανται ή δεν επιθυμούν να συμμετάσχουν σε αυτές, στη θέση του κινδύνου, προωθώντας τον κοινωνικό και στεγαστικό διαχωρισμό, κάνοντας την κατάσταση πιο δύσκολη για τους αδύναμους.

2. Το φαινόμενο του αστικού φόβου

Οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν πληθώρα απειλών στο αστικό περιβάλλον: έγκλημα, τρομοκρατία, γρήγορα κινούμενα οχήματα, ατμοσφαιρική ρύπανση, μολυσμένα ύδατα και ούτω καθεξής. Σε ορισμένους τόπους η απειλή των φυσικών καταστροφών είναι ένας καθημερινός φόβος, που ο σχεδιασμός των κτιρίων και των οικισμών καλείται να αντιμετωπίσει. Στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες, παρόλο που πολλές φυσικές απειλές είναι πλέον ικανοποιητικά διαχειριζόμενες, άλλες ανθρώπινες απειλές, υπαρκτές ή φανταστικές, φαίνεται να αυξάνουν. Τέτοιες είναι το έγκλημα και ο φόβος του εγκλήματος (Carmona κ.ά., 2003).

Υπάρχουν, πράγματι, εικόνες που εντυπώνονται στο μυαλό: η πτώση των δίδυμων πύργων το Σεπτέμβρη του 2001, η εμπόλεμη ζώνη που προέκυψε από βιαιοπραγίες συμμοριών στην ταινία «Η πόλη του θεού» ('Cidade de Deus'), οι συμπλοκές ακτιβιστών και ματ στις διαδηλώσεις ενάντια στην παγκοσμιοποίηση κατά τη διάρκεια των συσκέψεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στο Σιάτλ το 1999, οι διαμαρτυρόμενοι στους δρόμους της Αθήνας το Δεκέμβρη του 2008, τα τραυματισμένα παιδιά μετά από βομβαρδισμούς στη Βαγδάτη, οι άνθρωποι με ιατρικές μάσκες στους δρόμους του Χονγκ Κονγκ κατά το ξέσπασμα του ιού της γρίπης SARS και άλλα, η λίστα είναι μεγάλη. Ανεξάρτητα με το αν αυτές οι εικόνες γεννούν άμεση πολιτική δράση, παρουσιάζουν συνδέσεις μεταξύ φόβου και πόλης. Η πόλη υπήρξε για πολύ στο στόχαστρο του φόβου, φόβου του εγκλήματος, φόβου των ξένων, του διαφορετικού, φόβου της αναρχίας και των ταραχοποιών, φόβου της μόλυνσης, της βρωμιάς και των ασθενειών. Τις τελευταίες δεκαετίες, όμως, ο φόβος στην πόλη εντατικοποιείται. Καταρχάς, η πόλη είναι πιο ευάλωτη από ποτέ σε τρομοκρατικές επιθέσεις, επιδημίες, φυσικές καταστροφές. Προσθέτοντας και την εικόνα που δίνουν οι παραγκουπόλεις της Λατινικής Αμερικής, αλλά και τα γκέτο μεταναστών στις μητροπόλεις παγκοσμίως, που υπενθυμίζουν την αποτυχία στην εξάλειψη της φτώχειας και του ρατσισμού, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η πόλη φοβίζει και δημιουργεί ανασφάλεια με την ανεξέλεγκτη πολυπλοκότητά της, την ταχύτητα, την πυκνότητα και την ενέργειά της (Bourdeau, 2011).

Η ασφάλεια συνδέεται με την προστασία του εαυτού μας, των αγαπημένων προσώπων, της ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας. Μπορεί να οριστεί ως η αποδέσμευση από τον κίνδυνο και τη διακινδύνευση ατυχημάτων, τραυματισμών, θανάτων, απωλειών, η κατάσταση στην οποία απουσιάζει η πιθανότητα ανεπιθύμητου συμβάντος και η

ανησυχία (Κατσαφάδου, 2012). Η έλλειψη ασφάλειας, οι αντιλήψεις κινδύνου και διακινδύνευσης, ο φόβος της θυματοποίησης απειλούν εξίσου τη χρήση της δημόσιας σφαίρας και τη δημιουργία επιτυχημένων αστικών περιβάλλοντων. Η αίσθηση της ασφάλειας και προστασίας είναι, επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση ενός επιτυχημένου αστικού σχεδιασμού. Αυξημένα επίπεδα προστασίας, όμως, συχνά συνεπάγονται ιδιωτικοποίηση και απόσυρση από τη δημόσια σφαίρα, που, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, εντείνουν τον κοινωνικό και στεγαστικό διαχωρισμό και τη χρήση μέτρων όπως ανύψωση τειχών, φραγμών, περιφράξεων και συστημάτων παρακολούθησης. Τα μέτρα αυτά, στην πραγματικότητα, είναι ιδιωτικές λύσεις που υπαγορεύουν δημόσια και κοινωνικά κόστη, ενώ δεν απαντούν στην πηγή των προβλημάτων τα οποία λύνουν (Carmona κ.ά., 2003).

2.1. Το αίσθημα του φόβου

Τα φοβικά αισθήματα συνδέονται άμεσα με την ύπαρξη κάποιας απειλής ή κινδύνου, πραγματικού ή και φανταστικού, που το άτομο αντιλαμβάνεται στο περιβάλλον του. Ο φόβος αποτελεί αρχέγονο ένστικτο επιβίωσης και διακατέχει όλα τα πλάσματα της φύσης και, φυσικά, τον άνθρωπο. Το φοβικό συναίσθημα αποτελεί βασικό στοιχείο της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης και υπακούει στην ανάγκη αυτοσυντήρησης. Βέβαια, ο ανθρώπινος φόβος, σε αντίθεση με αυτόν που απαντάται στο ζωικό βασίλειο, δεν οφείλεται μόνο στα ένστικτα που εξασφαλίζουν την επιβίωση, αλλά και σε πληθώρα παραγόντων κοινωνικών και διαπροσωπικών που ουσιαστικά οφείλονται στην πολύπλοκη ανάγκη του ανθρώπου για συλλογικότητα και κοινωνική ζωή. Σύμφωνα με τον Φρόντ κάθε άνθρωπος αντιμετωπίζει απειλές από τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις, από τον ίδιο του τον εαυτό, από τον έξω κόσμο και τα ερεθίσματα που δέχεται από αυτόν, και από τις σχέσεις του με τους άλλους (Μπακρατσά, 2011).

Ο φόβος αποτελεί περισσότερο ένα κοινωνικό φαινόμενο με χωρικές διαστάσεις, παρά ένα καθαρά ψυχολογικό ζήτημα. Είναι μια συναισθηματική αντίδραση στις αντιληπτές απειλές με κοινωνικό νόημα, που δύναται να έχει ένα εύρος θετικών και αρνητικών επιπτώσεων στις κοινωνικές και χωρικές σχέσεις. Φαίνεται πως η ίδια η διαδικασία της συμμετοχής σε συζήτηση για το έγκλημα, διευκολύνει τους ανθρώπους να δημιουργήσουν μία δική τους αίσθηση του χώρου, αναφορικά τόσο με τις άμεσες συνθήκες της καθημερινότητας όσο και στη σχέση του χώρου με την ευρύτερη κοινωνία. Συνεπώς, το ποιους και τι φοβόμαστε, καθώς επίσης και το πώς εκφράζουμε και αντιδρούμε απέναντι σε αυτούς τους φόβους, συνιστούν την ταυτότητά μας. Η

αναζήτηση της ασφάλειας επηρεάζει υπολογίσιμα την διαμόρφωση της αίσθησης του εαυτού και, εν τέλει, της αστικής ταυτότητας (Alexander και Pain, 2012).

Παρόλο που το αντικειμενικό αίσθημα του φόβου δεν συνεπάγεται απαραίτητα κάποιο πραγματικό έγκλημα, έχει σημαντικά επιβλαβείς επιδράσεις στα άτομα και τις κοινωνίες. Έχει διαπιστωθεί ότι περιορίζει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, αυξάνει το άγχος, κάνει τους ανθρώπους να νιώθουν φυλακισμένοι στα ίδια τους σπίτια και τις γειτονιές, διαταράσσει τη συνοχή των συνοικιών, και με αυτόν τον τρόπο μπορεί στην πραγματικότητα να αυξήσει την εγκληματικότητα. Κάποιες από αυτές τις επιδράσεις μπορεί να εντείνονται καθώς ο φόβος αυξάνει μετά τη δύση του ήλιου και κυρίως σε φυσικά και κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι άποροι, οι ηλικιωμένοι και οι νεαρές γυναίκες (Nasar και Fisher, 1993). Η ένταση και το είδος της ταυτότητας που τα άτομα αναπτύσσουν εν σχέσει με το φόβο, εξαρτώνται όχι μόνο από τις άμεσες και έμμεσες εμπειρίες τους από την ασφάλεια και τη διακινδύνευση, αλλά και από την αίσθησή τους για το περιβάλλον τους, τους δεσμούς που έχουν με τον τόπο και τις σχέσεις που έχουν αναπτύξει σε συγκεκριμένες γεωγραφικές κοινωνίες. Οι άνθρωποι μπορεί να μοιράζονται την ίδια περιοχή, αλλά να ζουν σε διαφορετικούς κόσμους (Alexander και Pain, 2012).

Όπως και για την επιβίωση, για πολλούς μελετητές, η ύπαρξη του αισθήματος του φόβου είναι απολύτως αναγκαία προκειμένου να τηρείται η κοινωνική τάξη και ευρυθμία. Σύμφωνα με τον Hobbes (Hall και Gieben, 2003) ο φόβος απέναντι σε μία δύναμη καταναγκασμού, δηλαδή ο φόβος απέναντι στην εξουσία, πρέπει να υπάρχει προκειμένου να διατηρείται ένα επιθυμητό επίπεδο κοινωνικής τάξης στο χώρο. Με βάση αυτόν τον ισχυρισμό, παρατηρούνται οι δύο πλευρές ενός αμφίδρομου φόβου, από τη μία πλευρά ο φόβος της άρχουσας τάξης απέναντι στο άγνωστο, το ξενικό στοιχείο, που δημιουργεί τάσεις οχύρωσης, κατασκοπείας και ελέγχου, ενώ από την άλλη ο φόβος της επιτήρησης και της τιμωρίας, που διέπει τον εν δυνάμει παραβάτη απέναντι στα σύγχρονα συστήματα ασφαλείας (Μπακρατσά, 2011).

Η κοινωνική αταξία δημιουργεί ένα περιβάλλον ασταθές, αναξιόπιστο, άγνωστο, αβέβαιο και μη προβλέψιμο, συνθήκες που ευνοούν περισσότερο την ανάπτυξη του φόβου (Bauman, 2002). Ο φόβος βρίσκεται στο επίκεντρο του βιώματος της καθημερινής ζωής, και δεν επηρεάζεται απαραίτητα από τις κυβερνήσεις, τουλάχιστον όχι με αναμενόμενους τρόπους (Alexander και Pain, 2012). Δεδομένου ότι οι περιοχές που ελκύουν παραβατικότητα και προκαλούν φόβο χαρακτηρίζονται από κοινωνική,

οικονομική, αισθητική και περιβαλλοντική υποβάθμιση καθώς και χαμηλή κοινωνική συνοχή, αταξία, αναρχία στη δομή και τη λειτουργία τους, είναι προφανές πως η διατήρηση της κοινωνικής ευρυθμίας και της τάξης στο χώρο είναι εξαιρετικά σημαντική (Knox και Pinch, 2009). Υπάρχει, όμως, και η άποψη ότι ο φόβος είναι ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου κι αναπαράστασης των αρχών και των αξιών της άρχουσας τάξης. Το συναίσθημα του φόβου εκφράζει το τι είναι επιτρεπτό και τι απαγορευμένο ενώ παράλληλα καλλιεργεί ιδέες, συμπεριφορές, πολιτικές και κουλτούρες (Charput κ.ά., 2010). Η νεολαία υφίσταται συχνότερα την επιρροή του ελέγχου και πολλές αστικές πολιτικές, που στοχεύουν στην αύξηση της ασφάλειας ορισμένων κοινωνικών ομάδων, δρουν σε βάρος των δραστηριοτήτων των νέων. Ολοένα και περισσότερο στις Δυτικές κοινωνίες, το σύνολο των νέων αντιμετωπίζεται ως πηγή φόβου, παρά ελπίδας, φέροντας την ετικέτα των επικίνδυνων και παρεκκλινόντων, ή ευάλωτων και υπέρ-προστατευμένων. Τη στιγμή που τέτοιες ομάδες κατηγορούνται για την πρόκληση φόβου, μπορεί ουσιαστικά να είναι εκείνες που φοβούνται περισσότερο. Υπάρχουν, λοιπόν, ζητήματα κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και περιθωριοποίησης που διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην κατανόηση των μορφών φόβου (Alexander και Pain, 2012).

2.1.1. Αίτια δημιουργίας φόβου και ανασφάλειας

Όπως έχει προαναφερθεί, ο φόβος και η ανασφάλεια που βιώνει το άτομο στην πόλη έχει ποικίλες ρίζες, φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές. Ο φόβος δεν είναι αναγώγιμος σε γενικεύσεις, αλλά πρέπει να θεαθεί ως υπάρχων, πολύπλοκος και συχνά προκύπτων από πολλαπλές αιτίες (Alexander και Pain, 2012). Κατά τους Van Den Berg κ.ά. (2006) οι παράγοντες που επηρεάζουν τέτοιου είδους αρνητικά αισθήματα μπορούν να συνοψισθούν στους εξής (Κατσαφάδου, 2012):

- **Εγκληματικότητα.** Η σημαντικότερη αιτία δημιουργίας φοβικών αισθημάτων στο αστικό (ή και μη) περιβάλλον είναι η διάπραξη εγκλήματος, αλλά και η υποψία διάπραξης εγκλήματος. Η αυξημένη παραβατικότητα σε μια περιοχή συνεπάγεται αυξημένο φόβο από τους κατοίκους και τους περαστικούς, ανεξάρτητα από τη γνώση ή όχι συγκεκριμένου εγκλήματος. Η μειωμένη εγκληματικότητα όμως σε μια περιοχή δεν συνεπάγεται αυτόματα και αυξημένη αίσθηση της ασφάλειας.
- **Χαμηλή ποιότητα δομημένου περιβάλλοντος.** Το πώς οι άνθρωποι βιώνουν και ερμηνεύουν το χώρο επηρεάζει άμεσα το πώς αισθάνονται όταν βρίσκονται σε αυτόν. Η ασφάλεια ενσωματώνεται στα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του

χώρου και στην οικειότητα που αυτός προσφέρει στο κάθε άτομο ξεχωριστά. Η ποιότητα του δημόσιου χώρου, η παροχή ανέσεων και ελκυστικών εγκαταστάσεων και η ποιότητα των κατοικιών καθορίζουν το βιοτικό επίπεδο αλλά και την εκτίμηση του επιπέδου του ευρύτερου δομημένου περιβάλλοντος. Όσο πιο οικείος και ανθρώπινος είναι ένας χώρος τόσο πιο ασφαλής θεωρείται.

- **Κοινωνικό – οικονομική δομή.** Τα υψηλά επίπεδα εισοδήματος, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων καθώς και ο μειωμένος δείκτης ανεργίας μαρτυρούν ευοίωνες οικονομικές προοπτικές και οδηγούν σε μία αίσθηση ασφάλειας. Πρέπει να ληφθεί όμως υπόψη, πως οι έντονες κοινωνικές διαφορές και αποκλίσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, που στην πλειονότητά τους χαρακτηρίζονται από κοινωνικό και στεγαστικό διαχωρισμό, μπορούν να οδηγήσουν σε περισσότερες ταραχές εντός της κοινωνίας.

- **Ανομοιογένεια.** Τις τελευταίες δεκαετίες, και λόγω κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συγκυριών, ο αριθμός των μεταναστών από τις αναπτυσσόμενες στις αναπτυγμένες χώρες έχει αυξηθεί απότομα. Οι μετανάστες τείνουν να εγκαθίστανται κυρίως σε αστικά κέντρα, συχνά δημιουργώντας γκέτο, γεγονός που μπορεί να παράγει εντάσεις με τον τοπικό πληθυσμό εξαιτίας των διαφορών μεταξύ τους και άλλων προβλημάτων αφομοίωσης. Δεδομένων και των δυσχερέστερων οικονομικών δυνατοτήτων τους, όσο αυξάνει η εισροή των αλλοδαπών στις αστικές περιοχές τόσο εντείνονται τα προβλήματα αφομοίωσης και ανασφάλειας.

- **Καταστροφές.** Οι μεγάλης κλίμακας καταστροφές, όπως παραδείγματος χάριν η έκρηξη στην αποθήκη πυροτεχνημάτων στην ολλανδική πόλη Ενσέντε και η φωτιά στη σήραγγα Μοντ Μπλανκ μεταξύ Γαλλίας και Ιταλίας, οδήγησαν σε πολλές κοινωνικοοικονομικές συνέπειες και πυροδότησαν αισθήματα ανασφάλειας. Υπάρχει, λοιπόν, αυξημένη ανάγκη αποφυγής τέτοιων σοβαρών καταστροφών.

- **Φυσικές καταστροφές.** Τα στοιχεία της φύσης και οι πιθανές καταστροφές που προκαλούν, όπως πλημμύρες, πυρκαγιές, σεισμοί, τυφώνες, εκρήξεις ηφαιστειών, δημιουργούν μία αίσθηση φόβου, απώλειας ελέγχου και συνειδητοποίησης της μικρότητας της ύπαρξης στον άνθρωπο. Προφανώς, η εμφάνιση τόσο επιβλαβών φαινομένων, άρα και η δημιουργία ανασφάλειας εξαρτάται από τα γεωγραφικά, γεωλογικά, κλιματολογικά και άλλα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής.

- **Τρομοκρατικές επιθέσεις.** Μετά την 9^η Σεπτεμβρίου του 2001, ένας νέος παράγοντας άρχισε να απειλεί τις μεγαλουπόλεις παγκοσμίως και να σπείρει το φόβο

στους κατοίκους αυτών, η τρομοκρατία. Μια νέα διαδικασία αναθεώρησης της σημασίας της ασφάλειας και αναζήτησης κατάλληλων απαντήσεων για την αντιμετώπιση των νέων αυτών απειλών ξεκίνησε ύστερα από αυτό το γεγονός.

2.1.2. Κατηγοριοποίηση αστικού φόβου

Η αίσθηση ανασφάλειας και φόβου που βιώνει ο κάτοικος, ή ο επισκέπτης, κατά τη διαμονή και περιήγησή του στο αστικό περιβάλλον, μπορεί να έχει αρκετές διαφορετικές εκφάνσεις. Είτε είναι φόβος του εγκλήματος, ταραχών και άλλων παραγόντων του αστικού περιβάλλοντος, είτε είναι νεότερα είδη φόβου απέναντι στην τρομοκρατία, τη μετανάστευση και τις κοινωνικές διακρίσεις (Alexander και Pain, 2012). Σε μία προσπάθεια καταγραφής και κατανόησης των διαφορετικών «ειδών» αστικού φόβου, προέκυψε μια κατηγοριοποίηση (Πίνακας 2.1) βασισμένη στους γενικότερους και ειδικότερους παράγοντες που δημιουργούν φοβικά συναισθήματα.

Πίνακας 2.1: Κατηγοριοποίηση ειδών αστικού φόβου

Παράγοντες	Είδη	
Φυσικοί	Φόβος φυσικών καταστροφών	
Κοινωνικοί	Φόβος εγκλήματος	Φόβος θυματοποίησης/επίθεσης
		Φόβος κλοπής/απώλειας περιουσίας
		Φόβος τρομοκρατίας
	Φόβος πτώσης βιοτικού επιπέδου	Φόβος πτώσης αξιών γης
		Φόβος αναρχίας/ταραχών
Συναισθηματικοί	Φόβος ξενικού στοιχείου (ξενοφοβία, ρατσισμός)	
	Φόβος συνωστισμού/πλήθους/όχλου	
	Φόβος έκθεσης στο κοινό/δημόσιο	

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Φαίνεται πως μεταξύ των φόβων κοινωνικού και συναισθηματικού περιεχομένου υπάρχει μια βαθιά σύνδεση. Ο φόβος για το ξενικό στοιχείο και ο φόβος του συνωστισμού, οδηγούνται από την πεποίθηση πως ο «άγνωστος» δυνητικά είναι και επικίνδυνος, έτσι επαγωγικά καταλήγουν στο φόβο του εγκλήματος. Επίσης, οι υψηλοί δείκτες μεταναστευτικών ροών, μπορεί να οδηγήσουν μια περιοχή σε ανομοιογένεια και να υπάρξει η υποψία φόβου πτώσης βιοτικού επιπέδου. Βέβαια, πρέπει να

σημειωθεί ότι ξένος, άγνωστος δε συνεπάγεται και εγκληματίας. Ξεπερνώντας τέτοιες παρωχημένες και στενόμευαλες απόψεις, μπορεί κανείς να δει τη θετική πλευρά των καταστάσεων, που μπορούν αν οδηγήσουν σε κοινωνικο-οικονομική και πολιτισμική ευμάρεια, και γιατί όχι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις σωστού ελέγχου και προσαρμογής, ανάπτυξη.

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στα είδη εκείνα του φόβου, που επηρεάζονται περισσότερο από παρεμβάσεις αστικού σχεδιασμού, πολεοδομίας και στρατηγικού προγραμματισμού των πόλεων, δηλαδή στο Φόβο του Εγκλήματος, πιο συγκεκριμένα στο Φόβο Θυματοποίησης και Κλοπής και στο Φόβο Συνωστισμού, και στις εκφάνσεις των υπόλοιπων ειδών που σχετίζονται με αυτόν. Ο φόβος του εγκλήματος δεν ενέχει μόνο μια απλή μονοδιάστατη σχέση μεταξύ του ατόμου και των ποικίλων κοινωνικών δομών, αλλά ενσωματώνεται σε ένα δίκτυο ηθικών και πολιτικών γεωγραφιών (Alexander και Pain, 2012).

2.2. Αστικός φόβος και χώρος

Ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζει πολλούς τομείς της καθημερινότητας, αλλά και τη δομή της κοινωνίας και του χώρου. Τα αισθήματα ασφάλειας είναι στενά συνδεδεμένα με την ποιότητα ζωής και την ικανοποίηση από τις γειτονικές σχέσεις, και υψίστης σημασίας για την ανάπτυξη μιας αίσθησης οικειότητας και «σπιτικού» (“at-homeness”) [Alexander και Pain, 2012]. Η αίσθηση του «ανήκειν» και η κατοχή χώρου στο αστικό περιβάλλον είναι μια αστική ψυχική διάθεση και νοοτροπία (Koskela, 1997). Όταν αυτή η αίσθηση απειλείται από το φόβο και τη δυνητική παρουσία ποικίλων διακινδυνεύσεων, αλλάζει η θεώρηση του περιβάλλοντος σε κάθε επίπεδο, από την κλίμακα της οικίας έως της γειτονιάς και του υπόλοιπου αστικού ιστού.

Για να ανακουφίσουν τους φόβους τους οι άνθρωποι συχνά περιορίζουν τις κοινωνικές και φυσικές δραστηριότητές τους, έτσι ώστε να αποφύγουν τόπους ή καταστάσεις που μπορεί να θεωρούνται μη ασφαλείς. Αυτή η απόσυρση επηρεάζει τους κοινωνικούς δεσμούς, την κοινωνική δραστηριοποίηση και συμμετοχή, τη φυσική δραστηριότητα, αλλά και τη φυσική και πνευματική υγεία (Foster κ.ά., 2010). Από την άλλη, η αρχιτεκτονική, οι πολεοδομικές και χωροταξικές ρυθμίσεις του χώρου αλλάζουν και προσαρμόζονται στις νέες ανάγκες αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας. Η αύξηση της αστυνόμευσης και των μέσων ασφαλείας και ελέγχου αποτελούν μερικά παραδείγματα που διαμορφώνουν το σύγχρονο κοινωνικό γίγνεσθαι

με βάση το συναίσθημα του φόβου (Μπακρατσά, 2012). Το φάσμα επιρροών του αστικού φόβου, λοιπόν, είναι ευρύ, όλες οι εκδοχές, όμως, συνδέονται με τη διαμόρφωση και χρήση του χώρου.

2.2.1. Επίδραση στη χρήση του χώρου

Είναι προφανές πως, για να ελαχιστοποιήσει τα επίπεδα του φόβου του, ο άνθρωπος αναγκάζεται να συμπεριφέρεται αμυντικά απέναντι σε ένα δυνητικό κίνδυνο. Αμύνεται οχυρώνοντας τις κοινωνίες και την περιοχή στην οποία ζει, προκειμένου να ελαττώσει, και ιδανικά να εξοντώσει, αυτή την αίσθηση φόβου και την αβεβαιότητα που του προκαλούν το έγκλημα και όχι μόνο. Ο φόβος μπορεί να καταστείλει τα συναισθήματα, το νου και τη λογική και να κάνει και τους ανθρώπους να συμπεριφέρονται ανάλογα, με εσωστρέφεια, αναζητώντας απομόνωση (Charput κ.ά., 2010).

Η δομή και ο σχεδιασμός των σύγχρονων κοινωνιών γίνονται βάσει του φόβου της έκθεσης. Οι κοινόχρηστοι και δημόσιοι χώροι αποτελούν τους κατεξοχήν χώρους συνάθροισης και έκθεσης των ατόμων. Ως εκ τούτου, σχεδιάζονται βάσει της επιθυμίας εξάλειψης του φόβου κοινωνικής έκθεσης, όπως πολύ ορθά έθεσε ο Sennett (1977), της τυραννίας της οικειότητας. Κατά τον Frisch (Bauman 2002) οι χώροι μαζικής προσέλευσης, πολυσύχναστοι και κοινόχρηστοι, όπως πάρκα, εκκλησίες, καταστήματα, σχολεία και ούτω καθεξής, όπου το ξενικό στοιχείο είναι έντονο, προκαλούν μεγαλύτερη φοβικότητα. Στην αναζήτηση της ασφάλειας, οι άνθρωποι τείνουν να αποφεύγουν τέτοιους χώρους μαζικής συνάθροισης και συνωστισμού, όπου η κυρίαρχη και οι μειονοτικές ομάδες έρχονται σε επαφή. Έτσι, λοιπόν, στις περιφραγμένες κοινότητες και τα αποκλειστικά προάστια των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων δεν προβλέπονται χρήσεις γης που να προσελκύουν μαζικά κόσμο, όπως εμπορικές, εστίασης ή ψυχαγωγίας, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν επικίνδυνο για την ταυτότητα του προαστίου, τις υψηλές αξίες γης και την προσέλκυση ατόμων χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων (Fogelson, 2005). Αντίστοιχα, κοινόχρηστοι χώροι της κοινότητας, όπως πάρκα και πλατείες, περιφράσσονται, ιδιωτικοποιούνται και τίθενται προς αποκλειστική χρήση από τους κατοίκους της, ακόμα και με συγκεκριμένο ωράριο, χαρακτηριστικό γνώρισμα των θυλάκων διαμονής της αστικής τάξης (Davis, 2008).

Οι πολυσύχναστοι χώροι μπορεί να προκαλέσουν φόβο και αρνητικά συναισθήματα στους κατοίκους, εφόσον λειτουργούν συγκεκριμένες ώρες κατά τη διάρκεια της μέρας. Κατά τις ώρες μη λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων και των κέντρων

αναψυχής, ιδιαίτερα το βράδυ, δημιουργούνται συνθήκες στις οποίες ευδοκιμούν ύποπτες συμπεριφορές, που επηρεάζουν την εικόνα της πόλης και, φυσικά, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των κατοίκων. Επίσης, η εγκατάσταση χρήσεων, όπως νυχτερινής διασκέδασης, που προσελκύουν νεανικές κουλτούρες ή ομάδες που μπορεί να έχουν μεγαλύτερη ροπή προς την παραβατικότητα απαγορεύονται από τους ίδιους τους κατοίκους της κοινότητας (Thomas και Bromley, 2000). Μάλιστα, ο Davis (2008) αναφερόμενος στο ζήτημα του αστικού φόβου που δημιουργείται σε πολυσύχναστες περιοχές της πόλης, παραθέτει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα του περιοδικού Urban Land, που σχετίζεται με την άνοδο των αξιών γης, την κοινωνική ομοιογένεια και την ασφαλή εικόνα του κέντρου (Μπακρατσά, 2011):

Το κέντρο μιας πόλης μπορεί να σχεδιαστεί και να αναπτυχθεί ώστε οι επισκέπτες να αισθάνονται ότι αυτό-ή μεγάλο μέρος αυτού- είναι ελκυστικό, ότι είναι ένα μέρος όπως εκείνα όπου συνηθίζουν να συχνάζουν αξιοσέβαστοι άνθρωποι σαν τους ίδιους. [...] Οι δραστηριότητες που προσφέρονται σε αυτή την περιοχή θα καθορίσουν ποιος τύπος ανθρώπου θα περιδιαβαίνει τα πεζοδρόμιά της, η εγκατάσταση γραφείων και η στέγαση κατοίκων μεσαίου και ανώτερου εισοδήματος, μέσα ή κοντά στην πυρηνική περιοχή, θα μπορεί να εξασφαλίσει ένα ποσοστό «αξιοσέβαστων ανθρώπων», νομοταγών πεζών.

2.2.3 Επίδραση στον αστικό σχεδιασμό

Όπως είναι φυσικό, τα συναισθήματα του ανθρώπου, η αντίληψη του φόβου και κυρίως η προσπάθεια ελαχιστοποίησής του αντανakλώνται στο χώρο και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη δομή, τη σύνθεση και τη λειτουργία των πόλεων. Ο Sennett (1990) υποστηρίζει ότι «η όψη των σημερινών πόλεων αντικατοπτρίζει 'το φόβο της έκθεσης'». Ο αστικός φόβος των εύπορων κοινωνικών ομάδων οδηγεί σε οχυρωμένες κοινότητες, ανεστραμμένα γκέτο και τα αποκλειστικά προάστια, σε 'συνοικίες του φόβου' δηλαδή, στον κατακερματισμό του δημόσιου χώρου, τη μείωση των ελεύθερων κινήσεων, και σε κοινωνικές ανισότητες που εκφράζονται μέσω του φιλτραρίσματος των ανεπιθύμητων ξένων (Μπακρατσά, 2011).

Η φιλοσοφία που διέπει το σχεδιασμό του χώρου έχει αλλάξει, καθώς αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι σχεδιάζουν και δομούν, πλέον, το χώρο με βάση το συναίσθημα του φόβου (Christopherson, 1994· Ellin, 1997). Όπως είδαμε και παραπάνω, η αντίληψη και αντιμετώπιση των δημόσιων χώρων ελεύθερης πρόσβασης διακρίνεται από μια

διστακτικότητα, αφού θεωρούνται επικίνδυνοι που επιτρέπουν την ελεύθερη πρόσβαση στον καθένα χωρίς κριτήριο. Σύμφωνα με τον Davis (2008) υπάρχουν πάντα τρόποι εξασφάλισης της «ιδιωτικής» χρήσης του δημόσιου χώρου. Τέτοιες ρυθμίσεις είναι η δημιουργία εξωτερικών δημόσιων χώρων, που μέσω του σχεδιασμού και της δομής τους απαγορεύουν την συνάθροιση ατόμων, ή η ανάθεση της ασφάλειας στους ιδιοκτήτες των παράπλευρων χρήσεων γης μαζικής προσέλευσης, όπως εμπορικές χρήσεις, χρήσεις εστίασης κ.λπ., όπου τοποθετούνται τραπεζάκια στον εξωτερικό δημόσιο χώρο του καταστήματος (Christopherson, 1994).

Αλλά και οι ιδιωτικοί χώροι αλλάζουν μορφή προκειμένου να διατηρηθούν επιθυμητά επίπεδα ασφάλειας. Ο σχεδιασμός των κτιρίων χαρακτηρίζεται από μια επιθετικότητα έχοντας μια απωθητική και αποκρουστική εξωτερική εμφάνιση, με σκοπό την αποτροπή των παραβατών (Davis, 2008). Ακολουθώντας τις επιταγές του προασπίσιμου χώρου του Newman, μειώνεται η πρόσβαση από τον κοινόχρηστο δρόμο, ενώ καλούνται να προσφέρουν φυσική επίβλεψη και παρατήρηση με τα παράθυρα της κατοικίας να βλέπουν προς τον κοινόχρηστο χώρο. Επιβλητική περίφραξη ανύπαρκτα παγκάκια προκειμένου να αποφεύγεται η στάση, κάμερες ασφαλείας και ιδιωτικές εταιρίες περιφρούρησης συνθέτουν το σκηνικό του περιβάλλοντος χώρου. Σύμφωνα με την Ellin (1997) ο σημερινός σχεδιαστής καλείται να μειώσει τον αντιληπτό φόβο, δημιουργώντας μία κατάσταση όπου η «φόρμα ακολουθεί το φόβο» (form follows fear). Η ολοένα και αυξανόμενη τάση για ασφάλεια μεταφράζεται μέσω της ανέγερσης τειχών, πυλών, φρακτών, εγκατάστασης συστημάτων ασφαλείας κ.λπ., γεγονός που επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του Davis (2008) περί συγχώνευσης της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας με τις υπηρεσίες ασφαλείας και την αστυνομία.

Μπορεί η οχυρωματική αρχιτεκτονική να θεωρείται επιτυχημένη μέθοδος προστασίας από το έγκλημα και το φόβο του εγκλήματος, τα βασικά χαρακτηριστικά της, όμως, όπως είναι οι κάμερες ασφαλείας, η περίφραξη του χώρου, κ.λπ., δεν αποτελούν μέτρα ουσιαστικής προστασίας, αλλά εξασφαλίζουν μία ψυχολογική ασφάλεια από τον κίνδυνο. Σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να εξαλείψει το φοβικό συναίσθημα του χρήστη και αυτό γιατί τα ίδια τα χαρακτηριστικά της προκαλούν φοβικά συναισθήματα. Η αμυντική αρχιτεκτονική φαίνεται να είναι μέρος ενός φαύλου κύκλου, αποτελώντας ταυτόχρονα συνέπεια και παραγωγό φόβου, αφού η κατασκευή σύγχρονων οχυρών με πύλες ασφαλείας, κάμερες, υψηλά τείχη, έλλειψη ανοιγμάτων κ.λπ. μειώνει τη δυνατότητα φυσικής επιτήρησης του χώρου από τον κάτοικο (Katyal, 2002) και

επιπλέον προκαλεί υποψίες για εγκληματικότητα σε μια ορισμένη περιοχή στον περαστικό.

Αλλαγές παρατηρούνται, επίσης, και στις λειτουργίες των πόλεων, στην εγκατάσταση, δηλαδή, των χρήσεων γης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Λος Άντζελες, όπου με τις ταραχές των αρχών της δεκαετίας του '90 που προκάλεσαν μία κατάσταση φόβου και ανασφάλειας χρήσεις, όπως τράπεζες, υψηλού επιπέδου επιχειρήσεις και υπηρεσίες μεταστεγάστηκαν σε περιοχές εκτός κέντρου (Davis, 2008). Αντίστοιχα, χρήσεις οχλούσες, ρυπαίνουσες και αντιαισθητικές που μπορεί να αποτελέσουν εστίες παραβατικότητας, όπως βιομηχανίες, αυτοκινητόδρομοι, σιδηροδρομικές γραμμές, δεν εμφανίζονται σε περιοχές κατοικίας ανώτερων τάξεων. Η δημόσια και ιδιωτική αστυνόμευση, και η δημιουργία περισσότερων και ασφαλέστερων φυλακών συγκαταλέγονται επίσης στα αιτήματα των εύπορων νοικοκυριών, σύμφωνα με τον Davis (2008), αλλά τέτοιου είδους δράσεις δεν φαίνεται να βοηθούν ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και την εξασφάλιση μιας αίσθησης ασφάλειας (Davis, 2008· Low, 1997· 2001).

2.3. Όταν ο σχεδιασμός παράγει φόβο

Ο φόβος της θυματοποίησης αποτελεί μείζων παράγοντα στην κατασκευή του σύγχρονου αστικού περιβάλλοντος. Όταν οι άνθρωποι σταματούν να χρησιμοποιούν ένα χώρο επειδή νιώθουν ανασφάλεια σε αυτόν, η δημόσια σφαίρα αποδυναμώνεται, εξασθενεί. Αυτή η αποφυγή συχνά οφείλεται στο φόβο συγκεκριμένων συμβάντων καθώς και περιβαλλόντων: σκοτεινές αλέες, υπόγειες διαβάσεις, στενά πεζοδρόμια και εισόδους, ερημωμένες περιοχές ή αντιθέτως συνωστισμένες, αλλά υποβαθμισμένες. Αντίστοιχα, σημάδια κοινωνικής αταξίας, όπως γκράφιτι, απορρίμματα και δημόσια περιουσία που έχει υποστεί βανδαλισμούς, υποδηλώνουν ένα περιβάλλον απρόβλεπτο και εκτός ελέγχου. Θα πρέπει, βέβαια, να γίνει διαχωρισμός μεταξύ φόβου και διακινδύνευσης, καθώς υπάρχει διαφορά στο να νιώθει κανείς ασφάλεια και στο να είναι πραγματικά προστατευμένος (Carmona κ.ά., 2003).

Χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος, όπως η κίνηση, η έλλειψη φυσικής επιτήρησης, καθώς και κοινωνικές συνθήκες, όπως η δημόσια μέθη, οι συμμορίες και εμπορία ναρκωτικών, συμβάλλουν επίσης στο χαρακτηρισμό χώρων και περιοχών στην πόλη ως επικίνδυνα σημεία-κλειδιά (hot spots) επιθετικού εγκλήματος και φόβου. Μεγαλύτερης κλίμακας χαρακτηριστικά μπορεί να δημιουργούν τις συνθήκες για

έγκλημα και φόβο, αλλά τα κοντινά στοιχεία είναι αυτά που οδηγούν τα γενικότερα αισθήματα φόβου σε φόβο συγκεκριμένων τοποθεσιών και σε ευκαιρίες για διάπραξη εγκλημάτων (Nasar και Fisher, 1993).

Σήμερα, παρατηρείται έντονος φόβος του ανθρώπου για τη χρήση πλατειών, γεγονός που τονίζει την ανασφάλεια του ατόμου σε μεγάλους, μη γνώριμους χώρους περιτριγυρισμένο από πλήθος αγνώστων (Τσουκαλά, 2009). Από την άλλη, η υψηλή πυκνότητα του αστικού ιστού και ο συνωστισμός, που προκαλείται εξ αιτίας αυτού, αποτελεί έναν επίσης πολύ σημαντικό παράγοντα δημιουργίας ανεπιθύμητων παρενεργειών στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Στα αποτελέσματα συγκαταλέγονται επιθετικότητα, εσωστρέφεια και παραβατικότητα (Νικολαΐδου, 1993). Εξ ου και τα χαρακτηριστικά της απομόνωσης και ιδιωτικότητας που εμφανίζουν οι σημερινοί θύλακες των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων.

Γενικά, οι φυσικές παράμετροι των εξωτερικών, δημόσιων χώρων μπορούν να προσφέρουν ερεθίσματα κινδύνου στους περαστικούς ή ευκαιρία για έγκλημα στους δράστες. Τα μοτίβα συμπεριφοράς σε αυτά τα 'επικίνδυνα σημεία' ποικίλουν ανάλογα με την ώρα, τους χρήστες, τα φυσικά χαρακτηριστικά του σκηνικού, αλλά και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά που επικρατούν. Οι άνθρωποι μπορεί να νιώθουν ανασφαλείς μόνο συγκεκριμένες ώρες, ή κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων γεγονότων. Στα επικίνδυνα σημεία, όμως, ο φόβος και οι αντιδράσεις είναι σταθερές ανεξάρτητα με το ποιος είναι ο περαστικός. Με αυτή την προοπτική, είναι χρήσιμο να αναγνωρίζονται οι μικρής κλίμακας φυσικές συνθήκες που προκαλούν ερεθίσματα φόβου (Nasar και Fisher, 1993). Σε συνθήκες ανησυχίας, όπως αυτή των νεαρών γυναικών τη νύχτα σε μη ασφαλείς περιοχές, στοιχεία που μαρτυρούν την πιθανότητα επίθεσης αυξάνουν το φόβο, όπως ένας άγνωστος που πλησιάζει. Οι άνθρωποι, όμως, δε χρειάζεται να δουν τον άγνωστο για να φοβηθούν. Τα φυσικά χαρακτηριστικά, όπως θέσεις κάλυψης, ενισχύουν την πιθανότητα κάποιος να караδοκεί. Τέτοιου είδους χαρακτηριστικά μπορούν να ελεγχθούν από το σχεδιασμό και την πολεοδομία. Βεβαίως, μία μείωση των φοβικών χαρακτηριστικών σε μία περιοχή χωρίς αντίστοιχη μείωση της εγκληματικότητας μπορεί να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από όσα λύνει (Nasar και Fisher, 1993).

Ενώ στους ιδιωτικούς και ημι-ιδιωτικούς χώρους τα φυσικά χαρακτηριστικά που ενισχύουν την ασφάλεια είναι φραγμοί, εμπόδια και σημεία φυσικής επιτήρησης, στους δημόσιους χώρους η δυνατότητα κάλυψης, η περιορισμένη οπτική και διαφυγή

δημιουργούν συνθήκες ανασφάλειας. Για τα πιθανά θύματα, σημεία που περιορίζουν τη δυνατότητά τους να εντοπίσουν μια πιθανή επίθεση εγκαίρως, ώστε να καλέσουν σε βοήθεια, αυξάνει τα αισθήματα φόβου και τρωτότητας. Αν το περιβάλλον μπορεί να παρέχει σε έναν πιθανό δράστη τη δυνατότητα να βλέπει χωρίς να ιδωθεί, οι περαστικοί μπορεί να συναγάγουν την πιθανότητα να κρύβεται πιθανός δράστης, ασχέτως αν όντως συμβαίνει κάτι τέτοιο. Η περιορισμένη οπτική μειώνει το χρόνο στον οποίο τα πιθανά θύματα μπορούν να δουν, να εκτιμήσουν και να αποφύγουν έναν πιθανό δράστη. Αυτή η μειωμένη ικανότητα να αποτρέψουν πιθανή θυματοποίηση, προκαλεί φόβο. Σε αντίθεση με τα πιθανά θύματα, οι παραβάτες αναζητούν την κάλυψη στους δημόσιους χώρους, καθώς βοηθά στη μείωση του ρίσκου να συλληφθούν και στον αιφνιδιασμό του θύματος. Χαρακτηριστικά όπως, εσοχές, αειθαλή δέντρα, και ψηλοί, πυκνοί θάμνοι είναι ελκυστικοί για τους δράστες, εκφοβιστικοί για τους περαστικούς και δύσκολο να καταστηθούν ασφαλείς από την αστυνομία. Τέτοια φαινόμενα οξύνονται τη νύχτα και αμβλύνονται από τον καλό φωτισμό. Το σκοτάδι μειώνει την οπτική, ενώ οι καλά φωτιζόμενες περιοχές κάνουν τους περαστικούς να αισθάνονται ότι μπορούν να εντοπίζουν έναν πιθανό δράστη εγκαίρως ώστε να αντιδράσουν. Τέλος, παρόλο που και οι παραβάτες και τα θύματα αναζητούν μια εύκολη διαφυγή, οι μεν πρώτοι τη χρειάζονται μετά τη διάπραξη του εγκλήματος, ενώ οι τελευταίοι όταν αντιμετωπίζουν έναν πιθανό παραβάτη. Περιορισμένοι χώροι, όπως αλέες και στενοί δρόμοι, κάνουν τη διαφυγή του θύματος δυσκολότερη, ενώ παρέχουν στους παραβάτες τον έλεγχο του θύματος και μια γρήγορη έξοδο μετά το έγκλημα (Nasar και Fisher, 1993).

Ο Davis (2008) υποστηρίζει ότι κλάδοι της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας τείνουν να συνεργάζονται και να συγχωνεύονται με υπηρεσίες και συστήματα ασφαλείας οδηγούμενοι από τους φόβους και τις ανασφάλειες των κατοίκων των πόλεων απέναντι στο άγνωστο. Το άγνωστο είναι αυτό που κατά τον Lynch (1960) προκαλεί το φόβο όταν κανείς αποπροσανατολίζεται στην πόλη, ο άγνωστος συνάνθρωπος, η άγνωστη εικόνα και τοποθεσία. Έτσι, ο άνθρωπος ζητά να βρίσκεται σε μέρη οικεία, γνωστά, και αντίστοιχα δομείται ο αστικός χώρος, με στόχο την εξασφάλιση ομοιογένειας και οικειότητας.

2.4. Συμπεράσματα

Η ασφάλεια αποτελεί βασική ανθρώπινη ανάγκη και ο φόβος αναγκαίο «κακό» στην προσπάθεια επιβίωσης, από τις απαρχές της ανθρώπινης ύπαρξης μέχρι και τις σημερινές κοινωνίες. Η ανθρώπινη εξέλιξη οδηγεί σε κοινωνικές αλλαγές και

διαφοροποιήσεις ανά τους καιρούς, και σε τεράστιες τεχνολογικές εξελίξεις διαχρονικά. Αναπόφευκτα, οι διαφορετικές αντιλήψεις και θεωρήσεις των πραγμάτων και των καταστάσεων από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, οδηγούν σε ποικίλους φόβους που δημιουργούν ανασφάλεια στο αστικό, κυρίως, περιβάλλον.

Οι παράγοντες που δημιουργούν ή ενισχύουν το φόβο είναι ποικίλοι, όλοι όμως σχετίζονται με την αντιληπτή ασφάλεια και διακινδύνευση στα περιβάλλοντα διαβίωσης. Έτσι, λοιπόν, χαρακτηριστικά των χώρων όπου οι άνθρωποι κατοικούν, εργάζονται, δραστηριοποιούνται και χρησιμοποιούν με κάθε τρόπο, επηρεάζουν το σύνολο των αισθήσεων, μεταξύ αυτών και της ασφάλειας και του φόβου. Αυτό σημαίνει πως αλλάζοντας τα χαρακτηριστικά των «καθημερινών» χώρων, αλλάζουν και οι ανθρώπινες εντυπώσεις.

Δεδομένης της αμφίδρομης διάδρασης μεταξύ χώρων και ανθρώπινων συναισθημάτων, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, που σημαίνει πως όσο οι χώροι προκαλούν φόβο, τόσο ο φόβος αναδιαμορφώνει τους χώρους και τις χρήσεις τους.

3. Εγκληματικότητα

Από τα τέλη του 20ου αιώνα, με την έξαρση της βίας, τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, την αύξηση των κλοπών και των ληστειών που αρχίζουν να γίνονται καθημερινότητα στα αστικά κέντρα, η εγκληματικότητα παύει να είναι ένα αφηρημένο στατιστικό μέγεθος και βαθμιαία παρατηρείται μία ποιοτική μεταστροφή στην κοινωνική πρόσληψη του εγκλήματος. Στη συλλογική συνείδηση το έγκλημα αποτελεί πλέον ένα αναμενόμενο γεγονός που ακολουθεί τη ροή της καθημερινότητας, ένα ενοχλητικό αλλά αναπόφευκτο στοιχείο της κοινωνικής ζωής και όχι μία φευγαλέα ηθική εκτροπή κάποιου μέλους της κοινωνίας που εκπλήσσει. Έτσι, ο κίνδυνος και η διακινδύνευση του εγκλήματος είναι παρών όπως ακριβώς είναι οι κίνδυνοι από την οδική κυκλοφορία (Garland, 2001). Βέβαια, καθώς η πιθανότητα ενός αυτοκινητικού δυστυχήματος δεν σταματά την κυκλοφορία των οχημάτων, αλλά αποτελεί έναν παράγοντα ενίσχυσης της προσοχής οδηγών και πεζών, αντίστοιχα το έγκλημα αποτελεί μία κατάσταση, στην οποία καλούνται όλοι να προσαρμοστούν και να αντιμετωπίσουν (Γασπαρινάτου, 2005).

Φαίνεται πως σήμερα το έγκλημα είναι μέρος του τρόπου ζωής μας αλλά αυτή η αλλαγή στην πρόσληψη του εγκλήματος δε συνεπάγεται την εξάλειψη των αισθημάτων φόβου κι ανασφάλειας απέναντι στο φαινόμενο της εγκληματικότητας. Αντιθέτως, τις τελευταίες δεκαετίες ο φόβος του εγκλήματος μεταβάλλεται σε κοινωνικό φαινόμενο σημαντικής εμβέλειας, που χρήζει ιδιαίτερης αντιμετώπισης (Garland, 2001). Σύμφωνα με τους Nasar και Jones (1997) ο φόβος του εγκλήματος θεωρείται σημαντικός αστικός στρεσογόνος παράγοντας, αφού το έγκλημα είναι ένα κοινωνικό ζήτημα που επηρεάζει τις ζωές εκατομμυρίων κάθε χρόνο. (Marzballi κ.ά., 2012) Οι ρίζες της εγκληματικότητας, τα πιθανά αίτια, οι παράγοντες που την επηρεάζουν, αλλά και οι επιπτώσεις της στην κοινωνική ζωή, κινητοποίησαν το ενδιαφέρον μελετητών από τη δεκαετία του '70 και μετά, με αποτέλεσμα πληθώρα ερευνών και θεωριών να προκύπτουν διαχρονικά (Γασπαρινάτου, 2005).

3.1. Θεωρητικές και εννοιολογικές προσεγγίσεις

Ως έγκλημα ορίζεται κάθε πράξη, κάθε αδίκημα που τιμωρείται με ποινή, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Durkheim στο 'The Rules of the Sociological Method' (1895). Το έγκλημα είναι αναπόσπαστο συστατικό της λειτουργίας κάθε οργανωμένης κοινωνίας, ενώ δεν αντιμετωπίζεται απαραίτητα με την ίδια βαρύτητα και τρόπο. Ο

όρος εγκληματικότητα καλύπτει ευρύτατο φάσμα ανθρώπινων δραστηριοτήτων και οριοθετείται με σχετική δυσκολία. Περιγράφει το σύνολο των πράξεων οι οποίες θεωρούνται παράνομες σύμφωνα με το υφιστάμενο δικαιοσύνη και για τις οποίες προβλέπεται τιμωρία. Η σημασία που της αποδίδεται αντανακλάται στο γεγονός ότι η εγκληματολογία, που μελετά το είδος, την έκταση και τις γενεσιουργές αιτίες της εγκληματικότητας, αποτελεί σημαντικό κλάδο των κοινωνικών επιστημών, ενώ παράλληλα παράγοντές της (ψυχολογικοί, περιβαλλοντικοί κ.λπ.) εξετάζονται και από άλλους κλάδους (Ρεπρές, 2010). Σύμφωνα με τον Durkheim (1933) το έγκλημα είναι ένα φυσικό κοινωνικό φαινόμενο και η εγκληματικότητα είναι μια μορφή κοινωνικής ασθένειας, που δημιουργεί πρόβλημα στο κοινωνικό σύνολο, μόνο όταν αυξάνει κατά πολύ, αφού είναι αδύνατο να εξαλειφθεί .

Σύμφωνα με τον Αλεξιάδη (2004), οι αυξητικές τάσεις, αλλά ακόμα και η ιδέα της εγκληματικότητας προκαλεί φόβο, ένα ψυχικό συναίσθημα, το οποίο σε ατομικό επίπεδο εστιάζεται στην πιθανή θυματοποίηση του ατόμου ή των κοντινών του προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις και σε συλλογικό επίπεδο, εκδηλώνεται ως συλλογικό άγχος των κατοίκων μίας περιοχής που προκύπτει από την πεποίθηση της έλλειψης δημόσιας ασφάλειας. Αυξημένα επίπεδα εγκληματικότητας εμφανίζονται όπου παρατηρούνται μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις. Όπως είναι αναμενόμενο, στα αστικά κέντρα οι συνθήκες εγκληματογένεσης είναι πιο πρόσφορες από ότι σε αγροτικές περιοχές, ενώ παράλληλα σε πυκνοδομημένες και πυκνοκατοικημένες περιοχές οι εγκληματικές ενέργειες είναι ορατές στο κοινό, δημιουργώντας επιπλέον προβλήματα ανασφάλειας. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί πως συχνά το οικονομικό, αλλά κυρίως το κοινωνικό, κόστος της προστασίας απέναντι στην ανασφάλεια είναι υψηλότερο από το κόστος της ίδιας της εγκληματικότητας (Ρεπρές, 2010).

3.2. Αίτια εγκληματογένεσης

Η εγκληματογένεση, δηλαδή η δημιουργία εγκληματικής συμπεριφοράς, οφείλεται σε τεσσάρων ειδών αίτια (Ρεπρές, 2010): ψυχολογικά, βιολογικά, οικονομικά αίτια, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.

Είναι δεδομένο ότι σε διαφορετικές καταστάσεις τα άτομα εμφανίζουν διαφορετική κοινωνική συμπεριφορά, καθώς η ψυχολογία επηρεάζει όλες τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Σύμφωνα με τους εγκληματολόγους τα άτομα που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά έχουν μια σχετική προδιάθεση. Η προδιάθεση, βέβαια, έχει

συσχετιστεί με βιολογικούς και γενετικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, έχει αποδειχθεί πως άτομα των οποίων οι γονείς διαθέτουν βεβαρυμμένο ιστορικό εγκληματικότητας, είναι πιο πιθανό να διαπράξουν και τα ίδια εγκληματικές ενέργειες. Ωστόσο, αυτό έχει αμφισβητηθεί από πολλούς κοινωνιολόγους που υποστηρίζουν πως μεγαλύτερο ρόλο διαδραματίζει η ανατροφή, καθώς τα παιδιά του μεγαλώνουν σε περιβάλλον με γονείς που επιδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά, εθίζονται στη βία και τη θεωρούν φυσική ανθρώπινη λειτουργία (Ρερρές, 2010). Βέβαια, η προδιάθεση, είτε ψυχολογική είτε βιολογική, δεν επαρκεί για να εκδηλωθεί μια αντισυμβατική συμπεριφορά. Οι κατάλληλοι κοινωνικοί, οικονομικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες είναι αυτοί που συνήθως διαμορφώνουν τις συνθήκες και τις ευκαιρίες για έγκλημα (Ρερρές, 2010).

Όπως είναι λογικό, οι κοινωνικές αντιθέσεις δημιουργούν συγκρούσεις. Τα οικονομικά χάσματα που υπάρχουν ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα, ιδιαίτερα σε συνθήκες κρίσης, όπως σήμερα, δημιουργούν αισθήματα ζηλοφθονίας και συχνά ωθούν κάποιους που αισθάνονται αδικημένοι τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της περιουσίας. Κοινωνικοί είναι οι παράγοντες που καθορίζουν τα όρια της αποδεκτής συμπεριφοράς και τα στερεότυπα με τα οποία ταυτίζονται τα άτομα μιας κοινότητας, αφού διαφορετικές κοινωνικές θέσεις συνεπάγονται διαφορετική αντιμετώπιση των άλλων και διαφορετική πρόσληψη της αξίας της τιμωρίας του εγκλήματος (Ρερρές, 2010). Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει πως, σε οικονομικούς όρους, τα άτομα που αισθάνονται ότι υφίστανται κοινωνικές διακρίσεις λόγω εισοδηματικών ανισοτήτων, είναι πιθανό να βιώσουν αυξητικές ροπές προς εγκληματική συμπεριφορά. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται ιδιαίτερος σε περιπτώσεις όπου τα άτομα αδυνατούν να καλύψουν βασικές βιοποριστικές ανάγκες, με αποτέλεσμα να καταφεύγουν στο έγκλημα. Φυσικά, η εξάλειψη οικονομικών φαινομένων, όπως η φτώχεια και η ανεργία, δεν συνεπάγεται αυτόματα, αντίστοιχης εμβέλειας μείωση της εγκληματικότητας. Η αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, που συμβάλλουν στην αύξηση της εγκληματικότητας, περιορίζει μεν το φαινόμενο έως ένα όριο, αλλά πάντα θα υφίσταται ένα ποσοστό ατόμων που θα επιδεικνύει ακόρεστη επιθυμία για απόκτηση υλικών αγαθών με νόμιμα ή παράνομα μέσα (Ρερρές, 2010).

Η σχολή του Σικάγο ήταν η πρώτη σχολή σκέψης που απέδωσε την εγκληματικότητα σε κοινωνικά και οικονομικά αίτια, ανακαλύπτοντας τη συσχέτιση διαφόρων αστικών περιοχών με υψηλή ή χαμηλή εγκληματικότητα. Η παρατήρηση αυτή συνέβη κατά την

ανάλυση της εγκληματικής συμπεριφοράς των κατοίκων στα διάφορα εθνοτικά γκέτο του Σικάγο και οδήγησε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν περιοχές των οποίων τα χαρακτηριστικά προάγουν την εγκληματογένεση και άλλες που την αποτρέπουν. Το συμπέρασμα που εξήχθη περικλείεται στο γεγονός πως οι συνθήκες που επικρατούν σε ένα συγκεκριμένο χώρο, αλλά και ο κοινωνικός μιμητισμός, συμβάλλουν στη συχνή εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Σύμφωνα με τους χάρτες εγκληματικότητας που συνέταξαν, προέκυψε το συμπέρασμα ότι η εγκληματικότητα ήταν υψηλότερη στις περιοχές που κατοικούσαν μετανάστες και εξαθλιωμένοι βιομηχανικοί εργάτες (Ρερρές, 2010).

3.3. Αντιμετώπισεις

Διαχρονικά υπήρξαν αρκετές διαφορετικές κρατικές μέριμνες και αντιμετώπισεις για το φαινόμενο της εγκληματικότητας. Τα εκάστοτε αυξημένα επίπεδα εγκληματικότητας, όμως, αποτελούσαν για την κοινή γνώμη απόδειξη αποτυχίας των κρατικών θεσμών ως προς την καταπολέμηση του εγκλήματος. Το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα, με την απότομη αύξηση των δεικτών εγκληματικότητας, κλονίστηκε η εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στην ακολουθούμενη αντεγκληματική πολιτική, ανατρέποντας τα αξιώματα πάνω στα οποία είχε θεμελιωθεί μεταπολεμικά το «Ποινικό Κράτος Προνοίας» (Garland, 2001).

Μέχρι το 1970 το έγκλημα συνιστούσε ένα κοινωνικό πρόβλημα, που έχρηζε αντιμετώπισης ατομικής και κοινωνικής. Ο εγκληματίας αν και περιθωριακή μειονότητα, δεν έπαυε να θεωρείται μέλος του κοινωνικού σώματος, που λόγω βιολογικών ιδιοτήτων, ψυχολογικών προβλημάτων ή έλλειψης επαρκούς κοινωνικής διαπαιδαγώγησης, αδυνατούσε να προσαρμοστεί στους κανόνες που είχαν τεθεί για το κοινό συμφέρον (Young, 1999). Αντίστοιχα, οι στόχοι της αντεγκληματικής πολιτικής δεν εξαντλούνταν σε ατομικό επίπεδο, αλλά στόχευαν σε μία συνολική αντιμετώπιση του φαινομένου της εγκληματικότητας και των αιτιών του, μέσα από πολιτικές αναβάθμισης της ποιότητας ζωής των ευπαθών κοινωνικών στρωμάτων (Loader και Sparks, 2002). Η πίστη στην αναμορφωτική λειτουργία της ποινής συνδυάστηκε μ' ένα ανεπτυγμένο σύστημα κοινωνικών παροχών, όπως δωρεάν στέγαση, παιδεία, υγειονομική περίθαλψη, οικογενειακή υποστήριξη και εξασφάλιση πλήρους απασχόλησης (Garland, 2001).

Η κατάσταση, ωστόσο ανατράπηκε τη δεκαετία του 1970. Την αισιοδοξία στην ακολουθούμενη αντιεγκληματική πολιτική διαδέχτηκε ο σκεπτικισμός σχετικά με την αποτελεσματικότητα των εφαρμοζόμενων μεθόδων και η αποκαλούμενη συζήτηση του «Τι αποδίδει» (What Works?) [Garland, 2001]. Η αντίληψη, του «ουδέν αποδίδει» κυριάρχησε τις επόμενες δεκαετίες, καθώς η αισιοδοξία πως η εγκληματολογική έρευνα είχε την ικανότητα να εντοπίζει και να εφαρμόζει αποτελεσματικές κυρώσεις και ποινές διαψεύστηκε, και υιοθετήθηκε από τους ίδιους τους εφαρμοστές του συστήματος, που στράφηκαν σε πιο ρεαλιστικούς στόχους και τον ποινικό πραγματισμό (Bottomley, 2000). Ταυτόχρονα μαζί με την κατάρρευση των προταγμάτων της αντιεγκληματικής πολιτικής αποκαθλώθηκε και η εικόνα του ισχυρού και κυρίαρχου κράτους που μπορεί να επιβάλλει το νόμο και την τάξη στην εδαφική του επικράτεια, διασφαλίζοντας ασφάλεια για όλους τους πολίτες (Garland, 2001).

Την περίοδο που ακολούθησε άρχισε να αναπτύσσεται η κριτική εγκληματολογική κατεύθυνση (Critical Criminology), που διερεύνησε τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς, μέσα από τις ίδιες τις δομές του κοινωνικοπολιτικού συστήματος που παράγει και ενισχύει το έγκλημα (Garland, 2001). Το γεγονός αυτό βασίστηκε στην απαξίωση της, μέχρι τότε, ακολουθούμενης αντιεγκληματικής πολιτικής και ευνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις ίδιες τις αναζητήσεις της εγκληματολογικής θεωρίας αλλά και τις πολιτικο-φιλοσοφικές τάσεις της εποχής. Η θεώρηση, ωστόσο, του εγκλήματος σαν φυσιολογικό κοινωνικό φαινόμενο και όχι ως παθολογικό, που χρήζει ειδικής μεταχείρισης, έγειρε νέα ερωτήματα για τις ικανότητες της εγκληματολογικής έρευνας να εφεύρει αποτελεσματικές κυρώσεις και επιλύσεις (Garland, 2001). Εάν ο εγκληματίας κατασκευάζεται από τη δράση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, στερείται νοήματος κάθε προσπάθεια βελτίωσης, αναμόρφωσης ή κοινωνικής του επανένταξης (Γασπαρινάτου, 2005).

Τέτοιες τάσεις, αντίθετων πολιτικών και φιλοσοφικών ρευμάτων, ενίσχυσαν τον σκεπτικισμό γύρω από τις αποδόσεις του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και οδήγησαν στην αντικατάσταση του προνοιακού συστήματος μεταχείρισης από το δικαϊκό πρότυπο, που απορρίπτει τις αόριστες ποινές και στηρίζεται πάνω στην έννοια της αντιστοιχίας μεταξύ πράξης και ποινής (Γασπαρινάτου, 2005). Ενώ εκ πρώτης όψεως, οι παραπάνω εξελίξεις σε μέτρο που ζητούν δικαιότερη μεταχείριση, σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων, δικαιωμάτων των κρατουμένων και σεβασμό της ανθρώπινης αξίας φαντάζουν θετικές, κρίνοντας τα γεγονότα στο σύνολό τους, γίνεται

κατανοητό πως οι μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτών των εξελίξεων απέχουν μακράν από τις επιδιώξεις των υποστηρικτών τους, καθώς το δικαιοκί μοντέλο σε συνδυασμό με την αύξηση της εγκληματικότητας και το φόβο του εγκλήματος οδήγησε σε αυστηροποίηση των μεθόδων καταστολής, στην επιβολή αυστηρότερων ποινών αλλά και στη σταδιακή κατάργηση των προγραμμάτων επανένταξης των κρατουμένων (Garland, 2001).

3.4. Η εγκληματικότητα στο αστικό περιβάλλον

Το πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον συσχετίστηκε για πρώτη φορά με την παραβατικότητα το 19^ο αιώνα από τους Quetelet και Guerry, οι οποίοι δημιούργησαν τη γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή και έθεσαν τις βάσεις για την είσοδο νέων θεωρητικών προτύπων ερμηνείας του εγκλήματος. Δεδομένου ότι τα παλαιότερα ανθρωποκεντρικά, βιολογικά και ψυχιατρικά μοντέλα απέτυχαν να εξαλείψουν το δυσεπίλυτο κοινωνικό φαινόμενο της εγκληματικότητας, η επιστήμη της εγκληματολογίας άρχισε να προσανατολίζεται πλέον σε κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Από τις πρώτες χαρτογραφικές μελέτες μέχρι και σήμερα προκύπτει έντονη συσχέτιση μεταξύ της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος και της εκδήλωσης εγκληματικών συμπεριφορών (Ζαραφωνίτου, 1996). Η σχολή του Σικάγο ήταν εκείνη που, στη συνέχεια, συνέταξε πειστικές θεωρίες για την αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος με όρους οικολογίας. Σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες, οι άνθρωποι αδυνατούν να λειτουργήσουν αρμονικά, σε ένα περιβάλλον ποιοτικά υποβαθμισμένο, όπως ακριβώς τα φυτά και τα ζώα δε μπορούν να επιβιώσουν ή να αναπτυχθούν σωστά, αν δε βρεθούν σε περιβάλλον με κατάλληλες συνθήκες.

Στη συνέχεια, οι Park, Burgers και McKenzie ανέπτυξαν το μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών, σύμφωνα με το οποίο, οι συνοικίες με τα υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας συνορεύουν με το εμπορικό κέντρο της πόλης. Οι εγκληματίες κατοικούν στις παρυφές του κέντρου, εκεί όπου παρατηρούνται φαινόμενα αστικής γκετοποίησης και δρουν στο εσωτερικό της εμπορικής ζώνης που παρατηρείται μεγάλη κινητικότητα από διερχόμενους επισκέπτες. Μεταγενέστερα, οι Thomas και Znaniecki (1920) ανέπτυξαν τη θεωρία της «κοινωνικής αποδιοργάνωσης». Σύμφωνα με αυτούς, σε περιοχές της πόλης που υπάρχει έντονο το στοιχείο του κοινωνικού και στεγαστικού διαχωρισμού, με μικρά ποσοστά κατοίκων μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, εμφανίζεται σημαντική αποδιοργάνωση του κοινωνικού ιστού. Σε αυτή την περίπτωση, οι κάτοικοι παύουν να ενδιαφέρονται για το δημόσιο χώρο και η

κοινωνική αποδιοργάνωση εντείνεται από την οικονομική παρακμή, την εθνοτική ετερογένεια και την υποβάθμιση των υποδομών της περιοχής. Σε τέτοιες περιοχές της πόλης ο κοινωνικός έλεγχος επί του δημόσιου χώρου χάνεται και συμμορίες παραβατικών ατόμων βρίσκουν ασυλία. Η εξέλιξη αυτής της θεωρίας, θα μπορούσε κανείς να πει, είναι η θεωρία των σπασμένων παραθύρων, που αναλύεται στη συνέχεια.

Σύμφωνα με τους Tittle και Grasmick (2001), οι περισσότερες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, καταλήγουν σε μια αιτιώδη σχέση ανάμεσα στην υπερβολική πληθυσμιακή πυκνότητα στις πόλεις και την παραβατική συμπεριφορά των αστικών πληθυσμών. Ο τρόπος ζωής και η συμπεριφορά των κατοίκων των μεγαλουπόλεων επηρεάζονται από τα χαώδη μεγέθη και τις μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμιακών ομάδων. Κατά τις εμπειρικές προσεγγίσεις των σύγχρονων μελετητών, η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής σε μια περιοχή της πόλης λειτουργεί ως μαγνήτης για τα φαινόμενα βίας και την αύξηση της εγκληματικότητας. Η ποιότητα ζωής σχετίζεται με τις παραμέτρους του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τα χαρακτηριστικά του δομημένου περιβάλλοντος που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα, ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, η ποιότητα του κτιριακού αποθέματος, οι χρήσεις γης και η αναλογία δημοσίου – ιδιωτικού χώρου. Το κοινωνικό περιβάλλον καθορίζεται από την εθνοτική και πολιτισμική ετερογένεια, τη δημογραφική σύνθεση, τους θεσμούς συλλογικής εκπροσώπησης που λειτουργούν στην περιοχή και τον οικονομικό δυναμισμό που αναπτύσσεται. Ένας συνδυασμός υποβαθμισμένου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος οδηγεί σε φαινόμενα κοινωνικής αποδιοργάνωσης και αστικής γκετοποίησης. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον υποθάλπονται η βία, η επιθετικότητα και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά οργανωμένων ομάδων που συμπεριφέρονται ως συμμορίες (Ζαραφονίτου, 1995).

3.4.1. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων

Πρόκειται για την πιο διαδεδομένη θεωρία που συσχετίζει την αισθητική υποβάθμιση μιας αστικής περιοχής με την αύξηση της εγκληματικότητας. Συμπτώματα εγκατάλειψης του δημοσίου ή ιδιωτικού χώρου ενισχύουν την προδιάθεση ατόμων με παραβατική ή αντικοινωνική συμπεριφορά στη διάπραξη βανδαλισμών και άλλων σοβαρότερων εγκληματικών ενεργειών. Η θεωρία παρουσιάστηκε από τους Wilson και Kelling (1982) και από τότε έχει απασχολήσει περισσότερο από κάθε άλλη τους κοινωνικούς επιστήμονες και τις αστυνομικές αρχές ολόκληρου του ανεπτυγμένου κόσμου. Βασίζεται στη γενική ιδέα πως αφήνοντας άλυτα ορισμένα μικρά προβλήματα,

κάποια στιγμή θα συγκεντρωθούν σε ένα πολύ μεγαλύτερο και δισεπίλυτο πρόβλημα. Η ονομασία της θεωρίας προήλθε από το ενδεικτικό παράδειγμα ενός κτιρίου, του οποίου ένα σπασμένο παράθυρο δεν επισκευάστηκε έγκαιρα. Η αίσθηση εγκατάλειψης το κατέστησε πιθανό στόχο βανδάλων. Λίγο αργότερα ενδέχεται να είναι σπασμένα τα περισσότερα τζάμια του κτιρίου και, αν είναι ακατοίκητο, ίσως να καταληφθεί από αστέγους.

Γενικεύοντας τον προηγούμενο συλλογισμό, οι μελετητές ισχυρίζονται πως αν οι πιο επιθετικοί χρήστες ενός χώρου αισθανθούν ότι οι μικροπαραβατικές συμπεριφορές δεν επιφέρουν συνέπειες, ενθαρρύνονται και σύντομα θα διαπράξουν πιο σοβαρά αδικήματα. Η αποδυνάμωση του κοινωνικού και αστυνομικού ελέγχου σε μια αστική περιοχή ενθαρρύνει τους εγκληματίες και αυξάνει το φόβο των νομοταγών πολιτών. Τα φοβικά σύνδρομα καθιστούν τους πολίτες περισσότερο ατομιστές. Οι κάτοικοι της επίμαχης περιοχής επιθυμούν να παραμείνουν όσο το δυνατόν λιγότερο στον επικίνδυνο δημόσιο χώρο για να περιορίσουν την έκθεση τους σε πιθανούς κινδύνους. Αλλά όσο οι πολίτες απομακρύνονται από τα κοινά, τόσο αποδιοργανώνεται ο κοινωνικός ιστός της συνοικίας και το πρόβλημα επιδεινώνεται (Bratton και Kelling, 2006). Όταν οι νομοταγείς χρήστες εγκαταλείπουν την προσπάθεια υπεράσπισης του δημόσιου χώρου, ενθαρρύνεται η εγκληματική δράση των παρανόμων.

Η πιο εμπεριστατωμένη πειραματική διακρίβωση της θεωρίας των broken windows πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Groningen στην Ολλανδία. Οι μελετητές διεξήγαγαν μία σειρά από ελεγχόμενα πειράματα για να μετρηθούν οι επιπτώσεις της φυσικής και κοινωνικής αταξίας στην αύξηση της συχνότητας εμφάνισης εγκληματικών ενεργειών. Επέλεξαν διάφορες αστικές περιοχές και παρακολούθησαν με κάμερες τη συμπεριφορά των περιοίκων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Σε μία φάση η περιοχή απαλλάχτηκε από graffiti και βελτιώθηκε συνολικά η αισθητική των κοινόχρηστων χώρων. Σε δεύτερη φάση στους ίδιους χώρους ξαναζωγράφισαν graffiti, άφησαν να συσσωρευτούν σκουπίδια και απομάκρυναν τους ένστολους. Τα συμπεράσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν πλήρως τη θεωρία. Η αταξία στο χώρο και ειδικά τα σκουπίδια ενθαρρύνουν την μικροπαραβατικότητα και τις κλοπές σε πρώτη φάση. Στη συνέχεια, γίνονται πόλος έλξης περιθωριακών ατόμων και εγκληματικών ενεργειών (Keizer, 2008).

Η επιτυχημένη στρατηγική πρόληψης της εγκληματικότητας κατά τους συγγραφείς προϋποθέτει να παταχθεί η μικροπαραβατικότητα και να ελεγχθεί κάθε είδους

αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, πρέπει να διορθωθούν τα προβλήματα όταν είναι ακόμα μικρά. Η επισκευή ενός σπασμένου παραθύρου μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα σε μια μέρα και κοστίζει ελάχιστα. Το όφελος από τη μείωση της πιθανότητας περαιτέρω βανδαλισμών είναι μεγάλο τόσο για τον ιδιοκτήτη του κτιρίου όσο και για το σύνολο της τοπικής κοινότητας. Για τους ίδιους λόγους οι μελετητές δίνουν μεγάλη βαρύτητα στην κατάσταση των πεζοδρομίων, των υπόγειων διαβάσεων και γενικά των χώρων που χρησιμοποιούνται από διερχόμενους πεζούς. Αν συσσωρευθούν σκουπίδια οι πολίτες αποφεύγουν να κυκλοφορούν πεζοί. Αν έξω από ένα κατάστημα μια ομάδα νέων καταναλώνει αλκοόλ και εξακολουθεί να το κάνει συχνά χωρίς συνέπειες, το πεζοδρόμιο μετά από λίγο θα καταστεί αφιλόξενο για τους χρήστες του. Και όταν ο αστικός χώρος δεν χρησιμοποιείται από νομοταγείς πολίτες είναι βέβαιο ότι θα προσελκύσει περιθωριακά στοιχεία.

Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων διακρίνει δύο τύπους αστικής αποδιοργάνωσης: τη φυσική και την κοινωνική. Η φυσική αταξία αναφέρεται στις συνθήκες που επικρατούν στο δημόσιο χώρο της αστικής περιοχής. Σχετίζεται με την κατάσταση και το επίπεδο συντήρησης των κτιρίων και του περιβάλλοντα χώρου τους. Επίσης συνδέεται με την ποιότητα και το επίπεδο συντήρησης των δικτύων κοινής ωφέλειας και των υπολοίπων κοινωνικών υποδομών. Με άλλα λόγια έχει να κάνει με οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό από κάποιον που διέρχεται από τη συγκεκριμένη περιοχή. Το επίπεδο συντήρησης και η καθαριότητα αντανακλούν το βαθμό ενδιαφέροντος της τοπικής κοινότητας για το χώρο. Το σπασμένο τζάμι δεν σημαίνει ότι στη συγκεκριμένη περιοχή τα παράθυρα είναι λιγότερο χρήσιμα. Σημαίνει ότι εκεί κανείς δε νοιάζεται για αυτά. Οπότε το να σπάσει κάποιος άλλο ένα τζάμι, από την στιγμή που μπορεί να είναι διασκεδαστικό, δε θα σημαίνει τίποτα για την τοπική κοινωνία (Wilson και Kelling, 1982). Με άλλα λόγια η φυσική αταξία αποτελεί σαφή ένδειξη ότι μπορεί κανείς να συμπεριφερθεί με ελευθερία στο συγκεκριμένο χώρο. Σηματοδοτεί επίσης την αποστασιοποίηση των νόμιμων χρηστών του χώρου από την προσπάθεια επιβολής κοινά αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς. Όταν για λόγους ασφάλειας ο καθένας έχει αποτραβηχτεί στον ιδιωτικό του χώρο, η έννοια της κοινότητας έχει συρρικνωθεί (Keizer, 2008).

3.4.2. Χωρικές συγκεντρώσεις της Εγκληματικότητας

Για να εκδηλωθεί η παραβατική συμπεριφορά ενός πιθανού δράστη, θα πρέπει να υπάρξει ένας κατάλληλος στόχος, στον οποίο επιπλέον θα πρέπει να εκλείπει η

ικανότητα αυτοπροστασίας. Δευτερευόντως, το προσδοκώμενο κέρδος του παραβάτη θα πρέπει να υπερβαίνει το κόστος από μια πιθανή σύλληψη και τιμωρία του (Cohen και Felson, 1979). Υιοθετώντας έστω και ασυναίσθητα μια ορθολογική συμπεριφορά, οι δράστες των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας (διαρρήξεις, μικροκλοπές και ληστείες), επιλέγουν στόχους που, συνδυαστικά, απαιτούν μικρή προσπάθεια, αποφέρουν υψηλό προσδοκώμενο όφελος και ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο σύλληψης. Έτσι, προτιμούνται χώροι που είναι οικείοι στους παραβάτες, θύματα από μεσαίες ή υψηλές εισοδηματικές τάξεις, και αποφεύγονται οι περιοχές με αποτελεσματική αστυνόμευση. Η εμπειρία αποδεικνύει ότι χώροι με αντίστοιχα χαρακτηριστικά, βρίσκονται κοντά στον τόπο που ζει ή δραστηριοποιείται σε καθημερινή βάση ο πιθανός παραβάτης (Baldwin και Bottoms, 1976). Θα πρέπει ταυτόχρονα να διέρχονται από την περιοχή πολλοί και, κατά προτίμηση, ανυποψίαστοι περαστικοί που θα αποτελέσουν τους υποψήφιους στόχους. Ηλικιωμένοι, γυναίκες που πηγαίνουν για ψώνια και αλλοδαποί τουρίστες είναι τα πλέον ευάλωτα θύματα.

Η σύγχρονη εγκληματολογία αποδέχεται ότι τα άτομα με παραβατική συμπεριφορά, σε πρώτο στάδιο, επιλέγουν τις περιοχές που θα δράσουν και σε δεύτερη φάση, επιλέγουν τους τρόπους δράσης ή τα θύματα. Υπό αυτή την έννοια, τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν τους χώρους που θα εκδηλώσουν την παραβατική τους συμπεριφορά, προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις περιοχές που θα εμφανιστεί υψηλή εγκληματικότητα. Καταρχάς, στην περιοχή θα πρέπει να κινούνται ή να κατοικούν άτομα που φέρουν αντικείμενα αξίας, χρήματα, κοσμήματα ή αντικείμενα με εμπορική αξία στη δευτερογενή αγορά μεταχειρισμένων. Τουριστικές περιοχές, στις οποίες οι επισκέπτες κινούνται ανυποψίαστοι, επομένως αποτελούν ευκολότερα θύματα, και περιοχές από τις οποίες διέρχεται μεγάλος αριθμός κατοίκων κατευθυνόμενων προς τους εμπορικούς δρόμους της πόλης, αποτελούν τα σημεία που προσφέρονται ιδιαίτερα για διάπραξη εγκληματικών ενεργειών (Ρερός, 2010).

Το δεύτερο ζήτημα, που εξετάζει ο δράστης όσον αφορά την περιοχή δράσης, σχετίζεται με την αναμενόμενη πιθανότητα επιτυχούς ολοκλήρωσης της παράνομης πράξης. Η επιτυχία εξαρτάται από τη δυνατότητα γρήγορης και εύκολης διαφυγής, έτσι οι δράστες προτιμούν περιοχές με ανεπαρκή φύλαξη. Επίσης, οι παραβάτες που ειδικεύονται στα εγκλήματα κατά της περιουσίας, προτιμούν να δραστηριοποιούνται σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από χαλαρούς κοινωνικούς δεσμούς. Στις περιοχές που οι κάτοικοι δε γνωρίζονται και δεν ενδιαφέρονται να γνωριστούν, είναι πολύ

ευκολότερο να περάσει απαρατήρητος κάποιος που προτίθεται να παρανομήσει. Ακόμα και με τη δημιουργία αναστάτωσης κατά τη διάρκεια ή έπειτα από την τέλεση της πράξης, οι περίοικοι είναι λιγότερο πιθανό να επέμβουν. Αντιθέτως, σε τόπους που εμφανίζονται ομοιογενείς και συνεκτικές κοινωνικές ομάδες, το κοινωνικό ενδιαφέρον περιορίζει η δυνατότητα διατήρησης της ανωνυμίας (Brown και Altman, 1981). Η έλλειψη κοινωνικής συνοχής παρατηρείται σε περιοχές με χαμηλό ποσοστό κατοίκησης, υψηλή αναλογία περαστικών, μεγάλη κινητικότητα και εθνοτική ετερογένεια. Βεβαίως, αποτελεί και βασικό χαρακτηριστικό των περισσότερων μεγαλουπόλεων, ενώ στην επαρχία φαίνεται να εκλείπει, ή εμφανίζεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα.

3.4.3. Επιδράσεις αστικού περιβάλλοντος στο φαινόμενο

Το έγκλημα και ο φόβος του εγκλήματος είναι ευρέως αναγνωρισμένοι ως σημαντικοί παράγοντες επίδρασης στην ψυχική υγεία και ευημερία, και αποτελούν παραδείγματα πολυσύνθετων περιβαλλοντικών παραγόντων που μόνο μερικώς έχουν φωτισθεί από ποσοτικές ερευνητικές μελέτες (Cooper κ.ά., 2008). Η σύνθεση και κατανόηση των περίπλοκων συνδέσμων μεταξύ μηχανισμών του φυσικού περιβάλλοντος, των κοινωνικών νορμών και απεικονίσεων, και η ταυτόχρονη ενσωμάτωση της επίδρασης των απομακρυσμένων παραγόντων που δεν μπορούν να αποτυπωθούν σε μια μονοδιάστατη έννοια αιτιότητας, απαιτούν ευέλικτες προσεγγίσεις που να συμπεριλαμβάνουν ετερογενείς αποδείξεις (Cummins κ.ά., 2007). Αρκετές μελέτες έχουν καταλήξει στο γεγονός ότι το φυσικό και τεχνητό αστικό περιβάλλον μπορεί είτε να αυξήσει ή να μειώσει τις ευκαιρίες για έγκλημα (Brown κ.ά., 2004· Newman, 1972· Shu, 1999· Taylor, 2002). Ωστόσο, οι περιβαλλοντικοί εγκληματολόγοι συσχετίζουν μοτίβα εγκλήματος με την περιβαλλοντική και φυσική διάταξη των τόπων εγκλήματος. Για την κατανόηση οποιουδήποτε εγκλήματος, πρέπει να ληφθούν υπόψη πολλαπλοί παράγοντες, όπως το προφίλ του δράστη, το θύμα, την τοποθεσία, το θεσμικό πλαίσιο και τα τεχνικά ή μηχανικά σύνεργα του εγκλήματος (Brantingham και Brantingham, 1991· Marzballi κ.ά., 2012).

Ο Oscar Newman (1972) ήταν ο πρώτος μελετητής που πρότεινε εφαρμόσιμες πολιτικές αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, οι οποίες σχετίζονταν με την πρόληψη του εγκλήματος μέσω μέτρων σχεδιαστικών, από πλευράς πολεοδομίας, και συμπεριφοράς, από πλευράς των κατοίκων. Οι πολιτικές του Newman βασίζονταν άμεσα στη θεωρία του προασπίσιμου χώρου, που ο ίδιος συνέταξε. Την εποχή εκείνη,

το έργο του δεν αναγνωρίστηκε, καθώς δεν είχε ακόμα συντελεστεί η μεταστροφή στην αναζήτηση νέων πολιτικών, και γι' αυτό οι αρχές πολεοδομικού σχεδιασμού που πρότεινε, δεν υιοθετήθηκαν από τις αρμόδιες κρατικές αρχές. Στις προτάσεις του συμπεριλαμβάνονταν η αυτοαστυνόμευση του χώρου από τους νόμιμους χρήστες του, που ήταν, βέβαια, διαδεδομένη ανάμεσα στους κοινωνικούς επιστήμονες. Οι υποδείξεις του δεν έγιναν αποδεκτές, καθώς συνέδεαν το μέγεθος της εγκληματικότητας με την κοινωνική διαλεκτική μεταξύ κατοίκων και δομημένου περιβάλλοντος. Η αποθάρρυνση του εγκλήματος μέσω του κατάλληλου πολεοδομικού σχεδιασμού, παρέμεινε για χρόνια μία θεωρία που ποτέ δεν εφαρμόστηκε για να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητά της.

Το θέμα επανέφεραν οι Brantingham και Brantingham, εισάγοντας το 1981 την έννοια της περιβαλλοντικής εγκληματολογίας. Σύμφωνα με αυτούς, υπάρχουν συγκεκριμένα συστατικά που επιτρέπουν τη διάπραξη εγκλήματος και μόνο όταν αυτά συνυπάρχουν δημιουργούνται οι συνθήκες που το επιτρέπουν. Τα συστατικά αυτά συνοψίζονται στο δράστη, τον στόχο, την πράξη που παραβιάζει το νόμο και το χωρικό σημείο στο οποία λαμβάνει χώρα η ενέργεια. Καθώς η τοποθεσία αποτελεί την τέταρτη διάσταση της εγκληματογένεσης, θα πρέπει να υπάρξει και μια αντίστοιχη πρόληψη μέσω μέτρων αναμόρφωσης των περιβαλλοντικών δεδομένων όσων σημείων απετέλεσαν στο παρελθόν εστίες αυξημένης εγκληματικότητας. Οι τρόποι με τους οποίους η μορφολογία και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος μπορούν να επηρεάσουν την εγκληματικότητα είναι οι ακόλουθοι (Brantingham και Brantingham, 1981):

- Ο βαθμός συμμόρφωσης των κατοίκων με τους κοινά αποδεκτούς κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς.
- Η παρουσία ή απουσία παρακολούθησης, τεχνητής ή φυσικής, του δημοσίου χώρου.
- Η σηματοδότηση που εκπέμπει ο κοινωνικός και οικιστικός περίγυρος σε όσους διαβιούν εντός αυτού.

Όπως ορίζεται και από τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων, ένα καθαρό και καλοδιατηρημένο περιβάλλον εκπέμπει το μήνυμα ότι αυτό το μέρος παρακολουθείται συστηματικά. Οι κάτοικοι τέτοιων περιοχών και οι χρήστες των χώρων σέβονται τους τυπικούς κανόνες κοινωνικής συμβίωσης και φροντίζουν για την εφαρμογή τους. Αντιθέτως, ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον στο οποίο οι βανδαλισμοί δεν έχουν

επιδιορθωθεί, τα σκουπίδια δε μαζεύονται εγκαίρως και τα περιθωριακά στοιχεία δεν εκδιώκονται, εκπέμπει το αντίθετο μήνυμα. Οι χρήστες του παραμελημένου χώρου δείχνουν πιο ανεκτικοί απέναντι σε παραβατικές συμπεριφορές και πιο αποστασιοποιημένοι από το δημόσιο χώρο. Για να επικρατεί αυτή η κατάσταση, σίγουρα κάποια άτομα στο πρόσφατο παρελθόν παραβίασαν τη νομιμότητα χωρίς να εντοπιστούν. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι οι αρχές και οι περίοικοι αδιαφόρησαν. Οι άνθρωποι έχουν την τάση να ενεργούν σύμφωνα με τον τρόπο που πιστεύουν ότι θα ενεργούσαν αυτοί που έχουν ως πρότυπα σε μια παραπλήσια περίπτωση. Επομένως αυτοί που ζουν μέσα σε ένα υποβαθμισμένο αστικό και ένα αποδιοργανωμένο κοινωνικό περιβάλλον, είναι πολύ πιθανό να εκδηλώσουν παραβατικές συμπεριφορές (Brantingham και Brantingham, 1981).

3.4.4. Πρόληψη του εγκλήματος μέσω του περιβαλλοντικού σχεδιασμού

Εξειδικευμένες μέθοδοι πρόληψης του εγκλήματος βασισμένες στην τοποθεσία όπου συμβαίνει αναφέρουν μέτρα που προλαμβάνουν ή μειώνουν το έγκλημα πριν αυτό συμβεί. Η πρόληψη του εγκλήματος εστιάζει σε όλες τις προσπάθειες που στοχεύουν στη μείωση του εγκλήματος και του φόβου του εγκλήματος. Ορισμένες προσπάθειες πρόληψης, όπως η Πρόληψη του Εγκλήματος Μέσω του Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού (Crime Prevention Through Environmental Design, CPTED εν συντομία) εστιάζουν στις χωρικές παραμέτρους του εγκλήματος και ενσωματώνουν αρκετές διαφορετικές στρατηγικές που σκοπό έχουν να αλλάξουν την εγκληματική συμπεριφορά. Η CPTED αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του 1970 στις Η.Π.Α. με άμεση στήριξη της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης μέσω των Τμημάτων Δικαιοσύνης και Στέγασης και Αστικής Ανάπτυξης (Grönlund, 2012a). Είναι μία κανονιστική προσέγγιση δομημένη πάνω σε αποδεικτικά στοιχεία επιστημονικών ερευνών και την κοινή λογική των επιτροπών εμπειρογνώμων που συνέταξαν τις κατευθυντήριες γραμμές. Αποτελεί μια συμβιβαστική λύση μεταξύ διαφορετικών ανησυχιών. Δίνει έμφαση στην περιοχή στην οποία λαμβάνει χώρα το έγκλημα και συγκεντρώνει τεχνικές που μειώνουν την τρωτότητα απέναντι στο έγκλημα σε αυτές τις περιοχές. Εστιάζει σε ζητήματα εικόνας και διατήρησης καθώς και στην υποστήριξη δραστηριοτήτων (Grönlund, 2012a).

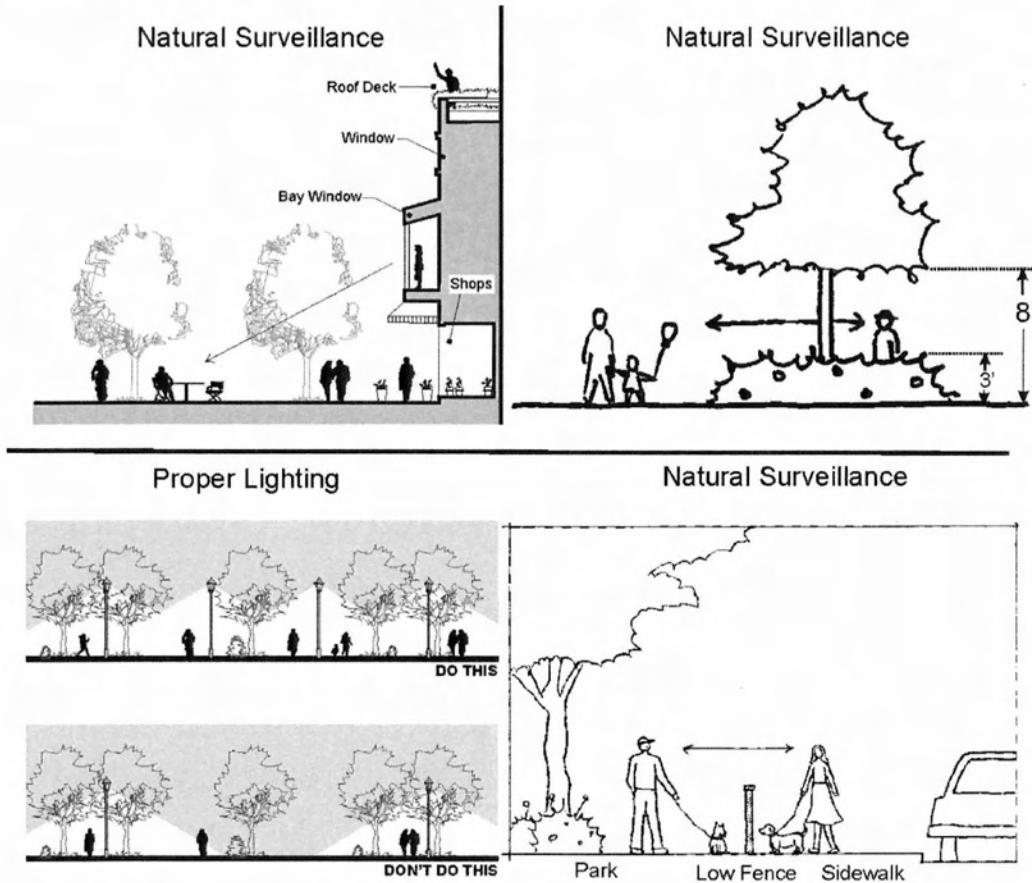
Οι Skjaeveland και Garling (1997) βρήκαν πως οι αντιληπτές διαστάσεις γειτνίασης, όπως οι κοινωνικοί δεσμοί και η ενόχληση, επηρεάζονται από τα περιβαλλοντικά γνωρίσματα της εκάστοτε γειτονιάς, όπως η επιτήρηση, η εμφάνιση και η πληθυσμιακή πυκνότητα. Θεωρείται ότι τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων και

η φυσική μορφή του περιβάλλοντος μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα στη γειτονιά, γεγονός που υποδηλώνει πως οι κοινωνικές και φυσικές συνθήκες της γειτονιάς μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη των κατοίκων και τη στάση τους απέναντι στο έγκλημα (Austin κ.ά., 2002· Marzbali κ.ά., 2012). Κατά την εξέταση των επιρροών του δομημένου περιβάλλοντος στην εγκληματική δραστηριότητα, κάποιες μελέτες στηρίζονται στο σύνδεσμο μεταξύ σχεδιαστικών χαρακτηριστικών και επιπέδων εγκληματικότητας (Newman, 1972), ενώ άλλες εστιάζουν στο ρόλο διαμεσολαβητικών στοιχείων στη μείωση του εγκλήματος (Brown και Bentley, 1993· Ham-Rowbottom κ.ά., 1999· Shaw και Gifford, 1994). Σύμφωνα με τον Newman (1996), ανεξάρτητα από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας, η φυσική μορφή των κατοικιών εμφανίζεται να επηρεάζει σημαντικά τη μείωση του εγκλήματος (Marzbali κ.ά., 2012).

Υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία που υποστηρίζει πως η CPTED είναι ένα σημαντικό και αποτελεσματικό εργαλείο στην άμβλυνση του εγκλήματος σε μια κοινότητα (Cozens κ.α., 2005). Μια μελέτη των Cozens κ.ά. (2001) αναφορικά με τη σχέση μεταξύ του σχεδιασμού της ιδιοκτησίας και του εγκλήματος ανέδειξε ορισμένα στοιχεία του προασπίσιμου χώρου πιθανώς να περιλαμβάνουν διαστάσεις που ενισχύουν την ασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα, μελέτες έχουν θέσει τέσσερις βασικές διαστάσεις για την CPTED: φυσική ανεμπόδιση επιτήρησης, έλεγχο της πρόσβασης, εδαφοκυριαρχία και συντήρηση (Cozens, 2002· 2005· Parnaby, 2007). Η επιτήρηση αναφέρεται στην τοποθέτηση και χρήση φυσικών στοιχείων, μηχανικών και ηλεκτρικών συσκευών αλλά και την ανθρώπινη συμμετοχή, όπως βάρδιες στη γειτονιά (neighborhood watch), με σκοπό την αύξηση της ορατότητας και πρόληψης. Αντιλαμβανόμενοι οι δράστες πως μπορεί να παρακολουθούνται, άρα να αυξάνεται το ρίσκο εντοπισμού τους, είναι λιγότερο πιθανό να προβούν σε έγκλημα. (Marzbali κ.ά., 2012). Το νόημα του ελέγχου της πρόσβασης εστιάζεται στη μείωση των ευκαιριών για παραβίαση, με την απαγόρευση εισόδου και τη δημιουργία της αίσθησης του υψηλού ρίσκου για τους δράστες, όπως παρουσιάζεται και στη θεωρία του προασπίσιμου χώρου του Newman, μέσω της τοποθέτησης συμβολικών και πραγματικών φραγμών (Brower κ.ά., 1983· Brown και Altman, 1981· Cozens κ.ά., 2005· Newman, 1972· 1996). Σύμφωνα με τους Millie και Hough (2004) η ενίσχυση της ασφάλειας, μειώνοντας την πρόσβαση μέσω της περίφραξης αλέων, βελτιώνοντας το περιβάλλον, κάνοντας ξεκάθαρη την

ιδιοκτησία και βελτιώνοντας το φωτισμό στους δρόμους, μειώνει σημαντικά τις διαρρήξεις και κλοπές.

Εικόνα 3.1. Φυσική επιτήρηση σύμφωνα με τις αρχές CPTED

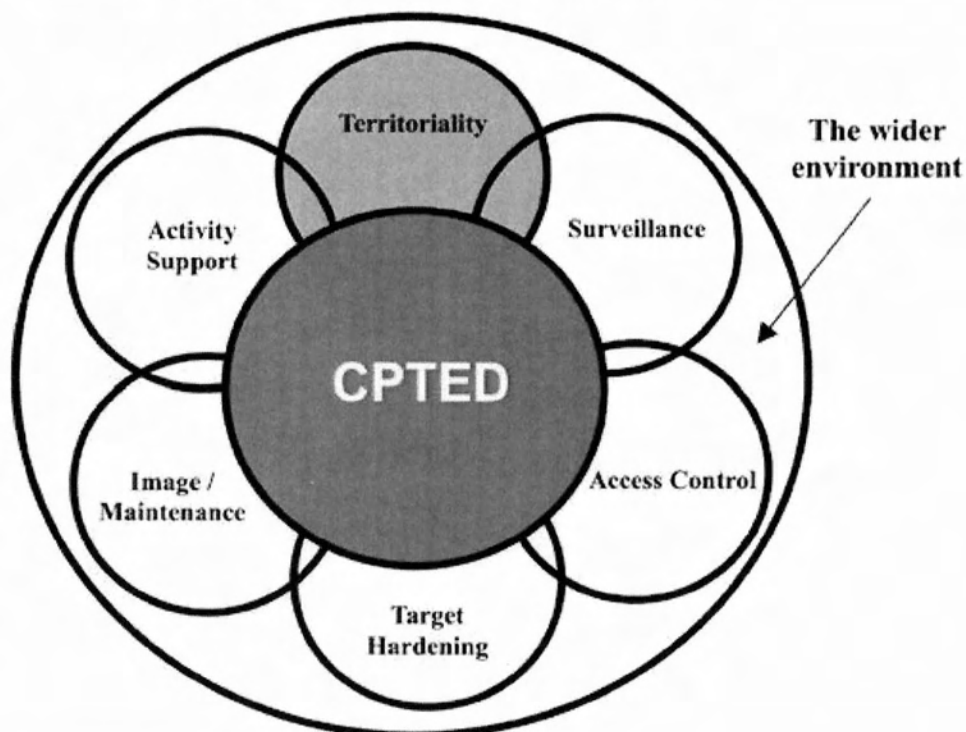
Πηγή: <http://www.codepublishing.com/>

Η εδαφοκυριαρχία ορίζεται ως μοτίβο ανθρώπινης συμπεριφοράς και περιλαμβάνει την προσωποποίηση, την κατοχή και την άμυνα (Gifford, 1987· Taylor, 1988). Σύμφωνα με τον Altman (1975) είναι η προσωποποίηση ή σήμανση ενός μέρους ή αντικειμένου, η ανακοίνωση ότι υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος άνθρωπος ή ομάδα που του ανήκει. Μελέτες δείχνουν πως η επίδειξη εδαφοκυριαρχικής συμπεριφοράς αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην κρίση ενός διαρρήκτη και μειώνει τα επίπεδα θυματοποίησης (Brown και Altman, 1981· Brown και Bentley, 1993· Perkins κ.ά., 1993). Η καλή συντήρηση των κατοικιών διευκολύνει τους κατοίκους να εκφράσουν δυνατότερους δεσμούς με την περιοχή τους, γεγονός που σχετίζεται με την εδαφοκυριαρχία και επιδρά στις πιθανότητες για διάπραξη εγκλήματος (Brown, 1987· Brown κ.ά., 2003· Brown κ.ά., 2004· Taylor, 2002). Σύμφωνα με μελέτες, κατοικίες κακώς συντηρημένες θεωρούνται

λιγότερο προστατευόμενες και ευκολότερος στόχος για τους παραβάτες σε σχέση με άλλες (Cozens κ.ά., 2002).

Η CPTED συνδέεται με τη θεωρία «Καθημερινών Δραστηριοτήτων», στην οποία το έγκλημα συμβαίνει ανάλογα με την ευκαιρία που δίνεται. Για τη διάπραξη των περισσότερων εγκλημάτων, πέρα από το δράστη, είναι απαραίτητοι οι απροστάτευτοι στόχοι και η έλλειψη ικανού φύλακα. Έτσι, πέρα από τις τέσσερις προαναφερθείσες βασικές αρχές, είναι σημαντική η πρόβλεψη για την προστασία πιθανών στόχων και τη δημιουργία περιβαλλόντων που ενθαρρύνουν την τόνωση δημιουργικών, μη εγκληματικών, δραστηριοτήτων. Η περιβαλλοντική εγκληματολογία συνεισφέρει, ακόμα, με τις χωρικές και χρονικές διαστάσεις της συνήθους εγκληματικής δραστηριότητας, για παράδειγμα των μοτίβων κίνησης των δραστών και της αντίληψης του χώρου (Grönlund, 2012a).

Εικόνα 3.2. Διαγραμματική απεικόνιση των αρχών της CPTED.

Πηγή: Grönlund, 2012a

Σε αντίθεση με τη θεωρία του προασπίσιμου χώρου, μία μελέτη απέδειξε πως οι χρήσεις πραγματικών φραγμών (φράχτες, τοιχία κ.λπ.) μπορεί να προσελκύσει διαρρήκτες καθώς μειώνει την ορατότητα, άρα και την δυνατότητα επιτήρησης, γεγονός που υποδηλώνει πως η εύκολη επιτήρηση είναι σημαντικότερη από τη σήμανση της ιδιοκτησίας (Bennett και Wright, 1984). Σύμφωνα με τους MacDonald και Gifford

(1989) η σήμανση της ιδιοκτησίας δεν λειτουργεί ως σημαντικός παράγοντας στην επιλογή των παραβατών, ενώ οι Shaw και Gifford (1994) και ο Brown (1985) κατέληξαν στο γεγονός πως οι περιφραγμένες κατοικίες είναι πιο ευάλωτες καθώς οι παραβάτες θεωρούν πως οι κάτοικοι είναι αρκετά εύποροι, άρα και αξίζει να ληστευθούν. Θεωρούνται, λοιπόν, αμφιλεγόμενα τα αποτελέσματα των αρχών της CPTED, καθώς πέρα από τα φυσικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής, ρόλο παίζουν και τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της. Στην πράξη, πρέπει να εφαρμόζεται μέσω συμβιβασμών μεταξύ όλων των στόχων βιωσιμότητας και των αναγκών και απαιτήσεων από το δομημένο περιβάλλον (επί παραδείγματι καλύτερος φωτισμός στους πεζοδρόμους έναντι εξοικονόμησης ενέργειας). Είναι, εν τέλει, ζήτημα καλών πρακτικών και όχι αυστηρών επιστημονικών επιμέρους βελτιστοποιήσεων της πρόληψης του εγκλήματος σε βάρος άλλων στόχων και απαιτήσεων (Grönlund, 2012a).

3.5. Συμπεράσματα

Στα σημερινά δεδομένα, παρόλο που το έγκλημα θεωρείται αναμενόμενο κοινωνικό φαινόμενο, εξακολουθεί να προκαλεί συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας, με την ιδέα και μόνο της ύπαρξής του. Ο φόβος αυτός έγκειται στην πιθανότητα θυματοποίησης του εκάστοτε ατόμου, η οποία, όμως, μπορεί να είναι πλασματική και να απέχει από την πραγματικότητα.

Ως κοινωνικό φαινόμενο, η εγκληματικότητα επηρεάζεται από πληθώρα παραγόντων. Οι βιολογικοί και γενετικοί, μπορεί να είναι ανεξέλεγκτοι, όχι όμως και οι κοινωνικοί. Ο σχεδιασμός και η χρήση των χώρων επηρεάζουν τα επίπεδα εγκληματικότητας σε κάθε περιοχή. Σε ορισμένους τόπους, δηλαδή, υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με τις ευκαιρίες που δίνονται στους δράστες για τη διάπραξη εγκλημάτων ανενόχλητοι, ή χωρίς να γίνουν αντιληπτοί εγκαίρως. Για τη διάπραξη εγκλήματος απαραίτητα συστατικά είναι ο θύτης, το θύμα και ο τόπος. Από τη στιγμή που τα δύο πρώτα δεν μπορούν ή δε θα έπρεπε να περιοριστούν εντελώς, ο τόπος μπορεί να διαμορφωθεί έτσι ώστε να μην το επιτρέπει. Προφανώς και, ανάλογα με τη φύση του εγκλήματος, δεν μπορούν να υπάρξουν ανοσοποιημένοι χώροι, μπορούν, όμως, να ληφθούν μέτρα που, αν μη τι άλλο, να μην ευνοούν ή να περιορίζουν την εγκληματικότητα. Βεβαίως, οποιαδήποτε σχεδιαστικά μέτρα, πρέπει να συνοδεύονται από την αντίστοιχη κοινωνική πρόνοια. Ειδικά, η πιο πιθανή κατάληξη είναι η μετατόπιση της εγκληματικότητας σε περιοχές λιγότερο προστατευμένες.

Προτάσεις, λοιπόν, που αφορούν τη διαμόρφωση των χώρων με σκοπό την ελαχιστοποίηση των ευκαιριών και των ευνοϊκών συνθηκών για τη διάπραξη εγκλήματος, διατυπώνει η CPTED. Μπορεί η CPTED να έχει κριθεί για σχεδιαστικό ντετερμινισμό, ως πρακτική, όμως, είναι πολύ πιο φιλική κοινωνικά σε σχέση με την οχύρωση και τη γκετοποίηση που έχουν αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Σε αυτό το σημείο έχει γίνει κατανοητή η σημαντικότητα της ενσωμάτωσης κοινωνικών πρακτικών στις πολιτικές ενάντια στην εγκληματικότητα και το φόβο.

4. Θεωρίες ασφάλειας μέσω του σχεδιασμού

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η συσχέτιση χώρου και αισθημάτων ασφάλειας, ή φόβου έχει εδραιωθεί από πληθώρα μελετητών και ερευνών τις τελευταίες δεκαετίες. Ο σχεδιασμός του χώρου, τα πολεοδομικά στοιχεία και άλλα χωρικά δεδομένα επηρεάζουν τις αισθήσεις των ανθρώπων και την ποιότητα ζωής τους, και σίγουρα μπορούν είτε να ενισχύσουν, είτε να αμβλύνουν τα φοβικά συναισθήματα. Θεωρίες υποστηρίζουν πως τα χαρακτηριστικά του χώρου, συνδυασμένα με τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές, δύνανται να ελέγξουν και να περιορίσουν την εγκληματικότητα. Πολλές προσεγγίσεις έχουν διατυπωθεί για τη βελτίωση της πραγματικής και της αντιληπτής ασφάλειας.

Ο αστικός χώρος μέσω της μορφής και της λειτουργίας του παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών φαινομένων. Η αστική φτώχεια, η εγκληματικότητα, ο διαχωρισμός και άλλες κοινωνικές δυσφορίες είναι ξεκάθαρο ότι εξαρτώνται από την διαμόρφωση του χώρου, τον αστικό προγραμματισμό και σχεδιασμό. Πολλές μελέτες επικεντρώνονται σε αυτές τις σχέσεις προσπαθώντας να τις κωδικοποιήσουν και να κατανοήσουν τις παρακάτω ερωτήσεις:

4.1. Το αίσθημα ασφάλειας στην πόλη

Το αίσθημα της ασφάλειας καθορίζεται από μια σειρά αντιληπτών στοιχείων στους δημόσιους χώρους μιας πόλης, όπως και τα φοβικά συναισθήματα που έχουν αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Θεωρίες και μελέτες έχουν επιχειρήσει, κατά καιρούς, να ανακαλύψουν και να προσδιορίσουν τέτοια χαρακτηριστικά του χώρου, αλλά και να εφεύρουν καινούρια. Η σύνδεση του χώρου και της ανθρώπινης ψυχολογίας γίνεται μέσω πολύπλοκων μηχανισμών, των οποίων το πρώτο επίπεδο είναι το αίσθημα οικειότητας και ελευθερίας.

Το ζήτημα μη ασφαλείας που προκύπτει στους δημόσιους χώρους, σχετίζεται με την κατάχρησή του και την ορατότητα αποδιοργανωτικών και ασεβών συμπεριφορών εντός τους. Οι «αγένειες» ή η αντικοινωνική συμπεριφορά περιγράφουν ένα σύνολο προσβλητικών πράξεων, όπως η ρίψη σκουπιδιών στους δρόμους, η χρήση υβριστικής γλώσσας σε δημόσιους χώρους και ο βανδαλισμός, που προκαλούν μία αίσθηση ανασφάλειας και σε ορισμένες χώρες αντιμετωπίζονται μέσω της νομοθεσίας. Από την άλλη, άστεγοι, επαίτες και άτομα που περιφέρονται άσκοπα, δημιουργούν ερωτήματα για την καταλληλότητα των χώρων και τις συνθήκες κατά τις οποίες οι άνθρωποι

απασχολούν το χώρο. Οι φυσικές, μορφολογικές και σχεδιαστικές διαστάσεις του δημόσιου χώρου, καθώς και η καθαριότητα και διατήρησή του, επηρεάζουν την αντιληπτή ασφάλεια. Σκοτεινοί χώροι με πολύ χαμηλά επίπεδα επιτήρησης, ερειπωμένοι δρόμοι, ακαθαρσία, γκράφιτι ή και θόρυβος, είναι τα χαρακτηριστικά που δίνουν αρνητικά σήματα για την ασφάλεια. Ένα άλλο ζήτημα ασφάλειας στους δημόσιους χώρους, είναι αυτό της «απανθρωποποίησης» του αστικού τοπίου. Η αντικατάσταση των ανθρώπων, ειδικά σε δημόσιες υπηρεσίες, από μηχανήματα, η δημιουργία απρόσωπων αρχιτεκτονημάτων, η εξάπλωση των μεγαλουπόλεων και η ανάπτυξη των προαστίων, υποδηλώνουν την απόσταση μεταξύ των ανθρώπων και τα εμπόδια στην επικοινωνία, άρα τη δυσκολία εύρεσης βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης. Η ανασφάλεια γίνεται ζήτημα ανησυχίας όταν οι πολίτες ξεκινούν να αισθάνονται πως δεν μπορούν πια να ευχαριστηθούν συγκεκριμένους δημόσιους χώρους, και τελικά τους εγκαταλείπουν. (ICPC, 2008)

Η σημασία της παροχής μιας αίσθησης ασφάλειας στους δημόσιους χώρους δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Πέραν του ότι είναι βασική ανθρώπινη ανάγκη, η αποτυχία της αίσθησης ασφάλειας στο καθημερινό περιβάλλον των ατόμων, μπορεί να έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες, όπως αντικοινωνική συμπεριφορά και αποτελέσματα που σχετίζονται με το άγχος. Η ασφάλεια είναι ένα αίσθημα, μία εντύπωση, μία επίδραση (Shehayeb, 2008).

4.1.1. Ιδανικά χαρακτηριστικά στο δημόσιο χώρο

Σύμφωνα με τους Carr κ.ά. (1992) τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να εκφράζουν τους δημόσιους χώρους, έτσι ώστε να πρεσβεύονται οι αξίες και οι ανάγκες των χρηστών. Υποστηρίζουν ότι οι δημόσιοι χώροι πρέπει να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των κατοίκων, να είναι δημοκρατικοί, και ευνοϊκοί για τις ανθρώπινες σχέσεις. Οι καλώς ανταποκρινόμενοι χώροι περιγράφονται ως εκείνοι που σχεδιάζονται με πρωταρχικό σκοπό την εξυπηρέτηση των χρηστών τους. Οι αρχικές ανάγκες που οι άνθρωποι επιδιώκουν να ικανοποιήσουν στο δημόσιο χώρο είναι η άνεση, η χαλάρωση, η ενεργή και ενεργητική δέσμευση, και η κοινωνικοποίηση. Οι δημόσιοι χώροι οφείλουν να προστατεύουν τα δικαιώματα των ομάδων χρηστών, να είναι προσίτοι σε όλες τις ομάδες και να επιτρέπουν την ελευθερία της δράσης αλλά και της προσωρινής διεκδίκησης και την ιδιοκτησίας (Carr κ.ά., 1992). Ως ευνοϊκοί χώροι ορίζονται εκείνοι που επιτρέπουν στους ανθρώπους να κάνουν ισχυρές συνδέσεις μεταξύ των χώρων, της προσωπικής τους ζωής, και του γύρω κόσμου. Αυτές οι συνδέσεις μπορεί να είναι στο

παρελθόν ή στο μέλλον κάποιου, σε μια φιλική ομάδα, στον πολιτισμό ή στην ιστορία, στις βιολογικές και ψυχολογικές πραγματικότητες, ή ακόμα και σε άλλους κόσμους. Ένας συνεχώς χρησιμοποιούμενος δημόσιος χώρος με τις αναμνήσεις του δίνει την αίσθηση προσωπικής συνοχής κάποιου σε έναν μεταβαλλόμενο με γρήγορους ρυθμούς κόσμο (Francis και Hester, 1990). Από τη συγκέντρωση των επικαλυπτόμενων μνημών της μεμονωμένης και κοινής εμπειρίας, ένας χώρος γίνεται σεβαστός σε μια κοινότητα (Carr κ.ά., 1992). Κατά συνέπεια είναι σημαντικό οι δημόσιοι χώροι να είναι ανταποκρινόμενοι στις ανάγκες, δημοκρατικοί, και ευνοϊκοί για τις ανθρώπινες σχέσεις. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που αυξάνουν την αξία ενός χώρου στο μυαλό των χρηστών του.

Οι Carr κ.ά. (1992) σημειώνουν μερικές ιδιότητες ενός χώρου έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων:

- Ο χώρος πρέπει να είναι αρκετά άνετος έτσι ώστε να επιτρέπει να δημιουργηθεί ένα βίωμα.
- Το θετικό συναίσθημα πρέπει να δημιουργηθεί από τις καλές συνδέσεις των ανθρώπων, συνδέσεις που δημιουργούν ένα αίσθημα ένταξης, ασφάλειας, ένα συναίσθημα ότι τα προσωπικά δικαιώματα θα προστατευθούν. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των ίδιων συντακτών, πολλοί δημόσιοι χώροι για να δημιουργήσουν αρνητικά συναισθήματα μεταδίδουν μηνύματα που είναι πιθανό να αποθαρρύνουν τη χρήση, τουλάχιστον από μερικές μερίδες του κοινού. Μια ρύθμιση που δείχνει να κυριαρχείται από μη φιλικά, επικίνδυνα, ή αντιπαθή πρόσωπα μπορεί να κάνει άλλους δυνητικούς χρήστες να ανησυχούν και να σκέφτονται τελικά αν θα μπου. Τέτοια τοποθεσίες ή χώροι παραγάγουν τις δυσάρεστες έννοιες και αποτυγχάνουν στην ανάπτυξη των συνδέσεων σε εκείνη την περιοχή που απαιτούν τα θετικά συναισθήματα βασισμένα στο να ικανοποιήσουν την εμπειρία.

Χαρακτηριστικά όπως το αυξημένο ύψος των κτιρίων επανειλημμένως έχουν συσχετισθεί με συναισθήματα ανασφάλειας των πολιτών. Το ύψος, φερ' ειπείν, συνδέεται με το έγκλημα και το φόβο του εγκλήματος, εμπλέκοντας ταυτόχρονα κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες, λόγω της αύξησης του αριθμού των νοικοκυριών που μοιράζονται τα ίδια οριζόντια και κάθετα στοιχεία πρόσβασης. Το ποια στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος αποτελούν απειλή για την ασφάλεια, εξαρτάται από πολιτιστικούς παράγοντες. Σε ορισμένες κουλτούρες η γραφή και ζωγραφική σε εξωτερικούς τοίχους θεωρούνται ανεπιθύμητες, ενώ σε άλλες ανταλλαγή

χαρούμενων εκδηλώσεων με την κοινωνία, ή και αυτοέκφραση. Η επιτήρηση παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην ασφάλεια των δημόσιων χώρων, αλλά οι παρατηρήσιμοι χώροι δεν υφίστανται πάντα παρατήρηση. Δηλαδή, οι χώροι που παρέχουν χαρακτηριστικά που ευνοούν την φυσική επιτήρηση, δε συνεπάγονται ατόμων που επιτηρούν. Σημαντικό είναι οι δημόσιοι χώροι να χρησιμοποιούνται περισσότερο, έτσι ώστε να υπάρχουν ανά πάσα στιγμή άτομα που να επιτηρούν για τυχόν παραβατικές συμπεριφορές, αλλά και να ενισχύονται οι κοινωνικοί δεσμοί, άρα να διασφαλίζεται η ασφάλεια, αντιληπτή και πραγματική, στους χώρους αυτούς. Η χρήση των δημόσιων χώρων είναι, λοιπόν, ο μεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ σχεδιαστών και κοινωνικών επιστημόνων. Σύμφωνα με το Newman (1988), δημιουργείται ένας αέναος κύκλος, όπου η χρήση του χώρου, η κοινωνική διάδραση και ο έλεγχος του χώρου ενισχύουν την ασφάλεια των πολιτών, ενώ εκείνοι, νιώθοντας ασφαλείς, χρησιμοποιούν περισσότερο τους δημόσιους χώρους και ούτω καθεξής (Shehayeb, 2008).

4.1.1.1. Ρόλος των σχεδιαστών στη δημιουργία ασφαλών δημόσιων χώρων

Οι Carr κ.ά. (1992) υποστηρίζουν ότι οι δημόσιοι χώροι που ικανοποιούν τις ανάγκες των ανθρώπων, που προστατεύουν τα δικαιώματά τους και τους προσφέρουν την έννοια του ελκυστικού, είναι αρκετά πιθανό να είναι οικονομικά επιτυχείς. Συστήνουν τη συνεργασία αλλά και τη συμβολή της κυβέρνησης, δεδομένου ότι έχει τις κατάλληλες απόψεις γύρω από την έννοια του ασφαλούς χώρου. Υποστηρίζουν επίσης ότι οι αξίες του δημόσιου χώρου πρέπει να πηγάζουν από την κατανόηση του «γιατί οι άνθρωποι επισκέπτονται συγκεκριμένους τόπους», «πώς ακριβώς τους χρησιμοποιούν» και «τι σημαίνουν για τους χρήστες με την πάροδο του χρόνου». Κατά συνέπεια, διαφαίνεται η σημασία κατανόησης του ρόλου που αυτοί οι δημόσιοι χώροι διαδραματίζουν στις ζωές των ανθρώπων, και του λόγου για τον οποίο ορισμένοι δημόσιοι χώροι χρησιμοποιούνται ή αγνοούνται, προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικό σχέδιο και διαχείριση αυτών των χώρων.

Οι Carr κ.ά. (1992) εκφράζουν την άποψη πως η γνώμη των ανθρώπων για το σχέδιο και τη διαχείριση του δημόσιου χώρου έχει παραμεληθεί. Οι χώροι έχουν σχεδιαστεί, χτιστεί, και αξιολογηθεί με βάση τις προϋποθέσεις για το τι πρέπει να γίνει σε αυτούς. Ένα μεγάλο μέρος αυτού είναι βασισμένο στους στόχους των σχεδιαστών του χώρου, των πελατών τους, και των διαχειριστών του χώρου και έτσι δεν καλύπτονται οι ανάγκες των ανθρώπων ή οι τρόποι με τους οποίους οι δημόσιοι χώροι μπορούν να λειτουργήσουν για να εξυπηρετήσουν αυτές τις ανάγκες. Κατά συνέπεια, εξηγείται ότι

είναι σημαντικό να εξεταστούν οι ανάγκες, όχι μόνο επειδή εξηγούν τη χρήση των χώρων αλλά και επειδή η χρήση είναι σημαντική στην επιτυχία. Οι χώροι που δεν ικανοποιούν τις ανάγκες των ανθρώπων ή που δεν εξυπηρετούν καμία σημαντική λειτουργία τους θα είναι υποαπασχολούμενοι και ανεπιτυχείς. Κατά συνέπεια είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη όλοι οι λειτουργικοί παράγοντες που διέπουν μια περιοχή πριν από τη φάση του σχεδιασμού ενός προγράμματος του επιλεγμένου τύπου. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για έναν αστικό δημόσιο χώρο.

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι ένας από τους στόχους των αρμόδιων για το σχεδιασμό είναι να δημιουργήσουν και να διαχειριστούν τις αστικές δημόσιες τοποθεσίες που έχουν συναισθηματική και λειτουργική αξία για τους χρήστες και πραγματεύονται τη σχέση μεταξύ της εγκληματικής συμπεριφοράς και του περιβαλλοντικού σχεδίου (Jacobs, 1961· Newman, 1972· Jeffery, 1977). Τα αποτελέσματα της έρευνας για τον αντιληπτό κίνδυνο στον αστικό δημόσιο χώρο από τους Blobaum και Hunecke (2005) παρουσιάζουν καθαρά την ανάγκη για μείωση της επιφυλακτικής συμπεριφοράς με το να ξανασχεδιάσουν τα σχετικά με το φόβο φυσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Είναι λογικό τα φυσικά χαρακτηριστικά μιας ήδη υπάρχουσας τοποθεσίας, τα οποία μπορεί να δημιουργούν μια αίσθηση εγκλωβισμού ή να φράσσουν το οπτικό πεδίο, να είναι δύσκολο να επιδιορθωθούν. Συνεπώς, είναι εξέχουσας σημασίας τέτοιου είδους χαρακτηριστικά, οπτικού πεδίου και καταφύγιου, να εξετάζονται κατά το στάδιο του σχεδιασμού οποιασδήποτε πρότασης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, οι υπεύθυνοι σχεδιασμού οφείλουν να λάβουν υπόψη τους αναφορές και γνώμες σχετικές με το φόβο και την ασφάλεια της υπό εξέταση περιοχής, να τις αξιολογήσουν και εν τέλει να αποδώσουν τα κατάλληλα χαρακτηριστικά στο χώρο, ούτως ώστε να νιώθουν οι χρήστες οι ανάγκες και επιθυμίες τους βρήκαν ανταπόκριση. Όσον αφορά την ψυχολογία και την αρχιτεκτονική, η βιβλιογραφία επισημαίνει την ανάγκη συμμετοχής όχι μόνον αρμόδιων σχεδιασμού, αλλά και οικονομολόγων, ειδικών στην επιβολή του νόμου, εμπειρογνομόνων κυκλοφορίας και μεταφορών, εκπαιδευτικών, δικηγόρων, κοινωνικών λειτουργών και πολιτικών επιστημόνων, με απώτερο σκοπό να επιλυθούν τα σοβαρά φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας (Hall, 1966). Επιπροσθέτως κρίνεται λανθασμένη κίνηση ο διαχωρισμός του προγραμματισμού από την ανανέωση, αντιθέτως η ανανέωση πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του προγραμματισμού. Συνεπώς, κρίνεται ως απαραίτητο στάδιο συντήρησης οποιουδήποτε

σχεδιασμένου χώρου η ανά περιόδους αξιολόγηση και βελτίωση από τη σκοπιά τόσο της λειτουργικότητας όσο και της αισθητικής του χώρου.

Από τη στιγμή που οι χώροι που υπόκεινται σε σχεδιασμό είναι εκ των πραγμάτων ευμετάβλητοι, δίνεται προσοχή από την πλευρά των ερευνητών στη μελέτη των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων αυτών των χώρων, εφόσον έχουν εφαρμογή στο πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο χώρο καθώς και στο πώς κερδίζουν τον έλεγχο πάνω σε αυτόν. Συχνά, διαπιστώνεται ότι το πλήθος των ανθρώπων, οι οποίοι χρησιμοποιούν και καταλαμβάνουν τέτοιους χώρους, είναι ανεξέλεγκτο. Οι χρήστες, δηλαδή, του χώρου βρίσκονται σε μία συνεχή διαδικασία οικειοποίησης και κατοχύρωσης του δικού τους «εδάφους». Μεγάλο μέρος αυτής της διαδικασίας πραγματοποιείται γρήγορα και πολύ συχνά χωρίς συνειδητή σκέψη, καθώς αυτές οι κοινωνικές τοποθεσίες είναι παροδικές και προσωρινές. Οι τρόποι με τους οποίους οι κάτοικοι μιας μεγαλούπολης κινούνται, χρησιμοποιούν, και αλληλεπιδρούν σε διαθέσιμους και μεταβαλλόμενους δημόσιους χώρους, μπορούν να διδάξουν πολλά για τις αστικές διαδικασίες. Αυτή η γνώση και κατανόηση χρησιμεύει ως πρότυπο για τα δημιουργία βέλτιστων λειτουργικών και συναισθηματικών σχεδίων για τους αστικούς δημόσιους χώρους στο μέλλον (Proshansky, 1978). Ο Hall (1966) αναπτύσσει λεπτομερώς τη σχέση του προσώπου που οι άνθρωποι παρουσιάζουν στον κόσμο με αυτό που κρύβουν πίσω από αυτό. Εξηγεί πώς η χρήση του «προσωπείου» από μόνη της φανερώνει την αναγνώριση σε επίπεδο διεισδυτικότητας, και υπάγεται στις λειτουργίες που εκτελούνται από τα χαρακτηριστικά αυτής της τεχντροπίας που παρέχουν κάλυψη, πίσω από την οποία αποσύρονται ανά περιόδους. Έτσι η τεχντροπία χρησιμεύει ως ένα έξυπνο εργαλείο που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για να προστατεύσουν τα εδάφη τους και τους προσωπικούς τους χώρους.

4.1.1.2. Οι ανθρώπινες προτιμήσεις στη ρύθμιση του χώρου

Η προτίμηση ορίζεται ως ο βαθμός στον οποίο μια ρύθμιση είναι αρεστή, για οποιοδήποτε λόγο (Herzog και Barnes, 1999). Η προτίμηση συνδέεται γενικά με ένα θετικό συναίσθημα, ή υποκειμενικά μία καλή αίσθηση στο χώρο, και αυξάνει σε υγιή φυσικά περιβάλλοντα. Συνεπώς, είναι ασφαλές να υποτεθεί πως οι συνθήκες που προωθούν τη συντήρηση ή ανάπτυξη θετικών αλληλεπιδράσεων επιλέγονται ή προτιμώνται, ενώ εκείνες που απειλούν το σύστημα αποφεύγονται.

Πολλές έρευνες που μελετούν τις ανθρώπινες προτιμήσεις για το χώρο ανατρέχουν στην θεωρία του Appleton (1975) για οπτικό πεδίο-καταφύγιο που προτείνει προτίμηση για ένα χώρο που προσφέρει οπτικό πεδίο και περίφραξη (προστασία). Ο Appleton (1975) υποστηρίζει ότι η φυσική επιλογή έχει οδηγήσει τους ανθρώπους να προτιμούν τις τοποθεσίες στις οποίες, χωρίς να μπορούν να τους δουν (προστασία), μπορούν να δουν σε ένα ευρύ ορίζοντα (οπτικό πεδίο). Σύμφωνα με αυτόν, οι άνθρωποι προτιμούν τις θέσεις που προσφέρουν και οπτικό πεδίο και προστασία επειδή τέτοια μέρη βοηθούν την επιβίωση από τους ζωντανούς κινδύνους προσφέροντας ένα παρατηρητήριο για να μπορεί να βλέπει, να αντιδράσει, και εάν είναι απαραίτητο να αμυνθεί, καθώς επίσης και ένα προστατευτικό χώρο ώστε να αποφύγει να τραυματιστεί. Ο Appleton αναφέρει ότι τέτοιες προτιμήσεις βοηθούν την επιβίωση προσφέροντας ένα ασφαλές παρατηρητήριο με την ικανότητα να δει ακίνδυνα, να προβλέψει και να ενεργήσει σε σχέση με τα πιθανά αρπακτικά, τα θηράματα και τους συντρόφους. Κατά συνέπεια η θεωρία «οπτικό πεδίο-καταφύγιο» συσχετίζει την ανθρώπινη προτίμηση για ένα χώρο με την αντίληψη για την ασφάλειά του στον ίδιο χώρο.

Ο Appleton (1975) υποστήριξε ότι οι άνθρωποι κρίνουν το βαθμό στον οποίο μια περιοχή προσφέρει οπτικό πεδίο και καταφύγιο ακόμα και όταν δεν έχουν ενταχθεί την περιοχή. Οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να βιώσουν άμεσα το οπτικό πεδίο και το καταφύγιο για να εκτιμήσουν ορθά. Μπορούν να προβλέψουν αν μια περιοχή προσφέρει οπτικό πεδίο και καταφύγιο εξετάζοντας την ώστε να συμπεράνουν εάν είναι κατάλληλη (Appleton, 1975). Είναι γνωστό από στη θεωρία του Appleton (1975) ότι τα πιθανά θύματα αισθάνονται ασφαλέστερα σε μέρη όπου οι παραβάτες υστερούν προστασίας ενώ εκείνα έχουν οπτικό πεδίο. Η έλλειψη κρυψώνας για έναν επιτιθέμενο και μια καλή οπτική δηλώνονται ως τα χαρακτηριστικά σχεδίασης που προτιμώνται από τον Appleton όσον αφορά το οπτικό πεδίο δεδομένου ότι αυτό δίνει το χρόνο στο θύμα να αποφύγει μια επίθεση. Υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι προτιμούν τα μέρη που προσφέρουν μεγάλο οπτικό πεδίο και είναι περιφραγμένα (προστασία) επειδή αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσφέρουν ένα εξελικτικό πλεονέκτημα. Η μείωση του οπτικού πεδίου αυξάνει το αίσθημα του φόβου (Nasar κ.ά., 1993· Schroeder και Anderson, 1983). Αυτό γίνεται επειδή αυξάνει την απόκρυψη σχετικά με τον παρατηρητή. Τα άτομα μπορεί να προτιμήσουν την άποψη του προβλεπόμενου καταφυγίου όταν αισθάνονται ασφαλείς, αλλά σε ένα κλίμα καχυποψίας η άποψη του δευτερεύοντος καταφυγίου (ένας περιφραγμένος χώρος) πιθανώς προκαλεί το φόβο.

Κατά συνέπεια το αίσθημα ασφάλειας θεωρείται έντονο όταν υπάρχει υψηλό οπτικό πεδίο και μειωμένη προστασία.

Ορισμένες μελέτες επιβεβαιώνουν ότι οι παραβάτες επιλέγουν τους στόχους και συμπεριφέρονται έτσι ώστε να ενισχύσουν τη δυνατότητά τους να βλέπουν χωρίς να τους δουν (Brown και Altman, 1983· Stokes, 1983· Wise, 1985). Κατά συνέπεια, μέρη που προσφέρουν τη δευτερεύουσα προστασία, όπως καθορίζεται από τον Appleton, μπορεί να έχουν διαφορετικές λειτουργίες. Σε μερικές περιπτώσεις παρουσιάζουν μια θετική διάθεση, προσφέροντας στον παρατηρητή συναισθηματική προστασία, αλλά σε άλλες, μπορεί να παρουσιάζουν μια αρνητική διάθεση, παρέχοντας απόκρυψη σε έναν πιθανό επιτιθέμενο. Αυτές οι τοποθετήσεις μελετούν την επιλεγμένη περιοχή μόνο από την άποψη της προστασίας του θύματος, και δεν εξετάζουν τον πιθανό επιτιθέμενο.

Οι μελέτες γύρω από τις προτιμήσεις για τις αστικές περιοχές είναι βασισμένες σε μια συνάρτηση των κατηγοριών χώρου και εννέα κατευθυντήριων μεταβλητών: ευρυχωρία, καταφύγιο, περίφραξη, συνοχή, πολυπλοκότητα, μυστήριο, τυπικότητα, και ηλικία. Αυτή η μελέτη ερευνά το ρόλο της χωρικής διαμόρφωσης προσδιορίζοντας και τις αντιληπτές κατηγορίες και τις προτιμώμενες αντιδράσεις για τις αστικές τοποθεσίες (Karlan, 1979). Μιλά για τέσσερις βασισμένες στο χώρο κατηγορίες. Οι ανοικτές – απροσδιόριστες τοποθεσίες είναι χαρακτηριστικά επίπεδες, ανοικτές, και είναι ελλειπείς στο χωρικό καθορισμό. Αντίθετα, οι ευρύχωρες- δομημένες τοποθεσίες περιλαμβάνουν στοιχεία (παραδείγματος χάριν, δέντρα, παρυφές, ορόσημα) δομημένα έτσι ώστε να διευκολύνουν την οργάνωση της τοποθεσίας. Οι ‘κλειστές’ τοποθεσίες περιέχουν μια καλυμμένη ή αλλιώς προστατευμένη ζώνη που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μια κρυψώνα. Η επιρροή από την ιδέα του Appleton (1975) για την προστασία είναι προφανής. Τέλος, τα τοπία που δεν έχουν ορατότητα περιέχουν οπτικό μπλοκάρισμα κοντά στον παρατηρητή που του αποτρέπει την οπτική πρόσβαση. Λόγω της εξελικτικής ιστορίας τους, οι άνθρωποι αξιολογούν συνεχώς τις τοποθεσίες βάση αυτών των τεσσάρων κατηγοριών προκειμένου να προετοιμαστούν για αποτελεσματική δράση. Τρεις γενικές δυνατότητες έχουν οριστεί για τις τοποθεσίες: ευρυχωρία, καταφύγιο και περίφραξη. Η αλληλεπίδραση των ανθρώπων με το χώρο που τους περιβάλλει μελετάται βασισμένη στο πλαίσιο αυτών των οπτικών δυνατοτήτων.

Ο Appleton (1990) υποστηρίζει ότι εάν υπάρχει ένας τύπος περιβάλλοντος που εμείς σαν είδη μπορούμε να το αναγνωρίσουμε ως φυσικό βιότοπό μας, πρέπει να είναι μια σαβάνα, αυτού του τύπου οι φυτικές εγκαταστάσεις που λαμβάνουν ποικίλες μορφές

στα διάφορα μέρη του κόσμου αλλά αποτελούνται ουσιαστικά από δέντρα χωρισμένα κατά διαστήματα αρκετά μεγάλα ώστε να επιτρέπουν την αύξηση της χλόης μεταξύ και κάτω από αυτά. Συμπεραίνει ότι αυτό είναι ένα γεγονός που είναι αποδεκτό από τους ανθρωπολόγους σαν είδος περιβάλλοντος στο οποίο το πρώτο αναγνωρισμένο ανθρωποειδές έφτιαξε το σπίτι του. Υποστηρίζεται ότι η δύναμη που τους πήγε προς αυτό το ευνοϊκό είδος τοπίου, δεν έχει εξαλειφθεί από το γενετικό μας λειτουργικό πλαίσιο αλλά έχει επιβιώσει-στην ορολογία Jungian ως αρχέτυπο, του οποίου την επιρροή την συναντάμε ακόμα με πολλούς τρόπους, ειδικά στη διαδεδομένη έλξη που οι άνθρωποι αισθάνονται προς «το parkland», και στην ρύθμιση του εξιδανικευμένου σχεδιασμού των καλά- χωρισμένων κατά διαστήματα δέντρων μέσα σε ένα καλλωπισμένο λιβάδι.

Ορισμένοι τύποι περιοχών προτιμώνται σε σύγκριση με άλλους. Η βιβλιογραφία δείχνει ότι τα προαύλια σε σύγκριση με τα μη έχει ανακαλυφθεί ότι προωθούν πραγματικά μια αίσθηση ασφάλειας στους κατοίκους μιας περιοχής. Αναφορές των Sommer και Summit (1995) ερευνούν τις προτιμήσεις για τη μορφή των δέντρων χρησιμοποιώντας εικονίδια δέντρων φτιαγμένα στον υπολογιστή και διαφέρουν στο μέγεθος του φυλλώματος, στο ύψος και στο πλάτος κορμών. Τη μεγαλύτερη προτίμηση φαίνεται να έχουν τα δέντρα που έχουν το μεγαλύτερο φύλλωμα και τους μικρότερους και λεπτότερους κορμούς. Οι δοκιμές που πραγματοποιήθηκαν, παρουσιάζουν τις προτιμήσεις για δέντρα με πλούσιες διακλαδώσεις και σχήμα βάζου εναντίον των κιονοειδών δέντρων και αυτών σε σχήμα στενού κώνου. Αυτές οι μορφές απεικονίζουν σαφώς τις μορφές και τα σχήματα των καταφυγίων. Κατά συνέπεια, φαίνεται από το ανωτέρω παράδειγμα ότι οι άνθρωποι έχουν μια συγκεκριμένη προτίμηση για ορισμένα σύμβολα οπτικού πεδίου στο τοπίο. Στη θεωρία του γύρω από την αντίληψη των τοπίων, ο Appleton (1975) πρότεινε ότι τα δέντρα καταλαμβάνουν μια πρόσθετη συναισθηματική σημασία επειδή παρέχουν έναν πρακτικό τρόπο για ένα άτομο να κερδίσει μια πιο ικανοποιητική οπτική των περιχώρων.

Οι αρνητικές επιρροές του μοντέρνου σχεδιασμού διαφαίνονται, καθώς οι αρχές του ακόμα εφαρμόζονται σε νέες πόλεις και σε σχέδια αστικής ανανέωσης (αναπλάσεις, εξευγενισμοί κ.λπ.). Ο τοπικός χαρακτήρας των πόλεων πρέπει να διατηρηθεί, το ίδιο και η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, ενώ οι στόχοι του σχεδιασμού πρέπει να εστιάζουν στη διατήρηση και επαναδημιουργία των συνθηκών που προσφέρουν λειτουργικότητα και ευκαιρίες στους ποικίλους χρήστες (Shehayeb, 2008).

4.1.2. Μέτρα για την αύξηση του αισθήματος ασφαλείας

4.1.2.1 Κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (CCTV)

Τα συστήματα κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης (CCTV) έχουν, τις τελευταίες δεκαετίες, διεισδύσει ως κοινό γνώρισμα των κέντρων των πόλεων, των χώρων πρασίνου, ακόμα και των περιοχών κατοικίας (Campbell, 1995). Η χρήση τους ξεκίνησε το 1985 στη Βρετανία, σε μία προσπάθεια ελέγχου βανδαλισμών και κρουσμάτων χουλιγκανισμού. Έρευνες δείχνουν, ότι από τα πρώτα χρόνια χρήσης, τα συστήματα CCTV αποδείχθηκαν πολύ αποτελεσματικά, καθώς η μείωση της εγκληματικότητας έφτασε μέχρι 75%, οι κλοπές αυτοκινήτων έως και 94%, οι βανδαλισμοί 84%, ενώ τα δημόσια αδικήματα 42% τον πρώτο μόλις χρόνο λειτουργίας. (Scottish Office, 1994). Όπως οι Graham κ.ά. (1995) τόνισαν, είναι καταστροφικό κι επικίνδυνο να θεωρηθεί πως αυτή η γρήγορη παρέμβαση που προσφέρει το CCTV διορθώνει τα κοινωνικά προβλήματα που αφορούν το έγκλημα και την ασφάλεια.

Η εγκατάσταση CCTV μπορεί να προκαλεί επιπλέον ρίσκο για έναν πιθανό παραβάτη να γίνει αντιληπτός, αλλά για να είναι απόλυτα αποτελεσματική πρέπει να συνοδεύεται από την πρόσληψη ενός «ικανού φύλακα», που να μπορεί να παρέμβει τη στιγμή της πράξης. Ο Brown (1995) υποστηρίζει, πως η χρήση καμερών ασφαλείας αυξάνει την ικανότητα φύλαξης, λειτουργώντας υποστηρικτικά στη διεύρυνση του πεδίου επιτήρησης σε στρατηγικά επιλεγμένες τοποθεσίες μέσα στην πόλη, στην αναγνώριση και σύλληψη δραστών, στην αναχαίτιση παραβατικών συμπεριφορών και στη συλλογή στοιχείων για τις αντιδράσεις της αστυνομίας. Η αποτελεσματικότητα του συστήματος εξαρτάται από τη φύση της υπό επιτήρηση περιοχής και τη φύση της παράβασης. Οι μεγάλες, περίπλοκες τοποθεσίες είναι δυσκολότερο να παρακολουθηθούν από τις μικρές και απλούστερες, ενώ τα εγκλήματα κατά της περιουσίας επηρεάζονται περισσότερο από τα παρορμητικά, συναισθηματικά εγκλήματα.

Η εγκατάσταση τέτοιου είδους συστημάτων έγινε αρχικά γενικά αποδεκτή από το κοινό ως θετική, δεν έλειψαν όμως οι κριτικές. Παρόλο που οι αρχές ισχυρίστηκαν πως τα συστήματα παρακολούθησης δεν μείωναν, αντιθέτως αύξαναν τις ελευθερίες των ανθρώπων στους δημόσιους χώρους, και τα αποτελέσματα των καταμετρήσεων στη Γλασκώβη συμφώνησαν με αυτόν τον ισχυρισμό, συγκεκριμένες ομάδες, όπως οι νεαροί άνδρες που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες, εμφανίζονται καχύποπτες, αφού ήδη βιώνουν τον αποκλεισμό και ενδελεχή έλεγχο σε δημόσιους και ημι-δημόσιους

χώρους (όπως εμπορικά κέντρα) (Graham κ.ά., 1995). Επιπλέον, η αντίληψη του κινδύνου και της απειλής φαίνεται να μη μειώνεται στις νεαρές γυναίκες, συγκριτικά με άλλες μεθόδους, όπως η βελτίωση του οδικού φωτισμού και η αύξηση αστυνομικών περιπολιών (Hones και Charman, 1992). Σύμφωνα με τους Graham κ.ά. (1995) υπάρχουν και άλλες ανησυχητικές πλευρές του CCTV, με τις πιο βασικές να είναι η μετακίνηση φαινομένων εγκληματικότητας σε άλλες περιοχές (χωρίς λειτουργία CCTV), οι απειλές για την ελευθερία δημόσιας έκφρασης, οι τεχνολογικές εξελίξεις επιτήρησης, και η απειλή της αμέλειας ευρύτερων και πιο μακροπρόθεσμων πολιτικών.

Στην Ελλάδα, την ορθή χρήση των συστημάτων που συλλέγουν και αποθηκεύουν δεδομένα, ορίζει η αρμόδια κατά τον νόμο «Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα». Παρά τις ενστάσεις για την παραβίαση της ιδιωτικότητας από την εγκατάσταση τέτοιων συστημάτων, η υπό όρους και προϋποθέσεις λειτουργία των καμερών σε δημόσιους χώρους, αυξημένης επικινδυνότητας, δεν θεωρείται κατακριτέα.

Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διαχείριση της κυκλοφορίας μέσω:

- ρύθμισης της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων,
- εύρεσης και ελέγχου σοβαρών-επικίνδυνων τροχαίων παραβάσεων και
- διαχείρισης σοβαρών τροχαίων ατυχημάτων

Όσον αφορά την προστασία προσώπων και αγαθών, χρησιμεύουν στην ειδική πρόληψη και εξιχνίαση σοβαρών αξιόποινων πράξεων, στη διαχείριση σοβαρών περιστατικών ασφάλειας και κρίσεων, στην προστασία επισήμων προσώπων κατά τις μετακινήσεις τους και ευπαθών στόχων (δημοσίων κτιρίων, πρεσβειών κ.λπ.), στο συντονισμό και έλεγχο του προσωπικού της Ελληνικής Αστυνομίας κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του και στην καταγραφή και διαβίβαση στις αρμόδιες αστυνομικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές δεδομένων σε περίπτωση θανατηφόρων τροχαίων ατυχημάτων και τροχαίων ατυχημάτων με εγκατάλειψη.

Γενικότερα, η τεχνολογία μπορεί να αναδειχθεί ως σημαντικό εργαλείο μιας ευρύτερης κατασταλτικής πολιτικής, πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Ωστόσο, η ανεξέλεγκτη χρήση κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης δεν είναι πανάκεια. Τα μεγάλα συστήματα CCTV που λειτουργούν σε δημόσιους χώρους γενικότερα είναι αποτελεσματικά αλλά δεν είναι αυτοσκοπός.

4.1.2.2. Ο Φωτισμός του χώρου

Η όραση είναι η κυρίαρχη αίσθηση για τους βλέποντες ανθρώπους και κυβερνάται από το φως. Το φως είναι αυτό που μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε και προπάντων να αντιληφθούμε το περιβάλλον γύρω μας και τους ανθρώπους μέσα σε αυτό. Όταν, λοιπόν, αυτή η τόσο ζωτικής σημασίας αίσθηση εξασθενεί, όταν για παράδειγμα ελαττώνονται τα επίπεδα φωτισμού, αυτομάτως προκαλούνται φοβικά συναισθήματα στον άνθρωπο. Ενώ στο φως της ημέρας ο άνθρωπος μπορεί να ξεχωρίσει τα χαρακτηριστικά ενός επερχόμενου περαστικού στα 22 μέτρα, άρα έχει το χρόνο να αντιδράσει αναλόγως, σε συνθήκες σκότους, αυτό συμβαίνει όταν έχει πλησιάσει πολύ κοντά, έτσι η δυνατότητα έγκαιρης αντίδρασης χάνεται (Moughtin, 1992). Σημειώνεται πως, ενώ σαν τεχνολογίες διαφέρουν, η εισαγωγή του συστήματος CCTV με την εισαγωγή του δημόσιου φωτισμού το 18^ο αιώνα μοιράζονται κοινούς στόχους και σκοπούς. Η εισήγηση, λοιπόν, πως ο οδικός φωτισμός επηρεάζει τη νυχτερινή εγκληματικότητα, βασίζεται στην υπόθεση πως υψηλά επίπεδα φωτισμού, άρα ορατότητας, αυξάνουν την ικανότητα νομοταγών πολιτών και αστυνομίας να παρατηρήσουν και να εντοπίσουν παραβάτες, και δρουν ως εκ τούτου αποτρεπτικά για τους εγκληματίες. Ο Newman (1972) ήταν αυτός που έδωσε ώθηση στη θεωρία του φωτισμού του χώρου, υποστηρίζοντας πως ο ρυθμιστής της παραβατικότητας είναι ο κοινωνικός έλεγχος που επιφέρεται από την επιτήρηση.

Ο καλός οδικός φωτισμός, πέρα από την καλύτερη ορατότητα, προσφέρει ένα ακόμα θετικό αποτέλεσμα: τη μείωση του φόβου που αποτρέπει τους ανθρώπους να κυκλοφορούν τη νύχτα. Με περισσότερους ανθρώπους να χρησιμοποιούν τους δημόσιους χώρους τη νύχτα, η επιτήρηση και ο κοινωνικός έλεγχος αυξάνονται, μειώνοντας εκ νέου τις ευκαιρίες για διάπραξη εγκλήματος. Έρευνα της Painter (1989) απέδειξε πως τόσο το έγκλημα, όσο και ο φόβος αυτού, μειώνεται με τη βελτίωση του φωτισμού σε συγκεκριμένα κεντρικά επικίνδυνα σημεία της πόλης, με μίξη χρήσεων γης, όσον αφορά απειλητικές συμπεριφορές, βανδαλισμούς, προσωπικές επιθέσεις και κλοπές αυτοκινήτων. Πολλές έρευνες, όμως, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, έχουν εξάγει αντιφατικά και αμφιλεγόμενα συμπεράσματα, όσον αφορά την επίδραση του φωτισμού στην εγκληματικότητα, αλλά οι περισσότερες συμφώνησαν στην αισθητή μείωση του φόβου.

Ο φωτισμός των δρόμων, των μονοπατιών, των δημόσιων αλλά και ιδιωτικών χώρων πρέπει να είναι ένα λεπτομερώς ενσωματωμένο και συντονισμένο στοιχείο σε κάποιο

ευρύτερο αστικό σχέδιο και προγραμματισμό. Πέρα από τα θετικά αποτελέσματα που δύναται να αποφέρει ο καλός φωτισμός, ειδικότερα στο νυχτερινό περιβάλλον, εάν δεν χρησιμοποιηθεί και ελεγχθεί κατάλληλα, το υπερβολικό φως μπορεί να παρουσιάσει φυσικά και οικολογικά προβλήματα ελαφριάς ρύπανσης. Σημαντική κρίνεται η ανάγκη να ισορροπηθεί η παροχή φωτισμού για να ενισχυθεί η ασφάλεια, να επιτραπούν δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός και η ψυχαγωγία, να προστατευθεί το φυσικό περιβάλλον και να παραμείνουν ανεπηρέαστες οι ήδη χρησιμοποιούμενες γειτονικές περιοχές. Ο βασικός στόχος για το φωτισμό των δημόσιων χώρων είναι να αποτραπεί το έγκλημα, να βελτιωθεί η λειτουργία και να ενισχυθεί το γόητρο μιας περιοχής. Στις αστικές περιοχές όπου ο φωτισμός είναι σημαντικό ζήτημα, πρέπει να αξιολογείται και να εγκαθίσταται σύμφωνα με τις αρχές CPTED, λαμβάνοντας υπόψη τα επίπεδα φυσικής επιτήρησης, το φυσικό έλεγχο πρόσβασης στους χώρους, τη φυσική δυναμική της περιοχής, τη διατήρηση του φυσικού τοπίου και την υποστήριξη δραστηριοτήτων.

Τέλος, οποιαδήποτε επίδραση κι αν έχει, εν τέλει, ο καλός φωτισμός στην παραβατικότητα, πρέπει να σημειωθεί πως δεν αντιμετωπίζει τις κοινωνικές ρίζες της, αλλά τα συμπτώματά της, όπως άλλωστε, όλες οι φυσικές παρεμβάσεις. Παρόλα αυτά, η αίσθηση ασφάλειας που προσφέρει, συντελεί στη μη εγκατάλειψη του δημόσιου χώρου από τους κατοίκους της πόλης.

4.2. Θεωρίες ασφάλειας

Ένας μεγάλος αριθμός από διαφορετικές αιτίες ή παράγοντες έχουν προσδιοριστεί, ως υποκρυπτόμενες εγκληματικές, αντικοινωνικές συμπεριφορές και δραστηριότητες (O'Malley και Sutton, 1997, Sutton, 1994, Sutton και Hazlehurst, 1996). Οι αιτίες του εγκλήματος είναι σύνθετες - περιλαμβάνοντας ένα ευρύ φάσμα των άμεσων και πιο μακροπρόθεσμων κοινωνικών παραγόντων. Μερικοί από αυτούς αφορούν την οικογενειακή βία και την παραμέληση, δυσκολίες στο σχολείο, φτώχη κατοικία, πίεση από ανώτερους και περιορισμένες κοινωνικές ευκαιρίες. Άλλοι αφορούν τις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες που οδηγούν σε μεγαλύτερη πιθανότητα διάπραξης ορισμένων τύπων εγκλημάτων, όπως οι πόρτες που μένουν ξεκλείδωτες, η ύπαρξη σκοτεινών στενών και τα εμπορεύματα που αφήνονται αφύλακτα στο μπροστινό μέρος ενός καταστήματος.

Κατά γενική ομολογία, η βιβλιογραφία για την πρόληψη του εγκλήματος μπορεί να αναλυθεί σε δύο ευρείες κατηγορίες: εκείνη που εστιάζει στην κοινωνική πρόληψη

εγκλήματος, και εκείνη που τονίζει την ευκαιρία για μείωση των μέτρων (Sutton και Hazlehurst, 1996).

4.2.1. Κοινωνική πρόληψη εγκλήματος

Οι κοινωνικές προσεγγίσεις πρόληψης εγκλήματος είναι συνήθως επικεντρωμένες στις υποκρυπτόμενες αιτίες του εγκλήματος, οι οποίες φαίνεται πως προέρχονται από οικονομικές συγκυρίες (λόγου χάρη ανεργία), κοινωνικές και πολιτιστικές ανισότητες (λόγου χάρη ρατσισμός και εθνοτικές διαφορές). Περιλαμβάνουν στρατηγικές όπως: διαχείριση ΜΜΕ και διαφημιστικές εκστρατείες (π.χ. κατά της βίας), δραστηριότητες πρακτορείων (π.χ. σχολικά προγράμματα), μέτρα αντιπερισπασμού (π.χ. για τις ομάδες ρίσκου), κοινοτική ανάπτυξη (π.χ. τοπικά προγράμματα εργασίας) αλλά και αναπτυξιακές στρατηγικές (π.χ. υπηρεσίες για τις παιδικές ηλικίες).

Οι υποθέσεις των προσεγγίσεων της κοινωνικής ανάπτυξης είναι ότι το έγκλημα και η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι πραγματικά συνδεδεμένα με τους κοινωνικούς όρους, τους τύπους συμπεριφοράς της ομάδας, τις αλλαγές των αξιών, και τη δυναμική της οικογένειας, του σχολείου και της εργασίας. Ως εκ τούτου, οι πρωτοβουλίες κοινωνικής ανάπτυξης καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων που περιλαμβάνουν εργασία για τις οικογένειες, τα σχολεία, τις οργανώσεις αθλητισμού και ασχολίες για τον ελεύθερο χρόνο, τους οργανισμούς ευημερίας και τις ομάδες τοπικής κοινότητας. Η έμφαση σε αυτήν την μορφή πρόληψης εγκλήματος δίνεται στη βελτιστοποίηση της υγείας και της ευημερίας όλων των μελών μιας κοινότητας, και την ενίσχυση των ευκαιριών τους να συμμετέχουν στην κοινοτική ζωή όσο το δυνατόν πιο πλήρως. Η συμμετοχή πολιτών ενθαρρύνεται, το ίδιο και ο ρόλος της κοινότητας συνολικά στις προσπάθειες πρόληψης του εγκλήματος.

4.2.2. Προσεγγίσεις για την μείωση της ευκαιρίας

Οι προσεγγίσεις για την μείωση της ευκαιρίας επικεντρώνονται στη μείωση των περιστασιακών, φυσικών ή περιβαλλοντικών ευκαιριών για το έγκλημα. Οι κύριες στρατηγικές που υιοθετούνται περιλαμβάνουν: μέτρα προγραμματισμού και σχεδιασμού, συγκεκριμένες ή περιστασιακές στρατηγικές, χρήση ή απειλή κυρώσεων για να αποτρέπει τους παραβάτες.

Το ζήτημα που λαμβάνουν αυτές οι προσεγγίσεις ως δεδομένο είναι πως το έγκλημα είναι γενικά ένα θέμα επιλογής και ευκαιρίας. Η λύση, επομένως, είναι να γίνουν οι επιλογές πιο επιζήμιες σε προσωπικό επίπεδο, και να μειώσουν όσο το δυνατόν

περισσότερο τις ευκαιρίες για το έγκλημα ή την αντικοινωνική συμπεριφορά (Geason και Wilson, 1989). Υπάρχουν δύο σχολές της πρόληψης του εγκλήματος που συνδέονται με αυτούς τους τελευταίους τύπους προσεγγίσεων. Η πρώτη είναι η CPTED, που εξετάζει τους τρόπους στους οποίους τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος, που επιτρέπουν τη διάπραξη εγκλημάτων, μπορούν να αλλάξουν μέσω του σχεδιασμού και έχει αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, και η δεύτερη είναι η «περιστασιακή πρόληψη», που στοχεύει στην επίλυση των προβλημάτων σε προσδιορισμένες θέσεις ή των σημείων-κλειδιών του εγκλήματος. Η τελευταία, περιλαμβάνει συχνά κάποια τροποποίηση σε ένα τοπικό φυσικό περιβάλλον, καθώς επίσης και τις ενεργές στρατηγικές επέμβασης εκ μέρους των καταστηματαρχών, των αρμόδιων στην επιβολή του νόμου και άλλων μελών της κοινότητας (Clarke, 1992· Felson, 1992).

4.2.2.1. Προσοχή στραμμένη στους δρόμους ('Eyes on the street')

Το 1961 η Jane Jacobs, στο βιβλίο 'Death and life of great American cities', υποστήριξε πως ένας αποτελεσματικός τρόπος για να μειωθούν τα εγκληματικά γεγονότα και ο φόβος του εγκλήματος θα ήταν να πολλαπλασιαστούν τα «μάτια στους δρόμους», εννοώντας την αύξηση της φυσικής επιτήρησης στον χώρο. Γενικότερα η Jacobs (1961) ανέδειξε την σημαντική υπόσταση της γειτονιάς και των κοινωνικών δεσμών που αυτή συνεπάγεται στις διαδικασίες σχεδιασμού. Η προσέγγισή της, ήταν αρκετά διαφοροποιημένη από τα μοντέρνα και μεταμοντέρνα πρότυπα πόλεων, με μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα κι επιβλητικά κτίρια, δίνοντας έμφαση στις πιο παραδοσιακές μορφές και δομές της πόλης. Η στρέψη των βλεμμάτων και της προσοχής στους δρόμους, σύμφωνα με την Jacobs (1961) θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με:

- τη βέλτιστη χρήση των δρόμων, που σε χωρικούς όρους σημαίνει την εφαρμογή διεύρυνσης της ποικιλομορφίας των χρήσεων γης και ενίσχυσης της μετακίνησης των πεζών
- την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των γειτόνων, που συνεπάγεται μικρής κλίμακας αστικά οικοδομικά τετράγωνα και σαφή οριοθέτηση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.

Η βασική ιδέα της Jacobs (1961) συντίθεται μέσω της άποψης πως ένας χώρος είναι ασφαλής όταν είναι γεμάτος με ανθρώπους που τον χρησιμοποιούν ορθώς. Οι άνθρωποι-χρήστες αυτοί μπορεί να είναι ξένοι που επισκέπτονται και παρέχουν ένα

βασικό επίπεδο προστασίας στον χώρο και κάτοικοι που συχνά έχουν μια ενεργό ζωή στη γειτονιά τους ενώ άλλοτε απλώς κοιτούν με ενδιαφέρον από τα παράθυρά τους τις ενέργειες των άλλων και τους περαστικούς. Η Jacobs έχει θέσει τη βάση για την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδιασμού με σκοπό την πρόληψη του εγκλήματος και το έργο της έχει επικριθεί για τον επιμονή της, ειδικά σε σχέση με τις θεωρίες της περί περιορισμού των ανοιχτών χώρων, την κριτική της για τη στέγαση κοινής ωφελείας, και τον σχεδιαστικό ντετερμινισμό, από τον οποίο οι προτάσεις της θεωρήθηκαν πως διέπονται.

4.2.2.2. Η θεωρία σύνταξης του χώρου ('Space-syntax Theory')

Στα πλαίσια της θεωρίας σύνταξης του χώρου ('space-syntax theory'), οι Hillier και Hanson (1984) πρότειναν την έννοια της «εικονικής κοινότητας» με σκοπό την εξέταση του εγκλήματος και του αισθήματος ανασφάλειας που αυτό δημιουργεί. Η εικονική κοινότητα θεωρείται προϊόν της διαμόρφωσης του χώρου, δεδομένου ότι αυτή οργανώνει την κοινή παρουσία των ανθρώπων μέσω της διατήρησης, τη μετακίνησης και της διανομής των χωρικών χρήσεων γενικά. Οι συναντήσεις των ανθρώπων χαρακτηρίζονται από την αλληλεπίδραση των κατηγοριών στις οποίες ανήκουν (κάτοικοι- επισκέπτες, άντρες- γυναίκες, κ.ο.κ.) και την πυκνότητα δηλαδή την συχνότητα και ποσότητα των συναντήσεων. Μέσω της σύνταξης του χώρου, οι συναντήσεις των ανθρώπων, από την άποψη της δομής και της πυκνότητας, μπορούν να αποκτήσουν ομοιογένεια, γεγονός που είναι αποφασιστικό για την κατασκευή ή την εξάλειψη του αισθήματος του φόβου στο χώρο σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα εάν οι συναντήσεις θα οδηγήσουν στην κοινωνική αλληλεπίδραση ή όχι. Κατά αυτόν τον τρόπο ο Hillier (1988) επιδιώκει την καταλυτική επίδραση της «προσοχής στραμμένης στους δρόμους» της Jacobs, στις καθαρά χωρικές τεχνικές. Επικρίνει τον προασπίσιμο χώρο του Newman υποστηρίζοντας ότι ο τύπος της αστικής ασφάλειας εξαρτάται το ίδιο από την παρουσία ξένων και κατοίκων, και επομένως είναι πολυπλοκότερος από την ιδέα πως οι κάτοικοι και μόνον υπερασπίζονται τους χώρους που χρησιμοποιούν.

«Αυτό που συμβαίνει πραγματικά είναι ότι η φυσική κυκλοφορία των ξένων διατηρεί τη φυσική επιτήρηση στον χώρο, ενώ οι μόνιμοι κάτοικοι, μέσω των εισόδων και των παραθύρων τους, διατηρούν την φυσική επιτήρηση των ξένων που κινούνται» (Hillier και Hanson, 1984).

4.2.2.3. Η θεωρία των «αντικοινωνικών συμπεριφορών» ('Incivilities theory')

Η θεωρία των αντικοινωνικών συμπεριφορών ('Incivilities theory') του Hunter (1978) και η σχετική θεωρία των «σπασμένων παραθύρων» εμπλέκουν τις φυσικές και κοινωνικές «αγένειες», ως σημάδια κοινωνικής διαταραχής, στη δημιουργία φόβου. Οι κοινωνικές «αγένειες» περιλαμβάνουν άτομα ή ομάδες που καταναλώνουν αλκοόλ σε σημείο μέθης ή κάνουν χρήση ναρκωτικών σε δημόσιους χώρους, που παρενοχλούν στον δρόμο, θόρυβώδη παιδιά και νεαρά άτομα. Οι φυσικές «αγένειες» περιλαμβάνουν κακοσυντηρημένες αυλές και προκήπια, σκαλιά, πεζοδρόμια, αλάνες και δημόσιους χώρους παρατημένους και γεμάτους απορρίμματα, σπίτια, παράθυρα, εισόδους σε κακή κατάσταση, μη συντηρημένες ή ρημαγμένες δημόσιες εγκαταστάσεις και παιδικές χαρές. Εντούτοις, οι δύο προσεγγίσεις διαφοροποιούνται η μια από την άλλη. Σύμφωνα με τον Hunter (1978) οι αντικοινωνικές συμπεριφορές προκαλούν το φόβο άμεσα σε αντίθεση με τους Wilson και Kelling, που υποστηρίζουν ότι οι αυξανόμενες «αγένειες» εμπνέουν τον φόβο και σημαίνουν την άμεση μείωση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και, ως εκ τούτου, την αύξηση του εγκλήματος, γεγονός το οποίο προκαλεί στη συνέχεια περισσότερο φόβο. Έτσι, οι Wilson και Kelling διαφοροποιούνται από τον Hunter στα εξής:

- το έγκλημα και οι αγένειες είναι έμμεσα αντί άμεσα συνδεδεμένα και
- ο φόβος μπορεί να προκαλέσει περισσότερο έγκλημα

Οι έρευνες επόμενων ετών, έδειξαν ότι οι συνδέσεις μεταξύ των αντιληπτών και πραγματικών αγενειών δεν είναι με κανένα τρόπο απλές, λόγω κοινωνικοοικονομικών παραμέτρων.

4.2.2.4. «Περιστασιακή προσέγγιση» ('Situational Approach')

Η «περιστασιακή προσέγγιση» ('situational approach') ξεκίνησε σαν ιδέα από τον Ron Clarke, διευθυντή του Home Office Research and Planning Unit στα τέλη του '70 και αρχές του '80. Στόχο έχει τη μείωση ευκαιριών παραβατικότητας αυξάνοντας το ρίσκο και τη δυσκολία για τη διάπραξη εγκλήματος, ενώ ταυτόχρονα μειώνει τις απολαβές του εγκλήματος. Σύμφωνα με τον Hough κ.ά. (1980), τα μέτρα της προσέγγισης αυτής είναι:

- Μέτρα κατευθυνόμενα για εξειδικευμένες μορφές εγκλήματος
- Μέτρα που αφορούν τη διαχείριση, το σχεδιασμό και την εκμετάλλευση του άμεσου περιβάλλοντος στο οποίο συμβαίνουν τα εγκλήματα

- Μέτρα που λαμβάνονται συστηματικά και μόνιμα
- Μέτρα που μειώνουν τις ευκαιρίες για έγκλημα
- Μέτρα που μπορούν να γίνουν αντιληπτά από μεγάλο εύρος πιθανών παραβατών

Η χρησιμότητα αυτής της προσέγγισης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, βρίσκεται στην εστίαση της στην ευκαιρία για έγκλημα. Δεν είναι αναγκαία, λοιπόν, η κατανόηση των κινήτρων, απλά η αναγνώριση του γεγονότος πως υπάρχει κίνητρο. Η παραδοχή της προσέγγισης είναι πως εφόσον το έγκλημα αποτελεί επιλογή – επιλογή μεταξύ της διάπραξης ή όχι, αλλά και επιλογή μεταξύ εναλλακτικών εγκληματικών ενεργειών – μπορεί να γίνει τόσο ριψοκίνδυνο και μη προσοδοφόρο ώστε να πέσουν τα επίπεδα εγκληματικότητας (Clarke, 1992). Οι Hough κ.ά. (1980) ταξινόμησαν τα «περιστασιακά μέτρα» ('situational measures') σε οχτώ ομάδες:

- Μείωση της στοχοποίησης
- Αφαίρεση του στόχου
- Αφαίρεση των βοηθητικών για το έγκλημα μέσων
- Μείωση των απολαβών
- Επίσημη παρακολούθηση
- Φυσική παρακολούθηση
- Παρακολούθηση από υπαλλήλους
- Διαχείριση του περιβάλλοντος

Ο Clarke (1992) τροποποίησε και πρόσθεσε επιπλέον μέτρα. Οι δώδεκα τεχνικές του μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες: σε αυτές που αυξάνουν την προσπάθεια από την πλευρά του δράστη, σε αυτές που αυξάνουν το ρίσκο του δράστη και σε αυτές που μειώνουν τα κέρδη του δράστη. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι τεχνικές του Clarke (1992) για την προσέγγιση.

Πίνακας 4.1. Τα μέτρα του Clarke για την «περιστασιακή προσέγγιση»

Αύξηση προσπάθειας δράστη	Αύξηση ρίσκου	Μείωση απολαβών
Δυσχέρευση στοχοποίησης: Κλειδαριές ασφαλείας, θωράκιση από βανδαλισμούς, αλεξίσφαιρες συσκευές, θυροτηλέφωνα με οθόνες	Έλεγχος εισόδου – εξόδου: Έλεγχος αποσκευών, χρήση αντικλεπτικών μηχανισμών, θύρες αυτόματου ελέγχου	Απομάκρυνση στόχου: Αποσπώμενο ραδιόφωνο αυτοκινήτου, χρήση τηλεκάρτας, μείωση χρήσης μετρητών

Έλεγχος εισόδου: <i>Κλειδωμένες πύλες, φραγμένες αυλές, χρήση κωδικών PIN, περιφραγμένοι χώροι στάθμευσης</i>	Επίσημη επιτήρηση: <i>Περιπολίες αστυνομίας, συναγερμοί, σώματα ιδιωτικής ασφάλειας, κάμερες</i>	Προσδιορισμός ιδιοκτησίας: <i>Μαρκάρισμα ιδιοκτησίας και προσωπικών αντικειμένων, άδεια κυκλοφορίας οχημάτων, Σύστημα ανάκτησης κλεμμένων οχημάτων 'LoJack'</i>
Αποτροπή παραβατών: <i>Τοποθέτηση στάσης λεωφορείου, κάδων απορριμμάτων, κοντινοί χώροι εστίασης</i>	Επιτήρηση από υπαλλήλους: <i>Χρήση Κλειστών Κυκλωμάτων Τηλεόρασης (CCTV), υπάλληλοι σε χώρους στάθμευσης, θυρωροί</i>	Αφαίρεση κινήτρων: <i>Άμεσες επιδιορθώσεις, καθαρισμός των γκράφιτι, καταχωρήσεις χωρίς την αναφορά φύλου, στάθμευση εκτός δρόμου</i>
Δημιουργία αποτρεπτικών παραγόντων: <i>Έλεγχος οπλοκατοχής, χρήση φωτογραφίας στην πιστωτική κάρτα, αναγνώριση κλήσης</i>	Φυσική επιτήρηση: <i>Προασπίσιμος χώρος, οδικός φωτισμός, κλαδεμένοι φυτοφράχτες, επιτήρηση γειτονιών (neighbourhood watch), 'eyes on the street'</i>	Καθορισμός κανόνων: <i>Ζώνες απαγόρευσης ναρκωτικών γύρω από σχολεία, κανονισμοί στα δημόσια πάρκα/πλατείες, τελωνειακή διασάφηση, καταχωρήσεις σε ξενοδοχεία, βιβλιοθήκες</i>

Πηγή: Oc και Tiesdell, 1997

Η 'περιστασιακή προσέγγιση', όπως και η CPTED, έχει δεχθεί κριτικές σε πολλά επίπεδα, καθώς εγείρει ανησυχίες για την έλλειψη ελευθερίας, τον επεμβατικό έλεγχο που προτείνει και την εικόνα της κοινωνίας που προβάλλει. Σημαντικότερα, όμως, ο λόγος που αμφισβητείται είναι πως αντί να μειώνεται συνολικά η εγκληματικότητα, πιθανόν απλά να μεταφέρεται το πεδίο δράσης σε άλλη περιοχή (Oc και Tiesdell, 1997). Πρέπει, λοιπόν, τέτοιου είδους αντιμετώπισεις να θεωρούνται ως τεχνικές δημιουργίας ασφαλέστερων περιβαλλόντων, που μόνο μέσα στο κατάλληλο πλαίσιο και μέσω της συνεργασίας με άλλου επιπέδου αντιεγκληματικές πολιτικές, μπορούν να μειώσουν τους δείκτες εγκληματικότητας.

4.2.2.5. «24ωρη πόλη»

Η ιδέα της 24ωρης πόλης γεννήθηκε στο Μάντσεστερ το 1993, με την προώθηση της πρωτοβουλίας 'Περισσότερες Ώρες στην Ημέρα' ('More Hours in the Day') κατά τη διαδικασία πρότασης για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων του 1996. Έκτοτε, η ιδέα αυτή υιοθετήθηκε από πολλές Βρετανικές πόλεις, ενώ επηρέασε και πολλές ευρωπαϊκές που ήταν στο δρόμο τόνωσης της νυχτερινής ζωής τους (Bianchini, 1995). Σαν μοντέλο πόλης, με καλά σχεδιασμένη νυχτερινή οικονομία, έχει εμφανισθεί σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις, όπως το Εδιμβούργο και η Ρώμη. Το σχέδιο της 24ωρης

πόλης βασίστηκε σε μια πιο ολιστική και εκτεταμένη αντίληψη του κέντρου της πόλης, που περιλαμβάνει κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις, ενώ φιλοδοξεί να αυξήσει την επιχειρηματική δραστηριότητα και τη γένεση ιδεών. Σημαντικός παράγοντας φαίνεται να είναι η πολιτιστική κληρονομιά και η διαχείριση και ανάδειξη αυτής. Τα τρία βασικά στοιχεία του σχεδίου είναι η παροχή ενός ασφαλούς κέντρου για το κοινό, η ανάπτυξη της νυχτερινής οικονομίας της πόλης και η βελτίωση της εικόνας της πόλης με σκοπό την προσέλκυση επενδύσεων.

Τρεις υποθέσεις διέπουν την όλη ιδέα της 24ωρης πόλης:

- Εάν οι άνθρωποι συμμετέχουν σε ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων πέραν των συνηθισμένων ωρών 09.00 – 17.00, η κίνηση στο κέντρο της πόλης αυξάνει τα επίπεδα της φυσικής επιτήρησης, ενώ με την προσφορά εναλλακτικών δραστηριοτήτων, πέραν της γνωστής νυχτερινής ψυχαγωγίας (μπαρ, κλαμπ) μπορεί να ενθαρρυνθούν εκείνοι που αποφεύγουν το κέντρο της πόλης τη νύχτα, λόγω του φόβου του εγκλήματος. Έτσι το κέντρο της πόλης μπορεί να γίνει πιο ασφαλές και προσβάσιμο.
- Η αλλαγή των εργασιακών μοτίβων σε συνδυασμό με την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, προσφέρουν στους τόπους την ευκαιρία για αλλαγή από οικονομίες με βάση την παραγωγή, σε οικονομίες με βάση την κατανάλωση, πυροδοτώντας τις ευκαιρίες στα, κατά κύριο λόγο, απογευματινά επαγγέλματα που σχετίζονται με την αναψυχή.
- Ένα ζωντανό κέντρο έχει θετικές επιδράσεις στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων, καθώς οι επισκέπτες τείνουν να διαμένουν, να αναζητούν διασκέδαση και φαγητό στο κέντρο. Όταν, λοιπόν, τους δημιουργηθούν θετικές εντυπώσεις, είναι πιο πιθανό να ξαναγυρίσουν ως επισκέπτες, ακόμα και ως επενδυτές.

Οι παράγοντες που οδήγησαν στην αναζήτηση μιας νέας αντιμετώπισης και θεώρησης της αστικότητας και του κέντρου της πόλης, σύμφωνα με τον O'Connor (1993), ξεκινούν από την αποβιομηχάνιση και εγκατάλειψη των παλαιών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, την παγκοσμιοποίηση που οδήγησε σε έναν έντονο ανταγωνισμό των πόλεων διεθνώς, αλλά και τη διαδρομή από την οργάνωση της κοινωνίας γύρω από την παραγωγή, στην οργάνωση γύρω από την κατανάλωση. Η ανάγκη των πόλεων να αποκτήσουν και να διατηρήσουν ένα αξιόλογο και ιδιαίτερο 'genius loci' που να τις διαφοροποιεί, στα νέα δεδομένα του καταναλωτισμού και της εμπορευματοποίησης, ικανοποιείται από τα αποτελέσματα του μοντέλου της 24ωρης πόλης.

Σύμφωνα με την Comedia (1991), ο φόβος και ανασφάλεια που βιώνουν οι άνθρωποι και ιδίως ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες (γυναίκες, ηλικιωμένοι κ.λπ.) συσχετίστηκαν με την απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων στους δημόσιους χώρους των κέντρων των Βρετανικών πόλεων. Πιο συγκεκριμένα, η κουλτούρα της νυχτερινής διασκέδασης σε μπαρ με τη χαρακτηριστική έλλειψη διάδρασης με το δρόμο, οι μη φιλικές προς τον πεζό υποδομές, και η μειωμένη ποικιλία εναλλακτικών δραστηριοτήτων στα κέντρα των πόλεων, που οδηγούν σε μονοδιάστατες επιλογές επίσκεψης, συντελούν σε μια συνολικότερη αποξένωση και απομάκρυνση από το δημόσιο χώρο και τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει. Αντιμετωπίζοντας τα προβλήματα αυτά σαν ολότητα, συνδυάζεται η αναζωογόνηση της αστικής ζωής και επιχειρηματικότητας, με την μείωση των φοβικών αισθημάτων και κινδύνων, αλλά και την άρση του αποκλεισμού μειονοτικών ομάδων. Άλλωστε, η μείωση της αντιληπτής και πραγματικής εγκληματικότητας είναι κεντρικός στόχος των σχεδίων 24ωρων πόλεων.

Πλέον, πολλές Βρετανικές πόλεις ακολουθούν αυτό το πρότυπο με επιτυχία, με τις πιο γνωστές να είναι το Μάντσεστερ, το Λίβερπουλ, το Νιούκαστλ, η Γλασκώβη, το Μπρίστολ κ.ά.. Οι πρωτοβουλίες που υιοθετήθηκαν από τις αρχές των Βρετανικών πόλεων συνοψίζονται στις εξής:

- Έλεγχος αδειοδοτήσεων, για την επίλυση προβλημάτων σχετικών με τη δημόσια μέθη, μέσω μέτρων για την αποφυγή μεγάλων συγκεντρώσεων ανθρώπων, όπως η εναλλαγή των ωραρίων κλεισίματος των μπαρ.
- Μείωση των ‘νεκρών ωρών’ μεταξύ των ωραρίων των γραφείων και των νυχτερινών κέντρων, μέσω της λειτουργίας εμπορικών χρήσεων λιανικής, για την εξασφάλιση της κίνησης.
- Τόνωση της λειτουργίας και των δραστηριοτήτων των καφέ και εστιατορίων, σε ορισμένες περιπτώσεις συνδυαστικά με προσφορές ψυχαγωγίας σε θέατρα και κινηματογράφους, κυρίως με μια τάση προς το δρόμο, υποβοηθούμενη από σχεδιαστικές δράσεις διαπλάτυνσης πεζοδρομίων για την τοποθέτηση τραπεζοκαθισμάτων.
- Βελτίωση οδικού φωτισμού και τοποθέτηση συστημάτων CCTV για τη μείωση της εγκληματικότητας, συχνά μέσω πρωτοπόρων διαδικασιών, όπως η διατήρηση φωτεινών των βιτρινών των εμπορικών καταστημάτων κατά τη διάρκεια της νύχτας στη Γλασκώβη.

- Καλλιτεχνικές πρωτοβουλίες στην προώθηση της διασκέδασης σε ανοιχτούς χώρους, όπως φεστιβάλ, τουριστικές δραστηριότητες, αλλά και σε κλειστούς, όπως θεατρικές παραστάσεις, γκαλερί, πινακοθήκες, βιβλιοθήκες κ.ά.

Για τη δημιουργία μιας 24ωρου κέντρου πόλης, βιώσιμου οικονομικά, ασφαλούς και προσβάσιμου για όλες τις δημογραφικές ομάδες, είναι αναγκαίο ενθαρρυνθεί η συνεχής παροχή δραστηριοτήτων και να διευκολυνθεί η πρόσβαση και συμμετοχή σε αυτές. Τα συνεχόμενα ωράρια και εργασιακά μοτίβα των καταστημάτων, εμπορικών και ψυχαγωγικών, πρέπει να είναι καλά εδραιωμένα και να προσφέρουν κάτι το διαφορετικό και ιδιαίτερο προκειμένου να επιτύχει το μοντέλο. Οι πολλαπλοί παράγοντες αναζωογόνησης της πόλης πρέπει να αντιμετωπίζονται ολιστικά από τους φορείς γενικής διαχείρισης της.

4.2.2.6. Ασφαλείς πόλεις

Η προσέγγιση της ‘Ασφαλούς Πόλης’ σύμφωνα με τους Os και Teisdell (1997) ενσωματώνει τις προσεγγίσεις μείωσης της ευκαιρίας (όπως η ‘περιστασιακή προσέγγιση’) ενώ προσθέτει δύο διαστάσεις-κλειδιά, τη συνεργασία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Τρεις είναι οι βασικοί στόχοι των ασφαλών πόλεων: η μείωση του εγκλήματος, η μείωση του αστικού φόβου και η δημιουργία ασφαλών πόλεων όπου η κοινωνία και οι επιχειρήσεις ακμάζουν και ευημερούν. Η απολιτική φύση της προσέγγισης ενίσχυσε την επικράτησή της, καθώς δεν υπάρχουν οικονομικές ομάδες με θιγόμενα συμφέροντα και, πιο σημαντικά, μπορεί σαν στρατηγική να διατηρηθεί ανεξάρτητα από εκλογικά αποτελέσματα. Σε αντίθεση με την άποψη του Durkheim (1933) πως το έγκλημα ενώνει τους κατοίκους, καθώς συνασπίζονται ενάντια στην παραβίαση των κοινών κανόνων, σήμερα φαίνεται να δρα αντίστροφα, ευνοώντας των ατομισμό.

Το μοντέλο της ασφαλούς πόλης βασίζεται στη συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερόμενων πλευρών και των έννομων συμφερόντων. Πρωτοεμφανίστηκε ως επίσημη πολιτική διαχείρισης της πόλης και της μάχης ενάντια στο έγκλημα στο Ηνωμένο Βασίλειο στις δεκαετίες του 1980 και 1990, όταν έγινε αντιληπτό πως «η αστυνομία δεν μπορεί να τα κάνει όλα μόνη της» και χρειάζεται την ενεργή εμπλοκή άλλων θεσπισμένων και εθελοντικών οργάνων, καθώς και του κοινού. Το επίπεδο δράσης του μοντέλου αυτού, είναι η πόλη ως σύνολο, ενώ στους εμπλεκόμενους συμπεριλαμβάνονται, πέραν του κοινού και των φορέων διαχείρισης της πόλης, οι

ιδιοκτήτες καταστημάτων και ακινήτων στο κέντρο της πόλης. Σκοπός του προγράμματος, μεταξύ άλλων, είναι η δημιουργία μιας αίσθησης τοπικής ευθύνης τόσο για τις λύσεις, όσο και για τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται. Ο ρόλος των κατοίκων είναι σημαντικός, και υποστηρίχθηκε πως η πρόληψη πρέπει να ξεκινά από κάτω, καθώς το κοινό γνωρίζει ποια προβλήματα βιώνει, κι έτσι μπορεί το ίδιο να δώσει νέες πληροφορίες και λύσεις (Wekerle και Whitzman, 1996· Clarke, 1992).

Εν ολίγοις, η προσέγγιση της ασφαλούς πόλης επιχειρεί να συνδυάσει ατομικές και συλλογικές στρατηγικές αντιμετώπισης του εγκλήματος, δίνοντας τη δυνατότητα της συμμετοχής, ε σκοπό τη δημιουργία ασφαλέστερων πόλεων για όλους. Ξεκινώντας από τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, παιδιά ηλικιωμένοι, άτομα με αναπηρίες, μειονοτικές ομάδες και άτομα με χαμηλό εισόδημα) και δημιουργώντας πιο ασφαλή περιβάλλοντα με γνώμονα αυτές, θεωρείται πως δημιουργούνται ασφαλέστερα περιβάλλοντα για όλη την κοινωνία. Οι δράσεις και στρατηγικές λαμβάνουν υπόψη εκείνους που δεν μπορούν, ή δε θέλουν να λάβουν ατομικά μέτρα προστασίας από το έγκλημα ή και να απομονωθούν στο όνομα του φόβου του εγκλήματος, αλλά επιδιώκουν συλλογικές πρωτοβουλίες για να βελτιώσουν τη ζωή όλων. Εκτιμάται ως προσέγγιση λόγω της αποτελεσματικότητας των σχεδίων της στη μείωση των περιστατικών παραβατικότητας, αλλά και της προσπάθειας που καταβάλλεται να αλλάξουν οι αντιλήψεις των ανθρώπων για τα περιβάλλοντά τους και να ενδιαφερθούν για την ανάπτυξη ενός κοινού αισθήματος ελέγχου, ασφάλειας και σιγουριάς, έτσι ώστε να μην υπάρξει η ανάγκη φτωχοποίησης του βιοτικού επιπέδου μέσω της αποφυγής και του φόβου.

Οι δύο πιο παραδειγματικές εφαρμογές της μεθόδου της ασφαλούς πόλης, υπήρξαν οι περιπτώσεις των Βρετανικών πόλεων και του Τορόντο. Στην πρώτη περίπτωση δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργατική διάσταση, ενώ στη δεύτερη στις ευάλωτες ομάδες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα παρεμβάσεων, όπως αυτές προτάθηκαν στα πλαίσια της Πρωτοβουλίας Ασφαλών Πόλεων που εφαρμόστηκε σε πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 4.2. Δράσεις στα πλαίσια της «Ασφαλούς Πόλης»

Επίπεδο παρέμβασης	Φυσικές παρεμβάσεις	Κοινωνικές παρεμβάσεις
1^ο επίπεδο: Διενέργεια νέων αρχών	<i>Εγκατάσταση κλειδαριών ασφαλείας, φράχτες, φωτισμός, προσωπικοί συναγερμοί, αποκλεισμός ή δημιουργία αλέων, χαρακτηριστικά διαχείρισης κινδύνου σε σχολεία και νοσοκομεία</i>	<i>Σχέδια για: εγκαταστάσεις για τη νεολαία, ομάδες υποστήριξης γονέων, θύματα ή πιθανά θύματα (συμβουλευτικά κέντρα), προγράμματα ένταξης για τους παραβάτες, εκπαίδευση προσωπικού σε χώρους που εμφανίζεται βία, «επιτήρηση γειτονιών», «επιτήρηση μπαρ» κ.λπ.</i>
2^ο επίπεδο: Ενσωμάτωση με νέες σχετικές πρωτοβουλίες	<i>Σχεδιασμός νέων συγκροτημάτων κατοικιών, εμπορικών συγκροτημάτων, δημόσιων κτιρίων, σχολείων, νοσοκομείων, πανεπιστημίων, τραπεζών και γραφείων</i>	<i>Διαχείριση νέων εμπορικών ανησυχιών, νέα περιεχόμενα σχολικών προγραμμάτων</i>
3^ο επίπεδο: Επανεξέταση υφιστάμενων μοτίβων πρακτικής	<i>Επιδιόρθωση διαρρηγμένων ιδιοκτησιών, πολιτικές αφαίρεσης γκράφιτι, πρακτικές συλλογής σκουπιδιών, ενημέρωση και προστασία γυναικών</i>	<i>Πολιτικές κατανομής κατοικιών, πολιτικές για περιοχές υψηλού επιπέδου εγκληματικότητας, παροχή υπηρεσιών από την αστυνομία στα θύματα εγκλήματος, υποστήριξη θυμάτων, υπηρεσίες απασχόλησης για πρώην παραβάτες, πολιτικές συσχετιζόμενες με εθνικότητα και φύλο σε δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα</i>

Πηγή: Οε και Teisdell, 1997

Στο Τορόντο η εφαρμογή σχεδίου ασφαλούς πόλης εστίασε κυρίως στην αντίληψη του φόβου από τις γυναίκες. Οι έρευνες που διεξήχθησαν, μέσω ερωτηματολογίου σε σεμινάρια που αφορούσαν τη γυναικεία ασφάλεια και τη συμμετοχή στο σχεδιασμό, κατέληξαν στην ταυτοποίηση συγκεκριμένων επικίνδυνων περιοχών, συμπεριλαμβανομένων και των υπόγειων χώρων στάθμευσης, των δημόσιων μέσων μεταφοράς και των χώρων πρασίνου. Οι παράγοντες που προκάλεσαν ανασφάλεια σε αυτούς τους χώρους, βρέθηκε από τις έρευνες να είναι: φτωχός φωτισμός, αίσθηση απομόνωσης, ύπαρξη κρυψώνων αλλά και η παρουσία ανδρών να περιφέρονται άσκοπα. Τα πεδία στα οποία κινήθηκαν οι ερωτήσεις σχετίζονταν με τις γενικές εντυπώσεις που δημιουργούσαν συγκεκριμένοι χώροι, τους πιθανούς χώρους επίθεσης, το φωτισμό, την ορατότητα, την απομόνωση σε σχέση με την όραση και την ακοή, τις εξόδους διαφυγής, τις γειτονικές χρήσεις γης, τον συνολικό σχεδιασμό, τους παράγοντες που κάνουν το χώρο πιο ανθρώπινο, τη συντήρηση, τις πολιτικές και

πρακτικές των εργαζομένων σε τέτοιους χώρους και, φυσικά, τις βελτιώσεις που θα ήθελαν να δουν σε αυτούς τους χώρους.

Όλες οι υπάρχουσες προσεγγίσεις έχουν επικριθεί για σχεδιαστικό ντετερμινισμό και για την μη επίτευξη της κάλυψης του επιστημολογικού κενού, που σχετίζεται με τους τρόπους που ο χώρος και οι παρεμφερείς επιστήμες είναι συνδεδεμένα με την ανθρώπινη συμπεριφορά και την κοινωνική διαδικασία. Πρέπει να αναγνωριστεί, ότι υπάρχει μια προσπάθεια να υπερνικηθούν τα φυσικά όρια του χώρου και να κατανοηθεί η κοινωνική φύση του, συχνά μέσω της χωρικής επιβολής της «κοινότητας», η οποία τελευταία έχει έναν ρόλο στο φόβο.

4.3. Ο ρόλος του στρατηγικού προγραμματισμού

Οι κοινωνικές προσεγγίσεις πρόληψης του εγκλήματος και οι προσεγγίσεις μείωσης της ευκαιρίας, δεν είναι απολύτως αμοιβαίες και επικαλυπτόμενες. Η ιδανική στρατηγική πρόληψης εγκλήματος είναι, στην πραγματικότητα, ένας συνδυασμός, μια ενσωμάτωση στοιχείων από κάθε ευρύ σκέλος. Τα ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένα τον αστικό προγραμματισμό, τη χρήση του δημόσιου χώρου και το έγκλημα μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω αυτού που μπορεί να αποκαλεστεί «προσαρμοσμένη προσέγγιση» στη πρόληψη του εγκλήματος (White κ.ά., 1996).

Η «προσαρμοσμένη προσέγγιση» βασίζεται στην αρχή της διαπραγμάτευσης και την ιδέα ότι μπορούν να συνυπάρξουν διαφορετικές και ανταγωνιστικές προοπτικές σχετικά με το πώς ορισμένοι δημόσιοι χώροι χρησιμοποιούνται ή οφείλουν να χρησιμοποιηθούν. Η αναγνώριση των αναγκών και επιθυμιών των διαφορετικών ενδιαφερόμενων μερών συνδέεται με τη σημασία της δημόσιας συμμετοχής σε οποιεσδήποτε αποφάσεις που έχουν επιπτώσεις πάνω τους. Από την προοπτική πρόληψης του εγκλήματος, η προσέγγιση προσαρμογής προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τις συμμετέχουσες μεθόδους ως μέσα για να μειωθεί το έγκλημα, η αντικοινωνική συμπεριφορά και ο αστικός φόβος σε συγκεκριμένα μέρη και τοποθεσίες. Τα βασικά όργανα που συμμετέχουν σε αυτά τα είδη προσεγγίσεων είναι διευθυντές εμπορικών κέντρων, οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη, αθλητικοί αντιπρόσωποι, λιανοπωλητές, και τοπικά συμβούλια. Οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, η νεολαία και οι κοινοτικοί εργαζόμενοι, οι αρχιτέκτονες, οι κοινωνικοί αρμόδιοι για το σχεδιασμό και οι αρμόδιοι για τον πολεοδομικό σχεδιασμό πόλης είναι οι κεντρικοί φορείς, με την αστυνομία,

τους ανώτατους δικαστικούς που έχουν τους συμβουλευτικούς και δευτερεύοντες ρόλους επέμβασης (συνήθως προσανατολισμένους προς την υποστήριξη οποιονδήποτε κανόνων της συμπεριφοράς που μπορούν να συζητηθούν μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών). Στην πράξη, η προσαρμοσμένη προσέγγιση ενσωματώνει διάφορα μεγέθη που περιλαμβάνουν τα ζητήματα προγραμματισμού και σχεδίου, τα διοικητικά ζητήματα και τα ζητήματα κοινωνικής ανάπτυξης (Clarke, 1992· Trech, Oc & Tiesdell, 1992).

4.3.1. Διοικητικά ζητήματα

Ένα σημαντικό στοιχείο της πρόληψης εγκλήματος, ειδικά σε συγκεκριμένες περιοχές πόλεων, είναι η διαχείριση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων σε αυτές. Οι δράσεις που φαίνεται να έχουν το μέγιστο θετικό αντίκτυπο είναι εκείνες που περιλαμβάνουν: έμφαση στην κοινοτική συμμετοχή στον προσδιορισμό των προβλημάτων, μορφοποίηση συμβουλευτικών κοινοτικών ομάδων για την επιτήρηση των στρατηγικών δράσεων και ρυθμιστικά σχέδια με σκοπό να καταστήσουν τις κοινότητες ασφαλέστερες, συμμετοχή πολλών παραγόντων, με μια σαφή αντίληψη του σκοπού, ευρεία συμμετοχή των διαφορετικών ομάδων ανθρώπων στον προγραμματισμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των συγκεκριμένων στρατηγικών πρόληψης εγκλήματος.

4.3.2. Ζητήματα κοινωνικής ανάπτυξης

Δεδομένου ότι οι αιτίες του εγκλήματος είναι σύνθετες και πολυδιάστατες, είναι ουσιαστικό να εξεταστεί το κοινωνικό πλαίσιο οποιουδήποτε προγράμματος με σκοπό να ελαχιστοποιήσει τις επιβλαβείς συμπεριφορές και τη ποινική δραστηριότητα. Αυτό απαιτεί την εκτίμηση των ακόλουθων ανησυχιών: προσεκτική αξιολόγηση των τοπικών αναγκών, και συγκεκριμένα των αναγκών των μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ομάδων μέσα στη τοπική κοινότητα, κατηγοριοποίηση των ομάδων προτεραιότητας και των ατόμων ρίσκου, καθώς επίσης και των γενικών δραστηριοτήτων κοινοτικής ανάπτυξης, εφαρμογή των σχεδίων δράσης από εξειδικευμένους νέους και κοινοτικούς εργαζόμενους με την ικανότητα να χτίσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τους ανθρώπους, ανάπτυξη διαπολιτισμικών, καθώς επίσης και οργανωτικών στρατηγικών που περικλείουν ανθρώπους από διαφορετικά θεσμικά και κοινοτικά υπόβαθρα.

4.3.3. Διαδικασίες στρατηγικού προγραμματισμού

Το να υπάρξει πρόληψη εγκλήματος ως τμήμα της διαδικασίας προγραμματισμού συνεπάγεται κάτι παραπάνω από τη γνώση για σχετικές εξελίξεις σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο. Απαιτεί, επίσης, σε σημαντικό βαθμό, τη μελέτη των τοπικών συνθηκών και των τοπικών παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν την εκάστοτε ανάπτυξη προγράμματος. Ένας έλεγχος πρόληψης εγκλήματος θα πρέπει να λάβει υπόψη τις πτυχές του φυσικού περιβάλλοντος, και την κοινωνική δυναμική της δημόσια ζωής μέσα σε αυτό το περιβάλλον.

4.3.3.1. Φυσικό σχέδιο

Όταν η συζήτηση αναφέρεται σε διαδικασίες φυσικού σχεδίου, σημαίνει, βασικά, τον προσδιορισμό της φυσικής παράταξης και του σχεδίου της εν λόγω περιοχής. Ένα τέτοιο έργο χαρτογράφησης πρέπει να λαμβάνει υπόψη το χαρακτήρα τις δυνατότητες και δυναμικές των τόπων. Σημαντικός είναι ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων χρήσεων των περιοχών: θέλγητρα (ξενοδοχεία, υπαίθριοι σταθμοί αυτοκινήτων, κέντρα διασκέδασης), θέσεις αναμονής (στάσεις λεωφορείου, σταθμός τρένου), καθημερινές δραστηριότητες (π.χ., ψυχαγωγία, τρόφιμα). Σε επόμενο στάδιο γίνεται η εξέταση των επισφαλών καταστάσεων: δημιουργώντας σχέδιο (μπροστινή είσοδος καταστημάτων, υπαίθριοι σταθμοί αυτοκινήτων), δημοτικό σχέδιο (χρήση των εγκαταστάσεων, φωτισμός) (Βακιάρη και Κονταργύρη, 2009).

Η αξιολόγηση και ο έλεγχος των υπάρχουσών και προτεινόμενων περιοχών καταλήγουν στην ενσωμάτωση των συγκεκριμένων στοιχείων σχεδίου. Ορισμένα από αυτά τα στοιχεία περιλαμβάνουν: τον προσδιορισμό των ασφαλών διαδρομών και του προσδιορισμού δραστηριοτήτων μετά τις ώρες εργασίας κατά την πορεία αυτών των διαδρομών, την κατάργηση του «κοψίματος δρόμου» μέσω ορισμένων περιοχών, ειδικά μέσα από στενά σοκάκια που δεν έχουν καμία επιτήρηση, την παροχή σαφών οπτικών, λειτουργικών ή συμβολικών ενδείξεων για την σωστή χρήση κάποιων δημόσιων χώρων, την εξασφάλιση ότι υπάρχει καλή οπτική εν όψη των ασφαλών διαδρομών και τις στάσεις των μέσων μεταφοράς, για να επιτρέψουν την παθητική επιτήρηση

4.3.3.2. Αστική Αναγέννηση

Οι Roberts και Sykes (2000) υποστηρίζουν πως η αστική αναγέννηση αποτελεί ένα μακροπρόθεσμο κύκλο δραστηριοτήτων. Η αστική αναγέννηση από πολλούς θεωρείται «το καθολικό και ολοκληρωμένο όραμα και δράση, που οδηγούν στην ανάλυση των

αστικών προβλημάτων και αναζητούν να φέρουν βελτιώσεις διαρκείας στην οικονομική, φυσική, κοινωνική και περιβαλλοντική κατάσταση της περιοχής που αποτελεί αντικείμενο αλλαγής» (Roberts, 2000). Βεβαίως, δεν υπάρχουν «γρήγορες πρακτικές επιδιόρθωσης» ή μόνιμες λύσεις, καθώς κάθε γενιά έρχεται αντιμέτωπη με διαφορετικά προβλήματα, αναγκάζεται να θέσει καινούριους στόχους και να εφεύρει καινοτόμες λύσεις και που να ανακλούν τις εκάστοτε προτεραιότητες. Ανά τις εποχές, αλλά και τις χώρες, χρησιμοποιούνται διαφορετικά εργαλεία σχεδιασμού και θεσμικά πλαίσια για την αστική αναγέννηση (Roberts και Sykes, 2000).

Σήμερα, η αστική αναγέννηση γίνεται αντιληπτή ως σύγχρονη αστική πολιτική, με ποικίλες διατομεακές αλληλεπιδρούσες τομεακές παρεμβάσεις. Η αστική αναγέννηση περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα σχέσεων και παρεμβάσεων που χαρακτηρίζει τη σημερινή αστική πολιτική. Διαφοροποιείται από την ανάπλαση, που αναφέρεται κυρίως στο είδος των αστικών παρεμβάσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980 και εστιάζουν στο φυσικό σχεδιασμό, αποτελώντας μέρος της σημερινής αστικής πολιτικής. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως η αναγέννηση αποτελεί εξέλιξη του όρου και της πρακτικής της ανάπλασης. Ωστόσο, σήμερα διαπιστώνεται μια ιεράρχηση αλλά και μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ της αστικής αναγέννησης και της ανάπλασης (Οικονόμου, 2004). Τα αίτια που οδηγούν σε αστική αναγέννηση είναι: οικονομικές αλλαγές και αλλαγές στην απασχόληση, κοινωνικές παράμετροι, φυσική αχρηστία και νέες οικιστικές ανάγκες, περιβαλλοντικές συνθήκες και η εισαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης στο αστικό γίγνεσθαι (Roberts και Sykes, 2000).

Όπως κάθε στρατηγική αστικής διαχείρισης η αστική αναγέννηση οφείλει να βασίζεται σε λεπτομερή ανάλυση και κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής, αποβλέποντας στην παράλληλη προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος, των κοινωνικών δομών, της οικονομικής βάσης και των περιβαλλοντικών συνθηκών, μέσω μιας συνολικής και ολοκληρωμένης στρατηγικής, που καλείται να συμφωνεί με τους στόχους της βιωσιμότητας (Roberts, 2000). Αναγκαίος είναι ο καθορισμός σαφών επιχειρησιακών στόχων, ο ποσοτικός προσδιορισμός των οποίων επιδιώκεται, ενώ ταυτόχρονα επιχειρείται η βέλτιστη χρήση φυσικών, οικονομικών, ανθρώπινων και άλλων πόρων, συμπεριλαμβανομένης της γης και των χαρακτηριστικών του δομημένου περιβάλλοντος. Παράλληλα, αναζητείται η κοινωνική συναίνεση, μέσω διαδικασιών διαβούλευσης επιδιώκοντας την πληρέστερη δυνατή συμμετοχή και συνεργασία όλων

των ενδιαφερομένων που έχουν έννομο συμφέρον για την αναγέννηση μιας περιοχής (Roberts και Sykes, 2000).

Στην Ελλάδα οι αστικές αναπλάσεις και αναγεννήσεις υλοποιήθηκαν διαχρονικά μέσω εργαλείων όπως ο Ν. 2508/97 «Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη των Πόλεων και Οικισμών της Χώρας & Σχετικές Ρυθμίσεις», «Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων» (ΣΟΑΠ) του Ν.2742/99 «Χωροταξικός Σχεδιασμός & Αειφόρος Ανάπτυξη & Άλλες Διατάξεις», πρωτοβουλίες URBAN: Urban I, Urban II & Urbact, «Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη» μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και άλλων αστικών πολιτικών, όπως οι Επεμβάσεις «Εικόνας Πόλεων».

4.3.3.3. Κοινωνικό περιβάλλον

Η εξέταση και προσδιορισμός του κοινωνικού περιβάλλοντος απαιτεί μια μορφή κοινωνικής χαρτογράφησης, προκειμένου να διακριθούν οι διάφορες ομάδες που χρησιμοποιούν μια περιοχή ή ένα κέντρο αναψυχής, και τις πολλαπλάσιες χρήσεις των συγκεκριμένων δημόσιων περιοχών. Αναγκαία βήματα είναι (White κ.ά., 1996):

- Ο προσδιορισμός των χρηστών: ιδιοκτήτες και διευθυντές, προσωπικό και αρχές ασφαλείας (αστυνομία, ιδιωτική φρουρά ασφαλείας), συγκεκριμένες ομάδες (νέοι, άνθρωποι από διαφορετικές εθνικότητες)
- Ο προσδιορισμός των χρήσεων: εμπορικοί σκοποί (αγορά και πώληση), ψυχαγωγικοί σκοποί (διασκέδαση, κυκλοφορία), κοινωνικοί σκοποί (συνάθροιση, έξοδοι), σκοποί μετακίνησης (πρόσβαση στα μέσα μεταφοράς), σκοποί εργασίας (χώρος εργασίας)

Οι διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου και προγραμματισμού πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία του πληθυσμού χρησιμοποιώντας κέντρα αναψυχής και δραστηριοτήτων και το ευρύ φάσμα των χρήσεων των δημόσιων χώρων. Οι συγκεκριμένες διαστάσεις που πρέπει να διέπουν τέτοιες διαδικασίες είναι: εκτίμηση της τάσης μεταξύ των εμπορικών συμφερόντων και των κοινοτικών δραστηριοτήτων, περιοδικός έλεγχος των εγκαταστάσεων και των χώρων όσον αφορά συγκεκριμένες ανάγκες των διαφόρων ομάδων χρηστών, ένταξη διαφορετικών αντιλήψεων εντός της κοινότητας σχετικά με τη ασφάλεια, συμπερίληψη των διαφόρων ομάδων στη διαδικασία διαβουλεύσεων, και σε τρέχουσα βάση ενθάρρυνση του διαλόγου μεταξύ των προφανώς ανταγωνιστικών ενδιαφερομένων ομάδων

4.3.3.4. Ρύθμιση του περιβάλλοντος

Η ορθότητα της πρακτική στην πρόληψη εγκλήματος έγκειται ουσιαστικά στο επίπεδο βέλτιστης ρύθμισης του συγκεκριμένου περιβάλλοντος με μεθόδους που να ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας, χωρίς να αποκλείονται μέλη τοπικής κοινότητας από τη συμμετοχή στη δημόσια ζωή. Για να συμβεί αυτό, είναι απαραίτητο να αξιολογηθούν οι υπάρχοντες ρυθμιστικοί μηχανισμοί και πρακτικές:

- ρυθμιστική προσέγγιση: βασισμένη στις διαδεδομένες κοινοτικές διαβουλεύσεις, περιλαμβάνει άμεση επικοινωνία με διάφορες ομάδες χρηστών, υιοθέτηση στάσης συμβιβασμού και σεβασμού της αξιοπρέπειας των άλλων, προθυμία υπευθυνότητας για τις εκάστοτε ενέργειες,
- επαγγελματικός προσανατολισμός: πρότυπη και εκτεταμένη επίσημη εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών επίλυσης διαμαχών, ενεργός ενσωμάτωση των γηγενών, των ανθρώπων της εθνικής μειονότητας και των γυναικών σε συγκεκριμένες υπηρεσίες και ρόλους, υιοθέτηση προσεγγίσεων στην επίλυση προβλημάτων που εξετάζουν τα ελλοχεύοντα ζητήματα σύγκρουσης, ανάπτυξη συγκεκριμένων πρωτοκόλλων σχετικά με το πώς να αντιμετωπίζουμε καλύτερα συγκεκριμένες καταστάσεις, γεγονότα και ομάδες χρηστών.

Η δημιουργία ενός θετικά ρυθμισμένου περιβάλλοντος στηρίζεται στις ενεργές διαβουλεύσεις και την ενσωμάτωση των κοινοτικών μελών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό απαιτεί την εξέταση ενός μεγάλου εύρους ουσιαστικών προβληματισμών: ανάπτυξη ενός πολιτικού πλαισίου στα στρατηγικά σχέδια της τοπικής κυβέρνησης και διοικητικές στρατηγικές λεωφόρων, οι οποίες παρουσιάζουν τις διαφορετικές ανάγκες και ενδιαφέροντα, ενσωμάτωση συγκεκριμένων κοινοτικών ανησυχιών στους κανονισμούς του αστικού σχεδιασμού, μέσω, παραδείγματος χάριν, της εκτίμησης του κοινωνικού αντίκτυπου, απασχόληση των συνηγόρων νεολαίας από την τοπική κυβέρνηση για να βοηθήσει στη διαδικασία διαβουλεύσεων και αντιπροσώπευσης χρήση ευρείας ποικιλίας τεχνικών και μηχανισμών για να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των διαφόρων ομάδων χρηστών, δημόσια τεκμηρίωση των διαβουλεύσεων, της διαπραγμάτευσης και των διαδικασιών λήψης απόφασης.

4.4. Συμπεράσματα

Σε αυτό το σημείο έχει, πλέον, γίνει ιδιαίτερος αντιληπτή η σημαντική επίδραση της μορφής και των χαρακτηριστικών του δομημένου περιβάλλοντος στην ασφάλεια και το φόβο των πολιτών. Τις τελευταίες, μόλις, δεκαετίες έχουν διαμορφωθεί θεωρίες κι έχουν εφαρμοσθεί πρακτικές που να συμπεριλαμβάνουν ρυθμίσεις σχεδιαστικές και περιβαλλοντικές με σκοπό την ενίσχυση της πραγματικής και αντιληπτής ασφάλειας. Καθώς φαίνεται οι περισσότερες από αυτές που αναλύονται σε αυτό το κεφάλαιο, επιφέρουν σημαντικά αποτελέσματα. Ως σημαντικότερα, κρίνονται εκείνα που προωθούν τη φυσική επιτήρηση και τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο. Βεβαίως, υπάρχουν περιπτώσεις που κατηγορούνται για παραβίαση της ιδιωτικότητας και εγείρουν ποικίλες αντιδράσεις, όπως η πρακτική της χρήσης κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης (CCTV).

Ωστόσο, οι κοινωνικές διαστάσεις του εγκλήματος και του φόβου δεν πρέπει να αγνοούνται. Ο κίνδυνος του σχεδιαστικού ντετερμινισμού θεωρείται υπαρκτός και σημαντικός. Είναι ξεκάθαρη η ανάγκη της συνεργασίας και εμπλοκής των πολιτών σε κάθε στάδιο και απόφαση για την υιοθέτηση μέτρων από την πολιτεία και το κράτος. Καθώς ο χώρος λειτουργεί και λαμβάνει ζωή μέσω της χρήσης του από τους πολίτες, εκείνοι είναι που καθορίζουν την επιτυχία των εκάστοτε ρυθμίσεων. Έχοντας, λοιπόν λάβει κοινώς αποδεκτά και ιδανικά επιλεγμένα από το κοινό μέτρα, μπορεί να εξασφαλισθεί η ευρυθμία του κοινωνικού συνόλου, η ζωντάνια του αστικού ιστού και η ικανοποίηση των αναγκών ευάλωτων κοινωνικά ομάδων στην πλειοψηφία τους. Αντιστρόφως, όταν οι ίδιοι οι κάτοικοι των πόλεων και οι χρήστες των δημόσιων χώρων θεωρούν πως δεν εκφράζονται από τις επιλεγμένες αποφάσεις, δυσκολότερα τις υποστηρίζουν με την παρουσία και τις δραστηριότητές τους, αχρηστεύοντάς τες στην ουσία.

Πρέπει να γίνει κατανοητό, πως πέρα από το σημαντικό και δημιουργικό ρόλο των σχεδιαστών, οι υπηρεσίες και οι φορείς που επιβαρύνονται με την διαχείριση εγκληματικών φαινομένων είναι κάθε άλλο παρά αμέτοχοι. Καθώς η οποιαδήποτε παρέμβαση, από το φωτισμό και τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, έως τη δομή και λειτουργία του αστικού ιστού, μπορεί να παραβλεφθεί από τους πιθανούς παραβάτες, ο ρόλος των οργάνων καταστολής δεν παύει να αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα αντιμετώπισης του εγκλήματος.

5. Διεθνής εμπειρία

5.1. Διεθνείς και κοινοτικές οδηγίες

Το Διεθνές Κέντρο για την Πρόληψη του Εγκλήματος (International Centre for the Prevention of Crime, ICPC) δημιουργήθηκε το 1994 και είναι ο μόνος διεθνής οργανισμός αφοσιωμένος στην πρόληψη του εγκλήματος και την ασφάλεια των κοινωνιών. Ιδρύθηκε για να διευκολύνει την ομοφωνία του ρόλου των κυβερνήσεων, και ιδιαίτερα των πόλεων, στην εγγύηση της ασφάλειας των πολιτών. Δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε σε στενή συνεργασία με το Πρόγραμμα Ανθρώπινων Οικισμών των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Human Settlements Programme, UN-HABITAT), και πιο συγκεκριμένα το Πρόγραμμα αυτού «Ασφαλείς Πόλεις», και το Γραφείο Ναρκωτικών και Εγκλήματος των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) (ICPC, 2008).

Σύμφωνα με το ICPC (2008), φαίνεται να υπάρχουν δύο τάσεις για την αντιμετώπιση των επικίνδυνων, προσβλητικών και εγκληματικών συμπεριφορών στους δημόσιους χώρους. Από τη μία πλευρά, η διαχείριση των δημόσιων χώρων μέσω του «καθαρισμού» από παραβατικά στοιχεία και την άρνηση πρόσβασης, που γίνεται με αποκλεισμό χρηστών που θεωρούνται πιθανώς επικίνδυνοι, οδηγεί σε κλειστές ζώνες κατοικίας και εμπορίου, όπως οι 'gated communities'. Από την άλλη, έχει αναπτυχθεί μία προσέγγιση χωρίς αποκλεισμούς, που λαμβάνει υπόψη την πολυπλοκότητα τέτοιων ζητημάτων.

Για το UN-HABITAT, η προσέγγιση του CPTED αποτελεί μία χρήσιμη προσέγγιση, αφού περίπου το 10-15% των εγκλημάτων διαθέτουν σχεδιαστικές και διαχειριστικές συνιστώσες. Ο αποτελεσματικός πολεοδομικός σχεδιασμός και η διακυβέρνηση επιδιώκουν να χειριστούν το δομημένο περιβάλλον τοιουτοτρόπως, ώστε να μειώνεται και ιδανικά να εξαλείφεται η ευκαιρία για τη διάπραξη εγκλήματος.

Πολλές χώρες έχουν αναπτύξει εθνικές πολιτικές που ενθαρρύνουν μια «περιστασιακή» ανάλυση των δημόσιων χώρων, υπό το φως της ανάπτυξης και ενσωμάτωσης της προσέγγισης της αστικής διαχείρισης στην πρόληψη. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το Εθνικό Κέντρο Πρόληψης του Εγκλήματος (National Center for the Prevention of Crime, NCPC) έχει εγκρίνει και υποστηρίζει τους κανονισμούς και τις αρχές του CPTED ως στρατηγική πρόληψης του εγκλήματος. Το Σιάτλ, το Πόρτλαντ, το Φοίνιξ και το Λας Βέγκας είναι παραδείγματα πόλεων που έχουν ενστερνιστεί την προσέγγιση

του CPTED. Στη Γαλλία, με πρόσφατα υιοθετημένο κανονισμό, για κάθε έργο ανάπτυξης άνω των 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων, σε περιοχές με πληθυσμό άνω των 100.000 κατοίκων, ή σε περιοχές που οι τοπικές αρχές το θεωρούν αναγκαίο, μελέτες για την δημόσια ασφάλεια έχουν καταστεί υποχρεωτικές. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι αρχές του CPTED αποτελούν βασική συνιστώσα των κρατικών πολιτικών για την πρόληψη του εγκλήματος εδώ και χρόνια. Οι τοπικές αρχές αποφασίζουν ποια αστικά χαρακτηριστικά μπορούν να βοηθήσουν στη μείωση του εγκλήματος, του αστικού φόβου και των αντικοινωνικών συμπεριφορών (ICPC, 2008).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τυποποίησης (Comité Européen de Normalisation, CEN) και πιο συγκεκριμένα την Τεχνική Επιτροπή για την Πρόληψη του εγκλήματος μέσω του σχεδιασμού της δόμησης, των εγκαταστάσεων και του χώρου (CEN/TC 325 Crime prevention through building, facility and area design) τίθενται ορισμένες κατευθύνσεις για τον πολεοδομικό και στρατηγικό σχεδιασμό των πόλεων (ICPC, 2008):

- Ενδυνάμωση της ταυτότητας και της αίσθησης του ανήκειν του χρήστη στο χώρο,
- Ζωντάνια στους δρόμους και τους δημόσιους χώρους για την εξασφάλιση αυθόρμητης επιτήρησης, μέσω της μίξης χρήσεων και λειτουργιών,
- Κάθε μέτρο να λαμβάνει υπόψη τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες,
- Αποφυγή της αστικής ανάπτυξης αποκομμένης από τον υπόλοιπο κόσμο, του αποκλεισμού, της δημιουργίας εσωτερικά προσανατολισμένων χώρων,
- Προσεκτική αντιμετώπιση των χώρων περιστασιακής χρήσης (σταθμοί, σημεία συναλλαγών κ.λπ.),
- Αποφυγή δημιουργίας έρημων χώρων, χωρίς ζωντάνια. Αν είναι αναπόφευκτοι, να τηρηθούν όλες οι αρχές ασφαλείας για την προστασία τους,
- Εξασφάλιση συνέχειας του αστικού ιστού, της ορατότητας των διαδρομών των πεζών από τα κτίρια και της καθαρότητας των μορφών των δημόσιων χώρων, για τη βελτίωση του προσανατολισμού και της αίσθησης ασφαλείας των χρηστών,
- Ξεκάθαρη οριοθέτηση δημόσιων και ιδιωτικών χώρων για τη διευκόλυνση της διαχείρισής τους,
- Σωστός σχεδιασμός των διαδρομών κυκλοφορίας των πεζών, από και προς τις κατοικίες και τις υπηρεσίες, και παροχή εναλλακτικών διαδρομών,

- Καλή διατήρηση και χειρισμός των εγκαταλελειμμένων και υπό παρακμή τόπων και κτιρίων, καθώς τείνουν να προσελκύουν παραβατικές συμπεριφορές,
- Εξασφάλιση αυθόρμητης και οργανωμένης επιτήρησης, σωστά εφαρμοσμένης σε καθημερινή βάση και επείγουσες καταστάσεις,
- Η ηλεκτρονική παρακολούθηση (CCTV) είναι χρήσιμη μόνο ως τμήμα ενός γενικότερου σχεδίου ασφάλειας, και όχι ως απάντηση στον προβληματικό σχεδιασμό,
- Προσεκτική προφύλαξη και επίβλεψη των υπό κατασκευή χώρων, κτιρίων και προσωρινών εγκαταστάσεων, καθώς προκαλούν συνθήκες δυσφορίας και αποτελούν πιθανώς επικίνδυνους χώρους.

Βεβαίως, για κάθε παρέμβαση, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη (ICPC, 2008):

- Τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής και της σύνδεσής τους με τον υπόλοιπο αστικό ιστό (“where”)
- Τα προβλήματα εγκληματικότητας και «αγενειών» στην περιοχή και σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο (“what”)
- Και οι εκάστοτε ενδιαφερόμενες ομάδες για συνεργασία και προσφορά στη διαδικασία (“who”)

5.2. Διεθνή παραδείγματα

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση διεθνών παραδειγμάτων εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών, για την αντιμετώπιση ή και πρόληψη του εγκλήματος και την ενίσχυση του αισθήματος ασφαλείας. Επιλέγεται η μελέτη του σουηδικού μοντέλου στην πρόληψη του εγκλήματος, μέσα από την ανάλυση της νεόδμητης περιοχής Hammarby Sjöstad, και του παραδείγματος της αντιμετώπισης φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, στην περιοχή El Raval της Βαρκελώνης, μέσω της αστικής αναγέννησης. Καθώς στην Ελλάδα η μόνη θεώρηση είναι αυτή της αντιμετώπισης και δεν έχουν αναπτυχθεί ή υιοθετηθεί πολιτικές πρόληψης, τα δύο παραδείγματα θεωρούνται, σε αυτό το πλαίσιο, ιδανικά, αφού αντικατοπτρίζουν, πρώτον, εφαρμόσιμες προτάσεις στα ελληνικά δεδομένα, και, δεύτερον, πιθανές απειλές που, ούσες γνωστές, μπορούν να αποφευχθούν.

5.2.1. Το σουηδικό μοντέλο

Στην Σκανδιναβία, όπου η εγκληματικότητα δεν θεωρείτο ζήτημα μείζονος ανησυχίας, τα καταγεγραμμένα από την αστυνομία εγκλήματα έχουν πολλαπλασιαστεί από τη

δεκαετία του 1950. Μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο η έλλειψη κατοικιών στο δυτικό κόσμο αντιμετωπίστηκε κυρίως με τη δημιουργία ζωνών κατοικίας περιφερειακά των πόλεων, εμπνευσμένων από τη φόρμουλα του Le Corbusier στο Congrès International d'Architecture Moderne (CIAM) (1928–1959). Το αποτέλεσμα ήταν κτίρια σε απομονωμένους θύλακες, περιτριγυρισμένα από αχανείς ανοιχτούς χώρους, με πολύ μικρή χρήση. Σε αντίθεση με τις αρχικές προσδοκίες, τα σχέδια δεν απέδωσαν με τον τρόπο που αναμενόταν κοινωνικά, αλλά ενέτειναν το στεγαστικό και κοινωνικό διαχωρισμό. Στις περιοχές αυτές η ασφάλεια, ιδιαίτερα σε σχέση με διαρρήξεις, κλοπές αυτοκινήτων και βία, που μέχρι τότε δεν είχε ληφθεί υπόψη, έγινε αργότερα σημαντικό ζήτημα, ενώ σήμερα, οι κάτοικοι τους αντιμετωπίζουν υψηλότερα επίπεδα φόβου από ότι οι μέσοι κάτοικοι πόλεων (Grönlund, 2012a).

Στις Σκανδιναβικές χώρες, το πρότυπο που ακολουθείται στο σχεδιασμό για την πρόληψη του εγκλήματος και κατ' επέκταση του αστικού φόβου είναι αυτό του CPTED. Πιο συγκεκριμένα οι αρχές που έχουν υιοθετηθεί περιλαμβάνουν (Grönlund, 2012b):

- Ενσωμάτωση του δικτύου κίνησης των πεζών
- Χωρική επισκόπηση και ορατότητα (όπου χρειάζεται)
- Ξεκάθαρα διαχωρισμένοι χώροι (δημόσιοι/ ιδιωτικοί, μπροστά/ πίσω)
- Λειτουργικοί μίξη χρήσεων γης στις κατοικημένες περιοχές, κατά τη διάρκεια της ημέρας
- Δραστηριότητες και συμμετοχή των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των νέων
- Πυκνή δόμηση στις κατοικημένες περιοχές
- Τοποθέτηση, στα κατάλληλα σημεία, συμβολικών και πραγματικών φραγμών
- Ασφαλή κτίρια και εσωτερικοί χώροι
- Όχι επιπλέον μέτρα για δυσχέρεση της στοχοποίησης και τον έλεγχο πρόσβασης παρά τα απολύτως απαραίτητα.

Από μελέτη για το Σουηδικό Εθνικό Συμβούλιο για την Πρόληψη του Εγκλήματος (Brottsförebyggande rådet – Brå) αποδείχθηκε πως υπάρχουν ενδείξεις για το ποιοι παράγοντες ενισχύουν την επιτυχία των προσπαθειών πρόληψης του εγκλήματος (Grove κ.ά., 2012). Κατάλληλα προσαρμοσμένα και εφαρμοσμένα μέτρα που βασίζονται σε «περιστασιακές θεωρίες», όπως η δυσχέρεση στοχοποίησης και οι «περιπολίες γειτονιών» εμφανίζονται ως τα πιο αποδοτικά. Τα αποτελέσματα της

αναφοράς ήταν πως η επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση μπορεί να προληφθεί, άρα η συνολικότερη εγκληματικότητα να μειωθεί, πως όσο πιο αποδοτικές οι τακτικές και όσο υψηλότερος ο βαθμός εφαρμογής, τόσο μεγαλύτερη η επίδραση στην εγκληματικότητα, πως η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων εξαρτάται από την αποδοτικότητα των εφαρμογών, και πως το κλειδί για την πρόληψη στο μέλλον είναι η μελέτη των πιο συχνά στοχοποιημένων, των κοντινών στόχων και των παρόμοιων με αυτών εγκλημάτων (Grove κ.ά., 2012). Από τη μελέτη φάνηκε πως η «ετερογένεια» και η «ώθηση» είναι οι δύο βασικές – και αλληλένδετες – εξηγήσεις των φαινομένων επαναλαμβανόμενων εγκλημάτων. Με τον όρο ετερογένεια εννοείται η προσφορά ελκυστικών στοιχείων από ορισμένους στόχους, όπως η υψηλή ανταμοιβή. Κατά τη διάπραξη εγκλημάτων οι παραβάτες διαπιστώνουν ποιοι είναι οι πιο εύκολοι στόχοι, με αποτέλεσμα να τους δίνεται η ώθηση να το επαναλάβουν (Grove κ.ά., 2012).

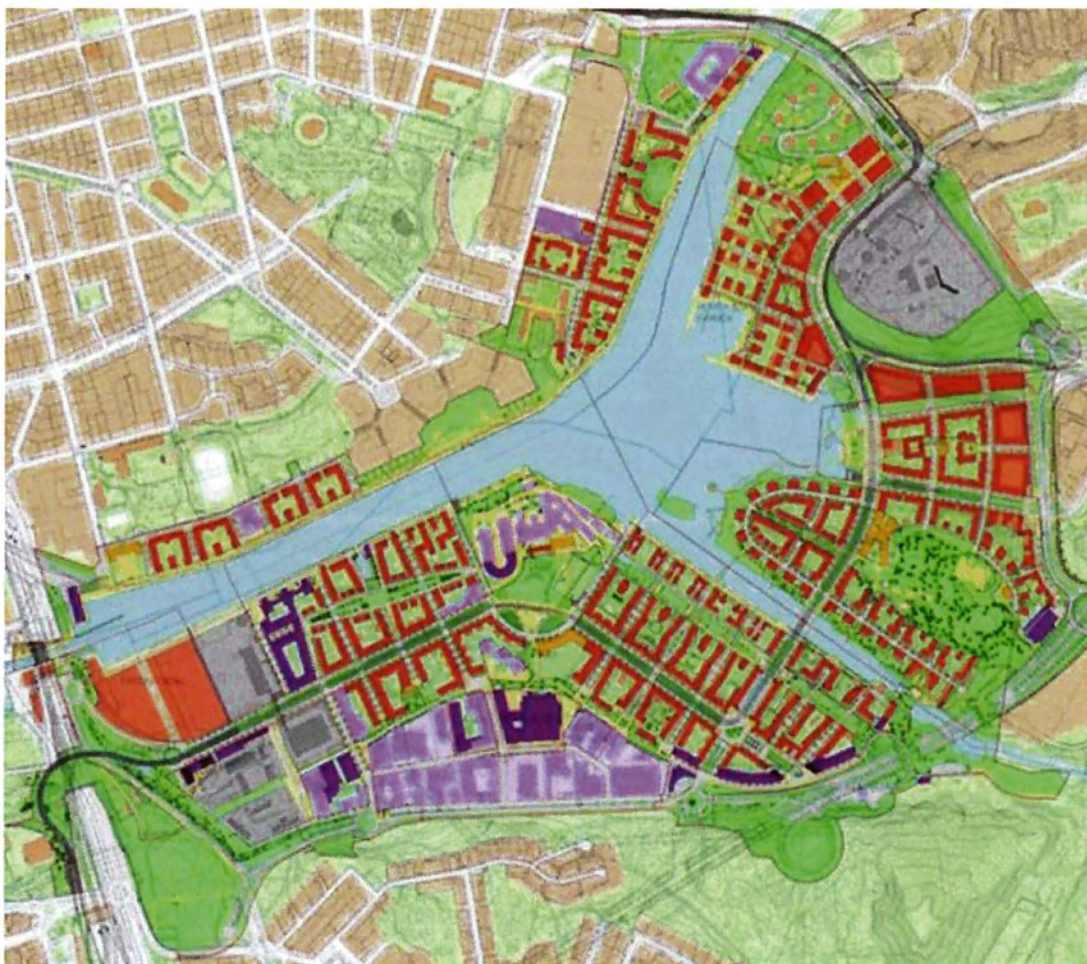
Τα μέτρα που προτάθηκαν αναφορικά με την επαναλαμβανόμενη διάρρηξη κατοικιών περιέλαβαν: την ενίσχυση κλειδαριών σε πόρτες και παράθυρα, τη χρήση συναγερμών, τη σήμανση της ιδιοκτησίας, τη χρήση μηχανισμών ελέγχου εισόδου, «περιπολιές γειτονιών» σε μεγαλύτερη και μικρότερη κλίμακα, την παρεμπόδιση πρόσβασης σε παράπλευρες αλέες και την επιστράτευση μέσω μαζικής ενημέρωσης με σκοπό την αναχαίτιση. Οι παρεμβάσεις για την πρόληψη διαρρήξεων σε εμπορικά καταστήματα, πέραν των κοινών με τις κατοικίες προτάσεων, περιείχαν συστήματα CCTV και ανιχνευτές κίνησης. Τα αποτελέσματα ήταν θετικά: η εγκληματικότητα μειώθηκε κατά 17,1% στις περιοχές κατοικίας και 20,5% στις εμπορικές χρήσεις. Βεβαίως, ορισμένα μέτρα ήταν πιο αποδοτικά από άλλα (Grove κ.ά., 2012).

Στη Σουηδία έχουν γίνει απόπειρες δημιουργίας νέων περιοχών κατοικίας, υπό βιώσιμους όρους, όπως για παράδειγμα το Bo01/Western Harbour στο Μάλμε και το Hammarby Sjöstad στη Στοκχόλμη. Παρόλο που στα συγκεκριμένα παραδείγματα δεν ήταν αυτοσκοπός η άμβλυνση φαινομένων εγκληματικότητας, υιοθετήθηκαν ορισμένες αρχές CPTED κατά το σχεδιασμό. Κάποιες από αυτές τις αρχές απορρέουν από τα καταλυτικά έργα της Jane Jacobs (1961) και του Oscar Newman (1972), καθώς και από νέες θεωρίες αστικής ασφάλειας που συμβαδίζουν με την επονομαζόμενη Νέα Πολεοδομία (Grönlund, 2012a).

Η περιοχή Hammarby Sjöstad είναι μη οχυρωμένη, με σχετικά πυκνή αστική ανάπτυξη κυρίως βασισμένη σε δρόμους και οικοδομικά τετράγωνα, δημόσια συγκοινωνία, ζωντανούς δημόσιους χώρους και χρήση ποδηλάτων. Όντας εντός της περιοχής της

Στοκχόλμης, σε κοντινή απόσταση από το κέντρο, το κόστος διαμονής είναι σχετικά υψηλό, αποτέλεσμα των καλών προτύπων στέγασης, της σύγχρονης δόμησης και της κεντρικής τοποθεσίας. Παρόλο που θεωρείται μια σχετικά εύπορη συνοικία, οι διαφορές με τις υπόλοιπες περιοχές της Στοκχόλμης είναι μικρές και αφορούν τα συγκροτήματα των κατοικιών, το εισόδημα και το επίπεδο μόρφωσης των κατοίκων. Κατά το σχεδιασμό του Hammarby Sjöstad υιοθετήθηκαν ορισμένες από τις προτεινόμενες CPTED στρατηγικές της CEN (Comité Européen de Normalisation) (Grönlund, 2012a).

Η περίπτωση του Hammarby Sjöstad είναι επιτυχημένο παράδειγμα σύγχρονης μίξης χρήσεων γης, πυκνού δομημένου περιβάλλοντος σε συνδυασμό με υψηλής ποιότητας δημόσιους χώρους, φιλόδοξων «πράσινων» πρωτοβουλιών και δημόσιων υπηρεσιών. Η τοποθεσία υπήρξε εγκαταλελειμμένη βιομηχανική τοποθεσία, “brownfield”, της οποίας το 80% καθαρίστηκε και επανασχεδιάστηκε για κατοικία, υπηρεσίες και ψυχαγωγία. Ο σχεδιασμός της περιοχής ξεκίνησε το 1990 και το 2002 έγινε η δημόσια έκθεση κατοικίας. Μέχρι το 2017 η περιοχή θα έχει 25.000 κατοίκους (Grönlund, 2012a).

Εικόνα 5.1. Γενικό σχέδιο του 2007 της περιοχής Hammarby Sjöstad

Πηγή: *Grönlund, 2012a*

Σε μία πρόσφατη αναφορά του UN HABITAT για το σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων, η περίπτωση του Hammarby Sjöstad χαρακτηρίστηκε ως δυναμικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η οικολογική αποδοτικότητα μπορεί να διαμορφώσει τον πολεοδομικό σχεδιασμό και τη δόμηση. Ο τρόπος αντιμετώπισης ήταν ολιστικός και αποδοτικός. Τα οικολογικά μέτρα που ελήφθησαν (εγκαταστάσεις βιοαερίου προς χρήση από τις κατοικίες και τα μέσα συγκοινωνίας, η διαχείριση των λυμάτων, ο σχεδιασμός των κτιρίων κ.ά.) την καθιστούν παράδειγμα φρέσκου και πολύτιμου τρόπου οπτικής των πόλεων (Grönlund, 2012a).

Μέσω προσεκτικού σχεδιασμού έγινε εφικτή η ενσωμάτωση πολλών απόψεων και οπτικών πεδίων που συνδέουν τόσο τα διαφορετικά κομμάτια της περιοχής, όσο και εσωτερικές αυλές με δημόσιους εξωτερικούς χώρους. Πέρα από τα μερικώς ανοιχτά τετράγωνα, τον προαστιακό σιδηρόδρομο, το ελκυστικό θαλάσσιο μέτωπο με τις ποικίλες διαδρομές και τα πάρκα, τα καταστήματα και τα εστιατόρια, υπάρχουν

σχολεία, παιδικοί σταθμοί και βιβλιοθήκη. Η μίξη χρήσεων γης, σε διάφορες κλίμακες, υπήρξε εξ αρχής μέρος του προγράμματος και παρά τα αρχικά προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν, υπήρξε ομοφωνία στην υιοθέτηση ενός είδους Νέας Πολεοδομίας, που επέτρεψε το συνδυασμό ανοιχτών χώρων πρασίνου και πυκνής δόμησης με υψηλούς συντελεστές (Grönlund, 2012a).

Εικόνα 5.2. Όψεις της περιοχής Hammarby Sjöstad

Πηγή: Grönlund, 2012a

5.2.1.1. Οι αρχές ασφαλείας της περιοχής Hammarby Sjöstad

Παρόλο που κάποιοι από τους επιστημονικούς συνεργάτες ενδιαφέρθηκαν για τις αρχές CPTED, πρακτικά αυτές οι αρχές δεν φαίνεται να έπαιξαν πρωταρχικό ρόλο στις αποφάσεις για το σχεδιασμό, συγκριτικά με τις προτεραιότητες βιωσιμότητας και τα σχεδιαστικά χαρακτηριστικά. Βέβαια, η ομάδα του προγράμματος βασίστηκε, εν μέρει, στον κατάλογο των δώδεκα παραγόντων ενός προσχεδίου συστάσεων της CEN, κατά την αξιολόγηση διαφορετικών προτάσεων για την περιοχή. Η απόδοση του φυσικού περιβάλλοντος του Hammarby Sjöstad εστιάζει πρώτα στη διαπραγμάτευση συνολικά των πολεοδομικών στρατηγικών και σε επόμενο επίπεδο στις στρατηγικές σχετικές με την πρόληψη του εγκλήματος. Οι τελευταίες περιλαμβάνουν (Grönlund, 2012a):

- *Το να ληφθούν υπόψη υφιστάμενες κοινωνικές και φυσικές δομές.* Δεδομένου ότι δεν υπήρχαν προηγουμένως κατοικίες στην περιοχή, δεν αντιμετωπίστηκε ιδιαίτερο

πρόβλημα. Ως πρώην βιομηχανική περιοχή καθαρίστηκε, γεγονός που έλαβε κριτική, αλλά το τοπόσημο μοντέρνας αρχιτεκτονικής, εργοστάσιο Luma, διατηρήθηκε και μετατράπηκε για σύγχρονους επαγγελματικούς σκοπούς

- *Διασφάλιση της προσβασιμότητας και η αποφυγή απομονωμένων θυλάκων.* Έχει προβλεφθεί η εξασφάλιση της κυκλοφορίας για αυτοκίνητα, ποδήλατα και πεζούς. Η προαστιακή γραμμή που διαπερνά την περιοχή ευνοεί την πρόσβαση, την ορατότητα και τον προσανατολισμό
- *Δημιουργία ζωντανίας (μίξη λειτουργιών και δραστηριοτήτων, ελκυστική εμφάνιση).* Περί το ένα τέταρτο της περιοχής είναι εμπορικής χρήσεως. Η ελκυστικότητα της περιοχής εξασφαλίζεται από την επαφή με τη θάλασσα, τους χώρους πρασίνου, τα καταστήματα και εστιατόρια κατά μήκος της κεντρικής οδού. Οι κάτοικοι έχουν δυνατότητα να διαμορφώσουν το περιβάλλον στα μπαλκόνια και τους κήπους τους.

Εικόνα 5.3. Δραστηριότητες και κίνηση στο Hammarby Sjöstad

Πηγή: Grönlund, 2012a

- *Μίξη κοινωνικό-οικονομικών ομάδων (αποφυγή απομόνωσης και διαχωρισμού).* Η αναλογία συνεταιριστικών και εργατικών κατοικιών είναι 63% προς 18%. Ωστόσο, τα διαμερίσματα, ακόμα και οι εργατικές κατοικίες, είναι αρκετά ακριβά.

- *Δημιουργία επαρκούς αστικής πυκνότητας που να επιτρέπει τη ζωντάνια και τη φυσική επιτήρηση.* Η πυκνότητα θεωρείται υψηλή για τα δεδομένα περιοχής έξω από το παλαιό κέντρο της πόλης. Τα ποσοστά πυκνότητας επιτρέπουν την άνετη κίνηση των πεζών, με αποτέλεσμα να παρέχεται φυσική επιτήρηση για τα δεδομένα της Σκανδιναβίας με τα απλόχωρα πρότυπα δόμησης και τις σχετικά χαμηλές εξωτερικές δραστηριότητες στις περιοχές κατοικίας
- *Αποφυγή φυσικών φραγμών και κενών χώρων.* Ο περιφερειακός είναι σε επαφή με την περιοχή, αλλά υπάρχουν αρκετές υπέργειες και υπόγειες διαβάσεις. Όταν ολοκληρωθεί η δόμηση της περιοχής δε θα υπάρχουν χώροι χωρίς χρήση.

Οι στρατηγικές σχεδιασμού με σκοπό την πρόληψη του εγκλήματος που ακολουθήθηκαν περιλαμβάνουν (Grönlund, 2012a):

- *Συνέχεια του αστικού ιστού και διαδρομές πεζών και ποδηλάτων.* Δεδομένου του χαρακτήρα θύλακα της περιοχής, η συνέχεια του ιστού διασφαλίστηκε σε μεγάλο βαθμό.
- *Συγκεκριμένη τοποθεσία δραστηριοτήτων.* Σχεδόν όλα τα καταστήματα και δύο σχολεία είναι τοποθετημένα κατά μήκος της κεντρικής οδού.
- *Συντονισμός ωραρίων για την εγγύηση συνεχούς φυσικής επιτήρησης.* Παρόλο που τα συγκοινωνιακά μέσα και τα καταστήματα λειτουργούν και τις απογευματινές ώρες, υπάρχουν διαστήματα κατά τη διάρκεια της νύχτας που η επιτήρηση είναι αδύναμη.
- *Ορατότητα.* Οι γραμμές ορατότητας της περιοχής είναι καθαρές. Τα περισσότερα σημεία έχουν θέα στους δημόσιους χώρους, σε εισόδους και από και προς παράθυρα και μπαλκόνια. Οι χώροι δραστηριοτήτων είναι τοποθετημένοι σε ισόγειο επίπεδο και έχουν μεγάλα παράθυρα προς τις αυλές ή τους δρόμους.
- *Προσβασιμότητα (προσανατολισμός, ευρυχωρία, εναλλακτικές διαδρομές, μειωμένη πρόσβαση για μη εξουσιοδοτημένα άτομα).* Τα φυσικά στοιχεία (υδάτινο στοιχείο, λόφοι) ευνοούν τον προσανατολισμό, ενώ η πολεοδόμηση έλαβε υπόψη ανοιχτές γραμμές που ενώνουν τα στοιχεία αυτά. Τα πεζοδρόμια είναι φαρδιά και έχουν προβλεφθεί εναλλακτικές διαδρομές. Η είσοδος στα κλιμακοστάσια γίνεται με ηλεκτρονικό κλειδί, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν και θυροτηλέφωνα με κάμερα.
- *Εδαφοκυριαρχία (ανθρώπινη διάσταση, ξεκάθαρες ζώνες ιδιωτικού-δημοσίου).* Οι χώροι είναι ξεκάθαροι ως προς την ιδιότητά τους (ιδιωτικοί, δημόσιοι). Όλες οι

κατοικίες έχουν αυλές, φραγμένες αλλά μη κλειδωμένες, με ημι-ιδιωτικό χαρακτήρα. Υπάρχουν διακριτικά σημάδια και χαρακτηριστικά που διατηρούν τις αποστάσεις από το ιδιωτικό, αυξάνοντας την αίσθηση εδαφοκυριαρχίας, χωρίς όμως να δίνουν την εντύπωση οχύρωσης. Οι πρασιές κατά μήκος των όψεων αποτελούν ήπιο εμπόδιο για την κίνηση και βοηθούν στη δημιουργία λιγότερων τυφλών παραθύρων.

- *Ελκυστικότητα (χρώματα, υλικά, φωτισμός, θόρυβος, δημόσια καθίσματα).* Σε γενικές γραμμές θεωρείται ελκυστική ως περιοχή, άλλωστε ο σχεδιασμός της είχε εξ αρχής τέτοιο σκοπό.
- *Ανθεκτικότητα (υλικά, δημόσια καθίσματα, φράχτες).* Οι κατασκευές έγιναν ανθεκτικές, με αντοχή σε βανδαλισμούς και προσαρμογή στις ανάγκες των κατοίκων.

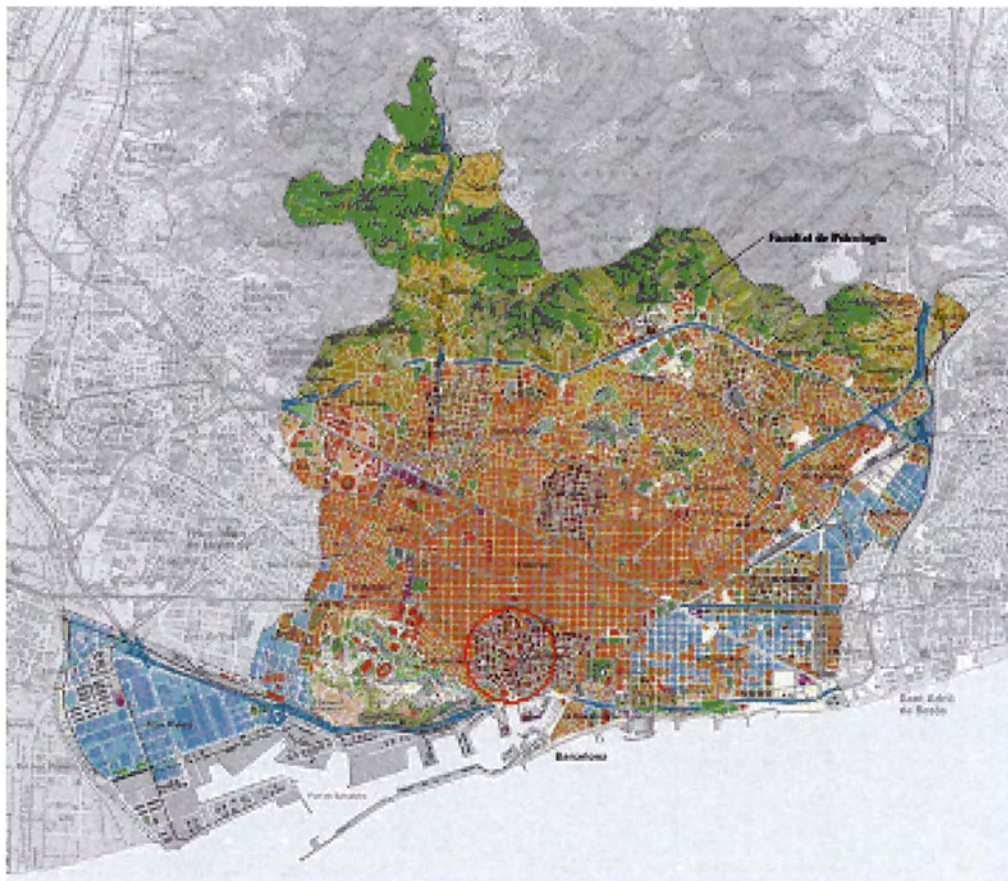
Η εγκληματικότητα στο Hammarby Sjöstad είναι σε γενικές γραμμές χαμηλότερη από τα επίπεδα της Στοκχόλμης, αλλά και στις περισσότερες περιπτώσεις από τα επίπεδα της χώρας. Το μόνο είδος εγκλήματος που ξεφεύγει από την παραπάνω διαπίστωση, είναι αυτό που σχετίζεται με τις κλοπές αυτοκινήτων. Το αίσθημα φόβου του εγκλήματος των πολιτών είναι χαμηλότερο συγκριτικά με άλλες περιοχές, ενώ το 90% των κατοίκων δήλωσε πως νιώθει ασφάλεια στην περιοχή. Ανεξάρτητα με το αν τα χαρακτηριστικά ασφάλειας της περιοχής οφείλονται στο συνολικό ελκυστικό σχεδιασμό, ή στην προσπάθεια πρόληψης του εγκλήματος, επιτυγχάνεται ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο και εξασφαλίζονται υψηλά πρότυπα ασφάλειας. Η κινητικότητα στους δρόμους της περιοχής παρατηρείται να είναι σε ικανοποιητικά επίπεδα, όσον αφορά την ανεπίσημη φυσική επιτήρηση, με καταμετρημένα τουλάχιστον τρία ορατά άτομα εντός 100 μέτρων, που φτάνουν έως και τα 1000 άτομα ανά ώρα. Βέβαια, παρά τις μετρήσεις, υπάρχουν δρόμοι και μονοπάτια που μόλις αγγίζουν τα βασικά επίπεδα φυσικής επιτήρησης, ενώ σε ολόκληρη την περιοχή, η κίνηση κατά τις νυχτερινές ώρες είναι ακόμη πιο αδύναμη. Το Hammarby Sjöstad αποτελεί παράδειγμα νεόδμητης περιοχής, ασφαλούς από το έγκλημα, και κοινωνικά, οικονομικά και οικολογικά βιώσιμης (Grönlund, 2012a).

Από το Hammarby Sjöstad, καθώς και άλλες περιπτώσεις βασισμένες στις Σκανδιναβικές κατευθυντήριες γραμμές CPTED, διαπιστώνεται πως ο πιο παραδοσιακός τρόπος πολεοδόμησης, με δρόμους και μεσαίου μεγέθους οικοδομικά τετράγωνα, ενισχύει την πραγματική και αντιληπτή ασφάλεια, σε αντίθεση με τα Μοντέρνα πρότυπα του CIAM. Από το 2000, οι εμπειρογνώμονες του Γραφείου Πολεοδομίας της Στοκχόλμης (Stockholm City Planning Office) ανέλαβαν τη

δημιουργία του προγράμματος BoTryggt ('Stay Safe'), κατευθυντήριων γραμμών CPTED για την Αστυνομία της Στοκχόλμης, αλλά η έλλειψη συγχρονισμένων, συστηματικών προσεγγίσεων CPTED συνεχίστηκε ως το 2010. Το 2009 υιοθετήθηκε από την πόλη της Στοκχόλμης ένα πρόγραμμα πρόληψης του εγκλήματος (Stockholm stads brottsförebyggande program), το οποίο εφαρμόστηκε από τα τοπικά συμβούλια πρόληψης εγκλήματος των δεκατεσσάρων περιοχών της πόλης. το έργο αυτό περιλαμβάνει κυρίως μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και πρόληψης, με μικρή αναφορά σε σχεδιαστικά ζητήματα και CPTED. Υπάρχουν, βέβαια, και άλλα θετικά παραδείγματα, όπως αυτό της Nacka, προαστίου της Στοκχόλμης, όπου οι αρχές CPTED εφαρμόστηκαν σε όλα τα σχεδιαστικά επίπεδα (Grönlund, 2012a).

5.2.2. Το παράδειγμα της Βαρκελώνης

Η περιοχή El Raval, τοποθετημένη στο μεσαιωνικό κομμάτι της Βαρκελώνης, πρόσφατα υπέστη σημαντικές αλλαγές εξαιτίας κυβερνητικών προγραμμάτων αστικής αναγέννησης. Στο παρελθόν είχε τη φήμη της φτωχογειτονιάς, της 'Chinatown' της Βαρκελώνης, με υψηλή εγκληματικότητα και πορνεία (Lee, 2004). Ο όρος Chinatown θεωρείται ότι προέκυψε, όχι από τους Κινέζους μετανάστες, καθώς δεν υπήρχαν τέτοιοι, αλλά από την κοινωνική ελίτ που ανησυχούσε και αντιμετώπιζε τη φτωχογειτονιά ως απειλή (Ealham, 2005). Κατά τη Βιομηχανική Επανάσταση, οι άλλοτε γεωργικές εκτάσεις του Raval μετατράπηκαν σε πυκνοδομημένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις και εργατικές κατοικίες, με πολύ κακές συνθήκες διαβίωσης και υψηλά επίπεδα ρύπανσης. Η περιοχή κάποτε ήταν μία από τις πιο πυκνοκατοικημένες του κόσμου και είχε από τους υψηλότερους δείκτες θνησιμότητας στην Ευρώπη (Lee, 2004). Η περιοχή του Raval, υπήρξε ο τόπος γέννησης των συνδικαλιστικών οργάνων και εργατικών σωματείων, ως τόπος κατοικίας και εργασίας πολυάριθμων εργατών. Οι σημαντικότερες λαϊκές εξεγέρσεις ξεκίνησαν από το Raval, με την αστυνομία να δυσκολεύεται να επιβάλλει την τάξη στο στενό και πολύπλοκο οδικό δίκτυό του. Πέρα, λοιπόν, από την υψηλή εγκληματική δραστηριότητα, ο τίτλος της Chinatown έκρυβε σκοπιμότητες της υψηλής και καπιταλιστικής τάξης της Βαρκελώνης, αλλά και ολόκληρης της Ισπανίας (Ealham, 2005).

Εικόνα 5.4. Τοποθέτηση του Raval σε χάρτη της Βαρκελώνης

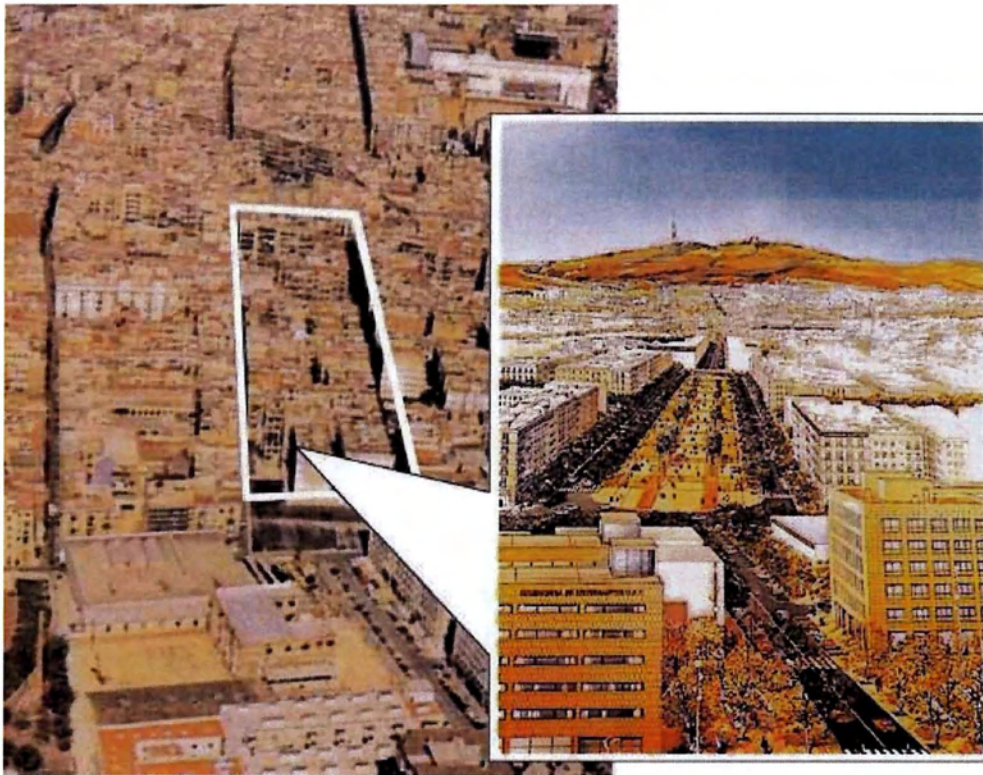
Πηγή: Lee, 2004

Η αστική μορφή του Raval επηρεάστηκε από την απόφαση της κεντρικής διοίκησης να περιορίσει την επίσημη αστική ανάπτυξη της Βαρκελώνης στην περιοχή εντός των μεσαιωνικών τειχών, και γνώρισε την άναρχη και απρογραμματίστη αστικοποίηση σε έκταση μικρότερη από 2,5 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Όταν, το 1860, οι κρατικές αρχές επέτρεψαν την επέκταση των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων πέρα από τα τείχη, η περιοχή του Raval αποτελούνταν από ένα τυχαίως οργανωμένο δίκτυο συμπαγών και πυκνοκατοικημένων οικοδομικών τετραγώνων, με στενούς δρόμους και αλές, στοιβαγμένων γύρω από τα εργοστάσια, τα εργοτάξια και τις αποθήκες της περιοχής. Οι πιέσεις στους εργολάβους για εξοικονόμηση χώρου ήταν τόσο μεγάλες, που πολλοί από τους δρόμους του Raval δεν έβλεπαν σχεδόν καθόλου το φως της ημέρας. Περί το 1930, η πυκνότητα των κατοίκων έφτασε τους 103.060 ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (Ealham, 2005).

Μετά το τέλος της δικτατορίας του Φράνκο το 1970, η νέα σοσιαλιστική τοπική αυτοδιοίκηση ξεκίνησε τις προσπάθειες για τη βελτίωση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στο Raval. Το τμήμα πολεοδομίας έδωσε έμφαση στις μικρο-

παρεμβάσεις χαμηλού κόστους και γρήγορης εφαρμογής εντός της περιοχής. Το σχέδιο αποκαλούμενο “plazas duras” (πλατείες διαρκείας) σήμαινε την κατεδάφιση απαρχαιωμένων κτιρίων προς δημιουργία μικρών μεν, αλλά φωτεινών, ευάερων και αναγκαίων πλατειών με σκληρές επιφάνειες. Σκοπός ήταν η δημιουργία χώρων συνάντησης και κοινωνικής συναναστροφής για την καταπολέμηση του χωρικού και κοινωνικού διαχωρισμού (Gelbke, 2011).

Η τοπική κυβέρνηση της Καταλονίας έκανε την έναρξη προγραμμάτων αστικής αναγέννησης που άλλαξαν δραματικά την κοινωνική σύσταση και τα περιβαλλοντικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του Raval. Τα προγράμματα αυτά επηρεάστηκαν και ενθαρρύνθηκαν από τα έργα που εκπονήθηκαν στα πλαίσια των Ολυμπιακών Αγώνων του 1992, με σκοπό τη βελτίωση της εικόνας της Βαρκελώνης, αλλά και την ενίσχυση της ασφάλειας στην πόλη. Αρχικά, υπό το μανδύα των δημόσιων υπηρεσιών, η ανάπτυξη της περιοχής ακολούθησε την προσανατολισμένη προς την αγορά λογική της μεταβιομηχανικής οικονομίας και της νεοφιλελεύθερης πολιτικής (Gelbke, 2011). Από το 1988, τα περισσότερα φθηνά και κακόφημα ξενοδοχεία της περιοχής έκλεισαν, ολόκληρα τετράγωνα που φιλοξενούσαν εμπόριο ναρκωτικών και πορνεία κατεδαφίστηκαν, και δημιουργήθηκε χώρος για νέες πλατείες, φοιτητικές εστίες, μουσείο τέχνης και αστυνομικό τμήμα. Καινούρια ξενοδοχεία, πανεπιστήμια και μονάδες διάθεσης αποβλήτων δημιουργήθηκαν. Τα έργα αστικής αναγέννησης ξεκίνησαν από την πλησιέστερη προς το εύπορο κέντρο περιοχή του Raval, δηλαδή το νότιο κομμάτι του. Τα έργα συντέλεσαν σε γενικότερες αλλαγές χρήσεων γης στην περιοχή (Lee, 2004). Η συνοικία γνώρισε αύξηση τουριστικών ροών και ανάπτυξη της ως τότε πρακτικά ανύπαρκτης αγοράς ακινήτων, σύμφωνα και με τις προθέσεις των πολεοδόμων (Gelbke, 2011).

Εικόνα 5.5. Άποψη του Raval πριν και μετά τις κατεδαφίσεις

Πηγή: Lee, 2004

Το μοντέλο αστικής ανάπτυξης που υιοθετήθηκε ήταν αυτό της αντιστροφής πυρήνα-περιφέρειας. Σύμφωνα με αυτό, κτίρια επιρροής, όπως μουσεία, πολιτιστικά κέντρα και υπηρεσίες, μεταφέρθηκαν στην υπό ανάπλαση περιοχή, με σκοπό την ενίσχυση του εξευγενισμού μέσω της προσέλκυσης επισκεπτών και της άμεσης και έμμεσης διάνοιξης θέσεων εργασίας. Τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα τέτοιου είδους δράσεων περιλαμβάνουν: βελτιωμένο και εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, αύξηση στη ζήτηση υπηρεσιών, αύξηση πληθυσμού και αύξηση τοπικού πλούτου, αύξηση στα εισοδήματα άρα και στις εισροές σε χρήμα για την κυβέρνηση, εκ νέου κατασκευαστική δραστηριότητα, αύξηση των τιμών γης καθώς η περιοχή γίνεται πιο εύρωστη και ασφαλής, μείωση του αριθμού των εγκατεστημένων στην περιοχή μεταναστών, αύξηση των επισκεπτών, λόγω ασφαλέστερου περιβάλλοντος και επιπλέον εισροές από αυτούς, επιπλέον αύξηση των εσόδων και εισοδημάτων που προσελκύει υψηλότερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα στην περιοχή (Lee, 2004).

Σε τέτοιες περιπτώσεις, με μεγάλη πυκνότητα κατοικιών, τάση προς φτωχογειτονιά και κατοίκηση από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και πρώτης γενιάς μετανάστες, που συμβαδίζουν με τη ζώνη βιομηχανικής μετάβασης του προτύπου του Burgess, οι

κρατικές αντιμετώπισεις, συνήθως, περιλαμβάνουν επενδύσεις σε κατασκευαστικά έργα, εξευγενισμό και πεζοδρομήσεις. Ο σκοπός είναι η ενθάρρυνση των κατοίκων, κυρίως των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, να επενδύσουν σε ιδιοκτησίες στην περιοχή, και η προσέλκυση επισκεπτών, που μέχρι να αλλάξει η κατάσταση, δεν τολμούσαν να περπατήσουν τους δρόμους της. Οι εισροές νέων κατοίκων, επενδυτών και επισκεπτών ωθούν το ξεκίνημα νόμιμων δραστηριοτήτων, έτσι, περισσότερα κτίρια στην περιοχή λειτουργούν ως καταστήματα και γραφεία (Lee, 2004).

Το σύνθημα του προγράμματος αστικής ανανέωσης στη Βαρκελώνη ήταν «αλλάζουμε την περιοχή για να αλλάξουμε τους ανθρώπους». Η ιστορία της περιοχής λήφθηκε υπόψη και ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα. Οι καθεδρικοί ναοί και οι μονές διατηρήθηκαν, και το βόρειο κομμάτι του Raval, στο οποίο υπήρχε πληθώρα πολιτισμικών κτιρίων, γνώρισε εξ αρχής μεγάλες κρατικές επενδύσεις. Πολλά τέτοια κτίρια μετατράπηκαν σε σχολεία, πολιτιστικά κέντρα και βιβλιοθήκες. Από την άλλη, το νότιο τμήμα της περιοχής, όπου υπάρχουν ακόμα ορισμένα παλιά εργοστάσια, έμεινε για 10 επιπλέον χρόνια ανεκμετάλλευτο, καθώς θεωρήθηκε πολύ δύσκολη περίπτωση. Βέβαια, πλέον, έχουν γίνει επενδύσεις, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στη βελτίωση της ποιότητας στέγασης (Lee, 2004).

Ο σχεδιασμός και η χωροθέτηση των δημόσιων και κοινωφελών χώρων έγινε με προσοχή, για την ενίσχυση της αστικής αναγέννησης. Εξασφαλίστηκε η μίξη χρήσεων γης, σε κάθε σπιθαμή της περιοχής, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών, των γραφείων, των ιδιωτικών και κοινωνικών κατοικιών. Ο σκοπός ήταν η μίξη διαφορετικών κοινωνικο-οικονομικών ομάδων και η αποφυγή του στιγματισμού και της δημιουργίας γκέτο. Δημιουργήθηκαν νέοι κοινόχρηστοι χώροι και πεζόδρομοι, για την ενθάρρυνση της κοινωνικής ανάμειξης, δραστηριότητας και ασφάλειας τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών, μέσω κατεδαφίσεων. Όσα κτίρια ήταν σε πολύ κακή κατάσταση, αγοράστηκαν από την Τοπική Κυβέρνηση και αναπαλαιώθηκαν ή ανακαινίστηκαν εσωτερικά και εξωτερικά, μέσω κρατικών κονδυλίων. Η κυβέρνηση επένδυσε, ακόμη, μεγάλα ποσά στις συγκοινωνιακές υποδομές για να βελτιώσει την προσβασιμότητα στην περιοχή, με σκοπό την τόνωση της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Το μεγαλύτερο έργο που εκπονήθηκε, είναι η Raval Rambla, ένας ανοιχτός χώρος 300 μέτρων μήκους και 55 μέτρων πλάτους, συνδυασμός οδικού ιστού και ανοιχτού δημόσιου χώρου, που διευκόλυνε την κίνηση και έδωσε ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη κατά μήκος της (Lee, 2004).

Η γενικότερη προώθηση της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και των δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου στην περιοχή αύξησε τις εργασιακές ευκαιρίες και βοήθησε στη μείωση παραβατικών συμπεριφορών και εγκλήματος (Lee, 2004).

Το Σεπτέμβριο του 2009, οι ισπανικές αρχές άρχισαν να βομβαρδίζονται από τίτλους τοπικών εφημερίδων που αναφέρουν την απάτη, την ένδεια και την παρακμή της Καταλανικής πρωτεύουσας, συνοδευόμενοι από σκανδαλώδεις ειδήσεις και εικόνες σε τουριστικά και κεντρικότατα σημεία της πόλης. Τέτοιες ειδήσεις έσπειραν το χάος ακόμα και σε ευρέως δημοφιλείς περιοχές, όπως η Las Ramblas που 78 εκατομμύρια άνθρωποι, οι μισοί εκ των οποίων είναι τουρίστες, περπατούν κάθε χρόνο. Στους παρακείμενους προς τη γειτονιά του Raval δρόμους και στην κεντρική περιοχή της Παλαιάς Πόλης (Ciutat Vella) η πορνεία και οι μικροκλοπές έχουν αυξηθεί. Σύμφωνα με την La Vanguardia, η Las Ramblas, το πρότερο έμβλημα της Βαρκελώνης, ένα κομβικό σημείο κοινωνικότητας και νεολαίας, τώρα αποτελεί την επιτομή των βλαβερών συνεπειών της αστικής επιτυχίας που βίωσε. Ο μαζικός τουρισμός και η αστική υποβάθμιση ταλαιπωρούν καθημερινά τους κατοίκους της τοπικής κοινωνίας (Bozonnet, 2009).

Σήμερα, το Raval κατοικείται από περίπου 46.000 ανθρώπους, το 47,4% των οποίων είναι μετανάστες σε αναζήτηση εργασίας, από 70 διαφορετικές χώρες. Μπορεί μετά τις εκτενείς αναπλάσεις στην περιοχή, πολλοί κάτοικοι, μεταξύ αυτών και πολλοί μετανάστες, να μετακινήθηκαν, νέα κύματα, όμως, τους αντικατέστησαν (Sheppard, 2011). Οι αλλαγές στην περιοχή υπήρξαν πολύπτυχες και δυναμικές, ενώ θεωρήθηκαν αμφιλεγόμενες, καθώς άλλαξαν δραστικά τη φύση και τον ιστό της (Sheppard, 2011). Ακολουθήθηκε μία πολύ συγκεκριμένη τακτική για τη στέγαση στην περιοχή. Ο σκοπός ήταν η μείωση του μέσου όρου ηλικίας των κατοίκων και η αύξηση του μορφωτικού τους επιπέδου, καθώς η περιοχή είχε εγκαταλειφθεί από νεαρούς κατοίκους και οικογένειες, αφήνοντας πίσω γηρασμένο πληθυσμό χωρίς υψηλή ακαδημαϊκή εκπαίδευση. Έτσι, δημιουργήθηκε μια διαδικασία αιτήσεων και διαγωνισμών, μέσω τις οποίες νεαρά άτομα, που είχαν πρότινος κατοικήσει στην περιοχή και συμπλήρωναν ορισμένα ακαδημαϊκά κριτήρια, είχαν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν την αγορά κατοικίας στο Raval (Sheppard, 2011). Αυτή τη στιγμή τρεις είναι οι κύριες υφιστάμενες κοινωνικές ομάδες στην περιοχή: η αρχική εργατική τάξη, οι μετανάστες και η Ισπανική μεσαία τάξη με υψηλή μόρφωση ή και καλλιτεχνικές φιλοδοξίες (Gelbke, 2011).

Οι αρχικές κριτικές πάνω στο μεγαλύτερο έργο αστικής ανάπλασης του Raval, την Rambla del Raval, αφορούσαν κυρίως την δυσανάλογη κλίμακα και τη μη ενσωμάτωση της στον αστικό ιστό. Σε μία περιοχή τόσο πυκνοδομημένη και στριμωγμένη, παρόλο που η ανάγκη σε φυσικό φως και καθαρό αέρα είναι μεγάλη, ένας αχανής χώρος φαντάζει περισσότερο ως νεκρή ζώνη, παρά ως δημόσια πλατεία που σκοπό έχει τη συνένωση και την ενίσχυση των δεσμών των χρηστών της. Βεβαίως, και πλέον είναι φανερό, η σκοπιμότητα της δημιουργίας της Rambla εξυπηρετεί μεγάλες εκδηλώσεις και γεγονότα που επιτρέπουν τη διάδραση στην κοινωνικοοικονομική σφαίρα (Gelbke, 2011).

Το 'El Raval' είναι πλέον πολύ πιο ασφαλές από ότι ήταν στο παρελθόν. Ωστόσο, λόγω της μεγάλης κλίμακας των αλλαγών, οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής νιώθουν πως οι ανάγκες τους δε λήφθηκαν υπόψη και πως, έμμεσα, τους επιβάλλεται να μετακινηθούν από την περιοχή. Η εγκατάσταση και λειτουργία ακριβών ξενοδοχείων στην περιοχή φαίνεται να δημιουργεί μια αίσθηση παραμέλησης και εγκατάλειψης της τοπικής ταυτότητας, άποψη που ενισχύθηκε όταν το 2008 την Εθνική Ημέρα της Καταλονίας, δεν πραγματοποιήθηκαν οι συνηθισμένες ετήσιες εκδηλώσεις στους δρόμους, λόγω των εγκαινίων του ξενοδοχείου Barcelo Raval Hotel. Άλλο παράπονο των κατοίκων και των τοπικών επιχειρηματιών, είναι η πορνεία, το εμπόριο ναρκωτικών και το έγκλημα που δεν έχουν αντιμετωπισθεί, παρά περιορισθεί σε ορισμένα τμήματα της περιοχής. Βέβαια, επετεύχθη ένα υψηλό επίπεδο ελκυστικότητας, άρα και η προσέλκυση πολυάριθμων τουριστών κάθε χρόνο, γεγονός, όμως, που επιβάλλει τον έλεγχο της φέρουσας ικανότητας της περιοχής έτσι ώστε να μη χάσει το συνοικιακό της χαρακτήρα (Sheppard, 2011). Πάνω από είκοσι χρόνια μετά, η δημογραφική δομή του Raval είναι διαφορετική από εκείνη στις αρχές των προγραμμάτων εξευγενισμού, το ίδιο και οι ανάγκες των κατοίκων του (Gelbke, 2011).

5.2.3. Το παράδειγμα του δημάρχου της Μπογκοτά

Ο Antanas Mockus διατέλεσε καθηγητής και ερευνητής του Universidad Nacional de Colombia από το 1975 και εκλέχθηκε δήμαρχος της Μπογκοτά το 1995. Κατά τη θητεία του ως δήμαρχος διενέργησε ένα κυβερνητικό πρόγραμμα βασισμένο στην εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων αναφορικά με την αστική κουλτούρα. Προώθησε συγκεκριμένους κανόνες αστικής συνύπαρξης μέσω της αλλαγής των αποδεκτών συμπεριφορών, βασισμένους σε παιδαγωγικούς μηχανισμούς. Οι πολιτικές περιλάμβαναν τον περιορισμό κατανάλωσης αλκοόλ, τη συμμόρφωση με τους κανόνες

κυκλοφορίας, την αύξηση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, τη μείωση του αστικού φόβου, κυρίως για τις γυναίκες, τη διακοπή των πελατειακών σχέσεων μεταξύ αστικής διοίκησης και δημοτικού συμβουλίου και τη διαφάνεια στην εξουσία, μεταξύ άλλων (c250.columbia.edu).

Το αξιοπερίεργο της πολιτικής που ακολούθησε ο Mockus είναι ο τρόπος εφαρμογής και προώθησης των δράσεων. Ξεκίνησε ντυμένος με στολή σούπερμαν, υποδυόμενος τον «Υπερπολίτη» να σπάει τον πάγο μεταξύ των σκεπτικιστών κατοίκων της πόλης. Προσπαθώντας να καταπολεμήσει τα κυκλοφοριακά προβλήματα και την κακή οδηγική συμπεριφορά των κατοίκων της Μπογκοτά, σκόρπισε 420 μίμους στους δρόμους της, οι οποίοι χλεύαζαν τους οδηγούς για τις παραβάσεις τους, γεγονός που απέδωσε πολύ περισσότερο από την επιβολή προστίμων. Υπό τις διαταγές του, με σκοπό την ευαισθητοποίηση των πολιτών σε ζητήματα κυκλοφοριακής αγωγής, σχεδιάστηκαν αστέρια (1.500στο σύνολό τους) σε όλα τα σημεία της πόλης στα οποία σκοτώθηκαν πεζοί από αυτοκινητιστικά δυστυχήματα. Στην αναζήτηση τρόπων να δημιουργηθεί μία ασφαλέστερη εικόνα της πόλης, εγκαινίασε τις «Βραδιές Γυναικών» κατά τις οποίες οι σύζυγοι έμεναν στο σπίτι να φροντίσουν τα παιδιά, ενώ οι γυναίκες, που μέχρι πρότινος δεν τολμούσαν να κυκλοφορήσουν τη νύχτα λόγω της εγκληματικότητας και του φόβου, βγήκαν να διασκεδάσουν. Το σκεπτικό ήταν, πως δρόμοι γεμάτοι γυναίκες ισοδυναμούν με ασφαλείς δρόμους. 700.000 γυναίκες κυκλοφόρησαν μόνο τις πρώτες τρεις βραδιές, που μέχρι και η διατήρηση της ασφάλειας αναλήφθηκε από γυναίκες αστυνομικούς (Caballero, 2004).

Μοιράστηκαν από το γραφείο του 350.000 ταμπέλες "thumbs-up" και "thumbs-down" στο κοινό, για χρήση απέναντι στους συμπολίτες εκφράζοντας επικρότηση και αποδοκιμασία, αντιστοίχως, ενισχύοντας τον κοινωνικό έλεγχο. Οι ταμπέλες χρησιμοποιήθηκαν ενεργά και ειρηνικά. Ο Mockus προσπάθησε να αναδείξει σε κάθε περίπτωση το θετικό, καλό παράδειγμα στην καθημερινότητα, όπως και όταν ζήτησε από τους πολίτες να τηλεφωνήσουν στο γραφείο του εάν συναντήσουν ευγενικό και ειλικρινή οδηγό ταξί. Τα 150 τηλεφωνήματα που δέχτηκε τον ενέπνευσαν να δημιουργήσει μια «στρατιά» Ιπποτών-Οδηγών ταξί και να γνωστοποιήσει τις προτάσεις των πολιτών για βελτιώσεις σε αυτόν τον τομέα. Στη μάχη που έδωσε ενάντια στη διαφθορά, έκλεισε το διαμετακομιστικό τμήμα της Αστυνομίας, καθώς πολλά από τα 2.000 άτομα που αποτελούσαν το προσωπικό της ήταν εμφανώς δωροδοκίσιμα (Caballero, 2004).

Ο Mockus πιστεύει πως η γνώση δίνει δύναμη στους ανθρώπους και πως εν γνώσει των κανόνων, οι άνθρωποι συγκινούνται από το χιούμορ, την τέχνη και τη δημιουργικότητα και αποδέχονται τις αλλαγές πιο πρόθυμα. Διέδωσε με ευφάνταστους τρόπους την ιερότητα της ανθρώπινης ζωής και είδε τα ποσοστά δολοφονιών, από 80 ανά 100.000 κατοίκους το 1993, να πέφτουν στα 22 ανά 100.000 κατοίκους το 2003. Οι θάνατοι οφειλόμενοι σε αυτοκινητιστικά ατυχήματα, από τους 1.300 ετησίως, μειώθηκαν στους 600 (Caballero, 2004). Οι μέθοδοι που ακολούθησε ο εκκεντρικός δήμαρχος, που μετέτρεψε την πόλη σε μια μεγάλη αίθουσα διδασκαλίας, ήταν συγκινητικές και αποτελεσματικές. Έδωσε έμφαση στο ρόλο των πολιτών και τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο, και, καθώς φάνηκε, οι πολίτες άλλαξαν στάση και συμπεριφορά, όχι λόγω προστίμων και τιμωριών, αλλά λόγω της κοινωνικής κατακραυγής απέναντι σε παραβατικές δραστηριότητες, και της κοινωνικής επιβράβευσης σε παραδειγματικές.

5.3. Συμπεράσματα

Οι αρχές CPTED αναγνωρίζονται διεθνώς για τη συνεισφορά τους στην πρόληψη εγκληματικών φαινομένων και προτείνεται η υιοθέτησή τους από σημαντικά ευρωπαϊκά και παγκόσμια ινστιτούτα. Όπως γίνεται ξεκάθαρο από την περίπτωση του Hammarby Sjöstad, αυτές οι αρχές δε χρειάζεται να είναι ο μόνος σκοπός στο σχεδιασμό του χώρου για να ευοδωθούν σημαντικά επίπεδα ασφάλειας σε αστικές περιοχές. Η περιοχή του Hammarby Sjöstad αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για κάθε ευρωπαϊκή πόλη, ανεξάρτητα από τα επίπεδα εγκληματικότητας που καλείται να αντιμετωπίσει. Πρέπει, βέβαια, να κρατείται υπόψη, πως αποτελεί μια περιοχή νεόδμητη και μη κατοικημένη προηγουμένως, οπότε ο σχεδιασμός της αποτέλεσε σχετικά εύκολο εγχείρημα, σε σύγκριση με τα ελληνικά δεδομένα της εκτός σχεδίου δόμησης, που στην πλειονότητα, εάν όχι στο σύνολο, των περιπτώσεων αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην πολεοδόμηση και το σχεδιασμό.

Ορισμένες περιπτώσεις μεγάλης αστικής υποβάθμισης, όπως αυτή του Raval της Βαρκελώνης, απαιτούν ιδιαίτερα παρεμβατικές πολιτικές. Στην προκειμένη περίπτωση, παρά τα οικονομικά και αισθητικά οφέλη που αποκόμισε η περιοχή, υπήρξαν και σημαντικές συνέπειες, όπως άλλωστε είναι αναμενόμενο σε μεγάλης κλίμακας αλλαγές και αναδιαμορφώσεις σαν και αυτή. Η εκτόπιση των προϋφιστάμενων κατοίκων που συνέβη λόγω της αστικής αναζωογόνησης που αύξησε τις τιμές γης, αλλά και η μη εξάλειψη, αλλά μετατόπιση των φαινομένων κοινωνικής παθογένειας (εγκληματικότητα, ναρκωτικά, πορνεία) σε άλλες περιοχές είναι τα σημαντικότερα από

τα δυσμενή αποτελέσματα των έργων που επιφέρουν ριζικές αλλαγές στη μορφή της πόλης. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, κάθε σενάριο θα πρέπει να σχεδιάζεται προσεκτικά και υπό προϋποθέσεις ένταξης των κοινωνικών δομών της εκάστοτε περιοχής. Σε κάθε περίπτωση, οι κοινωνικές ρυθμίσεις είναι απαραίτητες. Όπως αποδείχθηκε και από το παράδειγμα της Μπογκοτά, όταν δίνεται ρόλος ευθύνης στον πολίτη, και ειδικά μέσα από πρωτότυπους, δημιουργικούς κι ευχάριστους τρόπους, ο κοινωνικός έλεγχος, ακριβώς αυτός ο έλεγχος που αναζητείται και από τις θεωρίες της Jacobs και του Newman, μπορεί να καρποφορήσει.

Στην παρούσα μελέτη έχει επαναληφθεί πολλάκις πως ο δημόσιος χώρος δημιουργείται για τους πολίτες και επηρεάζεται από τη χρήση τους. Ο συνδυασμός, λοιπόν, της στόχευσης ταυτόχρονα στο σχεδιασμό των χώρων και στις συνήθειες των χρηστών του, είναι ιδανικός, όταν αναφερόμαστε σε σημαντικές, εκ των βαθών αλλαγές.

6. Η ελληνική πραγματικότητα

6.1. Το έγκλημα στην Ελλάδα σήμερα

Στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, τα επίπεδα της εγκληματικότητας διατηρούν σταθερά αυξητικούς ρυθμούς. Τα καταγεγραμμένα πλημμελήματα και κακουργήματα από 295.353 περιπτώσεις το 1980, 330.803 το 1990 και 373.680 το 1999 ανήλθαν σε 441.839 το 2003. Με επικεντρωμένο δε το ενδιαφέρον στα κακουργήματα, παρατηρείται αύξηση μεγαλύτερης κλίμακας: από 1.042 το 1980, σε 4.690 το 1990, σε 4.993 το 1999 και σε 5.131 το 2003 (Κουράκης, 2006). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας για το 2009, καταγράφονται από τις αρχές 199 κλοπές-διαρρήξεις και 13 ληστείες την ημέρα (Κουράκης, 2010). Ωστόσο, οι αριθμοί αυτοί αντιπροσωπεύουν ένα τμήμα μονάχα της πραγματικής εγκληματικότητας, καθώς αποτελούν τα στοιχεία που έφτασαν στα χέρια της αστυνομίας, ενώ υπάρχουν πολλές περιπτώσεις ακόμα που δεν καταγγέλθηκαν από τα θύματα, ή δεν εντοπίστηκαν από τις αρχές. Πιο συγκεκριμένα, μόλις το ένα τρίτο των υποθέσεων συνήθους εγκληματικότητας εξιχνιάζονται, με 18% εξιχνιασθείσες κλοπές-διαρρήξεις και 28% ληστείες το 2009 (Κουράκης, 2010). Όπως φαίνεται, η Ελλάδα εμφανίζεται να έχει μία μέσης έκτασης εγκληματικότητα, ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες, με 3.759 εγκλήματα ανά 100.000 κατοίκους (για το 1998), έναντι 4.214 για την Ιταλία, 6.099 για τη Γαλλία και 7.869 για τη Γερμανία, 8.576 για τη Μ. Βρετανία και 13.520,8 για τη Σουηδία. Φυσικά, τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι παραπλανητικά, καθώς παρατηρούνται διαφορές στα νομικά συστήματα κάθε χώρας, αλλά και στην προθυμία των θυμάτων να καταγγείλουν εγκληματικές πράξεις (Κουράκης, 2006). Πρέπει να σημειωθεί, όμως, πως, εν αντιθέσει με τα ελληνικά δεδομένα, στις ευρωπαϊκές χώρες σημειώνεται καθοδική πορεία και άμβλυνση του φαινομένου της εγκληματικότητας από το 2002 έως το 2007 (Κουράκης, 2010).

Παρατηρώντας τα γεγονότα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, τα επεισόδια στους δρόμους της Αθήνας και άλλων ελληνικών πόλεων, με τους βανδαλισμούς, το φόβο και την επίδραση στην εικόνα της χώρας για τους επισκέπτες του εξωτερικού που αυτά συνεπάγονται, αντιλαμβάνεται κανείς πως η οικονομική κρίση, παράλληλα με άλλους παράγοντες φυσικά, έχει προκαλέσει ρήξη στον κοινωνικό ιστό και έχει ενθαρρύνει την εγκληματικότητα. Οι παράγοντες που συντελούν στις παρατηρηθείσες αυξητικές τάσεις των τελευταίων ετών μπορούν να συνοψισθούν σε τρεις κατηγορίες, τους δομικούς, τους μη δομικούς και τους λειτουργικούς (Κουράκης, 2006).

Δομικοί παράγοντες

Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των αστικών κέντρων από τη δεκαετία του '60, έχει μειώσει σε μεγάλο βαθμό τις δυνατότητες άτυπου κοινωνικού ελέγχου, που στην επαρχία διατηρούνται, και έχει αυξήσει τις ευκαιρίες διαφυγής των δραστών, ενώ συνάμα υποθάλλει την ανεργία και άρα την ανταγωνιστικότητα και την έλλειψη του πνεύματος αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, λόγω του συνωστισμού και της κακής πολεοδόμησης, με σημαντικές ελλείψεις σε χώρους πρασίνου κ.λπ. όπως έχουν αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, δημιουργούνται καταστάσεις εκνευρισμού και προδιάθεσης για επιθετικότητα. Επίσης, η αύξηση της ανεργίας, ειδικότερα στις συνθήκες οικονομικής ύφεσης που διατρέχει η χώρα, σε συνδυασμό με ένα γενικότερο πνεύμα δυσλειτουργίας βασικών κοινωνικών θεσμών, καταναλωτισμού, εμπορευματοποίησης των ηθών και εύκολου πλουτισμού, έχει οδηγήσει σε έξαρση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας, τα οποία τελούνται πλέον όχι μόνο για λόγους απλής κάλυψης βιοποριστικών αναγκών, όσο προπάντων για λόγους «ευμάρειας», καλύτερης ποιότητας ζωής, ή και για λόγους καθαρής απληστίας.

Μη δομικοί παράγοντες

Στους μη δομικούς παράγοντες κατηγοριοποιούνται επιμέρους κοινωνικά φαινόμενα. Καταρχάς, το μεγάλο κύμα αλλοδαπών που εισέρρευσαν στην Ελλάδα, κυρίως από τα βόρεια σύνορά της, περί τις αρχές της δεκαετίας '90, πυροδότησε σταδιακά στον πληθυσμό αισθήματα ξενοφοβίας. Η έξαρση των ναρκωτικών ευνόησε την ποσοτική και ποιοτική διαφοροποίηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη. Τέλος, η δυσμενής επίδραση που ασκεί, ιδίως από τις αρχές της δεκαετίας '90, η τηλεόραση στην εγκληματικότητα οφείλεται όχι μόνο στο βομβαρδισμό του κοινού με φοβικές εικόνες βίας, είτε μέσω του βίαιου περιεχομένου που προβάλλεται, είτε και μέσω των δελτίων ειδήσεων, όπου υπερτονίζονται εγκλήματα και άλλα αρνητικά γεγονότα δημιουργώντας συχνά λανθασμένη και υπερβολική εικόνα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, αλλά επίσης, γενικότερα, με την καλλιέργεια ενός πνεύματος καταναλωτισμού.

Λειτουργικοί παράγοντες

Στους λειτουργικούς παράγοντες εντάσσονται οι φορείς καταστολής και αντιμετώπισης του εγκλήματος (αστυνομία, εισαγγελικές αρχές, δικαστικές αρχές, σωφρονιστικές αρχές) και ο τρόπος λειτουργίας τους. Φαίνεται πως αυτές οι υπηρεσίες απέτυχαν να

προσαρμοσθούν έγκαιρα και αποτελεσματικά στις νέες μορφές εγκληματικότητας με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, σύμφωνα με τις σημερινές επιταγές. Ειδικότερα, οι αστυνομικές αρχές μόλις τελευταία άρχισαν να αποκτούν τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό και την εκπαίδευση που χρειάζεται για να αντεπεξέλθουν στις νέες προκλήσεις των καιρών, ενώ μόλις το 1998 οργανώθηκαν σώματα συνοριοφυλάκων για την αποτροπή της ανεξέλεγκτης διείσδυσης λαθρομεταναστών από τα σύνορα.

Είναι, βέβαια, γεγονός ότι για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων χρειάζεται η χάραξη μιας μακροπρόθεσμης προληπτικής και κατασταλτικής πολιτικής κατά του εγκλήματος, πράγμα που μόλις πρόσφατα έχει αρχίσει, περιορισμένα, να συμβαίνει. Κυρίως χρειάζεται, πέρα από την ενδυνάμωση της νομοθεσίας απέναντι σε νέες μορφές εγκληματικότητας και τη σύσφιγξη της συνεργασίας με άλλες χώρες, η ορθολογική και συστηματική αντιπαράθεση του κράτους με τους παράγοντες εκείνους, που, όπως επισημάνθηκε ήδη, ευνοούν ή διευκολύνουν την ανάπτυξη της εγκληματικότητας (Κουράκης, 2006).

6.2. Τυπολογία παρεμβάσεων εφαρμόσιμη στα ελληνικά δεδομένα

6.2.1. Οι ελληνικές πόλεις

Έπειτα από την προβληματική που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, κρίνεται σκόπιμο ένα εγχείρημα διατύπωσης πρότασης για μέτρα και πολιτικές που μπορούν να εφαρμοσθούν στα ελληνικά δεδομένα. Παρατηρώντας τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, φαίνεται να μπορούν να διαχωριστούν σε διαφορετικές περιπτώσεις οι μητροπολιτικές περιοχές (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), οι μεσαίες ελληνικές πόλεις, οι μικρές ελληνικές πόλεις και οι οικισμοί. Στην Ελλάδα, λοιπόν, εμφανίζεται το παράδοξο των έντονων ανισοτήτων μεταξύ των οικιστικών επιπέδων, καθώς δύο μόλις αστικές περιοχές συγκεντρώνουν πάνω από το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού, ενώ οι μεσαίες ελληνικές πόλεις, θεωρούνται μεσαίες μόνο για τα ελληνικά δεδομένα. Οι πολιτικές οικιστικού δικτύου στην Ελλάδα μόλις τη δεκαετία του 1960 φαίνεται να πρόσεξαν την πολύ γρήγορη αστική ανάπτυξη της πρωτεύουσας, συχνά αναφερόμενη ως υδροκεφαλισμός. Τη δεκαετία του 1970, άρχισε να λαμβάνεται υπόψη και η αυξανόμενη ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης, ενώ παράλληλα εμφανίζονται αναφορές στο δυνητικό ρόλο των κέντρων ανάπτυξης του επαρχιακού χώρου, που αντιμετώπιζαν σημαντικά προβλήματα βιοτικού επιπέδου και εγκατάλειψης, χωρίς όμως να γίνεται κάποια ουσιαστική κίνηση για την ενίσχυσή τους (Οικονόμου, 2009). Τα μεγάλα

ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης, από την επαρχία προς τα μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα, οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση με τα αντίστοιχα προβλήματα που συνεπάγονται.

Ένα σημαντικό πρόβλημα που προκύπτει κατά την κατηγοριοποίηση των ελληνικών πόλεων, είναι ο προσδιορισμός των πόλεων μεσαίου μεγέθους. Στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς το μέγεθος του πληθυσμού. Επικρατεί η άποψη ότι σε μια κατηγοριοποίηση των πόλεων, πέρα από το απόλυτο πληθυσμιακό μέγεθος, πρέπει να συνυπολογίζεται και η λειτουργική τους διάσταση. Έτσι προκύπτει μία διάκριση μεταξύ πόλεων μεσαίου μεγέθους (medium sized cities) με κριτήριο τον πληθυσμό τους και μεσαίων πόλεων (intermediate cities) με λειτουργικά κριτήρια (Ασπρογέρακας, 2003). Στις ελληνικές πόλεις μεσαίου μεγέθους παρατηρείται διασπορά οικονομικών λειτουργιών και κοινωνικών στρωμάτων εντός του αστικού ιστού, σε αντίθεση με τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου παρατηρείται μία τάση προς συγκέντρωση και σχετική ζωνοποίηση των χρήσεων γης και των λειτουργιών. Η διαδικασία αστικοποίησης ήταν παρόμοια με αυτή των μητροπολιτικών κέντρων, υπό διαδικασίες αυθαίρετης και άναρχης κυρίως δόμησης, επιβεβλημένη από τις ανάγκες της οικονομίας και οργανωμένη με ένα κοινό για τα ελληνικά αστικά κέντρα μεταπολεμικό μοντέλο πολεοδομικής ανάπτυξης. Ο σχεδιασμός στο σύνολο των ελληνικών πόλεων υπήρξε εξαιρετικά ανεπαρκής, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται σημαντικά πολεοδομικά προβλήματα, που επηρεάζουν την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος, αλλά και κοινωνικά φαινόμενα, όπως ο φόβος. Η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος θεωρείται καλύτερη στο σύνολο των μεσαίων πόλεων και σε σχέση με τα μητροπολιτικά κέντρα, ενώ φαινόμενα κοινωνικού και στεγαστικού διαχωρισμού κάνουν την εμφάνισή τους και στις μεσαίες πόλεις, φυσικά όμως όχι στην ένταση που παρατηρούνται στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (Ασπρογέρακας, 2003).

Οι ιδεολογίες για το σχεδιασμό και την οργάνωση των ελληνικών πόλεων υπήρξαν, κατά βάση, δύο: αυτή του «Αθηναϊσμού», του εξευρωπαϊσμού των πολιτικών, ιδεολογικών, γεωγραφικών και αισθητικών κανόνων που διέπουν το σχεδιασμό με βάση ένα κέντρο, και αυτή που ονομάστηκε από τους λόγιους «ελληνισμός», με ευρύτερη γεωγραφική οπτική και συνείδηση, κατά τον οποίο η Αθήνα αποτελούσε τμήμα και όχι το απόλυτο όλο. Ο επανασχεδιασμός των ελληνικών πόλεων άφησε στην άκρη τις τοπικές ταυτότητες σε μια προσπάθεια να κυνηγήσει ευρωπαϊκά και παγκοσμιοποιημένα πρότυπα. Αυτή η εγκατάλειψη, όμως, της ταυτότητας, οδήγησε, σε

πολλές περιπτώσεις, σε απώλεια της αίσθησης της υπευθυνότητας των κατοίκων για τους δημόσιους χώρους της πόλης και αποστασιοποίηση από αυτούς. Η Αθήνα, πλέον, συγκρίνεται με μεγαπόλεις (megacities) του υπό ανάπτυξη κόσμου, και όχι με τις παγκοσμιούπολεις του ανεπτυγμένου κόσμου που προσπαθεί να συναγωνιστεί (Μάρτος, 2010).

Βεβαίως, τα χαρακτηριστικά των πόλεων σε κάθε επίπεδο διαφέρουν κατά πολύ. Οι μητροπολιτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότερα ζητήματα και προβλήματα όσον αφορά την εγκληματικότητα, και οι μικρές πόλεις και οικισμοί δεν αντιμετωπίζουν τις διαστάσεις του φόβου και της εγκληματικότητας που μοιράζονται οι περισσότερο αστικοποιημένες περιοχές, όπως είναι λογικό. Η φύση των εγκλημάτων στα διαφορετικά αστικά επίπεδα ποικίλει. Έχουν ήδη αναφερθεί οι επιπτώσεις των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών στην αντιληπτή ασφάλεια και φόβο, έτσι μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα πως σε κάθε περιοχή υπάρχουν χαρακτηριστικά που προκαλούν αντίστοιχα αισθήματα. Στις μεγάλες ελληνικές πόλεις, ο συνωστισμός που δημιουργείται παρεμποδίζει την ελεύθερη, αυθόρμητη και χωρίς ανησυχία κυκλοφορία στους δημόσιους χώρους, ενώ το ακριβώς αντίθετο φαινόμενο, η έλλειψη ενός βασικού επιπέδου κίνησης, άρα και φυσικής επιτήρησης, που χαρακτηρίζει τις μικρότερες πόλεις, προκαλεί τα ίδια αποτελέσματα.

Παρά τις διαφορές τους, λοιπόν, οι ελληνικές πόλεις αντιμετωπίζουν ορισμένα κοινά προβλήματα, ακόμα κι αν αυτά έχουν διαφορετικές ρίζες. Άλλωστε, εξετάζοντας τις πόλεις σε επίπεδο συνοικίας, πέρα από τους κοινωνικούς δεσμούς που χαλαρώνουν με την αύξηση της αστικοποίησης, οι αντιμετωπίσεις μπορούν να είναι κοινές, ανεξαρτήτου μεγέθους. Οι συγκρούσεις που εκφράζονται στον αστικό ιστό των περισσότερων ελληνικών πόλεων έχουν σημαντικές επιδράσεις στο φαινόμενο του φόβου του εγκλήματος, της τρομοκρατίας, αλλά και της ίδιας της αστυνομίας. Οι πρωτόγνωροι, τουλάχιστον σε αυτό το βαθμό που διαφαίνονται πλέον, φόβοι επιβαρύνουν τους κατοίκους των πόλεων, αναγκάζοντάς τους να απομακρύνονται ολοένα και περισσότερο από τον αστικό δημόσιο χώρο. Για πρώτη φορά παρατηρούνται φαινόμενα οχύρωσης στα προάστια και δημιουργίας γκέτο μεταναστών στα αστικά κέντρα (τουλάχιστον στις μητροπολιτικές περιοχές της Ελλάδας). Αφήνοντας τον αστικό χώρο να κατακερματιστεί από τέτοια φαινόμενα, οξύνονται οι υπάρχουσες κοινωνικές και χωρικές αντιθέσεις και εντείνεται το αίσθημα του φόβου (Δραγώνας, 2009)

6.2.2. Προτάσεις

Λαμβάνοντας υπόψη την κατηγοριοποίηση του αστικού φόβου, που έχει προηγηθεί, και το πολεοδομικό πλαίσιο που τίθεται στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, επιλέγονται συγκεκριμένα είδη φόβου, για τα οποία επιχειρείται η δημιουργία μίας τυπολογίας προτάσεων, πολιτικών και εφαρμογών. Τα είδη που μελετώνται, σε αυτό το σημείο, είναι: ο φόβος θυματοποίησης/επίθεσης, ο φόβος κλοπής/απώλειας περιουσίας, ο φόβος πτώσης του βιοτικού επιπέδου (σε γενικότερες γραμμές), ο φόβος του ξενικού στοιχείου και ο φόβος του συνωστισμού. Το μεγαλύτερο βάρος δίνεται στους φόβους του εγκλήματος, καθώς οι παραβατικές συμπεριφορές είναι εκείνες που προκαλούν τα υψηλότερα και συχνότερα επίπεδα φόβου ελεύθερης κίνησης στην πόλη. Η τυπολογία συντίθεται μέσω προτάσεων για τους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, μέσω κοινωνικών ρυθμίσεων και έμφασης στο ρόλο των δημόσιων φορέων. Η τυπολογία αυτή ανταποκρίνεται στην κατηγοριοποίηση των παραγόντων που επηρεάζουν την εγκληματικότητα στην Ελλάδα, αντιστοιχίζοντας τους δομικούς παράγοντες με τις προτάσεις για τους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, τους μη δομικούς παράγοντες με τις κοινωνικές ρυθμίσεις και τους λειτουργικούς με το ρόλο των φορέων. Ορισμένες από τις προτάσεις είναι περισσότερο αναγκαίες ή βέλτιστα εφαρμόσιμες σε μητροπολιτικές περιοχές, άλλες σε νεόδμητα ή υπό ένταξη στον πολεοδομικό ιστό τμήματα πόλεων, άλλες σε λιγότερο αστικοποιημένες περιοχές.

Η σημασία και αποτύπωση των δημόσιων χώρων και των χαρακτηριστικών τους στις ανθρώπινες αισθήσεις και εντυπώσεις έχει συζητηθεί καθ' όλη την πορεία της παρούσας μελέτης. Η προβληματική των προτάσεων αναπτύσσεται γύρω από την εικόνα των δημόσιων χώρων των ελληνικών πόλεων, που επηρεάζει τα αισθήματα ασφάλειας και φόβου τόσο εντός αυτών, όσο και στους ιδιωτικούς χώρους γύρω τους, αλλά και τη χρήση τους στην καθημερινότητα. Βεβαίως, ο σχεδιασμός και δόμηση των ιδιωτικών χώρων δεν πρέπει να θεωρείται άνευ ευθύνης και λογικής. Η πρόβλεψη για την προστασία τους, και την αρωγή τους στην επίβλεψη των δημόσιων χώρων, πρέπει να γίνεται έπειτα από προσεκτικό έλεγχο των υπέρ και των κατά των συνηθισμένων αντιεγκληματικών αρχιτεκτονικών στοιχείων. Πέρα από τα στοιχεία του σχεδιασμού, πρέπει να επιστρατευτούν και κοινωνικές δράσεις, οργανωμένες από τους ίδιους τους πολίτες αλλά και τους τοπικούς και υπερτοπικούς φορείς, για μια ολιστική αντιμετώπιση του ζητήματος. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο βάρος για τη διοργάνωση, συντονισμό και εξασφάλιση της καθημερινής εμπλοκής των πολιτών, πέφτει στους

ώμους των φορέων, και δη των τοπικών. Έτσι, ο συνδυασμός των ακόλουθων προτάσεων και μέτρων, φιλοδοξεί να είναι αποτελεσματικός και να καλύπτει ένα μεγάλο εύρος, αν όχι το σύνολο, του πεδίου των ρυθμίσεων της πρόληψης κατά της εγκληματικότητας και του φόβου του εγκλήματος.

Δημόσιοι χώροι

Όπως έχει αποδειχθεί, οι δημόσιοι χώροι, χώροι μέσα στους οποίους οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται, συναντώνται και δραστηριοποιούνται, επηρεάζουν την αντίληψη της ασφάλειας, του ρίσκου, το *genius loci* γενικότερα. Με την κατάλληλη μορφή, λειτουργία, χρήση και επάρκεια, αποπνέουν θετικά συναισθήματα και δημιουργούν θετικές εμπειρίες, δίνοντας το κίνητρο και τις ευκαιρίες για περαιτέρω χρήση, οικειοποίηση και, εν τέλει, έλεγχο αυτών. Σκοπός είναι η δημιουργία ελκυστικών και συνάμα λειτουργικών δημόσιων χώρων, που να δημιουργούν οπτικές φυγές και θέες, να επιτρέπουν την ορατότητα και τη φυσική και ανεμπόδιστη αυθόρμητη επιτήρηση, να παρέχουν ασφαλείς διαδρομές, εξόδους και συνδέσεις μεταξύ χρήσεων και κομβικών σημείων. Μέσω ενός κατάλληλου συνολικού σχεδιασμού, ο φόβος του συνωστισμού και του ξενικού στοιχείου, που συντελούν και στο γενικότερο φόβο θυματοποίησης, και ο φόβος πτώσης του βιοτικού επιπέδου, μπορούν να αμβλυνθούν. Το δεδομένο είναι πως όσο πιο «επιτυχημένος» είναι ένας χώρος, τόσο πιο συχνά χρησιμοποιείται, τόσο περισσότερα άτομα τον διαπερνούν καθημερινά, άρα εξασφαλίζεται μία κίνηση ατόμων που επιτρέπει την επιτήρηση. Επίσης, όσο πιο κοντά και οικεία αισθάνεται ο χρήστης στο χώρο, τόσο πιθανότερο είναι να συμμετάσχει στην προστασία και διατήρηση της καλής κατάστασης και χρήσης του. Και οι χώροι που είναι γνωστό πως επιτηρούνται, ακόμα και ανεπίσημα, είναι λιγότερο πιθανό να αποτελέσουν τόπο παραβατικότητας.

Μορφή

Οι μεγάλοι, αχανείς χώροι μπορούν να προκαλέσουν αισθήματα ανασφάλειας, έτσι, σε περιοχές κατοικίας προτείνεται η δημιουργία πολλών μικρών δημόσιων χώρων, για την εξυπηρέτηση κατοίκων και χρηστών, αλλά και τον εύκολο έλεγχο. Θεωρητικά, όσο πιο μικρός και πλησίον στην καθημερινότητα του χρήστη (κατοικία, εργασία κ.λπ.) είναι ο χώρος, φυσικά διατηρώντας παράλληλα και άλλα χαρακτηριστικά, τόσο ευκολότερα τον οικειοποιείται ο χρήστης, τόσο ευκολότερα διατηρείται η καλή του κατάσταση και τόσο ευκολότερα ελέγχεται, καθώς περισσότερα αντικείμενα και άτομα εμπίπτουν στο

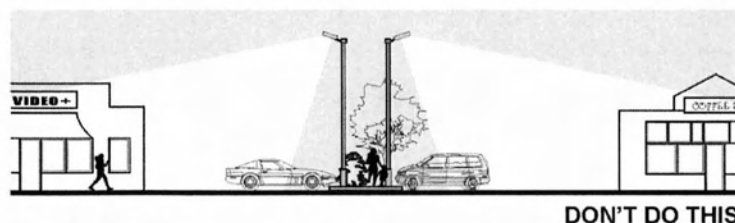
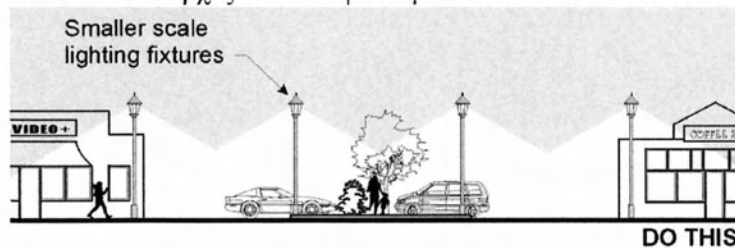
οπτικό πεδίο του. Επίσης, από την άποψη των πολεοδομικών εργαλείων και διαδικασιών είναι ευκολότερο να δημιουργηθούν.

Πρέπει σε κάθε περίπτωση, να δημιουργούνται οπτικές φυγές μέσω καθαρών γραμμών και σχεδιασμού. Έτσι, επιτυγχάνεται ένα καλό επίπεδο ορατότητας και εύρεσης διεξόδου ανά πάσα στιγμή.

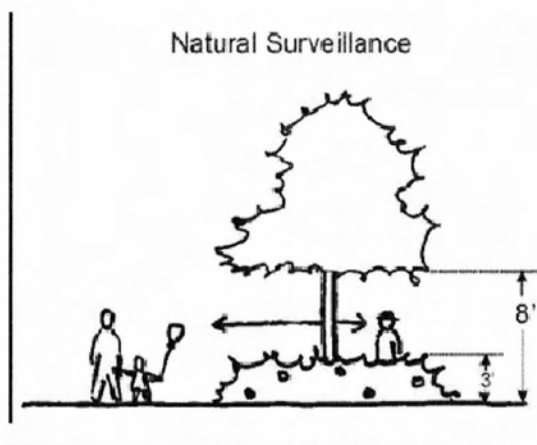
Τα χαρακτηριστικά των δημόσιων χώρων πρέπει να είναι τέτοια ώστε να επιτυγχάνεται ελκυστικότητα και ασφάλεια, σύμφωνα και με τις αρχές του CPTED. Πιο συγκεκριμένα:

- Ο καλός φωτισμός και η αποφυγή σκοτεινών σημείων, είναι απαραίτητα, τόσο στους δημόσιους χώρους όσο και στους δρόμους.
- Η φύτευση στους δημόσιους χώρους πρέπει να επιτρέπει την ορατότητα, δηλαδή, να αποτελείται είτε από χαμηλούς θάμνους, είτε από ψηλά δέντρα, με φύλλωμα πάνω από το οπτικό πεδίων των ανθρώπων. Βέβαια, σε μία μεσογειακή χώρα, σαν την Ελλάδα, με θερμό κλίμα, τα ψηλά δέντρα είναι και απαραίτητα για τη δημιουργία σκίασης κατά τους θερινούς, κυρίως, μήνες.
- Τα υλικά που χρησιμοποιούνται στους δημόσιους χώρους πρέπει να είναι ανθεκτικά, έτσι ώστε να είναι εύκολη η διατήρησή τους και δύσκολη η καταστροφή τους από βανδαλισμούς.
- Τα καθίσματα πρέπει να τοποθετούνται τοιουτοτρόπως ώστε να επιτρέπεται η επίβλεψη, και η δημιουργία κρυφών σημείων, που επιτρέπουν τη χρήση ως κρυψώνα και κάλυψη σε πιθανούς δράστες, να αποφεύγεται.

Εικόνα 6.1. Αρχές σωστού φωτισμού

Πηγή: <http://www.codepublishing.com/>

Εικόνα 6.2. Φύτευση που επιτρέπει την ορατότητα

Πηγή: <http://www.nelsoncitycouncil.co.nz>

Λειτουργία

Η πρόσβαση και χρήση των δημόσιων χώρων θα πρέπει να είναι ελεύθερη και ανεμπόδιση ανά πάσα στιγμή, δηλαδή ο αποκλεισμός ατόμων και κοινωνικών ομάδων, καθώς και η δημιουργία φυσικών και συμβολικών φραγμών δε θα πρέπει να επιτρέπεται.

Στους δημόσιους χώρους θα πρέπει να παρέχονται ορισμένες διευκολύνσεις που να προτρέπουν τη χρήση τους, όπως καθίσματα, βρύσες, τουαλέτες, παιδικές χαρές ή και δημόσια αναψυκτήρια. Με τέτοιες λειτουργίες επιδιώκεται η ζωντάνια των χώρων και η ευχαρίστηση των χρηστών.

Οι στάσεις και σταθμοί των μέσων συγκοινωνίας, που συχνά γίνονται πόλοι έλξης παραβατικών συμπεριφορών, πρέπει να διέπονται από κεντρικότητα (όσο το δυνατόν), καλή ορατότητα και φωτισμό.

Χρήση

Η καλή σύνδεση και η δημιουργία διαδρομών (πεζοδρόμων, ποδηλατοδρόμων) μεταξύ των διάφορων δημόσιων χώρων της πόλης, ευνοεί την παρατεταμένη και συχνή χρήση των χώρων, που αυξάνεται καθώς αυξάνεται το ενδιαφέρον αυτών.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να επιδιώκεται η μίξη χρήσεων γης για τη διασφάλιση των συνεχών ροών και κινήσεων περαστικών και χρηστών, σύμφωνα και με τις επιταγές της 24ωρης πόλης. Προτείνεται η προώθηση υπαίθριων δραστηριοτήτων και δράσεων, όπως θεματικές βόλτες, πεζή και με ποδήλατα, υπαίθριες εκθέσεις και αγορές, καθώς και το κλίμα της χώρας το επιτρέπει τους περισσότερους μήνες.

Η παροχή διευκολύνσεων, υπό προϋποθέσεις, για την εγκατάσταση τραπεζοκαθισμάτων σε πλατείες και πάρκα από καφετέριες και καταστήματα εστίασης, μπορεί να δώσει επιπλέον ζωντάνια και να διατηρήσει υψηλά επίπεδα κίνησης σε χώρους που σε άλλη περίπτωση δεν θα υπήρχαν. Βεβαίως, οι προϋποθέσεις για τέτοιες κινήσεις, αφορούν τη διασφάλιση της ελεύθερης και ανεμπόδιστης κίνησης των πεζών.

Εγκαταλελειμμένοι χώροι, ερειπωμένα, παλιά βιομηχανικά κτίρια και αποθήκες, συχνά αποτελούν εστίες εγκλήματος, και σίγουρα δημιουργούν ανασφάλεια σε κατοίκους και περαστικούς. Με την επανάχρηση αυτών, ως υπηρεσίες, χώρους πολιτισμού ή ψυχαγωγίας, δίνεται μια νότα ευρυθμίας και δημιουργικότητας, καθώς ταυτόχρονα διατηρείται και η αστική κληρονομιά των πόλεων, ενώ λύνεται ένα συχνό πρόβλημα μη εύρεσης κατάλληλων χώρων για τέτοιες χρήσεις. Δίνοντας κίνητρα, κυρίως οικονομικά, για τους ιδιώτες, η αναπαλαίωση μπορεί να φύγει από τα χέρια του κράτους και να μετατεθεί υπό τις ευθύνες των νέων ιδιοκτητών.

Επάρκεια

Η διάνοιξη δημόσιων χώρων, πάρκων, πλατειών και πεζοδρόμων, μπορεί να γίνει μέσω προγραμμάτων ανάπλασης και αστικής αναγέννησης. Όπως προαναφέρθηκε, είναι ευκολότερο να βρεθεί χώρος για τη δημιουργία μικρών σε έκταση δημόσιων πάρκων και πλατειών. Βεβαίως, σε κάθε περίπτωση, πρέπει να λαμβάνονται μέτρα και προφυλάξεις για τη διατήρηση και μη μετατόπιση των κατοίκων χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων.

Ιδιωτικοί χώροι

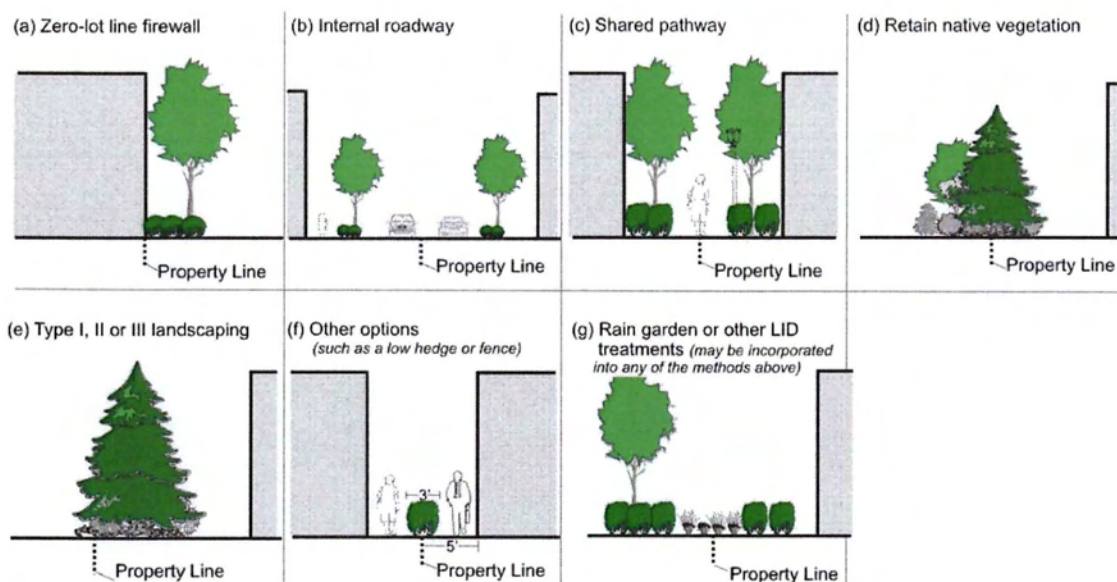
Τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για το σχεδιασμό των ιδιωτικών χώρων της πόλης, περιλαμβάνουν την προστασία αυτών και τη μίξη των χρήσεων γης, σύμφωνα με τις αρχές CPTED. Με αυτόν τον τρόπο, θα υπάρξουν υψηλότερα επίπεδα αίσθησης ασφάλειας όσον αφορά τις κλοπές και την πτώση του βιοτικού επιπέδου, αλλά και πραγματικά αποτελέσματα στην αντίσταση απέναντι στην εγκληματικότητα.

Προστασία

Καταρχάς, είναι απαραίτητος ο ξεκάθαρος διαχωρισμός ιδιωτικού-δημοσίου. Αυτός ο διαχωρισμός επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας νοητών και συμβολικών φραγμών, επί παραδείγματι, λωρίδων πρασίνου (προκηπίων) κατά μήκος των ιδιοκτησιών.

Βέβαια, είναι σημαντική η εξασφάλιση της ορατότητας από τα παράθυρα, τα μπαλκόνια και τις εισόδους των κτιρίων, προς τις πρασιές και όλους του δημόσιους χώρους, με σκοπό την καλύτερη δυνατή επίβλεψη.

Εικόνα 6.3. Διαχωρισμός δημόσιου- ιδιωτικού μέσω κατάλληλης φύτευσης

Πηγή: <http://www.codepublishing.com/>

Μίξη χρήσεων

Η μίξη χρήσεων στις περιοχές κατοικίας πρέπει να γίνεται συνετά, και μόνο μεταξύ συμβατών τύπων. Σκοπός είναι η εξασφάλιση και αύξηση της κινητικότητας που επιτρέπει τη φυσική επιτήρηση, αλλά λαμβάνοντας υπόψη μέτρα για τη μη ενόχληση των κατοίκων από τις άλλες δραστηριότητες.

Κοινωνικές ρυθμίσεις

Υπό τον κίνδυνο του φυσικού και σχεδιαστικού ντετερμινισμού, οι άνωθεν προτάσεις πρέπει να εφαρμοστούν συνδυαστικά με κοινωνική πρόβλεψη και πρόνοια. Άλλωστε, τόσο ο φόβος, όσο και το έγκλημα, έχουν βαθιές κοινωνικές ρίζες και στέρεες κοινωνικές αντιμετώπισεις. Οι υιοθέτηση κατάλληλων κοινωνικών ρυθμίσεων ενισχύει το έργο των πολεοδομικών προτάσεων, και συνεισφέρει, άμεσα και έμμεσα, σε όλα τα είδη φόβου που έχουν αναφερθεί.

Συμμετοχή κατοίκων

Η καλή ενημέρωση και πληροφόρηση των πολιτών, σε όλα τα επίπεδα, προωθεί τις πιθανές συμμετοχικές δράσεις και εξασφαλίζει την κατάλληλη διαχείριση πιθανών επιθέσεων και εγκληματικών πράξεων από τα θύματα και τους μάρτυρες. Η κατάλληλη

ενημέρωση για τις μορφές βίας και εγκλήματος πρέπει να ξεκινά από μαθητική ηλικία και να είναι προσβάσιμη για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Η συμμετοχή και εμπλοκή των πολιτών στις εκάστοτε κυβερνητικές και αστικές παρεμβάσεις κρίνεται απαραίτητη, και μπορεί να διασφαλιστεί μέσω διαβουλευτικών σταδίων, μέσω υποβολής προτάσεων και παραπόνων των ίδιων των πολιτών, καθώς εκείνοι γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες τους, μέσω μηχανισμών αστικής διακυβέρνησης αλλά και ποικίλων άλλων δράσεων. Μία δράση, που αποσκοπεί στη διατήρηση της ασφάλειας και μπορεί να διοργανωθεί από τους ίδιους τους κατοίκους, είναι η «επιτήρηση γειτονιών». Ένα όργανο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε τέτοιες περιπτώσεις είναι το Συνοικιακό Συμβούλιο, όπου τα προβλήματα κάθε περιοχής/γειτονιάς θα συζητούνται και θα μπορούν να κατατεθούν συνολικά στο δήμο, ή σε άλλο φορέα.

Οι δραστηριότητες στις οποίες οι κάτοικοι μπορούν να λάβουν μέρος, ή και να διοργανώσουν, κυμαίνονται σε ένα πολύ μεγάλο εύρος. Από δράσεις φωτισμού τμημάτων της πόλης και οδών (όπως της ομάδα BeforeLight), έως συμμετοχή στον ίδιο το σχεδιασμό και επανασχεδιασμό του αστικού ιστού (όπως η πρωτοβουλία Imagine the City) και πολλές άλλες. Έργα γκράφιτι, που συχνά θεωρούνται παρακμιακά και ενδεικτικά δράσης παραβατικών ομάδων, μπορούν να ενταχθούν και να δημιουργηθούν σε συγκεκριμένους χώρους, αντιμετωπιζόμενα ως έργα τέχνης και όχι ως καταστροφή. Είναι σημαντική η κατανόηση της δυνατότητας και δύναμης που κατέχουν οι πολίτες στην αυθόρμητη και οργανωμένη αλλαγή του τόπου τους. Η συμμετοχή προτρέπει τους κατοίκους να οικειοποιηθούν τους χώρους της πόλης τους και εν γένει να τους προστατέψουν και να αισθανθούν ασφάλεια μέσα σε αυτούς.

Ένταξη μειονοτικών ομάδων

Υπάρχουν, βεβαίως, σημαντικά κοινωνικά προβλήματα και εμπόδια, ακόμα, που πρέπει να ξεπεραστούν. Σημαντική κρίνεται η μέριμνα για την ένταξη μειονοτικών ομάδων στο κοινωνικό σύνολο μέσω προγραμμάτων κοινωνικής εργασίας και κατοικίας. Το σοβαρό ζήτημα των οικονομικών μεταναστών (και λαθρομεταναστών) που καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα η Ελλάδα, είναι διαχειρίσιμο, μέσα στο πλαίσιο μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής, ώστε τα άτομα αυτά, από πηγή εγκληματικότητας, να αποτελέσουν κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και θετικό στοιχείο ανάπτυξης της οικονομίας της, ιδίως σε εργασιακούς τομείς όπου υπάρχει απροθυμία των Ελλήνων να απασχοληθούν.

Σε όλες τις περιπτώσεις, από τις πιο μικρές παρεμβάσεις, μέχρι τις ευρείες αναπλάσεις, πρέπει να υπάρχουν προβλέψεις για τη μη μετατόπιση των προϋφιστάμενων κατοίκων, αλλά και να δίνονται κίνητρα για τη μίξη των κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων. Τα κίνητρα αυτά μπορούν να είναι οικονομικής φύσεως, ή και δημιουργίας κοινωνικών κατοικιών σε νεόδμητες ή εξευγενισμένες περιοχές.

Ρόλος φορέων

Πρέπει να γίνει κατανοητό πως τα μέτρα περιστασιακής πρόληψης αφορούν κυρίως την εγκληματικότητα «του δρόμου», τα εγκλήματα επίθεσης ατομικής και κατά της ιδιοκτησίας, και πως ζητήματα βαριάς εγκληματικότητας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με μία συνολικότερη κρατική αντιμεγκληματική πολιτική. Οι υπεύθυνοι για την καταστολή της εγκληματικότητας πολιτειακοί φορείς οφείλουν να κατανοήσουν όλες τις διαστάσεις του φαινομένου, για να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα. Η αστυνόμευση πρέπει να είναι ζήτημα κρατικό και ολιστικά αντιμετωπιζόμενο, και όχι θέμα κοινοτικής και ιδιωτικής πρόβλεψης. Το επίπεδο των κρατικών υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένες με την καταπολέμηση του εγκλήματος μπορεί να βελτιωθεί σημαντικά. Ο εκσυγχρονισμός και ο εξοπλισμός με νέα τεχνολογικά μέσα, όπως βάσεις δεδομένων, είναι απαραίτητοι για αποτελεσματική λειτουργία στη σημερινή εποχή.

Ένα κεντρικό όργανο για το συντονισμό δράσεων και εύρεση κατάλληλων πολιτικών θα πρέπει να τεθεί σε λειτουργία. Το «Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας» ιδρύθηκε με το ν. 1738/1987, αλλά λειτούργησε έως τώρα για λίγο μόνο χρονικό διάστημα λόγω οργανωτικών δυσλειτουργιών (Κουράκης, 2006). Η συνεργασία του οργάνου αυτού με ερευνητικά ιδρύματα, πανεπιστήμια και άλλους φορείς, εσωτερικού και εξωτερικού, μπορεί να ευοδώσει και να προσφέρει σχεδιαστικές και κοινωνικές λύσεις σε καίρια ζητήματα φόβου και εγκληματικότητας, να ενημερώσει υπεύθυνα το κοινό και να καταλήξει ακόμα και σε νομοθετικά μέτρα για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων.

Από την άλλη, τα τοπικά όργανα διατηρούν έναν εξίσου σημαντικό ρόλο στην πρόληψη και θεραπεία της εγκληματικότητας. Η συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ενημέρωση των πολιτών (με πληροφοριακό υλικό ή με σποτ στα Μ.Μ.Ε.), η πρωτοβουλία της για δημιουργία αθλητικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών κέντρων για νέους, ηλικιωμένους, μέλη μειονοτικών ομάδων, μετανάστες, υπό ένταξη άτομα (χρήστες ναρκωτικών ουσιών και αποφυλακισθέντες), η εύρεση δημιουργικής

εργασίας, η συγκρότηση ομάδων συμπαράστασης για αυτές τις κοινωνικές ομάδες, καθώς και η παροχή νομικής βοήθειας στα θύματα, μπορούν να κάνουν τη διαφορά στις τοπικές κοινωνίες και να ενισχύσουν την πίστη και αρωγή των πολιτών σε τέτοιες δράσεις. Οι πρωτότυπες μέθοδοι του Δημάρχου της Μπογκοτά, Mockus, αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση για κάθε δήμαρχο, φορέα και πολιτικό πρόσωπο. Κοινωνικές ρυθμίσεις και προσπάθειες σαν και αυτή, θα μπορούσαν να προσαρμοσθούν και να εφαρμοσθούν στα δεδομένα και τις συνθήκες των ελληνικών πόλεων, δίνοντας το βήμα στους κατοίκους να αλλάξουν στάση και συνήθειες σε σημαντικά προβλήματα και ζητήματα των καιρών.

Οι παραπάνω προτάσεις δομούνται και απαριθμούνται με σκοπό τη δημιουργία βημάτων για ένα άμεσο ξεκίνημα πολιτικών στις πόλεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα απέναντι στον αστικό φόβο και την εγκληματικότητα. Όπως είναι κατανοητό, οι πόλεις, ειδικά στα σημερινά δεδομένα της κρίσης, αδυνατούν να λάβουν ιδιαίτερα επεμβατικές δράσεις επενδύοντας σε χρόνο και ιδιαίτερα σε χρήμα για την αντιμετώπιση και πρόληψη της εγκληματικότητας, συνεπώς και του αστικού φόβου. Ωστόσο, ορισμένες από τις προτάσεις που έχουν διατυπωθεί, μπορούν με άμεσο και γρήγορο τρόπο να αμβλύνουν αυτά τα φαινόμενα και να λειτουργήσουν ως επείγουσες βοήθειες στην καταπολέμησή τους. Ξεκινώντας από τα λιγότερο κοστοβόρα, παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα, ως ένας «επτάλογος» δράσεων και άμεσων λύσεων.

Πίνακας 6.1. Κατευθύνσεις/βήματα για άμεση αντιμετώπιση του φόβου και της εγκληματικότητας

Βήματα	Κατηγορία πρότασης	Παρέμβαση	Αποτέλεσμα
1	Δημόσιος χώρος: <i>μορφή</i>	Βελτίωση φωτισμού σε όλο το εύρος του αστικού ιστού, κυρίως στις πληγείσες περιοχές	Καλή φυσική επιτήρηση, μείωση του αντιληπτού φόβου, αύξηση της ασφάλειας, μείωση των ευκαιριών για έγκλημα
2	Δημόσιος χώρος: <i>λειτουργία</i>	Εξασφάλιση ελεύθερης πρόσβασης χρηστών	Μη αποκλεισμός μειονοτικών ομάδων, συγχρωτισμός ατόμων διαφορετικών υποβάθρων, κατανόηση του «διαφορετικού», μείωση ανασφάλειας
3	Κοινωνικές ρυθμίσεις: <i>συμμετοχή κατοίκων</i>	Ενημέρωση και εμπλοκή πολιτών μέσω διοργανώσεων	Επίγνωση των πραγματικών απειλών, βελτίωση

		και δράσεων	ανταπόκρισης σε πιθανό κίνδυνο, μείωση φόβου για άτομα και καταστάσεις που δεν αποτελούν πραγματική απειλή
4	Κοινωνικές ρυθμίσεις: <i>ένταξη μειονοτικών ομάδων</i>	Προβλέψεις για κοινωνική κατοικία και εργασία	Ισότιμες ευκαιρίες και αντιμετώπιση των ομάδων που αντιμετωπίζουν προβλήματα, πρόβλεψη για πιθανά εγκλήματα λόγω έλλειψης βιοτικών πόρων
5	Ρόλος φορέων	Οργανωμένη δράση τοπικών οργάνων μέσω πρωτότυπων διαδικασιών	Ανάθεση ρόλου στο (ενημερωμένο πλέον) κοινό, εμπλοκή στα αστικά ζητήματα, αύξηση αυθόρμητου κοινωνικού ελέγχου
6	Δημόσιος χώρος: <i>χρήση</i>	Επανάχρηση παλαιών εγκαταλελειμμένων κτιρίων ως χώρους διάδρασης και πολιτιστικής ανταλλαγής	Βελτίωση εμφάνισης πιθανών εστιών παραβατικής συμπεριφοράς, αναζωογόνηση περιοχών που αποφεύγονται από τους περαστικούς, μείωση φόβου σε συγκεκριμένα κομμάτια της πόλης
7	Δημόσιος/Ιδιωτικός χώρος	Μίξη χρήσεων γης, υπό προϋποθέσεις σωστού συνταϊριάσματος και μη όχλησης	Εξασφάλιση ενός καλού επιπέδου κίνησης στους δρόμους, εξασφάλιση φυσικής επιτήρησης από περαστικούς, καταστηματαρχες, κατοίκους, οικειοποίηση χώρων από τους χρήστες, μείωση των ευκαιριών για έγκλημα

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Βεβαίως, οι πιο δραστικές αντιμετώπισεις και επιλύσεις των προβλημάτων που συζητούνται, είναι ίσως οι αστικές αναπλάσεις, οι οποίες απαιτούν μεγαλύτερες επενδύσεις, αλλά και περισσότερο χρόνο για το σχεδιασμό και την εφαρμογή. Ωστόσο, τόσο για τις αναπλάσεις, όσο και για νεόδμητες ή υπό ένταξη σε σχέδιο πόλεις περιοχές, υπάρχουν ορισμένες κατευθύνσεις που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε περίπτωση. Τέτοιες είναι οι αρχές CPTED, που, όπως φάνηκε και από το παράδειγμα του Hammarby Sjöstad, λαμβανόμενες υπόψη, ακόμα και όταν δεν αποτελούν αυτοσκοπό και βασικές αρχές οργάνωσης και σχεδιασμού του χώρου, μπορούν να αποδώσουν αποτελεσματικά. Στον ακόλουθο πίνακα παρατίθενται τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε περίπτωση κατά το σχεδιασμό αναπλάσεων, με σειρά σημαντικότητας.

Πίνακας 6.2. Προτεινόμενες βασικές αρχές σχεδιασμού αναπλάσεων

Κατηγορία πρότασης	Μέτρο	Αποτελέσματα
Δημόσιος χώρος: μορφή	Δημιουργία πολλών μικρών δημόσιων χώρων	Γρήγορη οικειοποίηση από τους κατοίκους και χρήστες, διατήρηση καλής κατάστασης, εύκολος έλεγχος και επιτήρηση
	Δημιουργία καθαρών γραμμών και οπτικών φυγών	Φυσική επιτήρηση και έλεγχος, εύκολη πρόσβαση σε περιπτώσεις ανάγκης, δημιουργία ευχάριστης αίσθησης για τους χρήστες/πεζούς
	Φύτευση που επιτρέπει την ορατότητα	Εξασφάλιση ανεμπόδιστης επιτήρησης, μείωση φόβου και ανασφάλειας
	Χρήση ανθεκτικών υλικών	Εύκολη συντήρηση, λιγότερες καταστροφές από βανδαλισμούς, χαμηλότερη αίσθηση παρεκκλίσεων ομάδων
Δημόσιος χώρος: λειτουργία	Μη αποκλεισμός κοινωνικών ομάδων από τη χρήση των χώρων	Κοινωνικός συγχρωτισμός διαφόρων πολιτιστικών και κοινωνικών ομάδων, σύσφιξη κοινωνικών σχέσεων, οικειοποίηση του χώρου
Κοινωνικές ρυθμίσεις: ένταξη μειονοτικών ομάδων	Μέτρα για το μη αποκλεισμό κοινωνικών στρωμάτων και μειονοτικών ομάδων από τις ευρύτερες περιοχές των αναπλάσεων	Διατήρηση του προϋφιστάμενου πληθυσμού και μίξη των κοινωνικών στρωμάτων, αποφυγή δημιουργίας θυλάκων ανώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, διάδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, μείωση φόβου μέσω της γνωριμίας
Ιδιωτικοί χώροι: προστασία	Διαχωρισμός ιδιωτικού-δημόσιου μέσω συμβολικών φραγμών (προκήπια)	Αύξηση αίσθησης εδαφοκυριαρχίας χωρίς την αίσθηση της οχύρωσης, διατήρηση αποστάσεων από την ιδιωτική περιουσία
Δημόσιοι χώροι: χρήση	Καλή σύνδεση χώρων και δημιουργία διαδρομών	Εύκολη πρόσβαση, δημιουργία ευχάριστου περιβάλλοντος, παράταση χρήσης των χώρων από τους πολίτες, αύξηση κίνησης άρα και φυσικής επιτήρησης
	Μίξη χρήσεων γης	Εξασφάλιση ζωντανίας και ενός βασικού επιπέδου κινητικότητας και κυκλοφορίας όλες τις ώρες της ημέρας, εξασφάλιση φυσικής επιτήρησης.

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Λειτουργώντας, λοιπόν, όλες οι παραπάνω προτάσεις συνεργιστικά, μπορούν να επιτύχουν σημαντικά επίπεδα βελτίωσης στην αντιληπτή ασφάλεια αλλά και την πραγματική εγκληματικότητα στις ελληνικές πόλεις όλων των επιπέδων, όπως έχει φανεί από τη διεθνή εμπειρία. Το σημαίνων ζήτημα είναι, παράλληλα με τις πολεοδομικές και σχεδιαστικές ρυθμίσεις, να εφαρμόζονται κοινωνικές πολιτικές και δράσεις για την εξασφάλιση ισορροπίας και ευρυθμίας στο κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο στην ουσία ορίζει και συνιστά το φυσικό. Με την αλλαγή της αντιμετώπισης των πολιτών, τόσο για τους δημόσιους χώρους της πόλης, όσο και για όλες τις κοινωνικές ομάδες που τους χρησιμοποιούν και απαρτίζουν τη δημόσια σφαίρα, μπορεί να αλλάξει τελικά και η πραγματική και καθημερινή χρήση τους. Και καθώς αλλάζει η χρήση, προς το καλύτερο φυσικά, αλλάζουν εκ νέου οι αντιλήψεις και αντιμετώπισεις των χρηστών. Δημιουργείται, έτσι, ένας νέος αένας κύκλος διάδρασης της μορφής δημόσιων χώρων και της αίσθησης ασφάλειας, με καταλυτικό στοιχείο τη χρήση των χώρων, αντίστροφος από αυτόν που έχει αναλυθεί στις αρχές αυτής της μελέτης, με θετικά αποτελέσματα.

7. Σύνοψη

Οι δημόσιοι χώροι αποτελούν τόπους έκφρασης και κοινωνικοποίησης. Ανάλογα με τα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν επιτρέπουν ή αποτρέπουν συγκεκριμένες λειτουργίες, δραστηριότητες, σχέσεις και αισθήματα. Οι ίδιοι επηρεάζονται από τους χρήστες και τα χαρακτηριστικά που αυτοί τους προσδίδουν. Συμπεριλαμβανόμενη στα αισθήματα που διεγείρουν οι χώροι στους ανθρώπους είναι και η ασφάλεια. Γενικεύοντας, λοιπόν, τον παραπάνω συλλογισμό, όσο το περιβάλλον δημιουργεί φοβικά συναισθήματα, ή αισθήματα ανασφάλειας στους χρήστες, τόσο και οι χρήστες, φοβισμένοι και ανασφαλείς, απομακρύνονται από τον αστικό δημόσιο χώρο, αφήνοντας τον έρμαιο σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές. Και αυτό γιατί οι πολίτες, οι χρήστες των αστικών δημόσιων χώρων, έχουν τη δύναμη, μέσω διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου, να φιλτράρουν τις αποδεκτές και μη συμπεριφορές. Η κοινωνικοχωρική διαλεκτική, λοιπόν, η διάδραση δηλαδή του ατόμου με το περιβάλλον του, είναι αυθόρμητη, άτυπη και διάχυτη στον αστικό ιστό, ακόμη κι όταν δεν υπάρχει επίγνωση αυτής.

Αναζητώντας, σε όλη την πορεία αυτής της μελέτης, το συσχετισμό του σχεδιασμού με το έγκλημα και το φόβο, ανέκλυψε μεγάλο εύρος πρακτικών και θεωριών που δημιουργήθηκαν με σκοπό την επίλυση των υπό έρευνα ζητημάτων. Οι λύσεις που έχουν κατά καιρούς εφευρεθεί, δεν αποφέρουν πάντοτε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η οχύρωση και η γκετοποίηση πυροδοτούν εκ νέου τα φαινόμενα για τα οποία δημιουργήθηκαν για να αντιμετωπίσουν. Από την άλλη, πρωτοπόρες θεωρίες έχουν διατυπωθεί, που θέτουν ζητήματα παρεμβάσεων στον υφιστάμενο ιστό, ακόμα και οι απλούστερες των οποίων (όπως τα ζητήματα φωτισμού) επιφέρουν πράγματι τα επιθυμητά αποτελέσματα. Καθώς φαίνεται, η επιστροφή στην τοπική ταυτότητα και τη συνοικιακή αντίληψη του χώρου, με τη σύσφιξη των κοινωνικών σχέσεων που συνεπάγονται, αποτελεί την καλύτερη ιδέα στην οργάνωση των πόλεων. Ο σχεδιασμός, λοιπόν, θα πρέπει να λαμβάνει αυτές τις διαστάσεις υπόψη, εστιάζοντας σε επίπεδο γειτονιάς, χωρίς αυτό να σημαίνει πως η πόλη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ολότητα.

Ο ρόλος του πολεοδομικού σχεδιασμού στην αντιμετώπιση και πρόληψη της εγκληματικότητας και του αστικού φόβου, είναι όντως σημαντικός. Μπορεί οι δραστηριότερες λύσεις να θεωρούνταν αποτελεσματικότερες, οι μικροπαραμβάσεις όμως στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους δύνανται εκ των πραγμάτων να αλλάξουν δυσμενείς καταστάσεις στις οποίες έχουν περιέλθει οι σύγχρονες πόλεις. Το κλειδί

έγκειται στην κατανόηση των αναγκών των κατοίκων των πόλεων, στην εμπλοκή όλων των κοινωνικών ομάδων, ανεξαιρέτως, στα αστικά προβλήματα και την ενεργοποίηση της πρόνοιας από κεντρικούς και τοπικούς φορείς. Σε κάθε περίπτωση, περαιτέρω έρευνα για τα χαρακτηριστικά των πόλεων, που αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα, είναι απαραίτητη.

Κλείνοντας, θα πρέπει να σημειωθεί, καθώς πολλές φορές κατά τη διάρκεια αυτής της έρευνας εμφανίστηκαν τέτοια ζητήματα, πως η παρούσα μελέτη είναι πολεοδομικού και σχεδιαστικού περιεχομένου. Μπορεί να φαντάζει πως υπόκειται σε περιβαλλοντικό ντετερμινισμό, ωστόσο ο εξ αρχής σκοπός ήταν καθαρά η ανάλυση της συμβολής του σχεδιασμού στον αστικό φόβο και την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Φυσικά, ολοκληρωμένες διεπιστημονικές έρευνες θα πρέπει να διεξαχθούν και θεωρίες να διαμορφωθούν επί του θέματος, στο δρόμο για μια ολιστική μελλοντική πολιτική. Η συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών, ανθρωπολογικών, εγκληματολογικών και πολεοδομικών αλλά και άλλων πεδίων είναι η μόνη που μπορεί να δημιουργήσει πρότυπα και να αποφέρει υψηλού επιπέδου αποτελέσματα.

Λεξικό Όρων

Το λεξικό όρων που ακολουθεί περιλαμβάνει τους ορισμούς των βασικών εννοιολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται σε αυτή τη μελέτη και έχει βοηθητική χρήση για την κατανόηση των νοημάτων τους. Ορισμένες επιπλέον λέξεις ή φράσεις έχουν προστεθεί, με σκοπό την απόκτηση μιας συνολικότερης εικόνας για τα ζητήματα που αναλύονται. Πηγή αυτών των ορισμών υπήρξε το βιβλίο «Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων» των Κνοκ και Pinch (2009).

Αισθητικοποίηση (της καθημερινής ζωής) [Aestheticization (of everyday life)] Αρχικά χρησιμοποιούταν για να υποδείξει καταστάσεις όπου ζητήματα ταξικής σύγκρουσης συσκοτιζόνταν με την επίκληση της υψηλής τέχνης. Τώρα χρησιμοποιείται με την ευρύτερη έννοια της αυξανόμενης σημασίας των σημαδιών και των τρόπων εμφάνισης στην καθημερινή ζωή. Χρησιμοποιείται ιδιαίτερα όσον αφορά τις διαδικασίες κατανάλωσης υλικών αντικειμένων (περιλαμβανομένων των κτηρίων) τα οποία εκλαμβάνονται ως δηλωτικά της κοινωνικής θέσης εκείνου που τα χρησιμοποιεί.

Αλλοτρίωση [alienation] Όρος που χρησιμοποιείται γενικά για να υποδείξει τους τρόπους με τους οποίους οι δυνατότητες των ανθρώπων γίνονται αντικείμενο κυριαρχίας άλλων. Χρησιμοποιείται στη Μαρξιστική θεωρία για να επισημάνει την απώλεια ελέγχου που υφίστανται οι εργάτες όσον αφορά την εργασία τους και το προϊόν που παράγουν στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής [*mode of production*].

Ανθρώπινη οικολογία [human ecology] Η εφαρμογή ιδεών από το φυτικό και ζωικό κόσμο στη μελέτη των σχημάτων κοινωνικού διαχωρισμού στις πόλεις. Μια προσέγγιση της Σχολής του Σικάγου [*Chicago School*].

Ανομία [anomie] Κατάσταση στην οποία οι άνθρωποι επηρεάζονται λιγότερο από συμβάσεις και θεμελιωμένους κοινωνικούς κανόνες. Συχνά συναρτάται με την απομόνωση της ζωής στην πόλη.

Αποβιομηχάνιση [deindustrialization] Η παρακμή της βιομηχανικής δραστηριότητας τόσο με όρους θέσεων εργασίας όσο και με όρους συμβολής στο εθνικό προϊόν. Βλέπε *μεταβιομηχανική πόλη* [*postindustrial city*].

Αποκλεισμός [exclusion] Κοινωνικές διαδικασίες μέσα από τις οποίες ορισμένοι τύποι ανθρώπων εμποδίζονται να αποκτήσουν πρόσβαση σε ποικίλους τύπους πόρων (συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων υπηρεσιών). Μπορεί να αφορούν και άυλους πόρους, όπως το γόητρο.

Αποστασιοποίηση [distanciation] Η τάση όσον αφορά τη διάδραση και την επικοινωνία μεταξύ ατόμων να επεκτείνεται στο χώρο και το χρόνο μέσα από τη χρήση βιβλίων, εφημερίδων, τηλεφώνων, τηλεομοιοτυπιών και του διαδικτύου. Αναφέρεται, επίσης, ως χωρο-χρονική αποστασιοποίηση.

‘Αποτοπικοποίηση’ [delocalization] Η καταστροφή τοπικών οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων από δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης. Οδηγεί μάλλον στη διαμόρφωση νέων διακριτών υβριδικών μορφών παρά στο να γίνουν όλοι οι τόποι παρόμοιοι.

Αρχή του μη αποκλεισμού [non-excludability] Η άποψη ότι ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες έχουν χαρακτηριστικά τέτοια που είναι αδύνατο να τα αποκλείσεις από εκείνους που δεν επιθυμούν να πληρώσουν για αυτά.

Αστικά νυχτερινά τοπία [urban nightscapes] περιοχές της πόλης που φιλοξενούν νυχτερινές δραστηριότητες νεαρών ενηλίκων με βάση την ψυχαγωγία (για παράδειγμα, κλαμπ, μπαρ, κινηματογράφοι). Συνδέεται με *εγχειρήματα τοπικής ανάπτυξης σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα* [civic boosterism] και με την αυξανόμενη *επιτήρηση* [surveillance].

Αστική διακυβέρνηση [urban governance] Όλες οι μέθοδοι και οι θεσμοί με τους οποίους κυβερνώνται οι πόλεις. Ο όρος χρησιμοποιείται για να υποδείξει την απομάκρυνση από τον άμεσο κυβερνητικό έλεγχο που εξασκούσαν ιεραρχικές γραφειοκρατείες και τη στροφή στον έμμεσο έλεγχο μέσω διαφόρων μη-κεβρνητικών οργανώσεων. Συνδέεται με την κατάργηση τοπικών μορφών κυβέρνησης. Αναφέρεται και απλώς ως *διακυβέρνηση* [governance].

Αστική κοινωνική βιωσιμότητα/αιεφορία [urban social sustainability] Κοινωνική ζωή στην πόλη η οποία είναι σχετικώς απαλλαγμένη από ανισότητα και συγκρούσεις και που μπορεί να διατηρηθεί μακροχρόνια.

Αστική μορφολογία [urban morphology] Η υλική δομή του αστικού περιβάλλοντος..

Αστικές κοινωνικές περιοχές [urban social areas] Περιοχές κατοικίας μέσα στην πόλη όπου άνθρωποι με παρόμοια χαρακτηριστικά τείνουν να μένουν ο ένας κοντά στον άλλον.

Αστικές πολιτικές με χωρική αναφορά [area-based urban policies] Πολιτικές που στοχεύουν σε συγκεκριμένες περιοχές της πόλης (για παράδειγμα, επιχειρηματικές ζώνες).

Αφομοίωση [assimilation] Η διαδικασία με την οποία μια μειονοτική ομάδα [minority group] ενσωματώνεται στην ευρύτερη κοινωνία ή στην κυρίαρχη ομάδα [charter group]. Μπορεί να πρόκειται για συμπεριφορική αφομοίωση [behavioural assimilation] ή για δομική αφομοίωση [structural assimilation]. Ενδεχομένως να μπορεί να ερμηνεύσει παρατηρούμενες διαβαθμίσεις στεγαστικού διαχωρισμού [segregation].

Βιόκοσμος [lifeworld] Τα σχήματα που συγκροτούν οι ρουτίνες της καθημερινής ζωής. Η έννοια συνδέεται στενά με τη *φαινομενολογία* [phenomenology] και επικεντρώνει στα πολιτισμικά νοήματα που οι άνθρωποι αποδίδουν στους χώρους που κατοικούν.

Βιωσιμότητα/αειφορία [sustainability] Μια πολυσυζητημένη ιδέα με πολλές και διαφορετικές ερμηνείες, η οποία γενικά αναφέρεται σε μια οικονομική ανάπτυξη με τρόπο που μπορεί να είναι μακροχρόνια βιώσιμος καλύπτοντας και τις επόμενες γενιές.

‘Βλέμμα’ [gaze] Η επιτήρηση, διερεύνηση και ανάλυση ανθρώπων και τόπων από παρατηρητές (παραδοσιακά άνδρες). Συχνά συνδέεται με την άποψη ότι οι παρατηρητές αυτοί μπορούν να παρέχουν μια προνομιακή, αντικειμενική περιγραφή του κόσμου απαλλαγμένη από αξιολογικές κρίσεις.

Γειτονιά [neighbourhood] Περιοχή που περιλαμβάνει ανθρώπους με σχετικούς παρόμοια δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, αλλά χωρίς κατ’ ανάγκη να περιλαμβάνει και στοιχεία έντονης κοινοτικής διάδρασης.

Γκέτο [ghetto] Η γεωγραφική συγκέντρωση κοινωνικών ομάδων. Τείνει να υποδηλώνει υψηλό βαθμό μη ηθελημένου στεγαστικού διαχωρισμού. Συνήθως αναφέρεται σε εθνοτικές μειονότητες, αλλά μπορεί επίσης να αφορά ηλικιωμένους, άνδρες και γυναίκες ομοφυλόφιλους, μονογονεϊκές οικογένειες ή ψυχικά ασθενείς.

Γκετοποίηση [ghettoization] Κοινωνικές τάσεις και δημόσιες πολιτικές που οδηγούν στη γεωγραφική συγκέντρωση κοινωνικών ομάδων, περιλαμβανομένων ομάδων με οικονομική αποστέρηση, ηλικιωμένων ατόμων, μονογονεϊκών νοικοκυριών, ψυχικά ασθενών ή εθνοτικών μειονοτήτων, συχνά σε συγκροτήματα δημόσιας κατοικίας.

Γνωστός και οικείος χώρος [awareness space] Όλες οι περιοχές μιας πόλης για τις οποίες ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό διαθέτει γνώση η οποία απορρέει τόσο από άμεση επαφή (χώρος δραστηριότητας [activity space]) όσο και από έμμεση πληροφόρηση (για παράδειγμα, εφημερίδες, μεσίτες).

Δημόσια αγαθά [public goods] Αγαθά και υπηρεσίες που έχουν χαρακτηριστικά τα οποία καθιστούν αδύνατο για αυτά να κατανέμονται μέσω ιδιωτικών αγοραίων μηχανισμών. Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί για να παραπέμψει σε αγαθά και υπηρεσίες που παρέχονται από το δημόσιο.

Δημόσια σφαίρα [public sphere] Βήματα στα οποία τα άτομα μπορούν να συζητήσουν ζητήματα στη βάση ισότητας (τουλάχιστον θεωρητικά αν όχι στην πράξη). Μπορεί να είναι ένας συγκεκριμένος χώρος στην πόλη, όπως το Speaker’s Corner στο Λονδίνο).

Δημόσιος χώρος [public space] Ένας χώρος που αποτελεί ιδιοκτησία του κράτους ή της τοπικής αυτοδιοίκησης και θεωρητικά είναι προσβάσιμος από όλους τους πολίτες, αλλά

στην πραγματικότητα μπορεί να αστυνομεύεται ώστε να αποκλείονται κάποιες ομάδες του πληθυσμού.

Διακυβέρνηση [governance] Όλες οι μέθοδοι με τις οποίες οι κοινωνίες κυβερνώνται. Ο όρος χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει το πέρασμα από τον άμεσο κυβερνητικό έλεγχο της οικονομίας και της κοινωνίας μέσω ιεραρχικών γραφειοκρατικών δομών στον έμμεσο έλεγχο μέσω ποικίλων μη-κυβερνητικών οργανώσεων. Συνδέεται με την κατάργηση τοπικών μορφών κυβερνητικής οργάνωσης. Μπορεί επίσης να αναφέρεται ως *αστική διακυβέρνηση* [urban governance].

Διαλεκτική [dialectic] Μορφή συλλογιστικής ή ανάλυσης που αφορά τη χρήση και την πιθανή διευθέτηση αντιθέτων.

Διαμόρφωση συμπεριφοράς από το περιβάλλον [environmental conditioning] Το επιχείρημα ότι η συμπεριφορά των ανθρώπων επηρεάζεται πολύ από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Συχνά χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει την απουσία κοινωνικών και διανοητικών δεξιοτήτων σε εκείνους που ανατράφηκαν σε περιβάλλοντα όπου απουσίαζαν τα κατάλληλα ερεθίσματα.

Δομή [structure] Χρησιμοποιείται με τη γενική έννοια ενός ευρύτερου πλαισίου. Επίσης, βασικό στοιχείο της *θεωρίας της δομοποίησης* [structuration theory] το οποίο παραπέμπει στους κανόνες, πρότυπα και πόρους τους οποίους χρησιμοποιούν τα άτομα για να διεκπεραιώσουν τις ζωές τους.

Εγχειρήματα τοπικής ανάπτυξης σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα [civic boosterism] Προσπάθειες τοπικών αρχών να αναπτύξουν την τοπική τους οικονομία προσελκύοντας εξωτερικές επενδύσεις και μέσω συνεργασιών με πηγές κεφαλαίου από τον ιδιωτικό τομέα. Αναφέρεται και ως *εγχειρήματα τοπικής ανάπτυξης σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα* [civic entrepreneurialism].

Εδαφοκυριαρχία [territoriality] Όρος με ποικίλες ερμηνείες, στις οποίες περιλαμβάνεται η ιδέα ότι οι άνθρωποι έχουν μια έμφυτη επιθυμία να κατέχουν ένα συγκεκριμένο έδαφος ώστε να ικανοποιούν ανάγκες ασφάλειας, προστασίας και ιδιωτικότητας και να διευκολύνονται στην έκφραση της ατομικής τους *ταυτότητας* [identity]. Ορισμένες φορές αυτό αναφέρεται και ως 'εδαφική επιταγή'. Αποτελεί μορφή ερμηνείας βασισμένη στην *κοινωνιοβιολογία* [sociobiology] η οποία αμφισβητείται από όσους υιοθετούν μια *κοινωνικά κονστρουκτιβιστική* [social constructionist] προσέγγιση. Επίσης, έννοια της μεταμοντέρνας σκέψης που αφορά οποιοδήποτε θεσμό που καταπιέζει τις ανθρώπινες επιθυμίες (όπως η οικογένεια). Μπορεί ακόμη να αποτελεί στρατηγική για την επίτευξη πολιτικών στόχων μέσω της κινητοποίησης υποστήριξης και πόρων σε γεωγραφικές ενότητες όπως αστικές γειτονίες, πόλεις ή περιφέρειες.

Εθνότητα [ethnicity] Η κουλτούρα και οι τρόποι ζωής μιας *εθνοτικής ομάδας* [ethnic group], που συχνά εμφανίζεται σε κάποια χαρακτηριστική περιοχή της πόλης. Βλέπε *γκέτο* [ghetto].

Εθνοτική ομάδα [ethnic group] Μειονοτική ομάδα της οποίας τα μέλη μοιράζονται μια διακριτή *κουλτούρα* [culture]. Εννοιολογικά διαφέρει από τη *φυλετική ομάδα* [racial group], αλλά πρακτικά οι δύο περιπτώσεις συνδέονται στενά. Βλέπε *εθνότητα* [ethnicity].

Εμπορευματοποίηση [marketization] Μεταφορά της κατανομής αγαθών και υπηρεσιών από το χώρο των μη αγοραίων αρχών και διαδικασιών σε εκείνες της αγοράς.

Εμπορευματοποίηση (παροχών) [commodification] Η χρήση ιδιωτικών αγορών αντί των μηχανισμών παροχής του δημόσιου τομέα για την κατανομή αγαθών και υπηρεσιών. Αναφέρεται επίσης ως *επαναεμπορευματοποίηση* [recommodification] και ως *εμπορευματοποίηση* [marketization].

Εμπορευματοποίηση (της κουλτούρας) [commodification (of culture)] Οι τρόποι με τους οποίους τοπικές πολιτισμικές μορφές υποκαθιστώνται από μαζικά παραγόμενες μορφές κουλτούρας.

‘Εξευγενισμός’ (περιοχών) [gentrification] Η αναγέννηση και ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών στα κέντρα των πόλεων μέσω της εισόδου πιο εύπορων ατόμων, όπως μεσοαστοί εξειδικευμένοι επαγγελματίες. Οδήγησε στον εκτοπισμό φτωχότερων πολιτών. Συνδέεται, σε ορισμένες πόλεις, με την ανάπτυξη περιοχών ομοφυλοφίλων.

‘Επίπτωση του ιστού’ [‘fabric effect’] Κατάσταση στην οποία η υλική δομή της αγοράς κατοικίας έχει επίπτωση στην κατανομή κάποιας κοινωνικής ομάδας μέσα στην πόλη. Συνήθως αφορά την επίπτωση που έχει η χωροθέτηση των φθηνότερων καταλημμάτων στη χωρική κατανομή των εθνοτικών μειονοτήτων.

Ερμηνευτική [hermeneutics] Θεωρίες που εξετάζουν την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων απόψεων, ιδεών και υποκειμενικών ερμηνειών για τον κόσμο γύρω τους.

Habitus Όρος που επινόησε ο γάλλος κοινωνικός θεωρητικός Pierre Bourdieu για να υποδηλώσει την *κουλτούρα* [culture] που συνδέεται με το βιόκοσμο των ανθρώπων και που περιλαμβάνει τόσο υλικά στοιχεία όσο και στοιχεία λόγου.

Θεωρία συνωστισμού [crowding theory] Η ιδέα ότι η ζωή σε συνθήκες υψηλών πυκνοτήτων στις πόλεις οδηγεί σε στρες και εντάσεις που μπορεί να προκαλέσουν επιθετικότητα, εσωστρέφεια και υψηλό ποσοστό ψυχικών και σωματικών ασθενιών. Μια προσέγγιση που τείνει να αγνοεί το διαμεσολαβητικό ρόλο της *κουλτούρας* [culture] στην ανθρώπινη συμπεριφορά.

Θεωρία του Wirth [Wirthian theory] Οι ευρείες απήχησης ιδέες του που υποδεικνύουν ότι η κοινωνική ζωή στην πόλη ('αστικότητα' ['urbanism']) χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας, ασθένειας και κοινωνικής αποδιοργάνωσης, τα οποία είναι σε μεγάλο βαθμό προϊόντα του αυξανόμενου μεγέθους και της ετερογένειας της αστικής ζωής.

Θύλακας [enclave] Όρος που υποδεικνύει τη χωρική συγκέντρωση μιας εθνικής μειονότητας όσον αφορά την περιοχή κατοικίας και αποτελεί φαινόμενο μεγάλης διάρκειας, χωρίς ωστόσο να φθάνει τις οριακές συνθήκες στεγαστικού διαχωρισμού του γκέτο [ghetto].

Ιδεολογία ατομικής ιδιοκτησίας [privatism] Ιδεολογία που αποτελεί θεμέλιο για τις περισσότερες Δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες, βασιζόμενη στην πεποίθηση περί ανωτερότητας της ατομικής ιδιοκτησίας του πλούτου και της κατανομής αγαθών και υπηρεσιών μέσω των μηχανισμών της αγοράς.

Ιδιωτικοποίηση [privatization] Ένα σύνολο ποικίλων πολιτικών σχεδιασμένων για να εισάγουν την ατομική ιδιοκτησία και/ή τους αγοραίους ιδιωτικούς μηχανισμούς κατανομής αγαθών και υπηρεσιών τα οποία προηγουμένως κατανέμονταν και ανήκαν στο δημόσιο τομέα.

Κανόνες επιλεξιμότητας [eligibility rules] Τα κριτήρια που χρησιμοποιούν *κοινωνικοί 'θυροφύλακες'* [social gatekeepers] για να προσδιορίσουν ποιος θα έχει πρόσβαση σε σπάνιους πόρους στον αστικό χώρο. Μπορεί να διατυπώνονται σαφώς ή να είναι άρρητοι. Συνήθως αφορούν αξιωματούχους του δημόσιου τομέα, όπως μάντζερς του τομέα δημόσιας κατοικίας, αλλά μπορεί να αφορούν και τον ιδιωτικό τομέα (για παράδειγμα μεσίτες και τραπεζικοί). Αναφέρονται και ως *κανόνες απόφασης* [decision rules].

Κατανάλωση [consumption] Η αγορά και η χρήση αγαθών και υπηρεσιών.

Κατασκευή τόπων [imagineering] Η συνειδητή κατασκευή τόπων με χαρακτηριστικά παρόμοια με άλλους τόπους (όπως στη Disneyland). Συχνά αντιμετωπίζεται ως δημιουργία μιας επιφανειακής επίστρωσης ή ενός προσωπίου κουλτούρας.

Κατώτερες τάξεις [subaltern classes] Όρος που προέρχεται από τον Antonio Gramsci και υποδεικνύει ομάδες σε χαμηλότερες θέσεις της κοινωνικής ιεραρχίας, οι οποίες υφίστανται την ηγεμονία των αρχουσών τάξεων (από το στρατιωτικό όρο 'subaltern' που παραπέμπει σε θέσεις κάτω από τις τάξεις των αξιωματικών). Χρησιμοποιείται στη *μετα-αποικιοκρατική θεωρία* [postcolonial theory] για να αναδείξει εκείνους που υφίστανται την *αποικιοκρατία* [colonialism].

Κείμενο [text] Κεντρικό εννοιολογικό εργαλείο για τις *πολιτισμικές σπουδές* [cultural studies] το οποίο παραπέμπει σε οποιαδήποτε μορφή αναπαράστασης που ενέχει κοινωνικό νόημα –όχι μόνο ο γραπτός λόγος, αλλά και η ζωγραφική, τα τοπία και τα κτήρια.

Κίνημα του Διαφωτισμού [Enlightenment project (movement)] Η ευρεία τάση στη διαδρομή της Δυτικής διανόησης, με αφετηρία την Αναγέννηση, στο πλαίσιο της οποίας επιχείρησε να αναλύσει και να ελέγξει την κοινωνία εφαρμόζοντας αρχές επιστημονικής ανάλυσης και ορθολογικής σκέψης.

Κλίμακα [scale] Όρος που χρησιμοποιούν οι γεωγράφοι για να δείξουν ότι οι γεωγραφικές διαδικασίες λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα (για παράδειγμα, παγκόσμιο, εθνικό, περιφερειακό, γειτονιάς, νοικοκυριού κλπ). Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ότι αυτές οι διαδικασίες είναι διασυνδεδεμένες με πολύπλοκους τρόπους.

Κοινότητα [community] Ένας ευρέως χρησιμοποιούμενος όρος με περιορισμένη νοηματική ακρίβεια, που παραπέμπει συνήθως σε μια κοινωνική ομάδα η οποία χαρακτηρίζεται από πυκνό δίκτυο κοινωνικής διάδρασης που αντανακλά ένα κοινό σύνολο πολιτισμικών αξιών. Συχνά παραπέμπει, αλλά όχι κατ' ανάγκη, σε γεωγραφική συγκέντρωση.

Κοινοτική δράση [community action] Τοπικά πολιτικά κινήματα που συνήθως υπερασπίζονται μια περιοχή κατοικίας από την εισβολή ανεπιθύμητων δραστηριοτήτων (ενίοτε αναφέρονται ως πολιτικές που προσδιορίζονται από την κοινότητα ή *πολιτικές εδαφοκυριαρχίας* [‘turf’ politics]).

Κοινοτική φροντίδα [community care] Φροντίδα για εκείνους που την χρειάζονται σε τοπικές κοινότητες, είτε σε μικρές αποκεντρωμένες μονάδες είτε σε ιδιωτικά νοικοκυριά, με την υποστήριξη ειδικών οι οποίοι έχουν ως βάση τους την κοινότητα. Συνδέεται με την *αποασυλοποίηση* ή *αποϊδρυματοποίηση* [deinstitutionalization]. Μια πολιτική που έγινε αντικείμενο κριτικής για την ανεπαρκή χρηματοδότηση και τους ανεπαρκείς πόρους – εξ’ ου και όρος φροντίδα ‘μέσα στην’ κοινότητα και όχι ‘από’ την κοινότητα.

‘Κοινωνία διακινδύνευσης’ [‘risk society’] Άποψη του Ulrich Beck σύμφωνα με την οποία οι κίνδυνοι στη σημερινή κοινωνία είναι πολύ μεγαλύτεροι από ότι σε προηγούμενες κοινωνίες.

Κοινωνική θέση [social rank] Όρος που χρησιμοποιείται συνήθως για να υποδείξει μία από τις βασικές διαστάσεις της αστικής στεγαστικής δομής που αναδεικνύει η *παραγοντική οικολογία* [factorial ecology]: τις διαφοροποιήσεις όσον αφορά τον υλικό πλούτο των κατοίκων που σχετίζονται με την *κοινωνική ταξή* [class]. Βλέπε *οικογενειακός τύπος* [family status], *εθνοτική θέση* [ethnic status], *πολλαπλή αποστέρηση* [multiple deprivation]. Μπορεί να οδηγήσει σε αποτελέσματα ανάλυσης ανάλογα με εκείνα που βασίζονται στους *χωρικούς κοινωνικούς δείκτες* [territorial social indicators].

Κοινωνική περιχαράκωση [exclusionary closure / social closure] Άλλη ονομασία των διαδικασιών με τις οποίες ισχυρές ομάδες αποκλείουν άλλες ομάδες από τον πλούτο, το γόητρο και την εξουσία.

Κοινωνική πόλωση [social polarization] Αυξανόμενες ανισότητες μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Μπορεί να αφορά αύξηση των φτωχότερων, των πιο πλούσιων ή και των δύο (δηλαδή μία κατάσταση εξαφάνισης της μεσαίας τάξης με την κοινωνική δομή να παίρνει τη μορφή κλεψύδρας).

Κοινωνικο-χωρική διαλεκτική [sociospatial dialectic] Όρος του Ed Soja για τη διαδικασία αμοιβαίας διάδρασης στο πλαίσιο της οποίας οι άνθρωποι διαμορφώνουν τη δομή των πόλεων και, ταυτόχρονα, επηρεάζονται από τη δομή αυτών των πόλεων.

Κοσμόπολη [cosmopolis] Όρος του Ed Soja για το Λος Άντζελες ως έκφραση μιας μεταμοντέρνας αστικής μορφής. Βλέπε *εξόπολη* [exopolis], *γαλαξιακή μητρόπολη* [galactic metropolis], *ετερόπολη* [heteropolis], *Σχολή του Λος Άντζελες* [Los Angeles School], *μεταμοντέρνα παγκόσμια μητρόπολη* [postmodern global metropolis]. Όρος, επίσης, του Sandercock για μια πολεοδομική διαδικασία που επιχειρεί να δημιουργήσει μια ουτοπική πόλη η οποία συμφιλιώνει και ενθαρρύνει την ποικιλομορφία και τη διαφορά.

Κουλτούρα [culture] Μπορεί αδρά να ερμηνευθεί ως ‘τρόπος ζωής’. Συνίσταται στις αξίες από τις οποίες οι άνθρωποι εμφορούνται, τα πρότυπα και τους κανόνες στους οποίους υπακούουν και τα υλικά αντικείμενα που χρησιμοποιούν. Επίσης, θεωρούνται συχνά ως συστήματα κοινωνών νοημάτων.

Κράτος πρόνοιας [welfare state] Ένα σύνολο θεσμών και κοινωνικών διευθετήσεων σχεδιασμένο να στηρίζει τα άτομα όταν βρίσκονται σε ανάγκη λόγω ασθένειας, ανεργίας και εξάρτησης που οφείλεται στη νεαρή ή τη μεγάλη ηλικία.

Κυρίαρχη ομάδα [charter group] Η πλειοψηφούσα ομάδα με την κυρίαρχη *κουλτούρα* [culture] σε μια κοινωνία.

Κυριαρχία [dominance] Όρος που χρησιμοποιούταν από τη *Σχολή του Σικάγου* [Chicago School] για να υποδηλώσει τη διαδικασία μέσω της οποίας ορισμένες χρήσεις γης και τύποι ανθρώπων καταλήγουν να κυριαρχούν σε συγκεκριμένα τμήματα των πόλεων. Χρησιμοποιείται, επίσης, με ευρεία έννοια υποδηλώνοντας σχέσεις εξουσίας.

Λειτουργικές αστικές περιοχές [functional urban areas] Πόλεις ή αστικές περιοχές που προσδιορίζονται ως γεωγραφικές συναθροίσεις ανθρώπων, που κυρίως δεν απασχολούνται σε αγροτικές δραστηριότητες, και που συνδέονται από αλληλοεπικαλυπτόμενα σχήματα καθημερινής μετακίνησης για εργασία.

Μεγαπόλεις [megacities] Όρος του Manuel Castells για τις μεγάλες πόλεις όπου ορισμένοι άνθρωποι είναι συνδεδεμένοι με τις παγκόσμιες ροές πληροφορίας, ενώ άλλοι είναι αποσυνδεδεμένοι και ‘πληροφοριακά φτωχοί’.

Μειονοτική ομάδα [minority group] Μια υποομάδα της κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από παράγοντες όπως η φυλή, το θρήσκευμα, η εθνότητα ή η κουλτούρα.

Μεταβιομηχανικές πόλεις [postindustrial cities] Πόλεις όπου κυριαρχεί ο τομέας των υπηρεσιών. Συχνά το αποτέλεσμα *αποβιομηχάνησης* [deindustrialization]. Μπορεί να χαρακτηρίζεται από *μεταμοντέρνες* [postmodern] μορφές κατανάλωσης και *κουλτούρας* [culture] και από *μεταπρονοιακή κοινωνία* [postwelfare society].

Μεταμητρόπολη [postmetropolis] Άλλος όρος για την *μεταμοντέρνα παγκόσμια μητρόπολη* [postmodern global metropolis].

Μεταμοντέρνα παγκόσμια μητρόπολη [postmodern global metropolis] Όρος του για την περιγραφή της δομής του Λος Άντζελες το οποίο αντιμετωπίζεται ως αρχέτυπο των νέων αστικών μορφών.

Μεταμοντερνισμός [postmodernism] Όρος με πολλαπλό νόημα: απόρριψη της ιδέας ότι υπάρχει ένας ανώτερος τρόπος κατανόησης του κόσμου, τύπος ανάλυσης γνωστός ως *αποδόμηση* [deconstruction], στυλ που χαρακτηρίζεται από εκλεκτικισμό, ειρωνεία και ανάμιξη στοιχείων (στην αρχιτεκτονική, αλλά και στη λογοτεχνία και τη διαφήμιση), μια ιστορική περίοδος και μια πολιτισμική τάση που αποτελεί το λογικό παρακολούθημα της εποχής του *νέο-Φορντισμού* [neo-Fordism] ή της *ελέκτικης συσσώρευσης* [flexible accumulation].

Μοντέλο ομόκεντρων ζωνών [concentric zone model] Το μοντέλο του για τη δομή της πόλης, που βασίστηκε στο Σικάγο της δεκαετίας του 1920, σύμφωνα με το οποίο η κοινωνική θέση γίνεται όλο και πιο υψηλή καθώς μετακινείται κανείς από τις εσωτερικές προς τις εξωτερικές ζώνες. Βλέπε *Σχολή του Σικάγου* [Chicago School], *ανθρώπινη οικολογία* [human ecology].

Μοντερνισμός [modernism] Ένας τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζεται από την πίστη στην οικουμενική πρόοδο μέσω επιστημονικής ανάλυσης και αντίληψη ότι τα κοινωνικά προβλήματα μπορούν να λυθούν με την εφαρμογή του ορθολογισμού.

Νεοκλασικά οικονομικά [neoclassical economics] Προσπάθειες επικαιροποίησης των ιδεών των κλασικών οικονομολόγων του ύστερου 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα. Χαρακτηρίζονται από την πίστη στην αξία των μηχανισμών της αγοράς. Η προσέγγιση τείνει να επικεντρώνει στο ατομικό μικρο-επίπεδο, παρά στα ευρύτερα οικονομικά

ζητήματα. Αναζητεί οικουμενικές, αμετακίνητες αρχές στην ανθρώπινη οικονομική συμπεριφορά και τείνει να αγνοεί το κοινωνικό πλαίσιο της οικονομικής δραστηριότητας.

Νεοφιλελεύθερες πολιτικές (και νεοφιλελευθερισμός) [neoliberal policies (also neoliberalism)] Στρατηγικές για να γίνουν οι οικονομίες ανταγωνιστικές με διάφορους τύπους πολιτικών της Νέας Δεξιάς συμπεριλαμβανομένης της *ιδιωτικοποίησης* [privatization] και της *απορρύθμισης* [deregulation]. (Ορισμένες φορές αναφέρεται και ως νεοκλασικός φιλελευθερισμός).

Νέο-Φορντισμός [neo-Fordism] Ένα νέο καθεστώς συσσώρευσης που βασίζεται στην ευελιξία, το οποίο υποτίθεται ότι αντικατέστησε, ή πρόκειται να αντικαταστήσει, το Φορντιστικό καθεστώς συσσώρευσης [regime of accumulation] που βασίζεται στη μαζική παραγωγή. Παρόμοιο με την *ευέλικτη συσσώρευση* [flexible accumulation]. Χρησιμοποιείται και πιο γενικά παραπέμποντας σε χαμηλότερης ιεραρχίας έννοιες, όπως εργασιακές πρακτικές και μορφές βιομηχανικής οργάνωσης.

Νεωτερικότητα [modernity] Η περίοδος κατά την οποία ο μοντερνισμός υπήρξε ο κυρίαρχος τρόπος σκέψης, αρχίζοντας από τον ύστερο 18^ο αιώνα (η Εποχή του Διαφωτισμού) και διαρκώντας μέχρι τον ύστερο 20^ο αιώνα..

Ντετερμινισμός του σχεδιασμού [design determinism] Μελέτες όσον αφορά τις επιπτώσεις του δομημένου περιβάλλοντος και του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Βλέπε *θεωρία συνωστισμού* [crowding theory], *προσπίσιμος χώρος* [defensible space].

Οικολογική προσέγγιση [ecological approach] Όρος που παραπέμπει στη χωρική ή γεωγραφική ανάλυση των πόλεων. Προέρχεται και, συνεπώς, μπορεί να αναφέρεται και στην *ανθρώπινη οικολογία* [human ecology], την εφαρμογή δηλαδή ιδεών που αφορούν την κατανομή φυτών και ζώων στη μελέτη της αστικής κοινωνικής γεωγραφίας. Βλέπε *Σχολή του Σικάγου* [Chicago School].

Οικονομική θέση [economic status] Χαρακτηρισμός που δίνεται συχνά σε μια από τις διαστάσεις της αστικής στεγαστικής δομής, όπως αποδίδεται από την *παραγοντική οικολογία* [factorial ecology] –διακυμάνσεις όσον αφορά τον πλούτο. Βλέπε *εθνοτική θέση* [ethnic status], *οικογενειακός τύπος* [family status], *κοινωνική θέση* [social rank].

Οικουμενικές πόλεις [world cities] Βλέπε *παγκόσμιες πόλεις* [global cities].

‘Όχι στην αυλή μου’ [NIMBY (‘Not in my backyard’)] Ο αγγλικός όρος αποτελεί ακρωνύμιο που παραπέμπει σε ομάδες τοπικής δράσης που αντιτίθενται στην αστική ανάπτυξη στη γειτονιά τους. Βλέπε *πολιτικές εδαφοκυριαρχίας* [‘turf’ politics].

Οχυρωματική αρχιτεκτονική [bunker architecture] Κτήρια σχεδιασμένα με τρόπο που να αποκλείουν ορισμένα τμήματα του πληθυσμού (συνήθως εκείνα που θεωρούνται ανεπιθύμητα ή απειλητικά για τους πλέον εύπορους). Βλέπε *περίφρακτες κοινότητες* [gated communities], *τοπίο σάρωσης* [‘scanscape’].

Παγκοσμιοποίηση [globalization] Η τάση των οικονομιών και των εθνικών πολιτικών συστημάτων να ενοποιούνται σε παγκόσμια κλίμακα. Επίσης, η τάση ανάδυσης μιας παγκόσμιας *κουλτούρας* [culture] (δηλαδή διεθνείς τάσεις που υποστηρίζεται ότι διαπερνούν όλα τα σύνορα). Βλέπε *παγκοσμιοπόλεις* [global cities].

Παγκοσμιοπόλεις [global cities] Ο όρος που προτιμά η Saskia Sassen όσον αφορά τις *οικουμενικές πόλεις* [world cities] οι οποίες ασκούν πρωτεύοντα ρόλο στον έλεγχο και την οργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας, του εμπορίου και του χρηματοπιστωτικού τομέα. Χαρακτηρίζονται από επιδεικτική κατανάλωση και *κοινωνική πόλωση* [social polarization].

Παρεκκλίνουσα υποκουλτούρα [deviant subculture] Βλέπε *παρεκκλίνουσα υποομάδα* [deviant subgroup].

Παρεκκλίνουσα υποομάδα [deviant subgroup] Ομάδα μέσα στην κοινωνία που εμφορείται από αξίες και κανόνες σημαντικά διαφορετικούς από εκείνους της πλειονότητας του πληθυσμού. Μπορεί να εκφράζεται με *στεγαστική διαφοροποίηση* [residential differentiation]. Αναφέρεται και ως *παρεκκλίνουσα υποκουλτούρα* [deviant subculture]. Βλέπε *κουλτούρα* [culture].

Περιθώρια [margins] Τοποθεσίες στις άκρες μιας κυρίαρχης περιοχής. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεταφορικά για να υποδείξει κουλτούρες που βρίσκονται στα όρια κυρίρχων κουλτουρών, όπου διαμορφώνονται νέες υβριδικές ταυτότητες.

Περιθωριοποίηση [residualization] Περικοπές στις προνοιακές δαπάνες με αποτέλεσμα οι σχετικές υπηρεσίες να περιορίζονται στις αποστερημένες μειονότητες. Βλέπε *γκετοποίηση* [ghettoization].

Περίφρακτες κοινότητες [gated communities] Περιοχές κατοικίας σε πόλεις με μέτρα προστασίας όπως μαντρότοιχοι, φράχτες, πύλες εισόδους και ιδιωτικοί φρουροί με στόχο να αποκλείονται κοινωνικές ομάδες που θεωρούνται ανεπιθύμητες και επικίνδυνες. Βλέπε *πόλεις ‘οχυρά’* [‘fortress cities’], *‘τοπίο σάρωσης’* [‘scanscape’], *χώροι αποκλεισμού* [spaces of exclusion].

Πολυπολιτισμικότητα [multiculturalism] Δημόσιες πολιτικές που στηρίζουν το δικαίωμα εθνοτικών ομάδων να διατηρήσουν τη διακριτή τους κουλτούρα παρά να αφομοιωθούν

στην κυρίαρχη κουλτούρα της κοινωνίας. Εμπεριέχει και πολιτικές προώθησης ίσων ευκαιριών για τη συμμετοχή στην κοινωνία ανεξάρτητα από την εθνοτική καταγωγή.

Προαπίσιμος χώρος [defensible space] Το επιχείρημα ότι πολλά πρόσφατα συγκροτήματα κατοικίας στερούνται χώρων με τους οποίους οι άνθρωποι να αισθάνονται οικειότητα, να μπορούν να τους παρακολουθούν και να τους ελέγχουν.

Προ-βιομηχανική πόλη [preindustrial city] Πόλη χωρίς βιομηχανική βάση, συνήθως σε ιστορικές περιόδους πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση.

Προνοιακός κρατισμός [welfare statism] Η αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να έχει ευθύνη για την εγγύηση ενός επιπέδου διαβίωσης για τους πολίτες μέσω πολιτικών που αποσκοπούν στην πλήρη απασχόληση, σε σχετικώς υψηλά ελάχιστα ημερομίσθια, ασφαλείς συνθήκες εργασίας και εισοδηματικές μεταβιβάσεις από τη σχετικώς εύπορη πλειονότητα στις αποστερημένες μειονότητες.

‘Πόλεις οχυρά’ [‘fortress cities’] Πόλεις που χαρακτηρίζονται από κοινωνική ανισότητα, εγκληματικότητα, βία και στρατηγικές προστασίας σε τοπικές γειτονίες σχεδιασμένες ώστε να αποκλείουν ομάδες που θεωρούνται επικίνδυνες. Βλέπε *περίφρακτες κοινότητες* [gated communities], *κοινωνική πόλωση* [social polarization], *‘τοπίο σάρωσης’* [scanscape], *επιτήρηση* [surveillance].

Ρατσισμός [racism] Ένα σύνολο αντιλήψεων και κοινωνικών πρακτικών που αποδίδουν αρνητικά χαρακτηριστικά σε συγκεκριμένες φυλετικές ομάδες, οι οποίες θεωρούνται εσφαλμένα βιολογικά διαφορετικές. Βλέπε *εθνοτική ομάδα* [ethnic group].

Στεγαστική διαφοροποίηση [residential differentiation] Η τάση ατόμων με διακριτά χαρακτηριστικά και κουλτούρα να ζουν κοντά ο ένας στον άλλο μέσα στις πόλεις, διαμορφώνοντας έτσι διακριτές γειτονίες. Αναφέρεται και ως *κοινωνικο-χωρική διαφοροποίηση* [socio-spatial differentiation]. Βλέπε *κοινότητα* [community], *γειτονιά* [neighbourhood], *στεγαστικός διαχωρισμός* [segregation], *γκέτο* [ghetto].

Στεγαστικός διαχωρισμός [segregation] Η τάση για τις μειονοτικές ομάδες να είναι άνισα κατανεμημένες στο εσωτερικό των πόλεων (δηλαδή να παρουσιάζουν *στεγαστική διαφοροποίηση* [residential differentiation]). Πολύ σπάνια οι διάφορες ομάδες είναι τελείως διαχωρισμένες όσον αφορά τη στέγαση –εξ ου και οι σχετικές μελέτες μετρούν το βαθμό διαχωρισμού. Βλέπε *γκέτο* [ghetto].

Συγκέντρωση [centralization] Η χωρική συνάθροιση δραστηριοτήτων σε μεγαλύτερες μονάδες. Μπορεί να αφορά τη μείωση του αριθμού των μονάδων μιας προνοιακής υπηρεσίας ή τις μετακινήσεις από τα προάστια πίσω στα κέντρα των πόλεων.

Συμπεριφορική αφομοίωση [behavioural assimilation] Η διαδικασία με την οποία μία *μειονοτική ομάδα* [minority group] υιοθετεί την *κουλτούρα* [culture] της ευρύτερης κοινωνίας (ή της *κυρίαρχης ομάδας* [charter group]).

Συμπεριφορική θεωρία [behaviourism] Πρώιμη προσέγγιση στην ψυχολογία που εξέταζε τις αντιδράσεις των ανθρώπων σε συγκεκριμένα ερεθίσματα. Έτεινε να αγνοεί τη διαμεσολάβηση κοινωνικών παραγόντων.

Συμπεριφορική προσέγγιση [behavioural approach] Προσέγγιση που εξετάζει τις δραστηριότητες και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των ανθρώπων στο πλαίσιο του κόσμου όπως τον αντιλαμβάνονται. Βλέπε *συμπεριφορισμός* [behaviouralism].

Συμπεριφορισμός [behaviouralism] Προσέγγιση στην ψυχολογία που αναγνωρίζει ότι οι ανθρώπινες αντιδράσεις στα ερεθίσματα διαμεσολαβούνται από κοινωνικούς παράγοντες. Αντιπαράβαλε με *συμπεριφορική θεωρία* [behaviourism].

Συσπείρωση [congregation] Η χωρική συσσωμάτωση μιας εθνοτικής ομάδας λόγω επιλογής (και όχι λόγω αναγκαστικού *στεγαστικού διαχωρισμού* [segregation]) ο οποίος προκύπτει από δομικούς περιορισμούς και από διακρίσεις).

Συσσωμάτωση (ή ομαδοποίηση) [clustering] Η τάση ανθρώπων με παρόμοια χαρακτηριστικά όσον αφορά, για παράδειγμα, την *τάξη* [class] ή την *εθνότητα* [ethnicity] να κατοικούν κοντά ο ένας στον άλλο μέσα στην πόλη. Αναφέρεται και ως *στεγαστικός διαχωρισμός* [segregation], ή *στεγαστική διαφοροποίηση* [residential differentiation]. Σε οριακές καταστάσεις μπορεί να φορά ένα *γκέτο* [ghetto]. Χρησιμοποιείται, επίσης, για να υποδείξει τη χωρική συγκέντρωση επιχειρήσεων.

Σύστημα [system] Όρος που χρησιμοποιείται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την εκάστοτε προσέγγιση, αλλά γενικά χρησιμοποιείται για να παραπέμψει στα αλληλεξαρτώμενα τμήματα μιας ευρύτερης μονάδας. Στη *θεωρία της δομοποίησης* [structuration theory] το σύστημα είναι αποτέλεσμα όλων των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν τα άτομα. Βλέπε και *δομή* [structure].

Σχολή του Σικάγο [Chicago School] Η ομάδα των κοινωνιολόγων που δούλεψε στο Σικάγο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Γνωστοί για τις μελέτες τους όσον αφορά τις αστικές υποκουλτούρες και για την εφαρμογή ιδεών από τον ζωικό και φυτικό κόσμο στη μελέτη των σχημάτων κοινωνικής διαφοροποίησης στις περιοχές κατοικίας (*ανθρώπινη οικολογία* [human ecology]). Μπορεί, επίσης, να αναφέρεται σε ομάδα οικονομολόγων, με βάση το Σικάγο, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, οι οποίοι πρέσβευαν μονεταριστικές πολιτικές.

Τάξη [class] Υλικές διαφορές μεταξύ ομάδων ανθρώπων.

- Ταυτότητα(ες)** [identity(ies)] Τα στοιχεία που συναπαρτίζουν την αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους (για παράδειγμα, *κοινωνική τάξη* [class], *φυλή* [race], *ηλικία* [age], *τόπος* [place]). Στις πολιτισμικές σπουδές η ταυτότητα θεωρείται ως το ασταθές προϊόν του λόγου –εξ’ ου και η χρήση του πληθυντικού αριθμού, ταυτότητες.
- Τοπία-κληρονομιά** [heritage landscapes] Παλαιότερα στοιχεία αστικής δομής που διατηρήθηκαν μέσω ανάπλασης ή μετατροπής για να αποδοθούν σε νέες χρήσεις.
- Τοπία εξουσίας** [landscapes of power] Όρος της Sharon Zukin για τις περιοχές των πόλεων που αναδομήθηκαν πρόσφατα για την εξυπηρέτηση ισχυρών οικονομικών συμφερόντων. Βλέπε ‘εξευγενισμός’ [gentrification].
- Τοπικό κράτος** [local state] Εναλλακτικός όρος για την τοπική αυτοδιοίκηση. Επίσης, συνδέεται με μια *Μαρξιανή θεωρία* [Marxian theory] η οποία θεωρεί ότι η τοπική αυτοδιοίκηση εξυπηρετεί τη διατήρηση του καπιταλιστικού συστήματος και των ταξικών συμφερόντων πίσω από αυτό.
- ‘Τοπίο σάρωσης’** [‘scanscape’] Όρος που χρησιμοποιεί ο Mike Davis για να περιγράψει τις στρατηγικές ηλεκτρονικής επιτήρησης στο Λος Άντζελες με στόχο τον αποκλεισμό ομάδων που θεωρούνται ανεπιθύμητες σε ορισμένες περιοχές της πόλης. Βλέπε *πανοπτικόν* [panopticon].
- Τόπος** [place] Όρος που χρησιμοποιείται από τους γεωγράφους για να υποδείξει ότι τα χαρακτηριστικά εδαφών ή χώρων είναι κοινωνικά κατασκευασμένα (αλλά ότι, επίσης, έχουν και υλική βάση).
- Υπόθεση της υποτάξης** [underclass hypothesis] Το επιχείρημα ότι οι φτωχότερες ομάδες της κοινωνίας λαμβάνουν το χειρότερο επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα.
- Υποουλτούρα** [subculture] Μια ομάδα με αξίες και πρότυπα διαφορετικά από την *κουλτούρα* [culture] της πλειονότητας στην κοινωνία. Συχνά εκφράζεται με στεγαστική διαφοροποίηση στις πόλεις. Μπορεί να χαρακτηριστεί και *παρεκκλίνουσα υποομάδα* [deviant subgroup].
- Υποτάξη** [underclass] Οι φτωχότεροι και με τα περισσότερα μειονεκτήματα στην κοινωνία. Συχνά συνδέεται με την ερμηνεία σύμφωνα με την *κουλτούρα της φτώχειας* [culture of poverty]. Χρησιμοποιείται και για να υποδείξει τον αυξανόμενο αριθμό των φτωχών και τον μεταβαλλόμενο χαρακτήρα της φτώχειας. Βλέπε *κοινωνική πόλωση* [social polarization].
- Ύστερη νεωτερικότητα** [late modernism] Η ερμηνεία του Anthony Giddens για τις πολιτισμικές και πολιτικές πρακτικές που συνδέονται με τον *μεταμοντερνισμό*

[*postmodernism*]. Αντί να αποτελεί μια ρήξη με τον μοντερνισμό του παρελθόντος, για τον Giddens η σύγχρονη περίοδος αποτελεί ένα ύστερο στάδιο του μοντερνισμού που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό *αναστοχαστικότητας* [*reflexivity*] μεταξύ τόσο των διανοουμένων όσο και των πολιτών. Χαρακτηρίζεται, επίσης, από μιλιταρισμό και *επιτήρηση* [*surveillance*].

Φιλελευθερισμός [liberalism] Ένα σύνολο ιδεών που διαπερνούν τις Δυτικές κοινωνίες. Χαρακτηρίζεται από την πίστη στο άτομο του οποίου τα δικαιώματα δεν πρέπει να υποτάσσονται σε εκείνα της κοινωνίας ως συνόλου, από ανεκτικότητα απέναντι σε αντίθετες απόψεις, από την προτίμηση προς την ισότητα ευκαιριών σε σχέση με την ισότητα όσον αφορά το κοινωνικό αποτέλεσμα. Βλέπε, επίσης *νεοφιλελεύθερες πολιτικές* [*neoliberal policies*] και *Νέα Δεξιά* [*New Right*].

Φίλτράρισμα [filtering] Η θέση του Homer Hoyt ότι το κυρίαρχο κίνητρο πίσω από τη στεγαστική κινητικότητα είναι η κατασκευή νέων κατοικιών για τους πλούσιους που οδηγεί σε περαιτέρω μετακίνησή των πιο εύπορων προς την περιφέρεια, οι οποίοι εκκενώνουν παλαιότερες κατοικίες που καταλαμβάνονται από άτομα χαμηλότερης κοινωνικής θέσης.

Flaneur Χαλαρά περιπλανώμενος (τυπικά άνδρας) που παρατηρείται τη φούρια της αστικής ζωής. Χρησιμοποιείται και για εκείνους που σερφάρουν στο διαδίκτυο.

Φονξιοναλισμός [functionalism] Ένας τρόπος σκέψης που έχει ενσωματωθεί, ρητά ή άρητα, σε μεγάλο τμήμα της κοινωνικής θεωρίας που χαρακτηρίζεται από σημαντικούς περιορισμούς, οι οποίοι περιλαμβάνουν: την απόδοση ‘αναγκών’ σε κοινωνικά συστήματα, την υπόθεση ότι τα κοινωνικά συστήματα είναι λειτουργικά ιεραρχημένα και συνεκτικά, την υπόθεση ότι τα κοινωνικά συστήματα διέπονται από κάποια τελεολογία (δηλαδή ότι τα γεγονότα μπορούν να ερμηνευθούν μόνο με βάση την κίνηση προς κάποιο προκαθορισμένο στόχο), τη μεταβολή των επιπτώσεων σε αίτια και την αναγωγή εμπειρικά μη επαληθευμένων και μη επαληθεύσιμων δηλώσεων σε ταυτολογικές δηλώσεις (δηλαδή, αληθείς εξ ορισμού). Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί ως αναφορά σε μια μορφή διαχειριστικής φιλοσοφίας που πρεσβεύει την υποδιαίρεση οργανωσιακών μονάδων με βάση συγκεκριμένα καθήκοντα και αρμοδιότητες.

Φορντισμός [Fordism] Σύστημα οργάνωσης της βιομηχανίας που θεμελίωσε ο Henry Ford στο Detroit στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για τη μαζική παραγωγή αυτοκινήτων. Στη *θεωρία της ρύθμισης* [*regulation theory*] η έννοια αυτή αφορά ένα *καθεστώς συσσώρευσης* [*regime of accumulation*] που ήταν κυρίαρχο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και βασιζόταν στο *Κεϋνσιανισμό* [*Keynesianism*], τη μαζική παραγωγή και το *κράτος πρόνοιας* [*welfare state*].

Φυλετική ομάδα [racial group] Ομάδα ανθρώπων που θεωρούνται βιολογικά διακριτοί λόγω ορισμένων χαρακτηριστικών της σωματικής τους εμφάνισης, συνήθως το χρώμα του δέρματος ή τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά. Επειδή αυτές οι διαφορές δεν είναι πιο σημαντικές από άλλα σωματικά χαρακτηριστικά, όπως το χρώμα των μαλλιών, η φυλετική ομάδα συγκροτείται στη βάση ορισμένων σωματικών χαρακτηριστικών που θεωρούνται εθνοτικά σημαντικά. Βλέπε *ρατσισμός* [racism], *εθνότητα* [ethnicity], *εθνοτική ομάδα* [ethnic group].

Χωρική διαφοροποίηση [areal differentiation] Εναλλακτικός όρος για τη *στεγαστική (ή χωροκοινωνική) διαφοροποίηση* [residential (or sociospatial) differentiation]. Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί με τη γενική έννοια της διαφοροποίησης περιοχών με εμπορικές ή βιομηχανικές δραστηριότητες από τον απλό κοινωνικό ιστό των πόλεων.

Χώροι αποκλεισμού [spaces of exclusion] Περιοχές στις οποίες ορισμένες ομάδες ανθρώπων αποκλείονται από άλλες ισχυρότερες ομάδες. Συχνά στη βάση στερεοτυπικών αντιλήψεων για τις άλλες ομάδες. Βλέπε *περίφρακτες κοινότητες* [gated communities].

Χώρος [space] Όρος που συνήθως χρησιμοποιείται με τη γενική έννοια της γεωγραφίας, της τοποθεσίας ή της απόστασης. Χρησιμοποιείται, όμως, και συγκεκριμένα από τους ανθρωπογεωγράφους για να υποδηλώσει την κοινωνικά κατασκευασμένη φύση του περιβάλλοντος. Αναφέρεται και ως *τόπος* [place].

Χώρος δράσης (ή δραστηριότητας) [Action (or activity) space] Όρος που χρησιμοποιείται σε συμπεριφορικές μελέτες στεγαστικής κινητικότητας για να υποδείξει το σύνολο των περιοχών μιας πόλης με τις οποίες οι άνθρωποι έχουν άμεση επαφή. Βλέπε *γνωστός και οικείος χώρος* [awareness space].

Πηγές τεκμηρίωσης

- Αλεξιάδης, Σ. (2004), *Εγκληματολογία*, Αθήνα: Σάκκουλας
- Ασπρογέρακας, Ε. (2003) 'Χαρακτηριστικά και Αναπτυξιακό Δυναμικό των Ελληνικών Πόλεων Μεσαίου Μεγέθους', Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, Αθήνα
- Altman, I. (1975), *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding*, Monterey: Brooks/Cole
- Appleton, J. (1975) *The Experience of Landscape*, Hoboken: John Wiley & Sons Inc.
- Appleton, J. (1990) *The Symbolism of Habitat: An Interpretation of Landscape in the Arts*, Seattle: University of Washington Press
- Arendt, H. (1958) *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press
- Austin, D. M., Furr, L. A., Spine, M. (2002), 'The effects of neighborhood conditions on perceptions of safety', *Journal of Criminal Justice*, **30**, 5
- Βαΐου, Ν. (2002) 'Δημόσιο / Ιδιωτικό. Στερεότυπα φύλου και αποκλεισμοί στην πόλη', *Αρχιτέκτονες*, **34**, 70
- Βαΐου, Ν. και Καλαντίδης, Α. (2011) 'Πόλεις των «Άλλων»: Δημόσιος χώρος και καθημερινές παρακτικές' στο *Public Space: Δημόσιος χώρος... αναζητείται*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications
- Βάκιαρη, Γ., Κονταργύρη, Κ. (2009) 'Μελέτη της επίδρασης που έχει η διαμόρφωση των χώρων της πόλης στο αίσθημα ασφάλειας των πολιτών', Πτυχιακή εργασία, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, Θεσσαλονίκη: ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης
- Baldwin, J., Bottoms, A. (1976) *The Urban Criminal*, London: Tavistock Publications Limited
- Bauman Z. (2002) *Η Μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, Αθήνα: Ψυχογιός
- Bennett, T., Wright, R. (1984), *Burglars on burglary: Prevention and the offender*, Hampshire: Avebury Publishing Co

- Benhabib, S. (1998) 'Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas', στο J. Landes (επ.) *Feminism. The Public and the Private*, Oxford: Oxford University Press
- Bianchini, F. (1995) 'Night cultures, night economies', *Town and Country Planning*, **63**, (11)
- Blakely, E.J. and Snyder, M.G. (1998) 'Separate places: Crime and security in gated communities', στο M. Felson and R.B Peiser (επ.), *Reducing crime through real estate development and management*, Washington D.C.: Urban Land Institute
- Blobaum, A., Hunecke M. (2005) 'Perceived Danger in Urban Public Space: The Impacts of Physical Features and Personal Factors', *Environment and Behaviour*, **37**
- Bottomley, A. (2000) 'Theory is a Process Not an End: A Feminist Approach to the Practice of Theory', στο Sandland, R., Richardson, J. (επ.) *Feminist Perspectives on Law and Theory*, London: Routledge/Cavendish
- Bourdeau, J. A. (2011) 'Urbanity, fear, and political action: Explorations of intersections', *Emotion, Space and Society* **4**
- Brantingham, P.L., Brantingham, P.J. (1981) *Urban crime and environmental criminology*, CA: Sage Publications
- Brantingham, P. L., Brantingham, P. J. (1991) *Environmental criminology*, Illinois: Waveland Press
- Bratton, W., Kelling, G. (2006) 'There are No Cracks in the Broken Windows', *National Review Online*, **February 28**
- Brower, S., Dockett, K., Taylor, R. B. (1983), 'Residents' perceptions of territorial features and perceived local threat', *Environment and Behavior*, **15**, 4
- Brown, B. B., Altman, I. (1981), 'Territoriality and residential crime: a conceptual Framework', στο P. J. Brantingham, και P. L. Brantingham (επ.), *Urban crime and environmental criminology*, CA: Sage Publications
- Brown, B. B., Altman, I. (1983). 'Territoriality, defensible space and residential burglary: An environmental analysis', *Journal of Environmental Psychology*, **3**, 203–220.

- Brown, B. B. (1985), 'Residential territories: cues to burglary vulnerability', *Journal of Architectural Planning and Research*, **2**
- Brown, B. B. (1987), 'Territoriality', στο Stokols, D., Altman, I. (επ.). *Handbook of environmental psychology Vol. 1*
- Brown, B. B., Bentley, D. L. (1993), 'Residential burglars judge risk: the role of Territoriality', *Journal of Environmental Psychology*, **13**, 1
- Brown, B. (1995), 'CCTV In Town Centres: Three Case Studies, Crime Detection and Prevention Series, Paper 68, London: Home Office Police Research Group
- Brown, B. B., Perkins, D. D., Brown, G. (2003), 'Place attachment in a revitalizing neighborhood: individual and block levels of analysis', *Journal of Environmental Psychology*, **23**, 3
- Brown, B. B., Perkins, D. D., Brown, G. (2004), 'Incivilities, place attachment and crime: block and individual effects' *Journal of Environmental Psychology*, **24**
- Γασπαρινάτου, Μ., (2005) 'Αντιεγκληματική Πολιτική στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης', Διπλωματική εργασία στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Νομικής
- Γοσποδίνη, Α. (1994) 'Ιστορία πόλης και πολεοδομίας', Σημειώσεις μαθήματος. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Caballero, M.C. (2004) 'Academic turns city into a social experiment: Mayor Mockus of Bogotá and his spectacularly applied theory', *Harvard Gazette*, **March 11**
- Campbell, D. (1995) 'Spy cameras become part of the landscape', *The Guardian*, 16 Ιανουαρίου
- Carey, J. (1995) 'The press, public opinion, and public discourse', στο Glasser, T.L. και Salmon, C.T. (επ.) *Public opinion and communication of consent*. New York: Guilford Press
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdell, S. (2003) *Public places, Urban spaces: The Dimensions of Urban Design*. Oxford: Elsevier (Architectural Press)
- Carmona, M. (2010) 'Contemporary public space: Critique and classification, part one: Critique'. *Journal of Urban Design*, **15** (1), 123-148.

- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., Stone A. (1992) *Public Space*, New York: Cambridge University Press.
- Chaput C., Braun M.J., Braun D. (2010) *Entertaining fear: rhetoric and the political economy of social control*, New York: Peter Lang Publishing
- Christopherson S. (1994) 'The Fortress City: Privatized Spaces, Consumer Citizenship', Στο Amin A. (Επ.) *'Post-Fordism: A reader'*, 409-427, Blackwell Publishers
- Clarke, R.V.G. (1992) *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, New York: Harrow and Heston
- COMEDIA in association with the Calouste Gulbenkian Foundation (1991), *Out of Hours: A Study of Economics, Social and Cultural Life in Twelve Town Centres in the UK*, London: COMEDIA
- Cooper, R., Boyko, C., Codinhoto, R. (2008), *The Effect of the Physical Environment on Mental Wellbeing, Mental Capital and Wellbeing: Making the Most of Ourselves in the 21st Century*, London: The Government Office for Science
- Cozens, P. M. (2002), 'Sustainable urban development and crime prevention through environmental design for the British city: Towards an effective urban environmentalism for the 21st century', *Cities*, **19**, 2
- Cozens, P., Hillier, D., Prescott, G. (2001), 'Crime and the design of residential property-exploring the theoretical background - part 1', *Property Management*, **19**, 2
- Cozens, P., Hillier, D., Prescott, G. (2002), 'Defensible space, community safety, the British city and the "Active Citizen": Penetrating the criminal mind' *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, **4**,
- Cozens, P. M., Saville, G., Hillier, D. (2005), 'Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography', *Property Management*, **23**, 5
- Cummins, S., Curtis, S., Diez-Roux, A.V., Macintyre, S. (2007), 'Understanding and representing 'place' in health research: a relational approach', *Social Science and Medicine*, **65**

- Davidoff, L. (1998) ‘Regarding some “Old Husbands’ Tales”’: Public and Private Feminist History”, στο Landes, J. (επ.) *Feminism. The Public and the Private*, Oxford: Oxford University Press
- Davis, M. (1990) ‘Fortress Los Angeles: the militarization of urban space’, in M. Sorkin (επ.) *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*, New York: The Noonday Press
- Davis M. (2008) *Πέρα από το Blade Runner: Αστικός έλεγχος- Η οικολογία του φόβου*, Αθήνα: Futura
- De Sola – Morales, M. (1992) ‘Espacios Publicos – Espacios Collectivos’, *La Vanguardia*, **198**, 48
- Durkheim, E. (1933) *The division of labor in society*, New York: The Free Press
- Δραγώνας, Π. (2009) ‘Η πολεοδομία του φόβου’, *Highlights*, **35**
- Ealham, C. (2005) “An Imagined Geography: Ideology, Urban Space, and Protest in the Creation of Barcelona’s “Chinatown”, c.1835–1936”, *IRSH*, **50**
- Ellin, N. (1997) *Architecture of fear*, Princeton: Princeton Architectural Press
- Ζάχος, Δ. (2012) ‘Ο Δημόσιος Χώρος στις Πόλεις και στον Κυβερνοχώρο’, Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Felson, R. (1992) *The Self-Concept*, The Encyclopedia of Sociology
- Fogelson R. (2005) ‘Bourgeois nightmares: Suburbia 1870-1930’, USA: Sheridan Books
- Fraser, N. (1992) ‘Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy’, στο C. Calhoun (επ.) *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge: MA: MIT Press
- Francis, M., Hester, R. (1990) *The Meaning of Gardens: Idea, Place and Action*, Cambridge: MA: MIT Press
- Garland, D. (2001) *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*, Oxford: Oxford University Press
- Gelbke, U. (2011) ‘Urban Zero Points: Re-politicizing El Raval’, Fourth International Symposium on Architectural Theory, November 10–12, 2011 Beirut, Lebanon

- Gifford, R. (1987), *Environmental psychology: Principles and practice*, Boston: Allyn and Bacon
- Geason S., Wilson P. R. (1989) 'Designing out crime: Crime prevention through environmental design', Canberra: Australian Institute of Criminology
- Graham, S., Brookes, J., Heery, D. (1995) 'Towns on the television: closed circuit television surveillance in British towns and cities', Newcastle: Working Paper 50, Dept. of Town and Country Planning, University of Newcastle-upon-Tyne
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. and Whatmore, S. (2009) *The dictionary of human geography*, Oxford: Wiley-Blackwell
- Grove, L., Farrington, D., Johnson, S. (2012) *Preventing Repeat Victimization: A Systematic Review*, Report prepared for The Swedish National Council for Crime Prevention (Brottsförebyggande rådet – Brå)
- Grönlund, B. (2012a) 'Is Hammarby Sjöstad a Model Case? Crime Prevention Through Environmental Design in Stockholm, Sweden', στο Ceccato, V. (επ.) *The Urban Fabric of Crime and Fear*, New York: Springer
- Habermas, J. (1962) *The Structural Transformation of Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Cambridge: MA: MIT Press
- Hall, E.T. (1966) *The Hidden Dimension*, N.Y.: Doubleday
- Ham-Rowbottom, K. A., Gifford, R., Shaw, K. T. (1999), 'Defensible space theory and the police: assessing the vulnerability of residences to burglary', *Journal of Environmental Psychology*, **19**, 2
- Herzog, T. R., Barnes, G. J. (1999) 'Tranquility and preference revisited', *Journal of Environmental Psychology*, **19**
- Hillier, B. (1988) 'Against Enclosure', στο N. Teymur, T. Markus, T. Wooley (επ.) *Rehumanising Housing*, London: Butterworths
- Hillier, B., Hanson, J. (1984) *The Social Logic of Space*, Cambridge: Cambridge University Press
- Hones, T., Charman, E. (1992) 'Closed Circuit Television in Public Places; Its Acceptability and Perceived Effectiveness', Home Office Police Research Group, Crime Prevention Unit Series Paper 35, London: HMSO

- Hough, J.M., Clarke, R.V.G., Mayhew, P. (1980) 'Introduction', στο Clarke, R.V.G., Mayhew, P. (επ.) *Designing Out Crime*, Home Office Research and Planning Unit, London: HMSO
- Hunter, A. (1978) 'Symbols of Incivility: Social Disorder and Fear of Crime in Urban Neighborhoods', Northwestern University, Center of Urban Affairs
- ICPC (2008) *International Report on Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives*. Montreal: ICPC
- Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities: The Failure of Town Planning*, London: Peregrine Books
- Jeffery, C.R. (1977) *Crime Prevention Through Environmental Design*, Beverley Hills, CA: Sage
- Καλογήρου, Χ. (2011) 'Ο επανασχεδιασμός του δημόσιου χώρου ως εργαλείο αναφοράς φαινομένων αστικής υποβάθμισης και φτώχειας', στο *Public Space: Δημόσιος χώρος... αναζητείται*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications
- Κατσαφάδου, Σ. (2012) 'Διαχείριση φυσικών καταστροφών', εργασία στο Μεταπτυχιακό τμήμα του Τμήματος Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Kaplan, S. (1979) 'Perception and landscape: conceptions and misconceptions', στο Elsner, Gary H., Richard C. *Proceedings of our national landscape: a conference on applied techniques for analysis and management of the visual resource*, Berkeley: Forest Service, U.S. Department of Agriculture
- Keizer, K. (2008) 'The Spreading of Disorder', *Science Express*, **November 20**
- Klein, N. (2007) *The shock doctrine: the rise of disaster capitalism*, New York: Metropolitan Books
- Kleinhans, R. and Elsinga, M. (2010) 'Buy Your Home and Feel in Control: Does Home Ownership Achieve the Empowerment of Former Tenants of Social Housing?', *International Journal of Housing Policy* **10** (1), 41-61
- Knox, P. and Pinch, S. (2009) *Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων*, (επ: Μαλούτας, Θ.), Αθήνα: Σαββάλας

- Koolhaas, R. (2001) 'Η Γενική Πόλη', στο Αίσωπος, Γ. και Σημαιοφορίδης, Γ. (επ.) *Μετάπολις, Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη*, Αθήνα: Atermon
- Landman, K. and Schonteich, M. (2002) 'Urban fortresses: gated communities as a reaction to crime', *African Security Review* **11** (4), 71-85
- Laplanche, J. και Pontalis, J.B. (1986) *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, Αθήνα: Κέδρος
- Latham, A., Mc Cormack, D., Mc Namara, K., Mc Neill, D. (2009) *Key concepts in urban geography*, London: Sage
- Lefebvre, H. (1974) *La production de l'espace*, Paris: Anthropos
- Loader, I., Sparks, R. (2002), 'Contemporary Landscapes of Crime, Order, and Control: Governance, Risk, And Globalisation' στο Maguire M., Morgan R., Reiner R. (επ.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Clarendon Press
- Lorenc, T., Clayton, S., Nearly, D., Whitehead M., Petticrew, M., Thomson, H., Cummins, S., Sowden, A., Renton, A. (2012), 'Crime, fear of crime, environment, and mental health and wellbeing: Mapping review of theories and causal pathways', *Health and Place*, **18**
- Low, S. (1997) 'Urban Fear: Building the Fortress city', *City & Society*, **9** (1), 53-71
- Low, S. (2003) *Behind the gates: Life, security and the pursuit of happiness in fortress America*, New York: Routledge
- Μάρτος, Δ. (2010) 'Πόλεις και Σχεδιασμός στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα: ανάμεσα στον αθηναϊσμό και τον τοπικισμό, στο Μπεριάτος, Η., Παπαγεωργίου, Μ. *Χωροταξία – Πολεοδομία – Περιβάλλον στον 21^ο Αιώνα: Ελλάδα – Μεσόγειος*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
- Μπακρατσά, Φ. (2011) 'Ο φόβος ως επικαθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης του αστικού χώρου', Διπλωματική εργασία, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Μπρασινίκα, Μ. (2006) 'Η Ιδιωτικοποίηση του Δημόσιου Χώρου. Παραδείγματα κοινοτήτων ελεγχόμενης εισόδου και η ελληνική πραγματικότητα', Διπλωματική εργασία στο διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών: Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός χώρου, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

- MacDonald, J. E., Gifford, R. (1989), 'Territorial cues and defensible space theory: the burglar's point of view', *Journal of Environmental Psychology*, **9**
- Marcuse, P. (1997) 'The ghetto of exclusion and the fortified enclave: New patterns in the United States', *American Behavioural Scientist* **41** (3), 311-326
- Marzbali M. H., Abdullah A., Razak N. A., Tilaki M. J. M. (2012) 'The influence of crime prevention through environmental design on victimisation and fear of crime', *Journal of Environmental Psychology*, **32**
- Millie, A., Hough, M. (2004), 'Assessing the impact of the reducing burglary initiative in southern England and Wales', *Home Office Online Report*, **42**, 04
- Moughtin, J.C. (1992) *Urban Design: Street and Square*, Oxford: Butterworth Heineman
- Nasar, J. Fisher, B. (1993) "'Hot spots" of fear and crime: a multi-method investigation', *Journal of Environmental Psychology*, **13**, 187-206
- Nasar, J. L., Jones, K. M. (1997) 'Landscapes of fear and stress', *Environment and Behavior*, **29**, 3
- Newman, O. (1972), *Defensible space; crime prevention through urban design*, New York: Macmillan
- Newman, O. (1996) 'Creating Defensible Space', Washington, DC: Institute for Community Design Analysis, Office of Planning and Development Research, US Department of Housing and Urban Development
- Nissen, S. (2008) 'Urban transformation: From public and private space to spaces of hybrid character'. *Czech Sociological Review*, **44** (6), 1129-1149.
- Οικονόμου, Δ. (2004) 'Αστική Αναγέννηση και πολεοδομικές αναπλάσεις', *Τεχνικά Χρονικά*, **Μάιος-Ιούνιος**
- Οικονόμου, Δ. (2009) 'Σημειώσεις μαθήματος: Πολεοδομική Πολιτική', Τμήμα Μηχανικών, Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- O'Connor, J. (1993) 'Towards the twenty-four hour city', στο *Transcript of the First National Conference on the Evening Economy*, Manchester: Manchester Institute of Popular Culture

- Oc, T. και Tiesdell, S. (1997) *Safer City Centres: Reviving the Public Realm*, London: Paul Chapman Publishing Ltd
- O'Malley, P., Sutton, A. (1997) *Crime Prevention in Australia. Dilemmas of Policy and Theory*, Sydney: Federation Press
- Πάπαρη, Α. (2011) 'Αστικότητα, Καταληπτότητα, Ταυτότητα. Ανακαλύπτοντας τις κρυμμένες ποιότητες του Δημόσιου Αστικού Χώρου' στο *Public Space: Δημόσιος χώρος... αναζητείται*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications
- Painter, K. (1989) *Lighting and Crime Prevention: The Edmonton Project*, Middlesex Polytechnic: Centre for Criminology
- Perkins, D. D., Wandersman, A., Rich, R. C., Taylor, R. B. (1993), 'The physical environment of street crime: defensible space, territoriality and incivilities', *Journal of Environmental Psychology*, **13**
- Proshansky, H. (1978) 'The city and Self-Identity', *Environment and Behaviour*, **10**, 2
- Φερρές, Κ. (2010), 'Γκετοποίηση τμήματος του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και οι συνέπειες του φαινομένου στον τουρισμό της πόλης', Αθήνα: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων
- Roberts, P., Sykes, H. (2000) 'The context for urban regeneration', στο Roberts, P. και Sykes, H. (επ.) *Urban Regeneration*, London: Sage Publications
- Roberts, P. (2000) 'The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, στο Roberts, P. και Sykes, H. (επ.) *Urban Regeneration*, London: Sage Publications
- Robins, K. (1990) 'Prisoners of the city: Or Whatever Could a Postmodern city Be?', στο E. Carter, J. Donald and J. Squires (επ.) *Space and Place: Theories of Identity and Location*, London: Lawrence and Wishart
- Σαρηγιάννης, Γ. (2002) 'Η ιστορική διάσταση της αντίθεσης δημόσιου και ιδιωτικού', *Αρχιτέκτονες*, **34**, 50
- Sassen, S. (2001) *The Global City*, Princeton: Princeton University Press
- Schneider, R. and Kitchen, T. (2002) *Planning for crime prevention: A transatlantic prospective*, London: Routledge
- Scottish Office (1996) *CCTV in Scotland: A Framework for Action*, Edinburgh: Scottish Office

- Schroeder, H.W., Anderson, L. M. (1984) 'Perception of personal safety in urban recreation sites', *Journal of Leisure Research*, **16**
- Sennett, R. (1977) *The Fall of Public Man*, Cambridge: Cambridge University Press
- Shaw, K. T., Gifford, R. (1994), 'Resident's and burglars' assessment of burglary risk from defensible space cues', *Journal of Environmental Psychology*, **14**, 3
- Shehayeb, D. (2008) 'Safety and Security in Public Space', στο ICPC *International Report International Report on Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives*, Montreal: ICPC
- Sheppard, P. (2011) 'A Case Study of Rebranding – El Raval, Barcelona', *Geofile Online*, **635**
- Shu, C. F. (1999), 'Housing layout and crime vulnerability', *Space Syntax Today*, **1**
- Skjaeveland, O., Garling, T. (1997), 'Effects of interactional space on neighbouring', *Journal of Environmental Psychology*, **17**, 3
- Soja, E. (2000) *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*, Oxford: Blackwell.
- Sommer, R., Summit, J. (1995) 'An exploratory study of preferred tree form', *Environment and Behavior*, **27**, 540-557.
- Stokes, G. (1983) 'Work, unemployment and leisure', *Journal of Leisure Studies*, **2**(3), 269-286
- Sutton, A. (1994). 'Community Crime Prevention: A National Perspective', στο Chappell, D. και Wilson, P. (επ.). *The Australian Criminal Justice System: The Mid 1990s*. Sydney: Butterworths.
- Sutton, A., Hazelhurst, K. (1996) 'Crime prevention', στο Chappell D. και Wilson P. (επ.) *Australian criminal justice: Into the 21st century*, Sydney: Butterworths
- Τσουκαλά, Κ. (2009) *Εξαστισμός και ταυτότητα: Η περίπτωση της Θέρμης, περιαστικού οικισμού της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Taylor, R. B. (1988), *Human territorial functioning: An empirical, evolutionary perspective on individual and small group territorial cognitions, behaviors, and consequences*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Taylor, R. B. (2002), 'Crime prevention through environmental design (CPTED): yes, no, maybe, unknowable, and all of the above', στο R. B. Bechtel, A. Churchman (επ.), *Handbook of environmental psychology*, New York: John Wiley & Sons
- Taylor, P. (2004) *World City Network: A Global Urban Analysis*, London: Routledge
- Tittle, C.R., Grasmick, H.G. (2001) 'Urbanity: Influences of Urbanness, Structure, and Culture', *Social Science Research*, **30**, 2
- Thomas, W.I., Znaniecki, F. (1958) *The Polish peasant in Europe and America*, New York: Dover
- Trench, S., Oc, T., Tiesdell, S. (1992) 'Safer cities for women – perceived risks and planning measures', *Town Planning Review*, **63**, 3
- Van De Berg, L., Pol, P. M. J., Mingardo, G., Speller, C. J. M. (2006) *The Safe City: Safety and Urban Development in European Cities*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Wekerle, G.R., Whitzman, C., (1996) *Safe Cities: Guidelines for Planning, Design and Management*, New York: Van Nostrand Reinhold
- Wirth, L. (1928) *The Ghetto*, Chicago: University of Chicago Press
- Wilson, J. Q., Kelling, G. L. (1989), 'Broken windows', στο R. G. Dunham, & G. P. Alpert (επ.), *Critical issues in policing: Contemporary readings*, United States: Waveland Press Inc.
- Wise, S. L. (1985), 'The development and validation of a scale measuring attitudes toward statistics', *Educational and Psychological Measurement*, **45**, 401-405
- White, R., Murray, G., Robins, N. (1996) 'Negotiating Youth Specific Public Space: A guide for youth and community workers, town planners and local councils', Sydney: Department of Training and Education Coordination
- Χατζησάββα, Δ. (2011) 'Δημόσιος χώρος – Δημόσια σφαίρα: Διαφορές, όρια και χωρικός σχεδιασμός' στο *Public Space: Δημόσιος χώρος... αναζητείται*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications
- Young, J. (1999), *The exclusive society*, London: Sage
- Zukin, S. (1995) *The cultures of cities*, Cambridge: Blackwell

Διαδικτυακές πηγές

- Bozonnet, J. J. (2009) “The blight on Barcelona”, *Le Mond* 04.11.2009, διαθέσιμο στο <URL:http://www.eukn.org/France/fr_en/News/Archive/2009/The_blight_on_Barcelona> [τελευταία προσπέλαση 20.01.2013]
- Cozens, P. (2005), ‘Designing out crime: from evidence to action’, στο <URL:<http://www.aic.gov.au/conferences/2005-cp/cozens.html>>,[τελευταία προσπέλαση 12.11.2012]
- Δεμερτζής, Ν. (2003) ‘Η συμβολή του Richard Sennett στην κατανόηση της κοινότητας και του δημόσιου χώρου’, διαθέσιμο στο <URL:http://www2.media.uoa.gr/people/demertzis/pages_gr/articles/docs/2000/globalSpace.php> [τελευταία προσπέλαση 12.07.2012]
- Grönlund, B. (2012b) ‘Building Safe Living Environments’, Tampere Seminar, διαθέσιμο στο <URL: http://www.rikoksentorjunta.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIdatatype=BlobServer&SSURIdcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Gronlund_Tampere.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1342019279771&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>, [τελευταία προσπέλαση 20.01.2013]
- Κουράκης, Ε. (2006) ‘Το Έγκλημα στην Ελλάδα Σήμερα’, διαθέσιμο στο <URL:<http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes2.pdf>>, [τελευταία προσπέλαση 20.01.2013]
- Κουράκης, Ε. (2010) ‘Έγκλημα – Από τη Διάγνωση στη Θεραπεία’, *Ελεύθερη Ζώνη*, **883**, διαθέσιμο στο <URL: <http://www.elzoni.gr/html/ent/064/ent.4064.asp>> [τελευταία προσπέλαση 20.01.2013]
- Lee, Y. H. (2004) ‘How and why is land use changing within El Raval area of Barcelona’, GCSE Geography Coursework Edexcel Syllabus A, διαθέσιμο στο <URL: <http://geographyfieldwork.com/Coursework/ElRaval.pdf>>, [τελευταία προσπέλαση 20.01.2013]
- Mockus, A. S., Βιογραφικό σημείωμα του Ακαδημαϊκού στο Εθνικό Πανεπιστήμιο της Κολομβίας και Δημάρχου της Μπογκοτά, διαθέσιμο στο

<URL:http://c250.columbia.edu/c250_events/symposia/constitutions_bios.html#mockus>, [τελευταία προσπέλαση 06.02.2013]

<URL: <http://www.nelsoncitycouncil.co.nz/crime-prevention-environmental-design> > [τελευταία προσπέλαση 15.02.2013]

<URL:<http://www.codepublishing.com/wa/sammamish/html/Sammamish21B/Sammamish21B30.html> >, [τελευταία προσπέλαση 15.02.2013]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000049130